T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

18. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI BÜROKRASİSİ'NDE GÖREV YAPMIŞ MUHTELİF EMİN AĞALAR'IN MUHALLEFATLARI: SERVET, KARİYER VE YÖNETİM

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED EMİN GÜRSOY

İstanbul, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

18. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI BÜROKRASİSİ'NDE GÖREV YAPMIŞ MUHTELİF EMİN AĞALAR'IN MUHALLEFATLARI: SERVET, KARİYER VE YÖNETİM

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED EMİN GÜRSOY

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Saim Çağrı KOCAKAPLAN

İstanbul, 2021

ÖZET

18. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI BÜROKRASİSİ'NDE GÖREV YAPMIŞ MUHTELİF EMİN AĞALAR'IN MUHALLEFATLARI: SERVET, KARİYER VE YÖNETİM

Bu tez çalışmasında, Osmanlı maliye teşkilatı içerisinde yer alan önemli mukataaların yöneticileri olan Emin Ağalar incelenmiştir. Çalışmanın ana bilgi kaynağını Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilen muhallefat evrakları ve defterleri oluşturmuştur. Yapılan taramalar neticesinde elde edilen belgelere dayanılarak Emin Ağalar'ın servetleri ve kariyerleri ortaya konulmuştur. Açığa çıkan bilgilerin doğru şekilde yorumlanabilmesi için Eminlikler'in mali ve kurumsal yapıları hakkında tespit edilen malumatlar da tez kapsamına dâhil edilmiştir. İlaveten, Emin Ağalar'ın servetleri, kariyerleri ve görev yaptıkları kurumlar, yaşadıkları zamanlar ve mekânlar da göz önüne alınmak suretiyle, karşılaştırmalı olarak nitel ve nicel analize tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Emin Ağa, Eminlik, Muhallefat, Servet, Kariyer

ABSTRACT

THE MUHALLEFATS OF MISCELLANEOUS EMIN AGAS WHO SERVED IN THE OTTOMAN BUREAUCRACY IN SECOND HALF OF 18th CENTURY: WEALTH, CAREER AND MANAGEMENT

In this thesis, Emin Agas, who were the chief administrators of the economic institutions organized under the name of Eminlik within the Ottoman financial bureaucracy, was examined. The main data source of the study was the muhallefats kept in the Ottoman Archive. The wealths and careers of Emin Agas were uncovered based on the documents obtained from researches. In the thesis, informations about financial and institutional structures of Eminliks has also been included in order to interpret datas correctly. In addition, the wealth, careers and the institutions of Emin Agas were comparatively subjected to qualitative and quantitative analysis taking into account the times and places they lived.

Keywords: Emin Aga, Eminlik, Muhallefat, Wealth, Career

Önsöz

Tez çalışmasına başlamadan evvel arşive dayalı bir araştırmanın nasıl yapılabileceği konusunda bana rehberlik eden ve tez konusunun belirlenmesinden çalışmanın nihayete erdirilmesine değin sabırla bana yol gösteren danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Saim Çağrı KOCAKAPLAN'a teşekkür ederim.

İktisat dışı bir alandan gelmiş olmama rağmen iktisat tarihi disiplininde belirli bir yetkinliğe kavuşmama yardımcı ve destek olan başta Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU ve merhum Mehmet GENÇ hocalarımız olmak üzere iktisat tarihi bilim dalında çalışan tüm öğretim üyelerine teşekkür ederim.

Tezin savunma jürisinde yer alarak bana destek olan ve sahip oldukları bilgi ve tecrübe ışığında savunma dâhilinde verdikleri tavsiyelerle tezin tamama ermesine yardımcı olan Prof. Dr. Hamdi GENÇ ve Dr. Öğr. Üyesi Gökçen COŞKUN ALBAYRAK hocalarıma teşekkür ederim.

Yüksek lisansın başından sonuna ders aşamasından tez aşamasına kadar geçen süre boyunca maddi ve manevi desteğini ve bu çalışmanın var olabilmesini sağlayan bütün imkânları benden asla esirgemeyen aileme, -babama, anneme, ağabeyime ve kız kardeşime- şükranlarımı sunarım.

Muhammed Emin GÜRSOY
Fatih /İstanbul
Haziran 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ vii
KISALTMALAR ix

GİRİŞ 1

1. 18. YÜZYILDA OSMANLI MALİYESİ VE EMİNLİK MÜESSESESİ 6

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASİ VE SOSYAL DURUMU 6
1.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN İKTİSADİ VE MALİ DURUMU 10
1.3. EMİNLİKLER'İN KURUMSAL VE MALİ YAPILARI 22
1.3.1. İmalat Eminlikleri 25
1.3.1.1. Tersane-i Amire Eminliği 26
1.3.1.2. Tophane-i Amire Eminliği 28
1.3.1.3. Baruthane-i Amire Eminliği 29
1.3.1.4. Maden Eminlikleri 31
1.3.2. Mali ve Ticari Eminlikler 32
1.3.2.1. Darphane-i Amire Eminliği 32
1.3.2.2. Gümrük Eminlikleri 35
1.3.3. İaşe Eminlikleri 37
1.3.3.1. Ambar Eminliği 37
1.3.3.2. Istabl-ı Amire ve Arpa Eminliği 38
1.3.3.3. Koyun Eminliği ve Kasapbaşılığı 39
1.3.3.4. Matbah-ı Amire Eminliği 41
1.3.3.5. Nüzul Eminliği 43
1.3.4. İmar Eminlikleri 44
1.3.4.1. Şehir Eminliği 44
1.3.4.2. Bina Eminliği 45
1.3.5. Surre Eminliği 46

2. MUHALLEFATI İNCELENEN EMİN AĞALAR'IN PROFİLLERİ..... 48

2.1. SOSYAL İLİŞKİLERİ 50
2.1.1. Mensubiyetleri..... 50
2.1.2. Ailevi Özellikleri ve Münasebetleri 52
2.1.3. İkametgâhları ve Konutları 55
2.2. MESLEKİ KARİYERLERİ 58
2.2.1. Abdullah Ağa - Surre Emini 60
2.2.2. Ahmed Ağa - Ambar Emini 61
2.2.3. Ali Ağa - Gümrük Emini..... 67
2.2.4. Ebubekir Ağa (Kılıçzade) - Gümrük Emini 70
2.2.5. Halil Ağa (İzmirli) - Nüzul Emini..... 71
2.2.6. Halil Ağa - Gümrük Emini..... 73
2.2.7. Hasan Ağa - Baruthane Nazırı 74
2.2.8. Hasan Ağa - Kili Nazırı..... 74
2.2.9. Hüseyin Ağa (Mısırlı) - Surre Emini 76
2.2.10. İbrahim Efendi - Matbah Emini 78
2.2.11. Mehmed Ağa (Irgatzade) - Matbah Emini 85
2.2.12. Mehmed Ağa (Zennecizade) - Nüzul Emini 86
2.2.13. Mehmed Sunullah Ağa - Gümrük Emini 89
2.2.14. Mehmed Tahir Ağa - Surre Emini 90
2.2.15. Mustafa Ağa - Bina Emini 98
2.2.16. Osman Ağa - Bina Emini 98
2.2.17. Selim Ağa - Tersane Emini 99
2.2.18. Süleyman Efendi - Nüzul Emini 105
2.2.19. Süleyman Efendi (Çaprastlı Damadı) - Nüzul Emini 106
2.2.20. Yusuf Efendi - Surre Emini..... 108
2.2.21. Yusuf Efendi (Hamamizade) - Tersane Emini..... 110

3. EMİN AĞALAR'IN SERVETLERİ 113

3.1. MUHALLEFAT DEFTERLERİ 113
3.1.1. Muhallefat Evraklarının Hazırlanma Süreci 116
3.1.2. Muhallefatların Bilimsel Kıymeti ve Kayıt Formatları 121
3.1.3. Emin Ağaların Muhallefatları 123
3.2. MUHALLEFATLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 126
3.2.1. Servet Yapıları 126
3.2.2. Gayrimenkulleri 134
3.2.3. Alacak-Verecek İlişkileri 138
3.2.4. Tüketim Eğilimleri 146

SONUÇ 176

KAYNAKÇA 182

EKLER 191

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1 : Muhallefatı İncelenen Emin Ağalar 49
Tablo 2 : Emin Ağalar'ın Aile Yapıları 53
Tablo 3 : Emin Ağalar'ın Konutlarının Özellikleri 56
Tablo 4 : Abdullah Ağa'nın Borçlarının Listesi 60
Tablo 5 : Ahmed Ağa'nın Mülkiyet ve İşletme Haklarına Sahip Olduğu Gayrimenkuller 63
Tablo 6 : Ahmed Ağa'nın İşletme Hakkına Sahip Olduğu Gayrimenkuller 64
Tablo 7 : Ahmed Ağa'nın Borçlarının Listesi 65
Tablo 8 : Ahmed Ağa'nın Alacaklarının Listesi 66
Tablo 9 : Ali Ağa'nın Alacaklarının Listesi 69
Tablo 10 : Halil (İzmirli) Ağa'nın Bizzat İşlettiği Gayrimenkuller 72
Tablo 11 : Halil (İzmirli) Ağa'nın Kiraya Verdiği Gayrimenkuller 73
Tablo 12 : Hüseyin (Mısırlı) Ağa'nın Çiftliğinin Muhtevası 77
Tablo 13 : Hüseyin (Mısırlı) Ağa'nın Borçlarının Listesi 78
Tablo 14 : İbrahim Efendi'nin Tahsili Mümkün Görülen Alacakları Listesi 80
Tablo 15 : İbrahim Efendi'nin Tahsili Mümkün Görülmeyen Alacakları Listesi 83
Tablo 16 : Mehmed (Irgatzade) Ağa'nın Alacaklarının Listesi 85
Tablo 17 : Mehmed (Irgatzade) Ağa'nın Borçlarının Listesi 86
Tablo 18 : Mehmed (Zennecizade) Ağa'nın Kurduğu Vakfa Ait Olup Şahsı Tarafından İşletilen Gayrimenkuller 88
Tablo 19 : Mehmed Tahir Ağa'nın Değerleri Tespit Edilememiş Altın Sikkeleri 91
Tablo 20 : Ayasofya Vakfı'na Ait Olup Mehmed Tahir Ağa Tarafından İşletilen Gayrimenkuller (Nefs-i İstanbul) 92
Tablo 21 : Ayasofya Vakfı'na Ait Olup Mehmed Tahir Ağa Tarafından İşletilen Gayrimenkuller (Galata) 96
Tablo 22 : Mehmed Tahir Ağa'nın Alacaklarının Listesi 97
Tablo 23 : Mustafa Ağa'nın Alacaklarının Listesi 98
Tablo 24 : Selim Ağa'nın Kurduğu Vakfa Ait Olup Şahsı Tarafından İşletilen Gayrimenkuller 101
Tablo 25 : Selim Ağa'nın Alacaklarının Listesi 104
Tablo 26 : Süleyman (Çaprastlı Damadı) Efendi'nin Alacaklarının Listesi 107
Tablo 27 : Süleyman (Çaprastlı Damadı) Efendi'nin Borçlarının Listesi 107
Tablo 28 : Yusuf Efendi'nin Alacaklarının Listesi 109
Tablo 29 : Malvarlığının Değeri Bilinen Emin Ağalar'ın Servetleri (Kuruş) 127
Tablo 30 : Malvarlığının Değeri Bilinen Emin Ağalar'ın Servetleri (%) 128
Tablo 31 : Mallarının Değeri Kısmen Bilinen Emin Ağalar'ın Servetleri (Kuruş) 133
Tablo 32 : Mallarının Değeri Kısmen Bilinen Emin Ağalar'ın Servetleri (%) 134
Tablo 33 : Emin Ağalar'ın Gayrimenkulleri 136
Tablo 34 : Emin Ağalar'ın Borçları Listesi (Kuruş) 139
Tablo 35 : Emin Ağalar'ın Borçları Listesi (%) 140
Tablo 36 : Emin Ağalar'ın Alacakları Listesi (Kuruş) 142

Tablo 37 : Emin Ağalar'ın Alacakları Listesi (%) 143
Tablo 38 : Emin Ağalar'ın Alacak-Borç Özeti (Kuruş) 145
Tablo 39 : Emvalinin Değeri Bilinen Emin Ağalar'ın Eşyalarının Kategorik Dağılımı (Adet) 147
Tablo 40 : Emvalinin Değeri Kısmen ve Tamamen Bilinmeyen Emin Ağalar'ın Eşyalarının Kategorik Dağılımı (Adet) 148
Tablo 41 : Emin Ağalar'ın Eşyalarının Parasal Değerleri İtibarıyla Kategorik Dağılımları (%) 149
Tablo 42 : Eşyaların Yüzdesel Kategorik Dağılımları ile Alakalı Ortalama Değerleri 151
Tablo 43 : Eşyaların Kategorik Parasal Değerleri ile Alakalı Korelasyon Dereceleri 154
Tablo 44 : Eşyaların Menşeleri Dağılımı (Adet) 158
Tablo 45 : Eşyaların Menşeleri Dağılımı (%) 158
Tablo 46 : Eşyaların Menşeleri (Mekân) 160
Tablo 47 : Kıyafetlerin Kumaşlarının Cinslerinin Dağılımı (%) 161
Tablo 48 : Eşyaların Renklerinin Dağılımı (Adet) 162
Tablo 49 : Binek Grubunun Dağılımı (Adet) 164
Tablo 50 : Kitap Grubunda Yer Alan Eserler (Adet) 165
Tablo 51 : Köle Grubunun Dağılımı (Adet) 170
Tablo 52 : Kürk Grubunda Yer Alan Ürün Türleri (Adet) 171
Tablo 53 : Kürklerde Kullanılan Kumaşların Adet Dağılımı (%) 172
Tablo 54 : Kürk Grubunda Yer Alan Ürünlerin Ortalama Fiyatları (Akçe) 173
Tablo 55 : Kürk Grubunda Yer Alan Ürünlerin Fiyatlarının Standart Sapmaları 173
Tablo 56 : Kürk Grubunda Yer Alan Ürünlerin Fiyatlarının Varyasyon Katsayıları .. 174
Tablo 57 : Diğer Grubunda Yer Alan Ürün Türleri 175

KISALTMALAR

A.DVNS.MHM.d	Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri
AE.SABH.I	Ali Emiri Sultan I. Abdülhamid
AE.SAMD.III	Ali Emiri Sultan III. Ahmed
AE.SMHD.I	Ali Emiri Sultan I. Mahmud
AE.SMST.III	Ali Emiri Sultan III. Mustafa
AE.SOSM.III	Ali Emiri Sultan III. Osman
AE.SSLM.III	Ali Emiri Sultan III. Selim
bknz.	Bakınız
BOA	Başkanlık Osmanlı Arşivi
Çev:	Çeviren
D.BŞM	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Evrakı
D.BŞM.APE.d	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Arpa Eminliği Defterleri
D.BŞM.BNE.d	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Bina Eminliği Defterleri
D.BŞM.d	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri
D.BŞM.MHF	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği
D.BŞM.MHF.d	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Muhallefat Defterleri
D.BŞM.MTE.d	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Matbah Emini Defterleri
D.BŞM.ZMT.d	Bab-ı Defteri Başmuhasebe Zimmet Halifesi Defterleri
Ed.	Editör
H.	Hicri
HAT	Hatt-ı Hümayun
Haz.	Hazırlayan
KK.d	Kamil Kepeci
MAD.d	Maliyeden Müdevver Defterler
ss.	Sayfa aralığı
s.	Sayfa

TS.MA.d	Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri
TS.MA.e	Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı
vs.	Vesaire
Yay.Haz.	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

İktisadi hayatın önemli faktörü olan devletin ekonomik faaliyetlerinin bütünü şeklinde tanımlanabilecek olan kamu maliyesi kavramı, Osmanlı iktisat tarihi üzerine yapılan çalışmalar arasında dikkat çekici bir yere sahiptir. Bu ehemmiyetin ortaya çıkmasında, metodolojik ve olgusal olmak üzere iki temel faktörün öne çıktığı söylenebilir. Olgusal etken, bahsedildiği üzere, devletlerin iktisadi hayat içerisindeki ağırlıklarının fazlalığına bağlı olarak kamu maliyesinin ekonomide işgal ettiği alanın geniş yer tutmasıdır. Metodolojik etken ise, çalışma konusunun bilgi kaynaklarının büyük bir kısmının devletler tarafından kaydedilmiş belgelerden müteşekkil olan arşivler olması ve söz konusu kaynakların ekseriyetle kamu maliyesi hakkındaki verileri ihtiva etmesidir. Bu nedenlerle, tezin inceleme konusu Osmanlı maliyesi çalışmalarına dâhil edilebilir. Çalışma kapsamında odaklanılan zaman aralığı olarak modernleşme sürecinin hemen öncesine tekabül eden, Osmanlılar için büyük ve derin krizlerin cereyan ettiği ve klasik dönem olarak adlandırılan periyodun son bölümü olan 18. yüzyılın ikinci yarısı seçilmiştir. Osmanlı maliyesi başlığı altında ise, imalat ve ticaret gibi temel iktisadi faaliyetlere yönelik doğrudan devlet müdahalesini mümkün kılan, kamu hizmetlerinin bir kısmının görülmesi işlemini icra eden ve Osmanlı mali teşkilatının özgün kurumlarından olan Eminlikler başlığı tercih edilmiştir. Katmanlı organizasyon yapılarına, kalabalık personel kadrolarına ve muhtelif ekonomik işlevlere sahip olan Eminlikleri, dikey ve yatay olarak iki boyutta ele almak mümkün görünmektedir. Buna göre, zaman ve mekân gibi farklı parametrelere dayanılarak seçilmiş belirli bir Eminlik kurumu tüm unsurları ile dikey şekilde irdelenebilir. Ayrıca, yine muhtelif parametrelere dayanılarak tespit edilmiş her hangi bir bileşen ekseninde birden fazla Eminlik mukayese edilerek yatay inceleme de yapılabilir. Tez çerçevesinde, ikinci yöntem tercih edilerek Eminlik müesseselerinin temel unsuru ve idarecileri olan Emin Ağalar ele alınacaktır.

Osmanlı maliyesini bir bütün olarak yorumlamak mümkün değildir zira mekânsal ve zamansal genişliğine bağlı olarak yaşadığı farklılaşmalar ve dönüşümler bu tarz bir analize izin vermez. Ancak temel prensiplerine ve kurumsal yapısına bakıldığında klasik ve modern şeklinde bir ayrım yapılması mümkün görünmektedir. Tez kapsamında ele alınan zaman dilimi, bu dönemlerden birincisinin sona erdiği ve aynı zamanda bir

paradigma değişiminin yaşandığı dönemdir. Bu periyot, klasik dönemde yaşanmış bütün dönüşümlerin, değişimlerin, problemlerin ve çözümlerin her bir çeşidini aynı anda ihtiva etmektedir. Bu olguların ortaya çıkardığı neticeler Osmanlı maliyesinin yapısal kusurları haline gelerek Tanzimat sürecini zorunlu ve gerekli kılmıştır. Tez çerçevesinde de bu problematik esas alınarak hareket edilmektedir. Buna göre, 18. yüzyılın ikinci yarısında en üst seviyeye ulaşan idari ve kurumsal problemlerin yansımalarının Osmanlı maliyesinin etkili bir unsuru olan Emin Ağalar nezdinde görülebileceği iddia edilmektedir. Bu meyanda olmak üzere, Osmanlı maliyesinin bir bileşeni ve statü itibarıyla da orta kademe (kimi zamanda üst dereceli) bürokratları olan Emin Ağalar'ın servetleri ve kariyerleri incelenerek söz konusu kusurların yansımaları soruşturulacaktır.

İdari ve kurumsal zafiyetin yol açabileceği en yaygın problemlerin yolsuzluk ve iltimas olduğu söylenebilir. Bu noktada yolsuzluk, her hangi bir kamu görevlisinin sahip olduğu yetkileri suiistimal ederek haksız kazanç sağlaması ve iltimas, ehliyet sahibi olmayanların kişisel ilişkileri kullanmak suretiyle her hangi bir kamu görevine gelmeleri olarak nitelenebilir. Bu sebeple kamu personelinin servetleri ve kariyerleri, mevzu bahis zafiyetin yansımalarının müşahede edilebileceği başlıklar olarak öne çıkmaktadır ki tez kapsamında da Emin Ağalar'ın servetleri ve kariyerleri ele alınacaktır. Bu noktada Eminler'in malvarlıklarının en net şekilde tespit edilebileceği bilgi kaynağı olarak miraslarına ait kayıtlar görülmüştür. Osmanlı ıstılahında -genellikle- hayatını kaybetmiş kişilerin servetleri için muhallefat kavramı kullanılmakta ve kamu personelinin muhallefatları ile alakalı belgeler devlet arşivlerinde saklanmakta idi ki tez çerçevesinde de bu kaynaklardan yararlanılarak Eminler'in servetlerinin tespitine çalışılmıştır. Eminler'in kariyerlerinin belirlenmesi içinse yine Osmanlı arşivine öncelik verilmiştir zira bürokrat olmaları sebebiyle Eminler'in icra ettikleri işlerin hemen hepsi hakkında tutulmuş kayıtlar bulunmaktadır. İkincil kaynak olarak da ilgili dönemin sosyal, siyasal ve sair olaylarını anlatan tarih kitapları kullanılmıştır. Bu noktada hangi Eminler'in tezin içinde yer aldığını açıklamak icap etmektedir. Buna göre, -daha önce bahsedildiği üzere- zaman dilimi olarak 18. yüzyılın ikinci yarısı tercih edilmiş ve muhallefat kayıtları taranarak bu döneme ait belgeler tespit edilmiştir. Bu kaynaklara dayanılarak 18. yüzyılda görev almış Emin Ağalar vazife yerleriyle birlikte belirlenmiştir. Akabinde, zaman aralığı bir kez daha daralttırılarak, başında ve sonunda birer adet Osmanlı-Rusya savaşının vuku

bulduğu ve Osmanlılar için derin krizlerin yaşandığı bir periyot olmasından ötürü 1768-1791 yılları arasında vefat eden Eminler seçilmiştir. Son olarak, kariyer çeşitliliğini arttırmak amacıyla her çeşit Eminlik'te görev almış ve mekânsal çeşitliliği arttırmak maksadıyla da hem İstanbul'da hem de taşrada görev yapmış Eminler tercih edilmiştir. Dikkate alınan bu kıstaslar ve takip edilen bu yöntem neticesinde 21 Emin Ağa belirlenmiştir.

Tez çalışmasının birinci bölümünde, Osmanlı iktisat tarihi başta olmak üzere akademik literatürden yararlanılarak derlenen bilgiler ışığında *Osmanlı Maliyesi ve Eminlik Müessesesi* incelenecektir. Bu bölümün birinci alt bölümü olan "Osmanlı Devleti'nin Umumi Vaziyeti" başlığında, 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve sosyal durumu irdelenecektir. Ayrıca, bu döneme gelene kadar cereyan etmiş toplumsal ve politik meseleler ve aynı mevzular ekseninde tüm bu zaman dilimleri için dünya geneli ile alakalı bir inceleme yapılacaktır. Bu bölümün ikinci alt bölümü olan "Osmanlı Devleti'nin İktisadi ve Mali Durumu" başlığında, 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ekonomisinin ve maliyesinin içinde bulunduğu hal irdelenecektir. Ayrıca, bu döneme gelene kadar vuku bulmuş iktisadi ve mali olaylar ve aynı meseleler ekseninde tüm bu zaman dilimleri için dünya geneli hakkında bir inceleme yapılacaktır. Bu başlıkların tez kapsamına alınma sebebi incelenen konunun bağlamını ve arka planını ortaya koyarak isabetli yorumlar yapılabilmesini mümkün kılmaktır. Bölümün üçüncü ve son alt bölümü ise "Eminlikler'in Kurumsal ve Mali Yapıları" başlığıdır. Bu kısımda, Eminlik kurumunun ve Emin Ağa unvanının tarihsel gelişimleri ve dönüşümleri de dikkate alınarak ne olduğu açıklanacaktır. Yine bu başlıkta, Osmanlı idari teşkilatı içerisinde Eminlik olarak organize edilmiş tüm kurumlar tek tek ele alınarak mali ve teşkilat yapıları genel hatlarıyla ortaya konulacaktır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde, Osmanlı arşivinden ve ilgili dönemi anlatan vakayinamelerden yararlanılarak derlenen bilgiler ışığında *Emin Ağalar'ın Profilleri* incelenecektir. Bölümün birinci alt bölümü "Emin Ağalar'ın Sosyal İlişkileri" başlığıdır ki bu alt bölüm de üç kısma ayrılmaktadır. Mensubiyetlerinin irdelendiği birinci kısımda, Emin Ağalar'ın hangi toplumsal zümreye bağlı oldukları, görevlerinden bağımsız olarak sosyal statülerinin ne olduğu ve ne tür kişisel ilişkiler içerisine girdikleri ele alınacaktır.

Bu kısmın tez kapsamına alınma sebebi, Eminler'in kariyerlerinin oluşumunu etkileme gücü yüksek olan aidiyet faktörünün değerlendirme sürecine katılabilmesini sağlamaktır. Ailevi özelliklerinin ve ikametgâhlarının incelendiği ikinci ve üçüncü kısımlarda, akrabalık bağlarına ve aile fertlerine dair ve yaşadıkları muhitler ile konutlarının mimari nitelikleri hakkında ulaşılabilen bilgiler kullanılarak Emin Ağalar'ın toplumsal bağlamları açık bir şekilde tamamlanmaya çalışılacaktır. Bölümün ikinci alt bölümü ise "Emin Ağalar'ın Mesleki Kariyerleri" başlığıdır ki tezin iki esas inceleme konusundan birini oluşturmaktadır. Bu kısımda, 21 Emin Ağa'nın her biri aynı format çerçevesinde tek tek ele alınacaktır. Buna göre öncelikle, arşiv ve literatür taramalarından elde edilen bilgilerin imkân verdiği ölçüde, Emin Ağalar'ın hangi görevlere ne şekilde tayin edildikleri, hangi vazifelerden ne suretle azledildikleri, memuriyetleri boyunca ne çeşit işler yaptıkları, kendilerine ne tür ilave emirler verildiği, idare ettikleri müesseselerin veya makamların yönetimleri esnasındaki mali ve finansal durumları ve sair meseleler hakkındaki malumatlar kronolojik bir sırayla ortaya konulacaktır. Akabinde, Emin Ağalar'ın ikincil faaliyet olarak nitelenebilecek çalışmaları irdelenecektir ki burada, hayattayken kurdukları vakıflar ve işletmesini üstlendikleri mukataalar söz konusu olacaktır. Son olarak da, Emin Ağalar'ın içerisinde bulundukları finansal ilişkiler ve (mülkiyet vb.) muhtelif haklarına sahip oldukları gayrimenkuller ele alınacaktır.

Tez çalışmasının üçüncü bölümünde, Osmanlı tarihi literatüründen ve Osmanlı arşivi dâhilindeki muhallefat evraklarından ve defterlerinden yararlanılarak derlenen bilgiler ışığında *Emin Ağalar'ın Servetleri* incelenecektir. Bölümün birinci alt bölümü "Muhallefat Defterleri" başlığıdır ki bu alt bölüm de üç kısma ayrılmaktadır. Muhallefat evraklarının hazırlanma sürecinin irdelendiği birinci kısımda, görevli personelin kimler oldukları, sürecin işleyiş şeklinin nasıl olduğu ve işlemler boyunca karşılaşılabilen problemler ele alınacaktır. İkinci kısımda, muhallefat kayıtlarının dokümanter özellikleri ve iktisat tarihi açısından önemleri ortaya konulacaktır. Üçüncü ve son kısımda ise, tez kapsamında incelenen Emin Ağalar'ın muhallefatlarının genel nitelikleri açığa çıkarılacaktır. Bölümün ikinci alt bölümü ise "Muhallefatların Değerlendirilmesi" başlığıdır ki tezin iki esas inceleme konusundan bir diğerini oluşturmaktadır. Bu alt bölümün birinci kısmında, malvarlıkları niteliklerine göre tasnif edilen Emin Ağalar'ın servet yapıları, miktarları ve kategorik dağılımları itibarıyla tek tek ve toplu olarak

değerlendirilecektir. İkinci kısımda, Emin Ağalar'ın gayrimenkulleri, türleri, özellikleri ve değerleri ekseninde incelenecektir. Üçüncü kısımda, tasnife tabi tutulmuş veriler doğrultusunda Emin Ağalar'ın finansal münasebetleri ve alacak-verecek ilişkileri ile alakalı yorumlama yapılacaktır. Dördüncü kısımda, Emin Ağalar'ın eşyalarından yola çıkılarak tüketim eğilimleri hakkında bir soruşturma yapılacaktır ki bu kısım iki parça halinde teşekkül ettirilmiştir. Birinci parçada, belirli ortak özelliklerine göre gruplandırılan eşyaların parasal değerleri referans alınarak kategorik dağılımları hakkında kantitatif analizler yapılacaktır. İkinci parçada ise, eşyaların tespit edilebilen nitelikleri ve sıfatları çerçevesinde kalitatif analizler yapılacaktır. Tüm bu yorumlamalar, incelemeler ve değerlendirmeler yapılırken, *Emin Ağalar'ın Profilleri* adlı bölümde aktarılan bilgiler de dikkate alınarak hareket edilecektir.

1. 18. YÜZYILDA OSMANLI MALİYESİ VE EMİNLİK MÜESSESESİ

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASİ VE SOSYAL DURUMU

Geniş bir coğrafyada uzun bir dönemde varlığını sürdüren Osmanlı İmparatorluğu'nu incelerken genellemeler yapmak zordur ancak yine de başvurulan bir yöntemdir. Öne çıkan parametre ise zamandır ki bu metoda özel olarak dönemlendirme denir. Her bir periyodu, cereyan ettiği zaman zarfında olup bitenleri anlamlandıran, tanımlayan ve izah eden bir paradigma olarak değerlendirmek mümkündür lakin mevcut tasniflerin bu başarıyı yakaladıklarını söylemek kolay değildir. Osmanlı tarihi için dönemlendirme yapılırken yaygın olarak klasik ve modern kavramları kullanılır ki 15. ve 16. yüzyıllar klasik dönemin odağına yerleştirilirken 19. ve 20. yüzyıllar modern dönemin merkezine konulmaktadır. Görüleceği üzere, tez dâhilinde bahse konu olan zaman dilimini de ihtiva eden 17. ve 18. yüzyıllar belirsizlik barındırmaktadır. Bu periyot için bazen geçiş dönemi tabiri tercih edilirken çoğu zaman ise klasik dönemin uzantısı olarak kabul edilir[1] ki tez süresince bu yaklaşım takip edilecektir.

16. yüzyılın sonlarında en geniş sınırlarına ulaşan Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyılın başlarından itibaren bir dizi sosyal ve politik çalkantılar yaşamış ve bu olaylarla beraber bir takım dönüşümler geçirmiştir. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde taşradaki kargaşa nispeten durulmuş ve merkezde de IV. Murad'ın baskıcı yönetimi sayesinde kısmen otorite sağlanmıştı. Ancak sultanın erken ölümünün akabinde kişisel iktidar mücadeleleri ve bunlara bağlı karışıklıklar tekrar ortaya çıktı. Yüzyılın ikinci yarısında ise Köprülü ailesinin idaresiyle beraber yeniden istikrar tesis edildi fakat 1683'teki başarısız Viyana kuşatmasından sonra başlayan Osmanlı-Kutsal İttifak savaşı ekonomik, politik ve sosyal açıdan tam bir çöküşe sebep oldu. 18. yüzyılın ilk çeyreği, Karlofça Anlaşması'nda kaybedilen toprakların geri alınma mücadelesi ve büyük savaşın getirdiği problemlerin giderilmesi için çaba gösterilen bir dönemdi ki ortaya konan hedeflere büyük ölçüde ulaşılmıştı. Celali İsyanları ile başlayan ve Pasarofça Anlaşması ile biten bu dönemin en karakteristik özelliği ise iktidar yapısındaki değişimdi. Kamu otoritesi

[1] Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, 11. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014, ss.33-36.

zayıflarken ve hanedan ile padişahın iktidarı gerilerken hem merkezde hem de taşrada vezir ve ayan gibi figürler etrafında gelişen politik -ve bir o kadar da ekonomik- ***siyasi haneler*** güçlerini arttırdı.[2]

Aynı zaman dilimi için dünya geneli incelendiğinde ise yaygın değişim ve kriz şartlarının hâkim olduğu görülmektedir. 1618-1648 yılları arasında Orta Avrupa'da yapılan, Avrupa tarihinin en uzun ve yıkıcı savaşlarından biri olan ve mezhep savaşı olarak başlayıp Avrupa üstünlüğü için büyük güçlerin dâhil olduğu bir çatışmaya dönüşen Otuz Yıl Savaşları bu krizlerin ilkiydi. Aynı tarihlerde Çin'de, yaklaşık iki yüzyıldır hüküm süren Ming hanedanının devrilmesi ile sonuçlanan ve 1683'te nihayete eren savaşlar dizi başlamıştı. 17. yüzyıl sonlarında ve 18. yüzyılın başlarında Rusya'da, giriştiği başarılı savaşlarla Rusya'yı büyük bir Avrupa gücü haline getiren ve yaptığı kalıcı reformlarla modern Rusya'nın kurulmasına öncülük eden Petro hüküm sürdü. 18. yüzyılın ortalarına doğru gelindiğinde, doğudaki iki büyük güç olan Safeviler ve Babürlüler yaşanan iç savaşlar neticesinde hâkimiyetlerini kaybederken Avrupa'da yaşanan bir dizi veraset savaşı da benzer etkilere sebep olmuştu. Yüzyılın sonunda 1789'da ise günümüze kadar gelen dönemi derinden etkileyen bir olay olarak Fransız İhtilali yaşanmıştı.[3]

18. yüzyılın ikinci çeyreği, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını genişletme amacıyla İran, Avusturya ve Rusya ile giriştiği savaşlara sahne oldu. Ancak savaşlar neticesinde yalnızca, Pasarofça Anlaşması ile Avusturya'ya kaybedilen topraklar geri alınabildi. Tam anlamıyla bir barış dönemi olarak geçen ve Osmanlılar'ın diplomatik teşebbüslerini yoğunlaştırarak ittifak arayışına girdikleri 1747-1768 yıllarının ardından Rusya ile yaşanan savaş pek çok sorunu beraberinde getirdi. 1774 Küçük Kaynarca

---

[2] Christoph K. Neumann, "Siyasi ve Diplomatik Gelişmeler", (Ed. Suraiya Faroqhi), **Türkiye Tarihi (1603-1839)-Geç Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Fethi Aytuna, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.65-76. Bu tür oluşumlara verilebilecek en iyi örneklerden biri, 1655'te vefat eden Derviş Mehmed Paşa çevresinde gelişen ve politik olmaktan ziyade ekonomik özellikler gösteren siyasi hanedir. Maliye mekanizmalarında aktif rol alan ve zirai yatırımlar yapan Mehmed Paşa, imparatorluğun farklı bölgelerinde ve imparatorluk dışında istihdam ettiği temsilcileri vasıtasıyla uluslararası ticari faaliyetler yürütmekteydi. Bu girişimlerin tesiri o kadar büyüktü ki dönemin önemli entelektüelleri arasında -Mehmed Paşa'nın icraatları ekseninde- iktisadi tartışmalar dahi cereyan etmiştir. Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", (Ed. Halil İnalcık ve Donald Quartert), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt II 1600-1914**, Çev: Ayşe Berktay ve Süphan Andıç ve Serdar Alper, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, ss.671-673.

[3] Clive Ponting, **Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi**, Çev: Eşref Bengi Özbilen, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2013, ss.553-603.

Anlaşması ile ortaya çıkan Kırım Sorunu Osmanlılar'ın içinde bulundukları zafiyetler neticesinde diplomatik yollarla Rusya lehine sonuçlandı. Fakat bu çözüm Rusya'nın ilerlemesini durmamış ve 1787-1792 yılları arasında yine Rusya'nın galibiyetiyle sonuçlanan bir savaş daha yaşanmıştı. Bu savaşların sonucu ise, Avrupa güçlerinin Osmanlı'yı parçalayıcı politikalara yönelmesi, imparatorluk içindeki bölgesel güç unsurlarının ayrılıkçı hareketlere girişmesi ve yüzyılın genelinde yapılan reform faaliyetlerine niteliksel ve niceliksel derinlik kazandırılmaya başlanması olmuştur.[4]

İdari yapının 17. yüzyılda başlayan değişimi yeni mekanizmalarla 18. yüzyılda tahkim edilmişti ki bunlardan biri tevcihat (rotasyon) düzeniydi. Her hangi bir makama her yıl atama yapılması ve genellikle yeni bir kişinin tayin edilmesiyle karakterize olan bu sistem pek çok sorunu beraberinde getirmişti. Memuriyet sürelerinin yalnızca bir yıl olması istikrasızlıklara ve süreksizliklere sebep olurken atamalarda yaşanan iltimas ve rüşvet gibi hukuksuzluklar ehil olmayan görevlilerin vazife alabilmelerine imkân tanımaktaydı. Ayrıca, belirli standartlara göre memur alınmaması farklı güç odaklarının sisteme nüfuz etmesine neden olmaktaydı ki öne çıkan unsurlar vezirlerin çevresinde gelişen ***siyasi haneler*** diğer bir deyişle kapı halkları veya maiyetlerdi. Her hangi bir makama mensubunu yerleştirmeyi başaran bir hane, buradan elde edeceği güçle diğer görevleri de ele geçirme yoluna giderdi. Devamlılığının sağlanabilmesi için ekonomik olarak da desteklenmesi gereken haneler, iltizam süreçlerine dâhil olarak adeta bir şirket gibi hareket ediyorlardı.[5]

18. yüzyılın tamamı askeri veya reaya kökenli yerel güç odaklarının taşrada bulunan pek çok makamı ele geçirme sürecine de sahne oldu. Bu nedenle 18. yüzyıl, merkezi otoritenin zayıfladığı ve iktidarın yerel unsurlara kaydığı bir dönem olarak görülür ancak yaşananları artık farklı şekilde değerlendirenler de var. Buna göre, Osmanlı merkez idaresinin yeni yapısal ögesi olan ***siyasi haneler*** taşra düzeyinde tekrarlanıyordu. Bu durumda, karşılaşılan olguyu âdem-i merkeziyetçilik olarak görmek yerine Osmanlı siyasi kültürünün yeni formunun yerele ustaca ve derinlikli bir şekilde teşmili olarak

[4] Virginia Aksan, "Savaş ve Barış", (Ed. Suraiya Faroqhi), **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Fethi Aytuna, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.109-146.
[5] Carter Vaughn Findley, "Siyasi Kültür ve Büyük Haneler", (Ed. Suraiya Faroqhi), **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Fethi Aytuna, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.98-100.

nitelemek daha doğru olacaktır. Mahalli unsurların iktidarının kaynağı eşkıyalık gibi silahlı güce dayanabilmekteydi lakin bunun sürdürülebilirliği yoktu. Bu sebeple, ekonomik desteğe ihtiyaç duyan yerel ***siyasi haneler*** -tıpkı merkezdeki türdeşleri gibi- iltizam süreçlerine eklemlenerek Osmanlı siyasal sisteminin bir parçası olma yolunu seçtiler. Bazı hallerde ise, merkezdeki güç odaklarıyla, merkez ve çevre arasındaki bağımlılığı arttıracak türde ortaklık teşebbüslerinde bulundular.[6]

Devlet otoritesinin taşraya yeteri kadar taşınamaması ve merkezi kadroların tevcihat sistemi yüzünden süreklilik arz etmemesi gibi sebeplerin neticesinde, çevresel güçler zamana direnebilir hatta bazıları kuvvetlerini arttırabilirken başkentteki güç odakları varlıklarını sürdürmekte zorlandı. Bu durum, çevre ile merkez arasındaki bağımlılığı merkez aleyhine ve çevre lehine dönüştürdü. Mültezimlik ve mütesellimlik gibi resmi görevler aracılığıyla meşruiyet elde eden taşra güçleri, bölgelerinde kurdukları kişisel ilişkiler ve muhitleri hakkında sahip oldukları bilgiler sayesinde devlet için vazgeçilmez hale geldiler. Politik ve sosyoekonomik açıdan eşsiz sayılabilecek bir pozisyonda yer alan ve ***ayan*** olarak isimlendirilen bu unsurlar, sahip oldukları avantajları bazen devletin menfaatleri için ama çoğu zaman kendi çıkarları için kullandılar. Etkileri o dereceydi ki yaşadıkları zamana karakteristik özellikler kazandırarak söz konusu dönemin ***ayanlar çağı*** şeklinde nitelenmesine sebep oldular.[7]

Ülkeler içerisinde karşılaşılan merkezi ve yerel ya da siyasi ve toplumsal olaylar ile ülkeler arası ilişkilerde yaşanan meselelerin farklı seviyelerde de olsalar iktisadi hayatı etkileme kabiliyeti bilinen bir olgudur. Mesela savaşlar, sebep oldukları ölümlerle ve yıkımlarla iktisadi faaliyetlerin temel faktörleri üzerinde tahrip edici etkilerde bulunarak ekonomik yavaşlamaları ve çoğu zaman daralmaları beraberinde getirirler. Bu duruma, İngiltere ile Fransa arasında 18. yüzyılda yaşanan savaşların Akdeniz cephesine yansımasının Osmanlı deniz trafiğini ve ticaretini engelleyici şekilde etkilemesi örnek olarak verilebilir.[8] Yüzyılın ikinci yarısında yapılan Rus savaşları da bir diğer örnektir ki

[6] Dina Rızk Khoury, "Merkez ile Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler", (Ed. Suraiya Faroqhi), **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Fethi Aytuna, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.172-179.
[7] Bruce McGowan, "Ayanlar Çağı 1699-1812", (Ed. Halil İnalcık ve Donald Quartert), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt II 1600-1914**, Çev: Ayşe Berktay ve Süphan Andıç ve Serdar Alper, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, ss.761-769.
[8] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:6, 5. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, ss.584-585.

bu savaşlar esnasında devletin ekonomik kaynakları seferber etmesi pek çok ürün grubunda kıtlığa ve dolayısıyla fiyat artışlarına sebep olmuştur.[9] Politik ve sosyal olaylar da üretim ilişkilerinde ve biçimlerinde dönüşüm yaşatma ihtimalleri sayesinde üretim faktörlerinin hem miktarları hem de verimlilikleri üzerinde arttırıcı veya azaltıcı etkide bulunarak ekonomik hayata şekil verebilmektedirler. Bu duruma ise, ***siyasi haneler***in birer işletme gibi faaliyet göstererek iltizam mekanizmasının organizasyonuna yeni bir boyut kazandırmaları ve verimlilik artışını beraberinde getirme ihtimalleri örnek olarak verilebilir.[10]

1.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN İKTİSADİ VE MALİ DURUMU

Ekonomik olayların seyrini soruşturmaya geçmeden evvel, Osmanlı iktisadi zihniyetini, şekillendiği zamanda ve mekânda etkili olan nesnel koşulları da dikkate alarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Buna göre temel şartlar, üretkenliğin çevresel ve doğal etkilere bağımlı olması, verimlilik artışını mümkün kılacak temel faktör olan teknolojinin yavaş gelişmesi ve ulaşım imkânlarının zorlu ve pahalı olmasıdır. Osmanlı siyasi-idari sisteminin bu koşullara yönelik ürettiği cevapların kaynağı ise üç ilke altında toplanabilir: Provizyonizm, Fiskalizm ve Tradisyonalizm. İaşecilik olarak açıklanabilecek olan Provizyonizm'in temel amacı, kaliteli ve ucuz malların bolca bulunabilmesini temin edecek şekilde iktisadi dinamiklerin tüketici lehine işlemesini sağlamaktır. Fiskalizm'in esas hedefi ise, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini, hazine giderlerini olabildiğince minimum ve gelirlerini olabildiğince maksimum seviyede tutmaya çalışarak garanti etmektir. Gelenekçilik anlamına gelen Tradisyonalizm'in ana gayesi de, optimize edildiği varsayılan ekonomik, politik ve sosyal durumların korunmasıdır ancak bu ilke kati bir tutuculuk içermemekte ve belirli bir düzeyde esneklik barındırmaktadır. 19. yüzyılın ortalarına kadar, Osmanlı siyasi-idari düzeni, yaşanan

[9] Gabor Agoston, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları 1453-1826", (Ed. Jeremy Black), **Top, Tüfek ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815**, Çev: Yavuz Alogan, 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, ss.150-152.
[10] Ariel Salzmann, "İmparatorluğu Özelleştirmek: Osmanlı 18. Yüzyılında Paşalar ve Ayanlar", **Osmanlı Ansiklopedisi**, (Ed. Güler Eren), Cilt:3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.233.

olaylara ekonomik reaksiyonlar gösterirken bu iktisadi zihniyete dayanarak hareket etmiştir.[11]

16. yüzyılda yaşanan ekonomik genişlemenin ardından 17. yüzyıl, durgunluğun hatta bazı hallerde gerilemenin görüldüğü bir dönemdi. Bu zaman dilimine damgasını vuran temel etken, Celali İsyanlarıyla başlayan iç ve dış çatışmalarla desteklenen kitlesel ölümlere ve göçlere bağlı nüfus azalışıydı. Tarımsal verimliğin yüksek olduğu ovalarda işgücü miktarının gerilemesi, zirai üretimi düşürmüş ve başıboş kalan topraklarda çiftlik olarak anılan yeni bir üretim birimi ortaya çıkarmıştı.[12] Ancak bu yeni tip işletmelerde yaygın olan sektör tarım değil hayvancılıktı. Yüzyılın genelinde hububat fiyatlarında yaşanan düşüş hayvansal ürünlerin daha kârlı olmasını beraberinde getirmiş ve bu sebeple zirai yönelim azalmıştı.[13] Nüfusta ve ulaşım güvenliğinde yaşanan azalışın sonuçları, otoritesini kentsel alanlarda tesis eden loncaları zayıflatmak suretiyle sınai faaliyetlerde de görüldü. Bu dönemde, tüccarlar tarafından kırsal işgücünden yararlanarak organize edilen "iş yaptırma sistemi"nin (putting-out) örnekleri özellikle ipekli dokuma sektöründe gelişmeye başladı.[14] Ekonominin üretim boyutunda karşılaşılan durumların benzerleri ve yansımaları ticaret alanında da yüzyıl boyunca cereyan etti. Savaşların ve Ümit burnu yolunun etkisiyle doğu ticareti nispeten zayıflarken batı ticareti göreceli olarak güçlendi. Ayrıca, Avrupa ile ticaret yapan liman şehirlerinin gelişme sürecinin ve hammadde ihracatı mamul mal ithalatı düzeninin de bu dönemde başladığı söylenebilir.[15]

Aynı zaman dilimi için Dünya geneli incelendiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nda görülen durgunluğun ve değişimin benzerleriyle karşılaşılmaktadır. Avrupa genelinde, zirai ürün fiyatlarının azalması, hayvancılığın büyümesi, lonca dışı imalatın başlaması ve Atlantik ticaretinin artması gibi durumlar yaşanmakla beraber coğrafi farklılıklar derinleşmekteydi. Yaşanan ekonomik daralmalara bağlı olarak doğu ve güney bölgelerinde feodal bağlar güçlenirken batı ve kuzey bölümlerinde bilhassa 18. yüzyıl ile

[11] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, ss.49-64.
[12] Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, ss.153-159.
[13] Immanuel Wallerstein, "Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz ve Avrupa Dünya Ekonomisi", **Osmanlı Ansiklopedisi**, (Ed. Güler Eren), Cilt:3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss.205-206
[14] Suraiya Faroqhi, "Lonca Üyeleri ve Esnaf", (Ed. Suraiya Faroqhi), **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Fethi Aytuna, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.400-403.
[15] Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, ss.162-164.

birlikte kapitalist ilişkiler gelişiyordu.[16] Aynı sıralarda uzak doğuda Çin'de, 17. yüzyılda cereyan eden iç çatışmaların ve hanedan değişikliğinin yavaşlattığı ekonomi 18. yüzyılda istikrarın tekrar sağlanması ile devlet müdahalesinin zayıfladığı ve piyasa dinamiklerinin gelişmeye başladığı bir büyüme periyodu yaşadı.[17] Aynı dönemde Hindistan'da ise, tam tersi yönde gelişen bir süreç görüldü ki 17. yüzyıl bu coğrafya için ekonomik büyüme dönemiyken 18. yüzyılın ilk yarısında yaşanan iç çatışmalar iktisadi daralmayı beraberinde getirdi. Ancak, yüzyılın sonuna kadar Hint pamuklu dokumaları Avrupa pazarlarındaki hâkimiyetini sürdürdü. Ayrıca, Avrupalı güçlerin yoğunluğu artan kolonyal faaliyetlerinden en çok etkilenen bölge de Hindistan oldu.[18] Bu yüzyılları karakterize eden fenomen sömürgecilikti. Özellikle, büyük deniz filolarının kurulmasına paralel olarak yenidünyada oluşturulan koloniler ve eski dünya ticareti üzerinde tekel kurmaya çalışan bölgesel kumpanyalar öne çıkıyordu.[19]

18. yüzyıl Osmanlı iktisadi durumu incelendiğinde iki alt dönem halinde ele almanın mümkün olduğu görülmektedir. Buna göre, yüzyılın üçüncü çeyreğinin ortasına kadar süren bir büyüme dönemi ve akabinde yüzyılın kalan kısmının tamamında karşılaşılan bir buhran dönemi olduğu anlaşılmaktadır. Büyüme periyodu sınai açıdan irdelendiğinde öne çıkan sektör tekstildir. Yeni üretim merkezlerinin ortaya çıkmasına paralel olarak eski üretim merkezlerinde de imalat kapasitesi artışı görülür. Ayrıca, yine bu dönemde yünlü, pamuklu ve ipekli dokuma için kamu tarafından imalathaneler tesis edilmiştir. Madencilik alanında da görülen büyüme trendi o raddeye varmıştır ki metal işlemede kullanılan odunun tedarikinde kıtlıklar yaşanmıştır. Son olarak, ham halde ihraç edilen ürünlerin mamul halde ihraç edilmesini mümkün kılacak yeni yatırımlar yapılmıştır. Büyüme periyodu zirai ve ticari açıdan ele alınabilir ki bu sektörlerde de genişlemeyle karşılaşılmaktadır. Örneğin, yüzyılın başlarına kadar hububat ihracına getirilen yasaklar mutat iken bu dönemde arızi hale gelmiştir. Yine, ihracı bazı hallerde yasaklanan pamuk, yün ve deri gibi malların ihraç yasağı ek vergiler konularak tamamen kaldırılmıştır. Ayrıca, bazı üretim bölgeleri için, yerel ihtiyacın eksiksiz karşılanabilmesi

[16] Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, ss.133-137.
[17] Richard von Glahn, "The Maturation of the Market Economy (1550 to 1800)" **The Economic History of China From Antiquity to the Nineteenth Century**, Cambridge University Press, 2016, ss.333-335.
[18] Prasannan Parthasarathi, **Avrupa Zenginleşirken Asya Neden Geri Kaldı?**, Çev: Öktem Kalycıoğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, ss.55-57.
[19] Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, ss.137-139.

durumunun ötesinde daha önce satış yapılmayan bölgelere mal gönderilmesi hali görülmüştür.[20]

Sanayi devriminin ve kapitalist üretim biçiminin geliştiği bir dönem olması sebebiyle, Osmanlı sınai yapısının bu zaman zarfındaki durumunu yakından incelemek yerinde olacaktır. Detaylı bir soruşturma yapıldığında Osmanlı iktisadi sisteminde bu tür değişimlerin yaşanmadığı görülmekte hatta dönüşümü engelleyici tedbirlerin alındığı anlaşılmaktadır. Osmanlı sanayisinin klasik dönemdeki adresi, kentlerde kurulu olan lonca örgütlenmeleriydi. Ancak 17. yüzyılda kırsal bölgelerde "iş yaptırma sistemi"nin (putting-out) ilk örnekleri görülmeye başlanmıştı. Bu tarz üretimin öne çıkan iki özelliği ise kayıt dışı olması ve ihracatı hedeflemesiydi ki bu nitelikler Osmanlı iktisadi zihniyetiyle çelişiyordu. Kaçak yürütülen faaliyetler vergi kaybına sebep olarak Fiskalizm prensibine zarar verirken yerel talep by-pass edilerek dış piyasalara satış yapılması Provizyonizm ilkesiyle ters düşüyordu. Bu nedenle, alternatif üretim girişimlerine karşı cezalandırıcı politikalar uygulanmıştır. Lakin niteliksel değişimi engelleyici bir siyasetin takip edilmesine rağmen niceliksel gelişimi destekleyici bir yol izlenmiştir. Öne çıkan yöntem ise, esnaf tarafından kaynak yetersizliği dolayısıyla icra edilemeyen fiziki sermaye yatırımlarının kamu veya vakıflar eliyle yapılması olmuştur. Fakat kamu, bu yapıların işletmecisi olarak pozisyon almamış ve esnafa kullandırmayı seçmiştir.[21]

Osmanlı iktisadi vaziyetini, yüzyılın kalan kısmı için savaş ekonomisi olarak nitelemek yerinde olacaktır. Zira bu zaman dilimini domine eden olay Rusya ile girişilen harpler ve çatışmaya namzet gerilimlerdi. Savaşların iktisadi etkileri, askeri faaliyetlerin ekonomik alanda da seferberlik halini oluşturmasından ötürü bilinen bir olgudur. ***Miri mübayaa*** usulü ise söz konusu tesirin Osmanlı iktisadi yapısı içerisindeki taşıyıcısıydı. Bu sistemde devlet, nakdi vergi toplayıp ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri oluşan bütçe ile piyasa koşullarından satın almak yerine lazım gelen ürünleri direkt olarak üreticisinden vergilere mahsuben tedarik etmekteydi. Ancak bu düzende, tahsil edilen mal ve hizmetlerin bedelleri her zaman piyasa fiyatının altında ve çoğu zaman maliyetin de

[20] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, ss.209-211.
[21] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, ss.227-233.

altında hesaplanıyordu. Ayrıca, askeri ihtiyaçlar ile sivillerin talepleri arasında farklılık olmamasından dolayı kamudan gelen baskı bütün sektörlerde hissedilmekteydi. Tüm bu durumlar, üreticiyi imalattan alıkoyarken toplam hasılanın da düşmesine sebep oluyordu ki yaşanan değişim iktisadi verilerde de görülebilir. Buna göre, büyüme döneminde kaydedilen gelişmelerin tam tersi bir seyirle karşılaşılmaktadır. Tekstil sektöründe, yeni ortaya çıkan üretim merkezleri kaybolurken imalat kapasiteleri artan bölgelerin üretim seviyelerinde düşüşler yaşanmıştır ki bu gerileme yardımcı sektörlerde de fark edilmektedir. Uzak bölgelere ihraç yapan sektörler ise yerel taleplerini dahi karşılayamaz hale gelmiştir. Hububat, zeytinyağı, pamuk ve ipek gibi zirai ürünlerin ihracına konulan yasaklar tekrar gündeme gelmiş bir süre sonra da sıklaşmaya başlamıştır. Son olarak, tesirleri tam tespit edilememiş olsa da savaşların getirdiği salgınlar hastalıkların ve asayiş eksikliklerinin olumsuz etkileri olduğunu da hatırlatmak yerinde olacaktır.[22]

Görüldüğü üzere devlet, mali eylemleriyle iktisadi hayat üzerinde etki etme gücüne sahiptir ancak iktisadi hayat da kamu maliyesine tesir etme kabiliyetindedir. Bu yeteneği mümkün kılan vasıta ise iktisadi faaliyetlerden tahsil edilen vergidir ki bu araç, kamu maliyesinin iki bileşeninden biri olan gelir kaleminin kaynağıdır. Bu noktada, "Osmanlı iktisadi hayatının 18. yüzyıl dâhilindeki seyrinde karşılaşılan dalgalanmaların kamu gelirleri üzerinde ne tür bir tesiri olmuştur?" sorusu gündeme gelecektir. Yapılan incelemeler sonucu ortaya çıkan netice ise son derece şaşırtıcıdır. Zira yüzyıllık bir periyot için uzun sayılabilecek zaman dilimleri boyunca vergi kalemlerinde belirgin bir artış ya da azalış görülmemektedir. Ne yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar karşılaşılan büyümenin ne de kalan kısımda yaşanan buhranın kamu gelirleri üzerinde şiddetli etkisi olmuştur. Bu durumun açıklaması fakat Osmanlı maliyesinin yapısal özelliklerinin anlaşılmasıyla yapılabilir.[23]

Maliye tarihi üzerine yapılan çalışmalarda, modern öncesi yönetimlerin mali sistemleri için mülk devleti (Domain State) ifadesi tercih edilir. Buna göre klasik dönem idarelerinin ana gelir kaynağını, mülkiyeti hükümdara ait olan geniş tarım arazilerinde üretilmiş artık değer oluşturmaktaydı. Ancak ticari ve sınai faaliyetlerin iktisadi hayat

[22] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, ss.212-219.
[23] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, ss.143-146.

içerisindeki ağırlıklarının artması ve nakit ekonomilerinin gelişmesi gibi bir dizi değişim sonucu, devletlerin gelir kaynağını, vatandaşlardan toplanan dolaylı veya doğrudan vergiler teşkil eder hale gelmiştir. Bu iki sistem özünde aynı olmakla birlikte şeklen farklılık arz etmektedirler. Mülk devletleri de vergi devletleri de, üretici sınıfların yarattığı artık değerden siyasal iktidarların muhtelif amaçlar için kullanılmak üzere pay almaları esasına dayanır. Fakat mülk devletinde hükümdarın mülkiyetinde bulunan kaynaklarda ortaya çıkan artık değer devlete aktarılırken vergi devletinde vatandaşların mülkiyetinde bulunan kaynaklarda ortaya çıkan artık değer devlete aktarılır. Bu ayrımın birincil sonucu siyasi iktidarın gelirleri harcama özgürlüğünün değişkenlik arz etmesidir ki mülk devletlerinde vergi devletlerine nispetle daha fazla serbestiyet vardır.[24] Osmanlı İmparatorluğu da yaşadığı zaman dilimi sebebiyle bu dönüşüm sürecini bizzat tecrübe etmiştir ki 18. yüzyıl bu değişimin en yoğun biçimde müşahede edildiği dönemdir.

Temel iktisadi faaliyeti tarım olan, teknolojik imkânları kısıtlı bulunan ve nakit ekonomisine dönüşme sürecini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun mali yapısı bu şartlar altında gelişmiş ve gelirlerin giderlere tahsis edilmesi anlayışı benimsenmiştir. Buna göre kamu maliyesi, giderlerin yapısı dikkate alınarak vakıf, timar ve hazine olmak üzere üç gruba ayrılmış ve her bir bölüm için gelir kaynakları tahsis edilmiştir. Vakıflar sosyal harcamaları karşılamak amacıyla yönetici zümre mensupları tarafından kurulmuş timar sistemi ise kamunun askeri personel için yapması gereken ödemelerin bir kısmını karşılamak maksadıyla ihdas edilmiştir. Ancak bu düzen zamanla çözünme yaşamış ve timara ayrılan kaynakların bazıları hazineye kaydırılmıştır. Hazine ise, merkezi bütçe için tesis edilmiştir ki muhasebesi incelendiğinde mahsuplar, giderler ve gelirler olmak üzere üç bölümden oluştuğu görülür. "Mahsuplar" adıyla bütçede yer alan bölüm, tahsil edilmeden masrafların bir kısmı için tahsis edilen kaynaklardan teşekkül etmekteydi. Bir diğer bölüm olan giderler, mevacibat, teslimat, salyane ve ihracat şeklinde dört gruptan oluşurken gelirler mukataa, cizye ve avarız olmak üzere üç türden meydan geliyordu. Mevacibat, merkezi orduyu teşkil eden kapıkulu askerlerinin maaşlarını ifade ederken teslimat, saray ve ordu levazımatı için yapılan harcamalardı. Salyane, vezir ve paşa gibi üst düzey bürokratlara yapılan yıllık ödemeleri ifade ederken ihracat, tasnif edilemeyen

[24] Ceyhun Gürkan, "Modern Kamu Maliyesinin Oluşumu: Maliye Tarihine Alternatif Kuramsal Yaklaşımlar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:69, Sayı:1, 2014, ss.43-76.

diğer harcamalardı. Avarız, savaş gibi olağanüstü durumlarda konulan -fakat zamanla kalıcı hale gelen- vergiler iken cizye, İslam hukukundan kaynaklanan ve gayrimüslimlerden toplanan düzenli vergiydi. Mukataa ise merkezi bütçenin en büyük gelir kalemiydi.[25]

Arapça kökenli olup "kesişmek" veya "bir değer üzerinde uzlaşmak" anlamına gelen mukataa kelimesi, Osmanlı öncesi ıstılahta "vergi birimlerinin iltizama verilmesi" manasıyla kullanılırken klasik Osmanlı terminolojisinde "kamunun gelir kaynaklarından oluşturulmuş mali birimleri" ifade etmek için kullanılmıştır. Söz konusu ünitelerin muhtevası başlangıçta ekseriyetle miri arazilerden ibaretken zamanla vergiler, resimler, harçlar, kamu işletmeleri ve benzeri yapılar da mukataa formunda muamele görür hale gelmiştir. Mukataaların mali birim olarak anılması içeriklerinin tek gelir kalemlerinden müteşekkil olduğu anlamını taşımamakta aksine bir mukataa birden çok gelir kalemini ihtiva edebilmekteydi. Formasyon süreçlerinde gözlemlenebilen bir takım motifler var olmakla beraber bu çeşitliğin bir standardı yoktu. Maliye tarafından dikkat edilen hususlar, mukataaların kolay idare edilebilir olmaları ve finansal göstergelerinin mutedil seviyelerde kalmaları idi. İşletilme yöntemleri açısından incelendiğinde ise yaygın usulün iltizam olduğu bazı hallerde de emanetin tercih edildiği anlaşılmaktadır.[26]

Osmanlı mali düzeninde, kamu gelirlerini tahsil etmek için iltizam ve emanet olmak üzere iki yöntem bulunuyordu. İltizam, istihsal görevinin özel teşebbüs gibi hareket eden şahıslara belirli koşullarla devredilmesiydi. Daha açık bir ifadeyle, her hangi bir mukataanın, serbest piyasa şartlarında düzenlenmiş bir açık arttırma ile belirlenen ve bir kısmı peşinen talep edilen yıllık meblağa mukabil, kârı ve zararı kendine ait olmak kaydıyla sınırlı bir süre için mültezime devredilmesiydi. Emanet ise esas olarak mukataaların tahsilat işlemlerinin maaşlı memur kadroları aracılığıyla yapılmasıydı. Klasik döneminde Osmanlı yönetimi kamu personeli istihdam edilmesiyle ilgilenmeyerek tahsil işlemlerini özel müteşebbislere terk etmişti. Ancak zamanla, mültezimlerin kâr maksimizasyonu için mukataaları istismar etmeleri başta olmak üzere

[25] Ahmet Tabakoğlu, **Osmanlı Mali Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, ss.236-239, ss.326-331, ss.350-359, ss.364-368, ss.389-418, ss.444-446.
[26] Mehmet Genç, "Mukataa", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, ss.129-132.

bir takım problemler meydana gelmeye başlamıştır. Sorunun kaynağı olarak mukataaların idare sürelerinin sınırlılığı görülmüş ve bu nedenle "ömür boyu iltizama verme" anlamına gelebilecek olan malikâne usulü geliştirilmiştir. Buna göre artık, mukataaların yıllık ödeme miktarları hazine tarafından belirlenmekte ve mukataayı idare edebilmek için başlangıçta muaccele denilen ve müzayede ile tespit edilen yüklü bir meblağın ödenmesi gerekmekteydi. 1695'te başlatılan yeni sistem, beraberinde getirdiği muaccele kavramı ile hazineye ilave gelir sağlamış ve 18. yüzyılın ilk yarısında neredeyse tüm mukataalara teşmil edilmiştir. Fakat malikânecilerin mukataaları bizzat idare etmeyip alt iltizamlara vermeleri neticesinde arzu edilen sonuçlar alınamamış ve malikâneler sadece sermaye sahibi yatırımcılar için finansal enstrüman olarak işlev görmüştür. Mali bunalımın derinleşmesi, muacceleler ile sağlanan ek gelirin yetersiz kalması ve malikânelerin kuruluş amaçlarından sapması, Osmanlı idaresini yeni bir çözüm aramaya yöneltmiştir. Esham adı verilen yeni usulde, emanet ile işletilecek olan mukataaların gelir fazlaları hisselere bölünerek günümüzün hazine bonolarına benzer bir şekilde satılmaktaydı. Küçük Kaynarca anlaşmasının akabinde 1775'te başlatılan sistem hazineye iç borçlanma imkânı vererek mali buhrana kısmen çözüm olmuştur.[27] Bu noktada, Osmanlı yönetimini reformlar yapmaya sevk eden mali krizlerin detaylarına değinmek yerinde olacaktır.

16. yüzyılın son çeyreğinde yapılmak zorunda kalınan tağşiş, Osmanlı maliyesinin girmekte olduğu buhranların ilk işaretiydi. 17. yüzyılın karakteristik özelliği ise bir kısmı reel bir bölümü nominal olmak üzere bütçe-hazine hacminin artmasıydı ki büyümenin kaynağı giderlerdi. Merkezi idarenin çoğalan masraflarının birincil sebepleri, kapıkulu ocaklarının ordu içerisindeki ağırlığının artmasına bağlı olarak daha fazla askere ve memura mevacip verilmesi ve savaş teknolojilerinde yaşanan ilerlemeye bağlı olarak askeri teçhizatların ve ekipmanların daha maliyetli hale gelmesi idi. Ayrıca, gayri safi yurtiçi hasılada farklı nedenlerden kaynaklı yaşanan kayıplar, pek çok mültezimin üretim kapasitesini yok etmek pahasına istismar etmeleri ve teamüllere aykırı şekilde düzenlenen usulsüz müzayedeler yüzünden mukataaların değerlerinin azalmasıyla gelirlerde de ciddi seviyelerde düşüş yaşanmıştı. Hazine girdilerini arttırarak bütçe açıklarını kapatmak maksadıyla, yeni tağşişler yapmak, yeni vergiler getirmek, iç hazineden (padişahtan) borç almak, timara tahsis edilmiş kaynakları mukataaya dönüştürmek ve vergi toplama

[27] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, ss.95-195.

usullerinde reform yapmak gibi bir dizi yöntem uygulanmıştı. İlaveten, masrafları azaltmak amacıyla gereksiz memur kadrolarının ilgası ve benzeri tasarruf tedbirleri de alınmıştı. Ancak, yüzyılın sonunda Viyana bozgunu ile Karlofça barışı arasındaki dönemde yapılan savaşlar mali anlamda bir yıkımı beraberinde getirmişti ki bir sonraki yüzyılın ilk çeyreği bu zararların telafisi ile geçmiştir.[28]

18. yüzyıla girmeden hemen önce Osmanlı maliyesinde üç büyük reform yapılmıştır. 1691 yılında, hazinenin üç gelir kaleminden biri olan cizyenin toplanma usulünde değişikliğe gidilerek mükelleflerin finansal seviyelerine göre vergilendirme yöntemine geçilmiştir. Aynı yıl, parasal reform yapılmış ve yüzyıl boyunca gümüş sikke (akçe) basmayan Osmanlı darphaneleri yeni gümüş sikkeler (kuruş) darp etmeye başlamıştır. 1695 yılında ise, hazinenin üç gelir kaleminden bir diğeri olan mukataaların tahsil edilme yönteminde değişiklik yapılarak iltizam usulünden malikâne usulüne geçilmiştir. Bu reformların 1683-1699 savaşlarının yaşandığı zaman dilimine tekabül etmesi, Osmanlı yönetiminin mali buhranlara getirdiği geçici çözümlerin artık yetersiz gelmesi olarak yorumlanabilir. Peki, girişilen reformların sonucunda varılmak istenen hedeflere ulaşılmış mıdır? Arşiv kayıtlarından elde edilen verilere göre reformların her biri için farklı derecelerde başarı sağlanmıştır. Örneğin cizye reformu sayesinde hazineye yıllık 2 milyon kuruş -yani 1701 yılı bütçesinin yaklaşık %20'si kadar- ilave gelir temin edilmiştir. Ancak iltizamdan malikâneye geçiş bu derece etkili olmamış yalnızca bütçenin takriben %3'ü kadar senelik ek gelir elde edilmiştir.[29] Parasal reformun mali bir hamle olmasına rağmen bütçe gibi finansal göstergelerdeki tesiri doğrudan tespit edilemediği için muvaffakiyet açısından değerlendirilmesi kolay değildir. Fakat yeni paranın (kuruş) ayarının yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar istikrarlı bir seyir izlediği ve bu sebeple de darphanenin mali sistem içerisinde yeni işlevler üstlenmeye başladığı bilinmektedir.[30]

Osmanlı İmparatorluğu için bir dönüm noktası niteliği taşıyan 1768-1774 Rusya savaşı, maliye açısından da bir kırılmadır. Savaş öncesi yıllarda ödemelerinde aksamalar yaşamayan ve bazı yıllar -mesela 1761'de %3,2'lik- fazla veren hazine, peş peşe gelen

[28] Tabakoğlu, ss.455-514.
[29] Tabakoğlu, ss.339-359.
[30] Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, ss.155-162.

mağlubiyetlerle beraber açıklar vermiştir. Küçük Kaynarca anlaşmasında yer alan ve yıllık bütçenin yaklaşık yarısına denk gelen tazminat yükümlülüğü de ilave maliyet olarak bütçeye eklenmiş ve savaşın akabinde ortaya çıkan ödeme zorluklarını aşmak için iç borçlanma yoluna gidilerek esham usulüne başlanmıştır. 1783 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakına kadar geçen sürede toparlanmaya çalışan hazine, bu tarihten itibaren başlayan soğuk savaş yüzünden artan askeri masraflar dolayısıyla bir kez daha mali bunalıma girmiştir. Öyle ki, her hangi bir sıcak çatışma durumu olmamasına rağmen bütçe 1785 yılında %14,8'lik bir açık vermiştir. Yine bu dönemde, mali problemlerin kısa vadede aşılamaz olduğuna kanaat getirilerek dış borç seçeneği değerlendirilmiş ancak her hangi bir istikraz gerçekleşmemiştir. Bu şartlar altında 1787'de başlayan ikinci Rusya savaşı Osmanlı maliyesi için tam bir felaket olmuş ve hazine iflasın eşiğine gelmiştir. Fakat 1789 yılında yaşanan Fransız ihtilalinin Avrupalı güçlerin dikkatini o yöne çevirmeye zorlaması Osmanlı İmparatorluğu'nun makul sayılabilecek bir barış ile bu savaştan çıkmasını mümkün kılmıştır. Bu dönem boyunca öne çıkan geçici mali tedbirler ise yeni tağşişler, yeni vergiler ve halktan olup zengin bulunan kişilere dahi uygulanmaya başlanan müsadereler olmuştur.[31]

Askeri masrafların bütçelerdeki payının barış dönemlerinde bile yarıyı geçmesi ve savaş zamanlarında ise neredeyse tümüne erişmesi yüzünden bütün devletler aynı problemlerle karşılaşmaktaydı. Bu sebeple, mali durumlarını barışta güçlü ve savaşta istikrarlı tutmayı başaranlar askeri anlamda da avantajlı olan ülkelerdi. Bu noktada, mali yapıları itibarıyla farklılıklar arz eden iki Avrupalı güç Fransa ve Britanya karşılaştırılabilir. Vergilerin bir kısmının hazineye ulaşamadan erimesine yol açan iltizam sistemi ve bütçenin finansal durumu hakkında bilgi vermesi umulan muhasebe kayıtlarının yetersizliği, Osmanlı maliyesi[*] ile benzeşen Fransa maliyesinin iki yapısal

[31] Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986, ss.74-140.

[*] Bürokratik açıdan incelendiğinde, Osmanlı maliyesinin bütçe ve hazine bölümünü idare eden Bab-ı Defteri teşkilatının zamanla değişim geçirdiği görülmektedir. Örneğin, 16. yüzyıla ait mali kayıtlarda görevli "makamlar"dan söz edilirken 17. yüzyıla ait belgelerde ise vazifeli "kalemler"den bahsedilir ki bu durum kurumsallaşma sürecinin işareti olarak yorumlanabilir. Bütçeden ve hazineden birinci derece sorumlu kişi Defterdar-ı Şıkk-ı Evvel diye de anılan Başdefterdar'dı ki Defterdar-ı Şıkk-ı Sani ve Şıkk-ı Salis olmak üzere yardımcıları vardı. Hazineye giren ve çıkan kıymetlerin günlük kaydı için Ruznamçe kalemi ve hazinenin tüm hesaplarının takibi için Muhasebe-i Evvel (Başmuhasebe) kalemi ihdas edilmişti. Mahsuplardan ve gelirlerden sorumlu olanlar ve giderlerden sorumlu olanlar şeklinde iki gruba ayrılmak üzere Başmuhasebe'ye bağlı çalışan alt kalemler vardı. Ayrıca, yardımcı mali kurumlar olarak görev yapan Halifelikler, kamu iktisadi kuruluşları olan Eminlikler ve kamu maliyesinin yerel bileşenleri olan Eyalet Hazineleri, Muhassıllıklar ve Voyvodalıklar da Başmuhasebe kalemine bağlı olarak faaliyet yürütüyorlardı. Klasik dönem Osmanlı mali bürokrasisinin karakteristik özelliği ise modern zamanlarda görülen, işlev veya mekân gibi belirli parametrelere dayanılarak standardize edilmiş örgütlenme yapısına sahip olmamasıydı. Gülfettin Çelik,

sorunu olarak öne çıkıyordu. Ayrıca, Fransa'nın -diğer tüm devletler gibi- savaşları finanse etmesinin tek yolu borç almaktı ancak kredibilitesinin düşük olması yüzünden yüksek faiz oranlarına katlanmak zorunda kalıyordu. Öte yandan, modern maliye düzeninin ilkel formunu uygulayan Britanya ise dolaylı vergileri doğrudan vergilere öncelemiş ilaveten iltizam usulünü, iç ticareti engelleyen iç gümrükleri ve toprak vergisindeki imtiyazları kaldırmıştı. Ayrıca, yerli sermaye birikimi o dereceydi ki dönemin ülkeler arası kreditörü olan Hollanda ile yaşadığı siyasi gerilimler Britanya için borçlanma problemine neden olmamıştı. Bu yapısal ayrışmanın sonuçlarını nicel verilerde ve toplumsal olaylarda görmek mümkündür. 1780'li yıllarda Fransa'nın toplam borcu Britanya'nınki ile aynı olmasına rağmen faiz yükü iki kat fazlaydı. Açığı kapatmak için yeni vergi konulması gündeme geldiğinde ise ortaya çıkan olaylar 1789'da devrime sebep olmuştu ki bu sırada Fransa maliyesi iflas etmiş durumdaydı.[32] İlginç olan detaysa, Osmanlı maliyesini iflasın eşiğine getiren 1787-1792 Rusya savaşını bitiren faktörün Fransız ihtilali olmasıdır. Bu durumda, bir devletin iflasının bir başka devletin iflasını engellediği söylenebilir.

Osmanlı maliyesinin yaşadığı bunalımlar karşısında neden tam anlamıyla başarılı olamadığını izah etmek kolay değildir ancak bazı sebepler sıralanabilir. Örneğin, değiştirilmesi imkânsız bir faktör olarak Osmanlı topraklarının coğrafi özellikleri dile getirilebilir ki öne çıkan unsur ulaşımın zorlu ve maliyetli oluşudur. Karasal yolculuklar için engel teşkil eden türden yer şekillerinin çok olması, hızlı binekler olan atların iklimin yarı kurak yapısından ötürü fazla kullanılamaması, nehirlerde ve su kanallarında ulaşımının kısıtlı olması gibi nedenler Osmanlı coğrafyasında ulaşımı güç bir eylem haline getirmekteydi.[33] Bir diğer sebep ise imparatorluğun kurumsal yapısında bulunan arızalardı. Mesela, Osmanlı bürokrasisi savaş zamanlarında tabiri caizse mitoz bölünme geçirir ve tüm makamlardan ordu için birer tane daha geçici suretle ihdas edilirdi. Sultanın yanında merkezde kalanlar için rikab sıfatı -rikab defterdarı gibi- cepheye gidenler için ordu sıfatı -ordu defterdarı gibi- kullanılırdı. Fakat bu bölünme, ordudakilerin askeri vaziyet hakkındaki bilgilerle merkezdekilerinse genel mali vaziyet hakkındaki bilgilerle

"Osmanlı Devletinde Merkezi Hazinenin Maliye Büroları", **Osmanlı Maliyesinde Kurumlar ve Bütçeler**, (Haz. Mehmet Genç ve Erol Özvar), Cilt:1, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2006, ss.115-149.

[32] Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev: Birtane Karankçı, 8. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, ss.114-120.

[33] İlber Ortaylı, **Türkiye İdare ve Teşkilat Tarihi**, 3. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat, 2010, s.164.

icraat yapmaya girişmeleri sonucu yetki çatışmasını beraberinde getirmekteydi.[34] Bir başka kurumsal arıza ise kamu personel sisteminde bulunuyordu. Merkezi yönetimin yüzyıllar geçtikçe artan sorumlulukları memur kadrolarını büyütmüş ve sayısal artışın yanı sıra görev dağılımının gerektirdiği uzmanlaşma olgusu da ortaya çıkmıştı. Osmanlı idaresi nicel artışa cevap verebilmiş ancak nitel gereklilikleri sağlayacak personeli yetiştirme imkânı bulamamıştı. Bu konuyla alakalı bir başka sorun ise rüşvet ve iltimas yoluyla ehil ve layık olmayan kişilere memuriyet verilmesiydi ki bu durum hem hatalı işler yapılmasına hem de yolsuzluk vakaların yaşanmasına neden olmaktaydı.[35] Bu problemin beraberinde getirdiği sıkıntı ise vergi toplama yönteminin (iltizam) kusurlu işlemesi oldu. Örneğin, tahsil işlemleri sırasında haksız muameleler meydana gelebilmekte ve buna bağlı şikâyetler olmaktaydı. Lakin merkezi yönetimin sorunu gidermek için görevlendirdiği kişiler sorunu üreten kişiler olabiliyordu. Aynı kusurdan kaynaklanan bir başka sorun ise, milli geliri düşüren ve üretim kaynaklarını tahrip eden suiistimallerdi ki oluşturduğu zarar daha kalıcı ve uzun vadeli oluyordu.[36] Değinilmesi gereken bir diğer problem ise hem kamunun hem de özel sektörün finansman maliyetlerinin yüksek olmasıydı. Osmanlı hukukuna göre faizli borç işlemleri yasak olmakla beraber fiili meşruiyet durumu hâkimdi. Kredi piyasalarındaki faiz seviyeleri %10-20 aralığında seyretmekteydi ki bu oranlar ortalama kâr hadlerinin üzerinde bulunuyordu. Bu durum, borç sermaye ile yatırım yapmayı imkânsızlaştırarak ekonomik büyümenin önünde engel teşkil etmekte ve hazinenin de aynı oranlar üzerinden borçlanması kamu maliyesini zayıf düşürmekteydi. Ülkeler arası piyasalarla -mesela Hollanda'nın %3'ü ile- kıyaslandığında Osmanlılar'ın faiz yükünün bir hayli fazla olduğu görülmektedir.[37]

Tüm bunlar göstermektedir ki Osmanlı maliyesi, siyasi ve iktisadi olayların etkisi altında pek çok zorlukla karşılaşmış ve bu sorunlara farklı cevaplar üretmiştir. Geliştirilen çözümler bir takım kurumsal dönüşümleri de beraberinde getirerek Osmanlı

[34] Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, ss.112-123.
[35] Ali Akyıldız, **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.29.
[36] Linda Darling, "Kamu Maliyesi: Osmanlı Merkezî Yönetiminin Rolü", (Ed. Suraiya Faroqhi), **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Fethi Aytuna, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.155-158.
[37] Tabakoğlu, s.568.

maliyesinin özgün bir hal almasını sağlamıştır. Bu noktada, kamunun iktisadi hayata doğru uzanan kolu ve bir müdahale aracı olan Eminlikler'i incelemek uygun olacaktır.

1.3. EMİNLİKLER'İN KURUMSAL VE MALİ YAPILARI

Arapça kökenli bir kelime olan Emin, güvenilir veya inanılır kimse anlamına gelmektedir. Osmanlı ıstılahında ise, maliye içerisinde görev alan bürokratların bir zümresini ifade etmek için kullanılırdı. Eminler'in asli vazifesi idarecilikti ve tayin edildikleri işler çeşitlilik gösterirdi. Varlıkları süreklilik gösteren kurumların yöneticiliğine atanabildikleri gibi belirli bir süreyle sınırlı, sivil veya askeri pek çok işin idaresine de getirilebilmekteydiler. "Daimi kurumlar" için Emin kelimesinden mülhem olarak *Emanet* veya *Eminlik* ibareleri kullanılıyordu. Ayrıca, kurum özelliği gösteren Eminlikler ile benzer faaliyet sahalarına sahip "süreli operasyonları" yürüten makamlar için de Eminlik ifadesi kullanılırdı. Eminlikler genellikle devletin ihtiyaç duyduğu malların ve hizmetlerin üretimi veya temin edilmesi işlerini yürütmekten sorumluydular ki bunlar askeri nitelikte olabildikleri kadar sivil de olabilirdiler. Bu özellikleri itibarıyla Eminlikler, kamu maliyesinin ve devlet ekonomisinin ve bazı hallerde de ordu ve donanmanın yardımcı kuruluşlarıydılar. "Daimi Eminlikler" belirli yerleşkeleri, organizasyonal yapıları ve görevleri süreklilik arz eden çalışanları ile tam manasıyla kurum hüviyetindeyken, "süreli operasyonlara" ait Eminlikler ise kurumsallığa sahip olmamaları sebebiyle yalnızca makam konumundaydılar.[38] Eminlikler, modern dönemde kullanılan Müdürlük, Başkanlık ve bilhassa Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) gibi organizasyonların Osmanlı klasik dönemindeki benzerleri olarak kabul edilebilirler.

Eminler'in, idaresini üstlendikleri kurumun ya da makamın faaliyet alanının uzmanı ya da ustası olması gerekmezdi. Bu sebeple, yapılacak işin teknik bilgilerine ve detaylarına vakıf bir uzman ya da usta da Eminler ile birlikte görevlendirilirdi. Ancak Eminlik makamı uzmanlık gerektiren bir görevdi ve Eminlerin hepsinin ortak özelliği de idarecilik ve maliye konularında tecrübe sahibi olmalarıydı. Bu yüzden Eminler, içerisinde belli başlı kişilerin bulunduğu bir havuzdan seçilirdi. Çoğu zaman birbirlerinin

[38] Halil Sahillioğlu, "Emin", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, s.112.

yerine tayin edilirdiler. Bu suretle, Eminlik makamı ve Eminler nezdinde bir nevi mülazemet (rotasyon) sistemi oluşturulmuştu. Eminler'in öncelikli sorumluluğu uhdelerine verilen vazifenin aksaklık yaşanmadan sorunsuz bir şekilde işlemesini temin etmekti. Eminler'den beklenen ikincil hizmet ise, idaresini icra ettikleri kurumu devletin âli menfaatlerini gözetmek suretiyle mali açıdan sürdürülebilir tutmaktı. Bu çerçevede, talepleri ve şikâyetleri dikkatle ele alınır ve aynı derecede denetime ve kontrole tabi tutulurlardı. Görevi suiistimal etmeleri durumunda, azil, hapis, sürgün edilmeleri ve dahi idam edilmeleri söz konusu olurdu.[39]

Sivil bürokrat olmaları sebebiyle Eminler Kalemiye'nin bir parçasını teşkil ederdi. Lakin her biri kalemiyeden yetişmiş olup efendi unvanına sahip kişiler değildi. Bir kısmı ayandan bir kısmı ise saray çevresinden gelen ağalar idi. Ancak kanunlar gereği bazı kurumlara atanan Eminlerin Hacegân'dan olması zorunluydu ki bu hallerde efendi unvanına sahip memurlar bu vazifelere tayin edilirdi. Teamüller gereği kalemiye sınıfı mensupları arasında bir teşrifat sıralaması bulunuyordu. Buna göre, dört tabakadan oluşan bu hiyerarşinin birinci katmanı üç Defterdar, Nişancı, Reisülküttab ve Defter Emini'nden oluşmaktaydı. İkinci katman, Büyük Ruznameci, Başmuhasebeci ve Anadolu Muhasebecisi'nden müteşekkildi. Üçüncü Katman ise, Tersane, Darphane, Arpa ve Şehir Eminleri ile Masraf Kâtiplerini ihtiva etmekteydi. Son katmanda ise, pek çok Emin'i de barındırmak üzere otuz sekiz farklı bürokrat yer alırdı. Bu protokol yapısından da anlaşılacağı üzere, Eminler Osmanlı maliyesi içerisinde orta kademe bürokratlar olarak konumlanmaktaydılar.[40]

Eminlikler'in idare şekilleri kamu maliyesi açıdan önem arz etmekteydi. Eğer yönetilecek kurum mukataa statüsünde idiyse önce müzayede ile satışa çıkarılırdı ki böylece iltizamen yönetilmiş olurdu. Bu durumda, mültezimler Emin olarak adlandırılırdı. Eğer görev bir mukataa değilse ve yahut müzayede sonuçsuz kalmışsa, bürokrasi içerisinden bir kişi kanunlar dâhilinde Emin olarak atanırdı ki bu tip idareye emaneten adı verilirdi. Emaneten yönetimlerde Emin ücretli bir çalışan olurdu ve

[39] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s.354. Eminleri denetleme yetkisi ve görevi Başmuhasebe Kalemi'ne aitti.
[40] Mehmet İpşirli, "Hacegân", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, ss.460-461.

suiistimal etmeden görevini hakkıyla yerine getirmesi dışında bir yükümlüğü bulunmazdı. Bu iki usulün haricinde, üçüncü ve karma bir yolla da idare söz konusuydu ki buna "emanet ber-vech-i iltizam" denirdi. Bu yöntemde, bürokrasi içerisinden bir memur iltizamen idare etmek kaydıyla maaşlı çalışan olarak Emin tayin edilirdi. Bu sistemde Emin, hem devlete peşin ödeme yapar ve bunun karşılığında kârın da zararında sahibi olurdu hem de devletten düzenli olarak maaş alırdı.[41]

Eminlikler işlev ve teşkilat yapıları gibi faktörler dâhilinde çeşitlilik göstermekteydi. Coğrafi konumları itibarıyla da farklılıklara sahip idiler yine de pek çoğu başkent olması sebebiyle İstanbul'da yer alıyordu. Bazılarından yalnızca bir tane bulunurken bazılarından ise birden fazla bulunmaktaydı. Asli görevleri devlete mal/hizmet üretmek veya temin etmek olduğu için Eminlikler iktisadi hayatın bir parçası olmanın yanında faaliyet gösterdikleri sektörlerin en önemli aktörleriydiler. Bu çalışma kapsamında incelenen Emin Ağalar'ın kariyerleri ekseninde yapılan Osmanlı Arşivi ve İktisat Tarihi Literatürü taramalarından elde edilen bilgilere göre Eminlikler içerisinde öne çıkan gruplar şu şekildeydi. Devletin sınai üretimini gerçekleştirmekle görevli Eminlikler, kamu tarafından yürütülmesi gereken mali işlemlerin bir kısmını üstlenen Eminlikler -ki bunlar bazı yönleriyle ticaret sektörü ile entegre çalışıyorlardı-, muhtelif kamusal kurumların ve mekânların iaşesini temin ve organize etmekle vazifeli Eminlikler ve kamuya ait bayındırlık hizmetlerini icra eden Eminlikler. Ayrıca, detayları bilahare ele alınacak olan Surre-i Hümayun Eminliği.

Nazırlıklar

Emin sözcüğü ile birlikte değinilmesi gereken bir kavram da Nazır'dır. "Bakmak, görmek; düşünmek, incelemek; hüküm vermek" anlamlarındaki nazar kökünden türeyen Nazır kelimesi, mali ve idari kurumları yöneten veya denetleyen kimseler için kullanılan bir unvandı. Ancak bu kavramla ilgili kesin bir tanım yapmak mümkün değildir zira kaynaklarda bu kelime ile çok farklı şekillerde karşılaşılmaktadır. Buna rağmen, Emin unvanı ile pek çok ortak noktaya sahip oldukları ve bazen de birbirlerinin yerlerine kullanıldıkları bilinmektedir. Mesela, Darphane yöneticisi için 17.

[41] Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.378.

yüzyılın sonlarından itibaren bazen Nazır bazen de Emin tabiri kullanılmıştır. Fakat bunlardan birinin tercih edildiği haller de bulunmaktadır. Baruthane idarecileri için sadece Nazır unvanı hiç değişmeden kullanılmışken Defter-i Hakani yöneticilerine 1871'de Defter-i Hakani Nezareti kuruluncaya kadar yalnızca Emin denilmiştir.

16. yüzyılda, mültezim adaylarını tespit etmek ve tayin olunan mültezimleri denetlenmek için birden fazla mukataayı ihtiva eden Mukataa Nazırlıkları oluşturulmuştu. Sonraki dönemlerde ise kefalet ve kabzımallık gibi işlere girişen Nazırlar, mültezimler ile benzer bir role bürünmeye başladı. 17. yüzyılın sonlarında başlayan malikâne usulü ile birlikte Mukataa Nazırlıkları kaldırıldı. Lakin bazı Nazırlıklar birer mukataa birimi haline getirilerek malikâne veya iltizam usulleri ile idare edilmeye başlandı. Başmukataa Kalemi'ne bağlı olan bu mukataalar, Mukataa-i Nezaret-i Filibe ya da Mukataa-i Nezaret-i Kili şeklinde anılmaktaydı ki İbrail, Silistre, Üsküp, Vidin ve Midilli Nezaretleri de örnek olarak verilebilir. Bu tarz Nezaretlerin yükümlülükleri oldukça genişti. Öyle ki, mukataaların kurulu oldukları bölgenin Cizyedarlık, Gümrük Eminliği, Nüzul Eminliği ve Bina Eminliği gibi muhtelif vazifeleri de mukataa idarecisinin sorumluluğunda bulunuyordu.[42]

1.3.1. İmalat Eminlikleri

Osmanlılar, devletin sınai üretim ihtiyacını karşılamak maksadıyla muhtelif işletmeler tesis etmiştir. Kamu harcamalarının esas bölümünü askeri masrafların oluşturduğu[43] göz önüne alınırsa, devletin endüstriyel ihtiyacının önemli bir kısmının askeri araç ve gereçlerden oluştuğu ve mevzubahis imalatların yüksek sermaye gerektirdikleri bir gerçektir. Sınai sahada faaliyet yürütmüş olup tespit edilebilen başlıca Eminlikler ise şunlardır: Tersane-i Amire Eminliği, Tophane-i Amire Eminliği ve

[42] Mehmet Genç, "Nazır (Osmanlılar'da)", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, ss.449-450.
[43] Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, s.95.

Baruthane-i Amire Eminliği. Bu kurumların haricinde, Osmanlı mali sisteminde Eminlikler şeklinde örgütlenmiş bir diğer imalat kuruluşu da madenlerdir.[44]

1.3.1.1.Tersane-i Amire Eminliği

Arapça'da "Sanayi Evi" manasına gelen Dar'üs-Sınaa kelimesinden türemiş olan Tersane, gemi ve deniz taşıtları imalatı yapılan sanayi tesislerine verilen isimdir. Osmanlılar'da da sınai kuruluşların en başta geleni tersanelerdi. Devletin sivil veya askeri deniz taşıtları ve gemi ihtiyacı muhtelif yerlerde bulunan tersanelerden karşılanırdı ki bunlar içerisinde en büyük ve en önemli olanı İstanbul Haliç'teki Tersane-i Amire idi.[45] Bu kompleks, gemi inşası için kullanılan havuzların yanı sıra gemi üretimine sarf edilmek üzere yararlanılacak olan bazı yan sanayi ürünlerinin de imal edildiği atölyeler ile ambar, mahzen, kasır ve zindan gibi yapıları da bünyesinde barındıran çok kapsamlı ve içerikli bir sanayi tesisiydi.[46]

Tersane-i Amire'nin en rütbeli amiri Kaptan-ı Derya idi, lakin kaptan paşalar yalnızca teknik donanım gerektiren gemi inşası ile ilgilenir diğer çalışmalara müdahil olmazdı. Bu sebeple, tüm tesisin idari ve mali işlerinden sorumlu olmak üzere bir Emin Ağa tayin edilirdi. Tersane mensupları rical ve halk olarak ikiye ayrılırdı. Rical ibaresi, daha ziyade amir konumunda olanlar için kullanılırken halk tabiri ustalar ve işçileri ifade ederdi. Emin, kethüda, ruznameci, kâtipler, çavuşlar ve atölyelerin ustabaşıları rical iken demirci, tamirci, makaracı, kalafatçı, kumbaracı vs. çalışanlar halk idi.[47]

Tersane Emini gemi inşa süreçlerini takip ederek, gerekli levazımın satın alımını veya ilgili yerlerden tedarikini ve ek işgücü ihtiyacı olması halinde işçi teminini gerçekleştirirdi. Ayrıca, imal edilmiş gemilerin mühimmat, mürettebat ve iaşe temin etmekle de yükümlüydü. Tesis içerisindeki yan sanayi ürünlerinin imalatını da takip

[44] Ümit Koç, "Klasik Dönem Anadolu Sanayii Üzerine Bir Değerlendirme", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss.771-780.
[45] İdris Bostan, "Tersane-i Amire", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s.513.
[46] Bostan, s.514.
[47] Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, ss.404-433.

ederdi.[48] Tersane-i Amire bünyesinde zindan ve ambar gibi yapıların var olması, bu kurumun, ceza-infaz işlemlerine ve zahire tedarik süreçlerine de müdahil olmasını gerektirmekteydi. Ambar idaresi ve güvenliği gibi konular Tersane yönetimine havale edilebiliyordu ki bazı durumlarda Tersane Emini'nin müdahil olduğu buğday dağıtım operasyonları da yürütülebilmekteydi.[49] Zindan için de benzer bir durum geçerliydi. Mahkûmların ya da tutukluların idaresi ile birlikte nakil ve sevk işlemleri de Tersane yönetimi tarafından icra edilebiliyordu.[50] Ticari faaliyetlerde deniz taşıtlarının yoğun kullanımı sebebiyle Gümrük teşkilatı ile de ortak çalışılmasını gerektiren durumlar doğabilmekteydi.[51]

Tersane-i Amire, çeşitli gelir türlerine sahipti. En büyük kaynak, ocaklık olarak Tersane'ye tahsis edilen mukataalardı. Mukataaların bazıları Tersane'nin çalışmalarında kullanılacak kereste, çivi, kalafat vb. malzemeleri üretme konusunda mütehassıs idi. Bu sayede, gemi imalat sürecinde gerekecek levazımatın önemli bir kısmı imal edilerek ya da piyasadan satın alınarak değil ilgili yerlerden vergiye mahsuben toplanırdı. Nakit ihtiyacının karşılanabilmesi için geliri nakit olarak tahsil olunan mukataalar da tahsis edilmekteydi. Ayrıca, ek masrafların doğması halinde hazineden de ödenek ayrılabiliyordu. Tersane'nin asli görevi devlete hizmet etmekti fakat bazı hallerde ücrete mukabil olmak üzere piyasanın ihtiyaçlarına cevap verilebiliyordu ki bu da ek gelir kaynağı oluşturmaktaydı.[52]

Tersane-i Amire Eminleri 1795 yılına kadar ağalar içerisinden seçilirdi. Bu tarihte alınan bir kararla, defterdar-ı şıkk-ı salis rütbesinde olmak kaydıyla efendiler arasından tayin edilmeleri usulüne geçilmiş[53] ve 1804'de de Tersane-i Amire Eminliği kaldırılarak yerine Umur-ı Bahriye Nezareti kurulmuştur.[54]

---

[48] Bostan, s.515.
[49] BOA, TS.MA.e 457/17, 1769 (1183).
[50] Esra Mumcu, "Tersane Zindanı", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2016), s.36.
[51] Saim Çağrı Kocakaplan, **18. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve İstanbul Gümrüğü**, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017, s.72.
[52] Bostan, s.515.
[53] BOA, HAT 256/14663, 1795 (1209).
[54] Bostan, s.516.

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Tersane Eminliği yapmış olanlar Yusuf (Hamamizade) Efendi ile Ali ve Selim Ağalar'dır.

1.3.1.2.Tophane-i Amire Eminliği

Osmanlılar'da, devlete ait olup sınai faaliyet yürütülen bir diğer kuruluş ise ordunun ve donanmanın ihtiyaç duyduğu topların ve güllelerin ana tedarikçisi ve muhtelif bileşenlere sahip bir askeri endüstri tesisi olan Tophane-i Amire'ydi.[55] Dökümhane, bu kompleksin ana yapısı olup top imalatının gerçekleştirildiği mekândı ki bünyesinde farklı atölyeleri de barındırırdı. Bunun haricinde, Tophane çalışanlarının kaldığı kışlalar ve ham ya da mamul maddelerin depolandığı mahzenler bulunuyordu. Ayrıca, imal edilen ürünlerin tecrübe ve test edildikleri bir talimhane de bu tesis içerisinde yer almaktaydı.[56]

Tophane-i Amire personeli çeşitli sanatkârlar, askerler ve memurlardan oluşurdu. Tophane'nin esas müşterisinin Topçu Ocağı olması iki kurumun ortak çalışmasını ve ortak personellere sahip olmasını zorunlu kılıyordu. Topçu Ocağı'nın en yetkili subayı olan Topçubaşı, aynı zaman Tophane'nin de en kıdemli çalışanıydı. Görevi teknik bilgi gerektiren top ve gülle imalatı süreçlerini idare etmekti. Mamul ürünlerin testleri de Topçubaşı nezaretinde icra edilirdi. Tophane-i Amire'nin teknik personeli de çok çeşitli esnaf ve sanatkâr gruplarını ihtiva ediyordu. Başta gelen ise tesisin en mühim bölümü olan dökümhanenin sorumlusu Dökücübaşı idi. Emri altında bir kethüdanın yanı sıra sanatkâr taifesinden haddadlar (demirci), neccarlar (keresteci), errekeşler (kalıpçı), bennalar (ocakçı), eğeciler (cilacı), şebkarlar (gece çalışanlar) ve sengtraşlar (gülleci) yer alırdı. Tophane-i Amire'nin memur olarak nitelenebilecek personelinin başında ise idari ve daha ziyade mali işlemlerden sorumlu olarak tayin edilen Emin Ağa gelirdi. Yardımcı olarak da, bir veya daha fazla sayıda kâtip istihdam edilirdi. Tophane'nin muhasebesinden birinci derece sorumlu olan Emin Ağa, satın alınan hammadde ve

[55] Şafak Tunç, **Tophane-i Amire ve Osmanlı Devletinde Top Döküm Faaliyetleri**, 1. Baskı, 2014, s.7.
[56] Tunç, ss.19-21.

mühimmatın hesabını tutar ve envanter yönetimini icra ederdi. Ayrıca, mamul ürünlerin ilgili yerlere devir ve teslimi de Emin Ağa'nın görevlerindendi.[57]

Tophane-i Amire'nin başka sınai yapılarla yoğun münasebetleri vardı. Tesisin ağırlıklı girdileri metal, barut ve odundu. Ana tedarikçileri ise, metal kârhaneleri, kereste mukataaları ve Baruthane-i Amire idi. Tophane'nin esas alıcısı Ordu bünyesindeki Topçu Ocağı iken Donanma'nın ihtiyacı olan kalyonlara yerleştirilmek üzere Tersane-i Amire'ye de top ve gülle teslimi yapılırdı. Asıl mamulleri dışında, çoğu döküm işlemi olmakla birlikte Tophane'ye bazı siparişler de verilebilmekteydi. Bunların bir kısmı Devlet'ten gelirken bir kısmı da ücrete mukabil olarak piyasadan geliyordu.[58]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Tophane Eminliği yapmış olan yalnızca Yusuf (Hamamizade) Efendi'dir.

1.3.1.3.Baruthane-i Amire Eminliği

Osmanlılar'da, ateşli silahların asli mühimmatı olan barutun imal edildiği tesislere Baruthane denilmekteydi. Ülkenin Selanik ve Gelibolu gibi muhtelif yerlerinde birden fazla baruthane bulunurken ana üretim merkezi İstanbul'da yer alan ve birden fazla yerleşkeye sahip olan Cebeci Ocağı'na bağlı Baruthane-i Amire idi.[59] Esasında Baruthane, tıpkı Tophane ve Tersane gibi bir askeri sanayi tesisiydi ki bu sebeple içerisinde çeşitli yapılar ihtiva ederdi. Bunların en merkezi önemde olanı ise saflaştırma ve karıştırma işlemlerinin yapıldığı kalhanelerdi. Güherçile ve kükürt saflaştırması için iki adet ve barut karıştırması bir adet olmak üzere üç çeşit kalhane vardı. Bunun haricinde, barutun kurutulduğu sergihane ve şekillendirildiği perdahthane isimli iki bölüm daha vardı. Atölyeler haricinde mahzen, ahır vs. gibi yardımcı yapılar da bünyesinde yer almaktaydı. Baruthane'nin ana güç ihtiyacı sayıları 40 ile 90 arasında değişen binek

[57] Tunç, ss.21-32.
[58] Tunç, s.50.
[59] Zafer Gölen, **Osmanlı Devleti'nde Baruthane-i Amire (XVIII. Yüzyıl)**, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006, s.28.

hayvanlardan sağlandığı için ahır fazladan kıymete sahip bir yapı olarak öne çıkmaktaydı.[60]

Baruthane-i Amire personeli idari, teknik ve yardımcı çalışanlar şeklinde üç grupta toplanırdı. İdari görevlilerin en yetkilisi olan ve hacegânlar arasından tayin edilen Emin (Nazır), mali işlerin yürütülmesi, hammadde tedariki ve mamul mal teslimi süreçlerinin kayıt ve hesabından sorumluydu.[61] Teknik personel kadrosu geniş olan Baruthane-i Amire'nin, atölye kısımlarının ve barut imalatının birinci derece yetkili çalışanı Barutçubaşı idi. Bir karışım olan barutun kalitesi kullanılan malzemelerin oranlarına bağlıydı ki bu hassasiyet gerektiren işlem Barutçubaşı'nın nezaretinde yürütülürdü zira ürün kalitesinden sorumlu tutulur ve ceza alması muhtemel olurdu. Barut kalhanesinde çalışan ve en kalabalık işçi grubu olan barutçular, parça başı ücret usulü ile çalışan kükürtçüler, ideal karışım için gereken hassas tartım işlemini icra eden vezneciler, perdahthane çalışanları ve buradaki çarklardan sorumlu çarkçılar ve kazancılar, Barutçubaşı'nın emrinde görevli müstahdemlerdi. Barut imali için elzem olan suyu tedarik için sakalar, yük taşıyan hamallar ve hayvanlara bakan seyisler gibi yardımcı personeller de Baruthane'de çalışmaktaydı.[62]

Baruthaneler'in gelir kaynakları ocaklıklardı. Gelirlerinin tamamı ya da bir kısmı Baruthane'ye tahsis edilen mukataalar bulunmaktaydı ki Baruthane-i Amire bütçesi içerisinde en büyük paya sahip olanı İstanbul Cizyesi'nden tahsis edilen bir kısımdı. Ocaklık gelirleri nakit olabildiği gibi teslim edilmesi gereken meblağa mukabil güherçile ya da kükürt verilerek ayni usulle de tahsil edilebiliyordu.[63] Baruthaneler'in ihtiyacı olan hammaddelerin başında kârhanelerden temin edilen güherçile gelmekteydi. Ancak işletmeler yükümlülükleri olan miktarları çoğu zaman eksik teslim ederdiler ki bu da barut imalatında aksaklıklar doğmasına sebep olurdu. Birden fazla Baruthane olması verilen barut siparişlerini yetiştirme telaşı içindeki Eminler arasında güherçile alımı konusunda rekabet oluşmasına da neden olmaktaydı. Bu sebeplerden ötürü, 19. yüzyılda

[60] Gölen, ss.38-50.
[61] Gölen, ss.50-66.
[62] Gölen, ss.77-108.
[63] Gölen, ss.115-120.

Kayseri'de güherçile fabrikası kurulana kadar tedarik sıkıntısı giderilememiş ve piyasadan güherçile alınması veya ithalat yapılması yolu seçilmişti.[64]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Baruthane Eminliği yapmış olanlar Süleyman (Çaprastlı Damadı) Efendi ile Hasan ve Hasan (Kili Nazırı) Ağalar'dır.

1.3.1.4.Maden Eminlikleri

Endüstriyel faaliyetlerin ana ham maddesini minerallerin oluşturması madenciliği iktisadi hayatın önemli bir sektörü haline getirmektedir. Bu nedenle tarih boyunca devletler bu alana ihtimam göstermiştir. Bu meyanda olmak üzere, Osmanlılar'da da madenlerin mülkiyeti devlete aitti ve tüm madenler mukataa statüsündeydiler. Bu sebeple emanet ve daha çok iltizam usulü ile idare edilirdiler.[65] Maden işletmeleri çıkarılan madenin cinsine ve coğrafi konumuna göre isimlendirildi. Tuz üretimi yapılan tuzlalar, şap üretimi yapılan şaphaneler ve güherçile üretimi yapılan güherçile kârhaneleri gibi kimyevi maddelerin imal edildiği madenler vardı. Ayrıca, altın ve gümüş gibi bilhassa para darbında kullanılan değerli metallerin ve demir ve bakır gibi endüstriyel metallerin üretildiği madenler de vardı.[66] Genellikle, metal madenleri ile birlikte cevherlerin işlenerek saflaştırıldığı adına küre denilen tesisler de bulunurdu.

Madenler çeşitli usullerle işlettirilmiştir. Bazen bir mültezim vasıtasıyla bazen de devletin atadığı bir Emin tarafından idare edilirdi. İki şekilde de işletmeciye Emin Ağa denirdi. Gerekli sermayeye sahip mültezim bulunamadığı durumlarda devlet, üretim masraflarının tamamını üstlenerek imal edilen ürünün bir bölümüne el koyar ve kalan kısmını da satın alırdı. Madenlerde çalışanlara vergi muafiyeti gibi imtiyazlar veriliyordu fakat çıkarılan ürün miktarı üzerinden sıkı bir denetime tabi tutuluyordular. Mineraller stratejik öneme sahip maddeler oldukları için devlet kontrolü dışında madencilik faaliyeti yürütülemezdi. Ancak mineral talebi yalnızca devletten gelmediği için piyasa talepleri

[64] Gölen, ss.148-159.
[65] Mustafa Altunbay, "Klasik Dönemde Osmanlı'da Madencilik", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss.792-793.
[66] Altunbay, s.799.

gözetilmekteydi ve esnaf ya da zanaatkârlar da günlük olarak belirlenen kotalar ile madenlerden alım yapabiliyordular.[67]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Maden Eminliği yapmış olanlar Ali, Mehmed Tahir, Halil (İzmirli) ve Selim Ağalar'dır.

1.3.2. Mali ve Ticari Eminlikler

Çağdaşı ülkelerde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da para üzerindeki hâkimiyet siyasal egemenliğin bir alameti olarak görülmekteydi. Bu kapsamda Osmanlılar, paranın imalatı ve hareketi üzerinde söz sahibi olmalarını sağlayacak yöntemler takip ediyorlardı. Bu politikaların maksadı, yalnızca siyasal getiri sağlamak olmamış aynı zamanda parasal istikrarı sağlamak suretiyle kamu maliyesinin gücünü koruma ve sürdürme imkânına kavuşmak (Fiskalizm) da olmuştu.[68] Bu çerçevede, para üzerindeki hükümranlığın tesis edilebilmesini mümkün kılacak olan iki önemli müessese teşekkül edilmişti. Bunlardan biri para imalatının gerçekleştirildiği Darphaneler'di, diğeri ise para hareketliliğinin en büyük sebebi olan ticareti kontrol etme imkânını veren Gümrükler'di. İki kurumun da mülkiyeti devlete ait olup idaresi emanet veya iltizam usullerine göre yürütülüyordu. Bu sebeple, iki kurumun da idarecilerine Emin denilmekte ve kurumların isimleri Eminlik olarak anılmaktaydı.

1.3.2.1. Darphane-i Amire Eminliği

Osmanlı Devleti'nin muhtelif bölgelerinde darphaneler bulunmakla birlikte merkezi öneme sahip olan İstanbul'daki Darphane-i Amire'ydi. 17. yüzyılın başına kadar yalnızca para imalathanesi gibi işlev gören Darphane, yaklaşık bir asır atıl kaldıktan sonra 17. yüzyılın sonlarından itibaren tekrar faal hale geçerek sonraki dönemlerin en önemli

[67] Erdem Saka, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakır Madenleri (1453-1789)", **Journal of Universal History Studies**, Cilt:2, Sayı:2, Aralık 2019, s.225.
[68] Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, s.14.

mali kurumlarından biri haline geldi.[69] Sultan III. Mustafa döneminde maliye alanında yapılan reformlarla beraber Darphane ihtiyat hazinesi hüviyetine kavuşturuldu.[70]

Darphane'nin para basmak için ihtiyacı olan altın ve gümüşü temin ettiği iki kaynak bulunmaktaydı: madenler ve piyasa. Darphane'nin tedarikinin esas kısmını, eski veya yabancı paraların ya da kuyumcu ve sarraf esnafında bulunan külçe veya işlenmiş haldeki altın ve gümüşün piyasadan toplanması oluştururken madenlerden elde edilen altın ve gümüş daha küçük bir paya sahipti. Ancak piyasadan temin edilen altın ve gümüş maliyetli iken madenlerden temin edilen altın ve gümüş ucuzdu. Piyasadan tedarik için "ifraz-ı tizab ve kal-i sim" isimli bir mukataa tesis edilmişti ki iltizam usulü ile idare edilirdi. Bu mukataaya sorunsuz şekilde işleyebilmesi için tizab (metal ayrıştırma işleminde kullanılan bir kimyasal) üretme tekeli ve kalhaneleri denetleme yetkisi gibi bazı imtiyazlar tanınmıştı. En önemlileri Keban, Ergani ve Gümüşhane'de bulunan madenlerin idaresi ise Darphane-i Amire Emini tarafından vekiller aracılığıyla yürütülürdü. Madenler, başlangıçta iltizamen yönetilen ve birbirlerinden bağımsız mukataalar iken yaşanan aksaklıklar neticesinde Maden Emaneti ihdas edilerek doğrudan Darphane'ye bağlandı.[71]

Darphane-i Amire, 18. yüzyıl boyunca kârlılık seviyesi düzenli şekilde artış gösteren bir müessese haline gelmesine binaen, daha etkin kullanılmak amacıyla Sultan III. Mustafa'nın mali reformları kapsamına alınarak başka kurumlara veya kişilere tevcih edilmiş olan bazı gelir kalemlerinin idaresini üstlendi. Evvelden malikâne usulü ile idare edilirken statüsü değiştirilen bazı mukataalar ile muacceleleri, kasrıyedleri, iltizam bedelleri, esham gelirleri ve cebelü bedeliyeleri gibi bazı kısımları Darphane'ye tahsis edilen bazı mukataalar, reforme edilmiş Darphane'nin ana gelir kalemlerini oluşturmaktaydı.[72] Bir diğer gelir kalemi ise müsadere edilen muhallefatların Darphane'ye verilmesi yoluyla sağlandı. Ayrıca, vazife alan devlet görevlilerinin devlete verdikleri hediye olan caize ve yüksek devlet görevlilerinin düzenli olarak padişaha

[69] Ömerül Faruk Bölükbaşı, **18. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmire**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, ss.7-12.
[70] Bölükbaşı, s.133.
[71] Halil Sahillioğlu, "Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi (1640-1740)", (**Yayınlanmamış Doçentlik Tezi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1965), ss.118-120.
[72] Bölükbaşı, s.161.

sundukları hediye olan rikabiyye gibi bazı kıymetli eşyaların Darphane'ye gönderilmesi usulüne geçilerek bir başka gelir kalemi daha oluşturuldu.[73]

Yapılan reformların diğer boyutu ise Darphane-i Amire'yi İhtiyat Hazinesi haline getirmekti. Bu çerçevede, Darphane bünyesinde muhtelif fonlar kuruldu. Sermaye Akçesi Darphane'nin esas fonuydu ve para basma faaliyetlerini yürütmek için kullanılan sermaye bu fonda tutulmaktaydı. Sermaye Akçesinden elde edilen kâr için kurulan Mekrum Akçesi ve Darphane'ye tahsis edilen fakat düzenli olmayan gelirler için kurulan Zuhurat Akçesi diğer iki büyük fondu. Ayrıca, Ordu'nun savaş zamanı ihtiyaç duyacağı nakit için Seferiye Akçesi, kale ve askeri tahkimat inşası için Ebniye-i Kıla' Akçesi ve 18. yüzyılda tedariki ciddi bir sorun haline gelen İstanbul'un hububat ihtiyacı için Zahire Akçesi gibi başka fonlar da ihdas edildi.[74]

Darphane-i Amire personeli idareciler, tüccarlar ve esnaflar olmak üzere üç gruptan oluşmaktaydı. Müslümanlardan seçilen idareciler, teknik işlere fazla müdahil olmaz ve daha ziyade mali yönetimle ilgilenirlerdi. En yetkili amir, tüm Darphane'nin idaresinden ve maliyesinden sorumlu ve Hacegân rütbesine sahip olması mecburi olan Darphane-i Amire Emini'ydi. 17. yüzyıla kadar iltizamen idare eden Eminler, bu dönemden sonra emaneten yönetmeye başlamışlardır ki bu sebeple maaşlı çalışırdılar. İkinci derecedeki amire ise Sahib-i Ayar denilirdi. Basılan paraların standardından sorumlu olmaları sebebiyle vezin ve ayar işlerinden anlayan kişiler bu makama getiriliyordu. Bundan başka, eritme atölyesinden sorumlu kefçe nazırı, paraların baskı kalıplarını imal eden sikkegen ve memuriyet işlerine bakan kâtipler de idareci zümre dâhilinde vazifelendirilirdi. Finans sektöründen gelen ve neredeyse tamamı gayrimüslimlerden oluşan tüccar grubu, piyasadan altın ve gümüş tedariki için istihdam edilirdi ki ifrazcılar ve kalcılar şeklinde iki alt sınıfa ayrılırdı. Esnaf grubu ise, para basımının tüm aşamalarını gerçekleştiren kefçeci (eritici), yassılaştırıcı, doğramacı, zencirci (kırpıcı), cilacı ve sikkezen (baskıcı) gibi ustalar ve işçilerden oluşmaktaydı.[75]

[73] Bölükbaşı, ss.173-179.
[74] Bölükbaşı, ss.139-151.
[75] Bölükbaşı, ss.29-69.

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Darphane Eminliği yapmış olan yalnızca Selim Ağa'dır.

1.3.2.2.Gümrük Eminlikleri

Günümüzde gümrükler ülkelerarası ticaretler için kullanılıyorken sanayi öncesi ekonomilerde ise tüm uzun mesafeli ticaretleri denetlemek ve dahası vergilendirmek maksadıyla tesis edilmekteydiler. Bu sebeple geçmiş dönemlerde dâhili ve harici olmak üzere iki tür gümrük kurulurdu. Dâhili gümrükler iç ticareti vergilendirirken harici gümrükler dış ticareti denetlemekteydi. Gümrüklerin farklı tarifelere sahip olmaları da bir diğer ayrım noktasıydı. Güncel iktisadi sistemde halen devam eden harici gümrük uygulamasına karşın, dâhili gümrükler Avrupa'da 19. yüzyılın ortalarında sonlanırken Osmanlı İmparatorluğu'nda 20. yüzyılın başına kadar devam etmiştir.[76]

Gümrükler işlevlerine göre çeşitlilik arz edebilmekteydi. En temel ayrım, coğrafi özelliklerden kaynaklanıyordu. Kara gümrükleri, ticari önemi olan karayollarının geçtiği şehirlerde kurulurdu ki Bursa, Erzurum, Tokat, Diyarbakır, Bağdat, Şam, Halep, Edirne ve Belgrad gümrükleri bu çeşide örnek olarak verilebilir. Deniz gümrükleri ise ticari önemi bulunan liman kentlerinde tesis edilirdi. İstanbul, İzmir, Antalya, Selânik, Beyrut, Trabzon ve Kefe gümrükleri de bu çeşide örnek teşkil etmektedir. Coğrafi ayrımın yanı sıra bazı ürünlere ve ürün gruplarına mahsus gümrükler de bulunabiliyordu ki bunların ekseriyeti İstanbul'da yer alırdı. Bu durumun ortaya çıkmasının sebebi, ilgili ürün gruplarının ticaret hacminin büyümüş olması ve bu faaliyetlerin tek gümrükten idaresinin zorlaşmasıydı. Tütün, ipek, yaşyemiş, kuruyemiş, alkol ve kahve gibi ürünler veya ürün grupları için tesis edilmiş gümrükler bunlardan bazılarıydı.[77]

Osmanlı gümrük rejiminde, malların gümrükten geçişi sırasında alınan vergilere gümrük resmi denmekteydi ki gümrüğe giriş için ayrı gümrükten çıkış için ayrı vergi alınırdı. Giriş için alınan resim amediye, çıkış için alınan reftiye olarak adlandırılırken

[76] Mübahat Kütükoğlu, "Gümrük (Osmanlılar'da Gümrük)", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s.263.
[77] Kütükoğlu, s.263.

transit geçen mallardan ise mürûriye isimli bir vergi alınırdı. Gümrük resimlerinin tahsili malların çıktıkları değil vardıkları yerde yapılırdı. Gümrükten mal ile çıkan tüccar bir kopyası eline verilen ilmühaber vasıtasıyla borçlandırılır ve gideceği gümrüğe vardığında borcu öderdi ki bu durum elindeki ilmühabere işlenirdi. Böylece, geri döndüğünde üzerindeki borcu kaldırırdı. Yabancı tüccarın ticari faaliyetleri ise devletlerarası ahitnameler ile ayrı ayrı düzenlenmekteydi. [78]

Maliye içerisindeki konumları açısından baktığımızda bütün gümrükler birer mukataa idi. Diğer tüm mukataa türlerinde olduğu gibi, gelirleri icra ettikleri faaliyetten sağlanmakta ve olağan haller dâhilindeyken dış kaynak temin ya da tahsis edilmemekteydi.[79] Gümrüğün giderlerini ise iki kalemde toplamak mümkündü. Bunlardan biri gümrüğün asli giderleri olan maaşlar, yakacak ve temizlik bedelleri, kiralar ve levazımat masrafları iken diğeri devlet tarafından gümrüğe getirilen kalıcı veya geçici ödeme yükümlülükleriydi. Arızi durumlarda ortaya çıkabilen kamu ihtiyaçlarının ayni ya da nakdi olarak gümrüklerden temin edilmesi talep edilebiliyor veya bazı kalıcı gider kalemlerinin masraflarına gümrük gelirlerinin bir kısmının tahsis edilmesi yoluna başvurulabiliyordu.[80] Arızi olmayan tek seferlik işler de masrafları gümrük gelirinden karşılanmak üzere Gümrük Eminleri'ne havale edilebiliyordu ki en yaygın örneği seyahat edecek hususi yolcuların veya nakledilecek hususi eşyaların taşınması işlemiydi.[81]

Gümrüklerin mukataa hükmünde olması işletme haklarının ihaleye çıkarılarak iltizama verilmelerini mümkün kılmaktaydı. Genellikle tek gümrük ihale edilmez hatta çoğu zaman sadece gümrükler ihale edilmezdi. Yaygın olan uygulama, bir büyük gümrük ile ticari faaliyetleri itibarıyla ona bağlı olan civar gümrüklerin ve bu büyük gümrüklerle ilişkili diğer bazı gelir kalemlerinin birlikte aynı kişiye ihale edilmesiydi ki bundaki amaç bir tarafta yaşanabilecek olası zararın diğer taraf sayesinde telafisinin mümkün olabilmesiydi. Ancak bu durum gümrük idarelerini zorlaştırmakta ve Eminler aldıkları iltizamı alt iltizamlara bölerek başkalarına ihale etmekteydi. 18. yüzyılda, gümrüklerin malikâne usulü ile idareleri de görülebiliyordu. Müzayede edilemedikleri hallerde

[78] Kütükoğlu, s.263.
[79] Kocakaplan, ss.79-80.
[80] Kocakaplan, ss.107-126.
[81] Kocakaplan, ss.68-71.

gümrük yönetimleri atama yoluyla devlet tarafından tayin edilen, gümrüğü "Emanet usulü" ile idare eden ve gümrük hesabından maaş alan Emin Ağalar'a verilmekteydi.[82]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Gümrük Eminliği yapmış olanlar Ali, Ebubekir (Kılıçzade), Mehmed Sunullah, Mehmed Tahir, Halil ve Hüseyin (Mısırlı) Ağalar'dır.

1.3.3. İaşe Eminlikleri

Sosyal düzenin ve kamusal faaliyetlerin devamlılığının sağlanabilmesi için toplumun temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir ki bunların önde geleni hububat ve et ile özdeşleşen gıdadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi zihniyeti de bu realitenin koşullarında şekillenmiş, bu doğrultuda politikalar üretilmeye çalışılmış (Provizyonizm) ve bu durumun gerektirdiği kurumsal düzenlemeler yapılmıştı. İmkânların eksikliği öncelikleri belirlemeyi zorunlu kılmış ve saray, ordu, başkent ve taşra sırası takip edilmişti.[83] Süreci idare etmek maksadıyla tesis edilen kurumlar ise şunlardı: sarayın genel iaşesi için Matbah-ı Amire Eminliği, sarayın, ordunun ve başkentin et iaşesi için Kasapbaşılığı, ordunun hububat iaşesi için Nüzul Eminliği, başkent ile taşranın hububat iaşesi için Ambar Eminliği ve devlete ait hayvanların iaşesi için Arpa Eminliği.

1.3.3.1. Ambar Eminliği

Ambar yönetimi, ilgili yerlerden tedarik edilerek merkezi veya yerel idare birimlerinin taleplerine göre sarf edilecek olan malların ve levazımatın (ki ekseriyetini hububat ve tahıllar oluşturuyordu) depolanması işlemiydi.[84] Ambarlarda muhafaza edilen mallar ve levazımat genellikle iki amaç doğrultusunda kullanılırdı. Birincisi savaş hallerinin vuku bulmasıyla cephelerde husule gelen iaşe ve cephane ihtiyaçlarının

[82] Kütükoğlu, s.266.
[83] Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, ss.41-42.
[84] Temel Öztürk, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ambar Muhasebesi: Trabzon Örneği (1724-1729)", **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2, Temmuz 2012, s.167.

karşılanması[85] iken ikincisi savaş veya barış dönemlerinde ortaya çıkabilen bölgesel ya da genel kıtlık hallerinde arz bolluğunun olduğu ambarlardan arz kıtlığının olduğu ambarlara malzeme transferinin yapılmasıydı.[86]

Ambarların nakdi gelirlerini dört kalem teşkil ederdi: önceki senelerin bakiyesi, muhtelif gelir kalemlerinin bakiyelerinden yapılan transferler, hazineden gönderilen meblağlar ve bölge ahalisine sunulan ücrete mukabil ambar hizmetlerinden elde edilen gelirler. Ambarların nakdi giderleri ise muhtelif kısımlardan oluşmaktaydı ki bunları mühimmat tedariki için ve sevkiyatı için yapılan masraflar şeklinde gruplandırmak mümkün görünmektedir. Ayrıca, ambar hacminin yetersiz kaldığı durumlarda ek bina kiralamalarının yapılmasından dolayı bir gider kalemi daha ortaya çıkabiliyordu.[87]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Ambar Eminliği yapmış olan yalnızca Ahmed Ağa'dır.

1.3.3.2.Istabl-ı Amire ve Arpa Eminliği

Devlete ve saraya ait hayvanların barındırıldığı kuruma Istabl-ı Amire denilirdi. Topkapı Sarayı dâhilindeki has ahırın yanı sıra Vefa ve Kadırga gibi semtlerde bulunan ahırları ve Trakya'nın muhtelif mevkilerinde yer alan çiftlikleri ihtiva eden Istabl-ı Amire, geniş bir teşkilat yapısına sahipti. Seyisler, nalbantlar ve saraçlar gibi teknik personele sahip olan kurumun en yetkili amiri İmrahor da denilen Mirahur-ı Evvel'di.[88] Istabl-ı Amire'nin gelirleri olağan ve olağandışı olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Olağan gelirler ocaklık olarak tahsis edilmiş korular, çayırlar ve mukataalar iken olağandışı gelirler nüzul ve sürsat gibi vergilerdi. Giderlerin esas kısmını oluşturan hayvanların beslenme masraflarının büyük bir bölümü savaş dönemlerinde nüzul ve sürsat gelirlerinden ayrılan paydan barış zamanlarında ise gelirleri ayni olarak tahsil edilen

[85] 1789 tarihli olup İsakçı Ambar Emini Ahmed Ağa'ya yazılan hüküm bu gibi hallere örnek teşkil etmektedir. Hükme göre İsmail'de konuşlu askerin peksimet ihtiyacının İsakçı'dan karşılanması talep edilmiştir; BOA, AE.SSLM.III 305/17841, 1789 (1203).
[86] 1771 yılında İstanbul'da yaşanan buğday kıtlığına çözüm olarak getirilen Tekirdağ Ambarı'ndaki mevcut zahirenin başkente aktarılması hadisesi bu durumun bir örneğidir; BOA, AE.SMST.III 187/14730, 1771 (1185).
[87] Öztürk, ss.169-170.
[88] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, ss.488-490.

korular ile çayırlardan karşılanıyordu. Eksik kalan hububat ve diğer mühimmat ise piyasadan satın alınarak temin edilmekteydi.[89]

Arpa Eminliği, binek hayvanlarının temel gıda maddesi olan arpanın tedarikini organize etmek için Istabl-ı Amire bünyesinde oluşturulmuş bir makamdı. Eminler, Hacegân rütbesine sahip kamu görevlileri arasından seçilirdi. Istabl-ı Amire'ye hizmet vermelerinin yanı sıra geçici suretle yaptıkları işler de olabiliyordu. Arızi vazifelerin en sık karşılaşılan örneği taşradan gelen vezirlerin ya da yurtdışından gelen elçi heyetlerinin arpa ihtiyaçlarının giderilmesiydi.[90] Eminlerin asli görevleri arpa temini olmakla beraber Istabl-ı Amire'nin -maaş ödemeleri ve kurumsal harcamalar gibi- mali işlerini yürütmek de tali vazifeleriydi. Eminlerin giderlerinin karşılanması için tahsisat sistemi takip ediliyor ve cizye, mukataa ve avarız gelirlerinin muhtelif kalemlerinden ayrılan paylar havaleyle teslim ediliyordu. Ancak, tahsis edilen kısımlar süreklilik arz etmemekte ve her bütçe döneminde aynı meblağlar farklı kaynaklar kullanılarak oluşturulmaktaydı.[91]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Arpa Eminliği yapmış olanlar İbrahim Efendi ve Ali Ağa'dır.

1.3.3.3.Koyun Eminliği ve Kasapbaşılığı

Devleti doğrudan ilgilendiren birimlerin ve muhitlerin et ihtiyacına cevap verebilmek büyük bir organizasyonun varlığını gerekli kılmaktaydı. Bu maksatla kurulan ve ayni vergi usulüne göre yürütülen celepkeşanlık sistemi 15. ve 16. yüzyıllarda yeterli iken, 17. yüzyılda nakdi vergi yöntemi ile finanse edilmek suretiyle, İstanbul şehrine hizmet verecek Koyun Eminliği, ordunun ihtiyacını karşılayacak Ordu Koyun Eminliği ve saraya et temin edecek Kasapbaşılığı kurumları ihdas edilmişti. 18. yüzyıla

[89] Ahmet Uzun, **İktisadi ve Mali Yönleriyle Istabl-ı Amire (1500-1900)**, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020, ss.79-147.
[90] Mehmet İpşirli, "Arpa Eminliği", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s.392.
[91] Uzun, ss.51-62.

gelindiğinde, Bu kurumların aralarındaki ayrım ortadan kalkmış ve hepsi Kasapbaşılık çatısı altında birleştirilmişti.[92]

Kasapbaşı'nın görevi, satın alınan koyunların salhanelere (mezbaha) teslimi ve kesimi gerçekleştirilen koyunların kasaplara ve çaryekçilere (seyyar kasap) dağıtılması idi. Süreç dâhilinde gerçekleştirilen ücret ödemelerine de Kasapbaşı nezaret etmekteydi. Ayrıca, et talebinin coğrafi dağılımını düzenli bir şekilde takip ederek et arzının yeterliliğini temin etmek de Kasapbaşılar'ın sorumluluğundaydı.[93] Kasapbaşılar, içerisinde kâtipler de bulunan kalabalık bir takımla çalışırdı. Tüccarlardan koyun satın almakla görevli sayıcılar ve satın alınan ve kesim için İstanbul'a yakın kışlaklarda bekletilen koyunların idaresinden sorumlu nazırlar bu ekibin önde gelen üyeleriydi.[94]

Kesilen hayvanların sınai kıymete sahip derilerinin debbağların kullandığı hammadde olması ve salhanelerdeki derilerin debbağhanelere tesliminin çıkarılan kanunlarla mecburi kılınması gibi sebeplerle, Kasapbaşılar ve deri sanayisi arasında ortak çalışma imkânı gelişmişti. Debbağlara deri dağıtımı ve salhaneler ile debbağhaneler arasında gerçekleşen ücret ödemeleri gibi işlemler de Kasapbaşıların gözetimde yapılmaktaydı. Hayvanlardan elde edilen bir diğer yan ürün ise iç yağ idi. Mum imalatında kullanılan yağların mumhanelere tedarik edilmesi kanunen zorunluydu. Bu nedenle, Kasapbaşıların mumcularla da irtibatları ve ortak faaliyetleri bulunuyordu.[95]

Kasapbaşıların hayvan alım işlemleri için ihtiyaç duydukları meblağ, ocaklık olarak tahsis edilen cizye ve avarız gelirlerinden sağlanırdı. Kasapbaşılar, kendilerine ayrılan bütçe ile piyasa fiyatından hayvan satın aldırır ve gerekli işlemler yapıldıktan sonra narh fiyatına göre etin satışını gerçekleştirirlerdi. Piyasa fiyatlarının serbestliği ve narh fiyatlarının sabitliği, bazı durumlarda fazladan masrafların doğabilmesine sebep olmaktaydı ki bu hallerde hazineden ya da darphaneden ek ödenek çıkarılabiliyordu. Kasapbaşıların alış ile satış arasındaki fark sayesinde az da olsa kâr ettiği de vaki idi ancak narh fiyatlarının düzenli güncellenmesi yoluyla arızi durumların önüne geçilmeye

[92] Mehmet Sait Türkhan, "18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İaşesinin Temini: Hassa Kasabbaşılık Kurumu", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), ss.83-85.
[93] Türkhan, s.88.
[94] Türkhan, ss.49-59.
[95] Türkhan, s.60.

çalışılırdı. Kasapbaşılığın giderlerini ise hayvan pahası, memur maaşları, kışlak kiraları vs. oluşturuyordu.[96]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Kasapbaşılığı yapmış olanlar Ali ve Hasan (Kili Nazırı) Ağalar'dır.

1.3.3.4.Matbah-ı Amire Eminliği

Matbah-ı Amire, sarayın gıda ve muhtelif kimyevi madde ihtiyacının tedarik edilmesi için kurulmuş mutfaklardan ve benzeri yapılardan müteşekkil bir oluşumdu ki farklı görevlere ve işlevlere sahip pek çok birim bünyesinde yer almaktaydı.[97]

Matbah-ı Amire içerisindeki her birimin kendi idarecisi bulunurdu. Bazı hallerde, birden fazla bölümün yönetimi bir kişiye verilebiliyordu. Bu yöneticiler genellikle ilgili şubelerin teknik işlerinde uzman olan kişilerden seçilmekteydi. Bunların haricinde, Matbah-ı Amire'nin genel idaresi ve muhasebesi için de görevlendirilmelerin yapılması gerekiyordu. Bu sebeple, tüm Matbah kompleksinin idari ve ağırlıklı olarak mali işlemlerinden sorumlu olmak üzere ve Hacegân rütbesine sahip kişiler arasından seçilmek kaydıyla bir Emin tayin edilirdi. Matbah-ı Amire'ye iaşe ve erzak girişi ve Matbah'tan yapılan tayinat teslimlerini gerçekleştirmek de Matbah Emini'nin yükümlüğündeydi. Ayrıca, ek görev olarak alt birimlerden birinin idaresi de verilebilirdi. Görev yükü fazla olan Eminler, geniş bir ekiple beraber çalışıyorlardı. Personel işleri ve envanter yönetimi kethüda tarafından yürütülürken, hesap defterleri ve maaş ödemeleri kâtipler eliyle icra edilirdi. Emin kadar yetkili bir diğer kişi Kilercibaşı'ydı ki görevi daha ziyade idari işlemlere nezaret etmekti. Yemek pişirmeden sorumlu Aşçıbaşı ve piyasadan erzak satın alımını yürüten Pazarbaşı da diğer yetkili görevlilerdendi.[98]

Matbah-ı Amire'nin gelirleri normal şartlarda iki kısımdan oluşuyordu. Bunlardan biri ocaklık olarak tahsis edilen mukataalardı. Ocaklıklardan elde edilen

[96] Türkhan, ss.89-91.
[97] Emine Berksan, "Matbah-ı Amire (Saray Mutfağı) (1703-1730)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı, 2005), s.7.
[98] Berksan, ss.42-48.

gelirler ayni veya nakdi olarak toplanabiliyordu ki Mısır Eyaleti bunlardan biriydi. Pirinç, şeker ve baharat başta olmak üzere muhtelif ürünler gemilerle gelir ve doğrudan saraya teslim edilirdi[99]. Diğer gelir kalemi de hazineden yıllık olarak tahsis edilen bütçeydi. Bazı durumlarda ise Matbah Emini'ne masrafları cebinden karşılaması emri veriliyordu fakat böyle hallerde muhtelif mukataalar Emin'in uhdesine tevcih edilirdi.[100] Matbah'ın giderleri de iki kalem altında toplanabilmekteydi. Bunlardan birincisi Matbah personelinin ücretleri ve araç-gereçlerin bakım masrafları gibi genel üretim giderleri iken ikincisi ihtiyaç duyulan iaşenin satın alımı için yapılan sarfiyattı. Bazen olağan dışı harcamalarda da oluşabiliyordu ki bunlar genelde mutad olmayan ziyafetlerden ya da masrafı Matbah-ı Amire'den karşılanmak üzere Padişah tarafından yapılan inamlardan ve ihsanlardan kaynaklanmaktaydı.[101]

Matbah-ı Amire'nin şubelerini mutfaklar, kârhaneler, depolar ve fırınlar şeklinde gruplandırmak mümkündür. Mutfaklar, hizmet verdikleri yerlere göre (Padişah ve hanehalkı için, Darüssaade Ağası ve memurları için, Babüssaade Ağası ve memurları için, Kilercibaşı ve memurları için, Hazinedarbaşı ve memurları için, saray ağaları için ve eski saray mensupları için olmak üzere) yediye ayrılırdı.[102] Depolar, Matbah-ı Amire erzakının tümünün muhafaza edildiği yerlerdi. İç kilerde şeker ve baharat gibi kıymetli ürünler depolanırken dış kilerde diğer malzemeler saklanırdı. Ayrıca, sebzehane, karhane ve buzhane gibi özel muhafaza birimleri de bulunuyordu. Kârhaneler, işlevlerine göre bölümlendirilmişti. Bunların en büyüğü ve en önemlisi Helvahane idi. Öyle ki, içerisinde Reçelhane adında reçel ve macun imal edilen özel bir kârhane de bulunmaktaydı. Sarayın ihtiyacı olan şerbet, tatlı, macun, turşu, ilâç, esans ve sabun Helvahane'de imal edilmekteydi. Diğer Kârhaneleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Kassabin kârhanesi (kırmızı et işlemek için), Mastgeran kârhanesi (süt ve süt ürünleri imalatı için), Makiyan kârhanesi (tavuk üreticiliği için), Kalgeran kârhanesi (kap-kacak tamiri ve bakımı için). Fırınlar, saray halkının unlu mamul ihtiyacını karşılamakla görevliydiler ki hizmet verdikleri yere göre ikiye ayrılırdı. Fırın-ı harci alt düzey saray ahalisi için çalışır ve "dakik-i fodula" denilen bir un kullanırdı. Fırın-ı has Padişah başta olmak üzere üst düzey

[99] Berksan, s.53.
[100] BOA, CEVDET SARAY 133/6659, 1785 (1199).
[101] Berksan, s.108.
[102] Berksan, s.9.

saraylılara hizmet sunar ve burada da "dakik-i simit" denilen daha kalite bir un tercih edilirdi.[103]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Matbah Eminliği yapmış olanlar İbrahim Efendi ile Mehmed (Irgazade) ve Selim Ağalar'dır.

1.3.3.5.Nüzul Eminliği

Osmanlı İmparatorluğu'nda, askeri birliklerin lojistiği -bilhassa iaşe temini- için Nüzul Emini olarak isimlendirilen bir memur tayin edilirdi. Nüzul Emini'nin asli görevi nüzul ve sürsat gibi vergilerden ve yükümlülüklerden tahsil edilen zahirenin ve gıdanın sevki ve idaresi idi.[104] Bazen belli bir bölgeye sefer halinde olan birliklere hizmet için bazen de belli bir bölgedeki (ki bu genellikle bir kale olurdu) konuşlu askerlere tedarik için görevlendirme yapılırdı. Zahire ve gıda talebi Askeri birliklerin büyüklüğüne göre değişirdi. Büyük ordular konuşlandıkları ya da geçiş yaptıkları bölgelerin arz-talep dengesini geçici de olsa bozmaktaydı ki bu durum bölgesel kıtlıkların oluşmasını mümkün kılıyordu. Bu sebeple, satın alım ve tahsilat yapılacak mevkilerin dağılımı önemliydi ve Nüzul Eminleri İstanbul'dan gelen talimatlar doğrultusunda hareket etmek üzere merkez ile sürekli olarak irtibat halinde hareket ederdiler.[105]

Nüzul Eminleri'nin giderleri iki kısımdan oluşurdu: bölge halkının nüzul ve sürsat gibi ayni yükümlülüklerinin yetmediği hallerde yerel piyasadan yapılan satın alım ile nakliye ve dağıtım masrafları. Nüzul Eminleri'nin gelirini ise vazifelendirme esnasında hazineden yapılan nakit tahsisi oluşturuyordu. Bütçenin yetmediği hallerde görev bölgesindeki mukataa ve cizye gibi gelir kalemlerine mahsuben ödenek çıkarılırdı. Ek bütçe nakdi olabileceği gibi ayni de olabilmekteydi.[106]

---

[103] Arif Bilgin, "Matbah-ı Amire", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, ss.116-117.
[104] Ömer İşbilir, "Nüzül", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, s.311.
[105] BOA, AE.SABH.I 313/21026, 1788 (1203).
[106] BOA, AE.SSLM.III 305/17836, 1789 (1203).

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Nüzul Eminliği yapmış olanlar Süleyman ve Süleyman (Çaprastlı Damadı) Efendiler ile Ahmed, Halil (İzmirli) ve Mehmed (Zennecizade) Ağalar'dır.

1.3.4. İmar Eminlikleri

Tarihin her döneminde en büyük yatırım türü olan fiziki yapılar insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu sebeple, gerek altyapılar gerek üstyapılar olarak, devletler için de zaruri ihtiyaçtırlar. Fiziki yapıların kamusal kullanım özelliğine sahip türlerinin inşasının büyük sermaye gerektirmesi bu eserlerin devletler harici bir aktör tarafından yapılmasını zorlaştırır. Osmanlı İmparatorluğu'nda da, alt ve üst yapı çalışmalarına önem verilmiş, projelerin büyük kısmı kamu tarafından finanse ve organize edilmiş ve süreçlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için kurumsal düzenlemeler yapılmıştı. Bu çerçevede, Şehir Eminliği ve Bina Eminliği olmak üzere iki kurumun tesis edildiği görülür. Kabaca özetlemek gerekirse, Bina Eminliği, sivil ve askeri tekil yapıların inşasından sorumlu iken Şehir Eminliği, içerisinde birden fazla yapı barından sivil projelerin koordinasyonundan sorumluydu.

1.3.4.1. Şehir Eminliği

Şehir Eminliği, hanedana ait saray külliyelerine bağlı binaların yapım ve bakım işlemleri için ihdas edilmiş bir makam iken ilerleyen dönemlerde sarayların demirbaş eşyalarını tedarik etmek ve başkentin bayındırlık hizmetlerine nezaret etmek gibi görevleri de üstlenmiştir. Zaman içerisinde, Eminlerin imar faaliyetlerine ayırdıkları mesai tüm vazifeleri arasında ağırlık kazanmıştır.[107]

İstanbul'un alt ve üst yapı çalışmaları için biri idari işlerden diğeri teknik işlerden sorumlu olmak üzere iki adet amir tayin edilirdi. Mimarbaşı, inşaat ve tamirat planlarını hazırlar ve yürütülmelerine nezaret ederdi. Şehremini ise, işçi ve malzeme

[107] Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, ss.375-376.

tedarikini, muhasebe kayıtlarının tutulup düzenlenmesini ve lazım gelen bürokratik işlemleri gerçekleştirirdi. Mimarbaşılar Şehreminiler'e karşı sorumluydu ve bazı hallerde iki makama bir kişi tayin edilirdi. Usta, kalfa, kâtip, ruznameci vb. müstahdemleri de bulunmaktaydı. Ayrıca, Su Nazırlığı, Ambar Müdürlüğü ve Kireççibaşılık gibi bazı kurumlar Şehir Eminliği'ne bağlıydı. Eminler, kentin asayişinden sorumlu olan Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı ve Çavuşbaşı ile de teşrik-i mesai içerisindeydi ki yangın ve deprem gibi afet durumlarında ortak çalışmalar yürütürdüler. Şehreminiler, kentin genel imarından sorumlu oldukları için bazı büyük yapıların tamir ve inşa işleriyle ilgilenmeleri mümkün olmamaktaydı. Bu gibi hallerde ilgili yapıya mahsus Bina Emini atanır ve Şehreminiler ile koordinasyon içerisinde görevlerini ifa ederdiler.[108]

Şehreminleri'nin düzenli harcamalar için ihtiyaç duyduğu bütçe, vakıf binalarından alınan %5'lik mimarlık harcı ile yeni inşa edilen dükkânlardan ve gayrimüslim evlerinden alınan vergiler aracılığıyla finanse edilmekteydi. Hayata geçirilecek yeni projeler olması halinde bu çalışmalar için bağımsız bütçeler oluşturulur ve bazen de muhtelif gelir kalemleri bu projelere tahsis edilirdi.[109]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Şehir Eminliği yapmış olanlar İbrahim ve Yusuf (Hamamizade) Efendiler'dir.

1.3.4.2.Bina Eminliği

Bina Eminleri, çeşmeler ve suyolları, mektepler ve kütüphaneler, camiler ve mescitler, köprüler ve yollar, iskeleler ve limanlar, saraylar ve kasırlar, kaleler ve askeri tahkimatlar gibi kamuya ait sivil ve askeri yapıların inşaatı veya tadilatı için görevlendirilen memurların en başta geleniydi. Bir yapının bina ya da tamir edilmesine karar verildiği zaman bu iş için mutlaka bir Bina Emini tayin edilirdi zira Eminlerin birincil sorumluluğu yürütülecek faaliyetin mali işlemlerini yönetmekti. Bina için gerekli malzeme ile işçileri tedarik etmek ve yevmiyeleri ödemek onun göreviydi. En küçük masrafı dahi deftere yazar ayrıca bina bittiğinde gerekirse hesap verirdi. Bina Eminleri

[108] Ali Akyıldız, "Şehremini", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, s.460.
[109] Akyıldız, *Şehremini*, s.460.

ile birlikte vazifelendirilen diğer memurların başında mimarlar geliyordu ki inşaatın teknik işlemlerinden onlar sorumlu olurdu. Fakat bazı durumlarda yalnızca Bina Emini tayin edilebiliyordu ki bu hallerde mimarın görevlerini de Bina Emini üstlenirdi.[110]

Bina Eminlerinin masrafları, önceden yapılan keşif çalışmaları doğrultusunda tespit edilen bütçelerle karşılanmakta ve fazladan maliyet oluşması durumlarında ek ödenekler verilebilmekteydi. Ayrıca, bazı büyük çaplı ve uzun süreli inşaatlarda muhtelif mukataalar yapılacak iş süresince ilgili Bina Eminleri'ne tahsis edilebiliyordu. Bazı hallerde ise kereste gibi yapı malzemeleri mütehassıs bölgelerden ayni vergi şeklinde toplanarak bina ya da tadil edilen yapılara tedarik edilmekteydi.[111]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Bina Eminliği yapmış olanlar Süleyman ve Yusuf (Hamamizade) Efendiler ile Ahmed, Mehmed Tahir, Mustafa, Osman ve Selim Ağalar'dır.

1.3.5. Surre Eminliği

Sözlük anlamı kese olan Surre, hac zamanı Haremeyn halkına ve hacılara dağıtılmak üzere Müslüman hükümdarlar tarafından gönderilen hediyeleri ve bahşişleri ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Surre-i Hümayun ise, her yıl Recep ayında İstanbul'dan yola çıkan ve devlet tarafından organize edilen kervana verilen isimdi. Bu kafile, Surre'yi barındırmanın yanı sıra o yıl için hacca gidecek olan hacı adaylarını da ihtiva ederdi. Surre Alayı'nın hazırlanması Darüssaade Ağası'nın göreviydi zira Surre'yi teşkil eden eşyalar Darüsaade Ağası tarafından idare olunan Haremeyn vakıflarından sağlanan gelirle temin ediliyordu.[112] Ayrıca, güzergâhı üzerinde yer alan Haremeyn vakıflarından ve Surre'ye tahsis edilmiş gelir kalemlerinden eklemeler yapılarak kervan büyütülürdü. Yolculuk süresince, hacca gidecek olup rota üzerinde veya yakınında ikamet

[110] Cevdet Küçük, "Bina Emini", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s.179.
[111] BOA, TS.MA.e 433/15, 1762 (1175).
[112] Ş. Tufan Buzpınar, "Surre", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, ss.567-568.

eden kişiler de kervana katılırdı. Surre'ye tahsis edilen gelirlerin yeterli olmadığı zamanlarda hazineden ödenek çıkarılması yoluna gidilebiliyordu.[113]

Surre-i Hümayun'un idaresi ve Haremeyn'e varıldığında gerçekleştirilecek dağıtım işlemleri için Surre Emini olarak isimlendirilen bir memur tayin edilirdi. Bu kişi, dürüstlüğü ve dindarlığı ile bilinen kalemiye, askeriye veya ilmiye sınıfından birisi olurdu.[114] Surre'nin teşekkülüne katkı yapanların ve kimlere hediye ve bahşiş verileceğinin kayıtlı olduğu bir defter taşırdı.[115] Kafile içerisindeki en yetkili idari amirdi fakat görevi yalnızca idari olup hac ibadeti ile alakalı süreçte bir vazifesi bulunmazdı. Akkâm adı verilen ve kafiledeki deve gibi binek hayvanlarından sorumlu olan müstahdemlere sahipti.[116] Kervanın güvenle gidip dönmesi de Emin'in sorumluluğunda idi ancak bu göreve destek olmak için güzergâh üzerindeki yerel idarecilere emirler yazılır ve kervanın geçiş güvenliğini garanti etmeleri sağlanırdı. Buna rağmen eşkıya baskınlarının vuku bulduğu hadiseler de vardı. Rota dâhilinde çıkan isyanlar ve ihtilaller de tehdit unsuru oluşturabilmekteydi.[117]

Tez kapsamında incelenen Eminler içerisinde Surre Eminliği yapmış olanlar Yusuf Efendi ile Abdullah, Mehmed Tahir, ve Hüseyin (Mısırlı) Ağalar'dır.

[113] Suriye'de yaşayan gayrimüslimlerden alınan ve Cevali-i Şam denilen cizye vergisi Surre-i Hümayun'a tahsis edilmiş mukataaların başında gelmekteydi. 1774 yılında, Mısır ve Suriye civarında çıkan ihtilal sebebiyle tahsilat yapılamamış ve Surre'ye aktarılacak meblağ hazineden verilmiştir. BOA, AE.SMST.III 165/12946, 1774 (1196).
[114] Ahmet Durak, "Hicri 1102 (1691) Tarihli Surre-i Hümayun Defterlerinin Analizi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), ss.62-63.
[115] Durak, ss.68-70.
[116] Durak, s.64.
[117] Münir Atalar, **Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları**, 3. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015, s.161.

2. MUHALLEFATI İNCELENEN EMİN AĞALAR'IN PROFİLLERİ

Tez dâhilinde 21 Emin Ağa muhallefatları esas alınarak incelenmiştir. Pek çok farklı görevde bulunmuş ve muhtelif tarihlerde vefat etmiş olan Eminler, hayattayken çeşitli unvanlara, rütbelere ve lakaplara sahip olmuşlardır. Eminler'in isimleri dikkate alınarak -tezin tamamı boyunca takip edilecek olan- alfabetik sıraya göre hazırlanan Tablo 1'de bu sıfatların tümü hakkındaki bilgiler derlenmiştir. Buna göre, Ağa ve Efendi olmak üzere iki unvan, Kapıcıbaşı, Hacegân, Müteferrika ve Gedikli olmak kaydıyla dört rütbe ve kişilik özelliklerini yansıtan çeşitli türlerde yedi adet lakap belirlenmiştir. Ayrıca, Eminler'in sosyal konumlarına dair birer sıfat olan ancak isimlerinin birer parçası olarak da görülebilen Hacı ve Seyyid kavramlarıyla da karşılaşılmaktadır. Son olarak, 1768 ile 1791 arasında değişen vefat yılları görülebilir.

Tablo 1 : Muhallefatı İncelenen Emin Ağalar

İsim	Unvan	Rütbe	Son Görev	Vefat Yılı	Lakap
Hacı Abdullah	Ağa	Kapıcıbaşı	Surre	1779	-
Hacı Ahmed	Ağa	Kapıcıbaşı	Ambar	1789	-
Ali	Ağa	-	Gümrük	1772	-
Ebubekir	Ağa	Kapıcıbaşı	Gümrük	1784	Kılıçzade
Seyyid Halil	Ağa	Kapıcıbaşı	Nüzul	1789	İzmirli
Halil	Ağa	-	Gümrük	1791	-
Hacı Hasan	Ağa	-	Baruthane	1771	-
Hacı Hasan	Ağa	Kapıcıbaşı	Kili Nazırı	1779	-
Hacı Hüseyin	Ağa	-	Surre	1772	Mısırlı
Seyyid İbrahim	Efendi	Hacegân	Matbah	1780	-
Hacı Mehmed	Ağa	Kapıcıbaşı	Matbah	1786	Irgatzade
Seyyid Mehmed	Ağa	Kapıcıbaşı	Nüzul	1773	Zennecizade
Mehmed Sunullah	Ağa	-	Gümrük	1768	-
Hacı Seyyid Mehmed Tahir	Ağa	Kapıcıbaşı	Surre	1782	-
Seyyid Mustafa	Ağa	Müteferrika	Bina	1778	-
Osman	Ağa	Gedikli	Bina	1768	-
Hacı Selim	Ağa	-	Tersane	1789	-
Süleyman	Efendi	Hacegân	Nüzul	1778	-
Süleyman	Efendi	Hacegân	Nüzul	1788	Çaprastlı Damadı
Hacı Yusuf	Efendi	-	Surre	1774	-
Hacı Yusuf	Efendi	Hacegân	Tersane	1775	Hamamizade

2.1. SOSYAL İLİŞKİLERİ

2.1.1. Mensubiyetleri

İçerisinden çıktıkları toplumsal grupları ve bünyesinde yer aldıkları klikleri/hizipleri tespit edebilmek için yaptığımız araştırma ve kategorizasyon neticesinde, mensubiyetleri itibarıyla Emin Ağalar'ı dört zümrede sınıflandırmak mümkün görünmektedir: kalemiyeden yetişenler, yerel eşraf arasından çıkanlar, saray kökenliler ve ümeranın kapı halklarından gelenler. Ancak, intisapları hakkında bilgi elde edilememiş bir kısım Emin Ağalar da vardır ki bu isimler Abdullah Ağa, Ahmed Ağa, Halil Ağa, Hasan Ağa, Hasan Ağa (Kili Nazırı), Mehmed Ağa (Irgatzade) ve Mehmed Tahir Ağa'dır.

Osmanlı yönetici elitinin üç sınıfından biri olan ve sivil bürokrasiyi oluşturan kalemiye zümresi merkezi yönetimin mali ve idari olmak üzere iki farklı işlevini ifa etmekle görevliydi ki bu fonksiyonlar için mütehassıs hale gelmiş pek çok büro bulunurdu.[118] Kalem olarak isimlendirilen bu birimler, devlet memurları için çalışma ortamı oluşturduğu kadar eğitim görme imkânı da sağlardı. Böylece kamunun ihtiyaç duyduğu insan kaynağının karşılanmasına katkı sunulurdu.[119] Kalemlerde icra edilen işlerin, Eminlikler dâhilinde Emin Ağalar tarafından yürütülen işler ile benzer özelliklere sahip olması bu kurumlarda çalışan ve daha önemlisi eğitim alan personelin Eminlikler bünyesinde de istihdam edilmesine olanak tanıyordu. Bu durumun somut örneklerini tez çerçevesinde ele alınan Eminler nezdinde görmek mümkündür. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Süleyman Efendi, Yusuf Efendi (Hamamizade), İbrahim Efendi ve Süleyman Efendi (Çaprastlı Damadı) kalemiye dairelerden yetişmiş Eminler'di.[120]

Taşra yerleşimlerinde, zengin ve güçlü tüccarlar, esnaf teşkilatlarının liderleri, din görevlileri ve askeri amirler arasından gelen, yerel halk ile merkezi yönetim arasında aracılık yapan ve ayan ya da eşraf gibi adlarla anılan bir zümre bulunurdu. Değişen iktisadi ve siyasi koşullarla beraber bu tarz yerel unsurların nüfuzu artış göstermişti ve

[118] Mehmet İpşirli, "Kalemiye", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s.248.
[119] Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s.25.
[120] Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, Cilt:1-6, (Yay.Haz: Nuri Akbayar), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.1535; Süreyya, s.1690; Süreyya, s.761; Süreyya, s.1536.

merkezi yönetim de malikâne sisteminin işleyiş şekli yüzünden mali gücü artan bu kişilerden ve gruplardan daha fazla faydalanma yoluna gitmişti.[121] Yerel muhitlerden çıkan ve Emin Ağa olarak görev yapan Eminler de vardı ki tez dâhilinde araştırılan isimlerin bir kısmı bu niteliklere sahip kişilerdi. Orta Anadolu Türkmen boylarından İlbeyli aşiretine mensup Tokatlı Kılıçzade Ebubekir, babası Yenişehr-i Fener (Larissa, Yunanistan) göçmeni olan İzmirli Halil, 18. yüzyılın başlarında Niğde-Kayseri ekseninde faaliyet göstermeye başlayan ve yüzyılın tamamında Kayseri şehir yaşamında etkili olan Zennecizade ailesinden Mehmed ve Erzurum eşrafından Gümrük Emini İsmail Ağa'nın oğlu Mehmed Sunullah bu özelliklere sahip Emin Ağalar'dı.[122]

Kapı halkı, Osmanlı yönetici elitinin bir diğer zümresi olan seyfiye sınıfının mensubu vezirlerin ve paşaların çok çeşitli vasıflara ve kökenlere sahip insanlardan müteşekkil maiyetleri için kullanılan bir tabirdi. İyi eğitimli bürokrat üyelere sahip olabildikleri gibi yalnızca bağlı oldukları kapı için askeri güç oluşturma işlevine sahip kişileri de barındırırlardı[123]. Bu yapılar, başlarda sadece siyasi-idari nitelikleri haiz klikler iken bilhassa malikâne gibi yeni usullerin gelişmesiyle birlikte iktisadi süreçlere de müdahil olan iş çevrelerine dönüştüler. Ekonomik sahada gösterdikleri etkinliğin derecesi müntesiplerinin mali-idari yetkinlikleriyle doğrudan ilişkiliydi. Ehil ve layık mensuplar çeşitli devlet kademelerine yükselebilmekte ve böylece tabi oldukları hiziplere de alan açmaktaydılar.[124] Tez kapsamında incelenen Emin Ağalar içerisinde de bu tarz mensubiyetlere sahip Eminler de vardır.

Ali Ağa, pek çok eyalette ve sancakta valilik yapmış ve maiyeti yaklaşık bin kişiden oluşan Çelik Ahmed Paşa oğlu Çelik Mehmed Paşa'nın kapı halkındandı. Hüseyin Ağa (Mısırlı), önce Gazi Osman Paşa'nın maiyetindeyken sonra İshakpaşa sarayını da inşa ettiren Çıldır hanedanı reisi İshak Paşa oğlu Ahmed Paşa oğlu Hasan Paşa'nın kapı halkına katılmıştı. Selim Ağa, İranlı bir köle iken, Kastamonu eşrafından

---

[121] Fikret Adanır, "Balkanlar ve Anadolu'da Yarı Özerk Taşra Güçleri", (Ed. Suraiya Faroqhi), **Türkiye Tarihi (1603-1839)-Geç Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Fethi Aytuna, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.195-216.
[122] BOA, CEVDET MALİYE 760/30994, 1775 (1189). BOA, CEVDET ASKERİYE 1068/47019, 1789 (1203). Hamit Karasu, "Osmanlı Devleti'nde Ayanlık: Kayseri Sancağı Örneği (1730-1774)", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2014), ss.56-58. Neşe Erim, "Onsekizinci Yüzyılda Erzurum Gümrüğü", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984), s.58.
[123] Mehmet İpşirli, "Kapı Halkı", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s.344.
[124] Salzmann, ss.228-230.

Amarzade Mehmed Ağa'nın oğlu ve Tavukçubaşı Ali Ağa'nın damadı olan Reisülküttab Mustafa Efendi tarafından satın alınmış ve onun yanında yetişmişti. Mustafa Efendi'nin vefatının akabinde damadı Bekir Paşa'nın maiyetini girmiş Bekir Paşa'nın vefatıyla Sarım İbrahim Paşa'nın kapı halkına dâhil olmuştu.[125]

Padişah'ın ikametgâhı ve devletin yönetim merkezi olan saray, bir konut veya mesken olmanın yanı sıra Enderun ve Birun gibi kurumları bünyesinde barındırması sebebiyle bir tür idari teşkilattı. Birun, merkezi bürokrasiyi içermesi nedeniyle saray teşkilatının sınırlarını aşan bir yapıdayken Enderun, kendine has kimliği ile saraya özgü bir bölümdü. Bu müessese, hem mülki işlerin yürütüldüğü kalem benzeri bir çalışma yeri hem de yine kalem dairelerinde bulunan bir özellik olan kamu personeli yetiştirme mekânı idi.[126] Bu sebeple, sarayda eğitim ve görev almış kişiler saray dışı vazifelere de tayin edilebiliyordu. Eminlikler bu çeşit adreslerden biriydi ki tez çerçevesinde soruşturulan Yusuf Efendi, Müteferrika Mustafa Ağa ve Gedikli Osman Ağa saray kökenli olup Emin olarak görevlendirilen isimlerdendi.[127]

2.1.2. Ailevi Özellikleri ve Münasebetleri

Araştırmalar sonucu yirmi Emin Ağa'nın hane halkına dair bilgilere ulaşılabilmiştir. Hakkında malumat elde edilemeyen tek kişi Hasan Ağa'dır (Kili Nazırı). Ayrıca, Ebubekir Ağa'nın (Kılıçzade) ailesi hakkında belirlenebilen tek şey Süleyman[128] isimli bir kardeşinin olduğudur. 15 kişinin evli olduğu kesindir ki bir Emin'in üç eşi ve iki Emin'in de ilaveten birer tane cariyesi vardı. 11 kişinin çocuk sahibi olduğu kesin olarak tespit edilmiştir ancak sadece bir kısmının kimlikleri belirlenebilmiştir. Evlatları bilinen Eminler dâhilinde ortalama çocuk sayısı en az ikiydi. Kimlikleri hakkında bilgi bulunan -13'ü yetişkin olmak üzere- 14 evlattan 4 tanesi kız iken 10 tanesi erkekti.

[125] Süreyya, s.236; Süreyya, s.1047; BOA, CEVDET DAHİLİYE 113/5649, 1762 (1175); BOA, TS.MA.d 6253 0001, 1762 (1175); Süreyya, s.632; Süreyya, s.1488; Süreyya, s.1178.
[126] Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, ss.308-339.
[127] BOA, TS.MA.d 3481, 1764 (1178). BOA, D.BŞM.MHF.e 67/67, 1778 (1192). BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1768 (1182).
[128] BOA, AE.SABH.I 231/15344, 1784 (1198).

Tablo 2 : Emin Ağalar'ın Aile Yapıları

İsim	Eşi/Eşleri	Çocukları	Babası
Abdullah Ağa	Emine Hanım	-	-
Ahmed Ağa	Ayşe Hanım ve Şebuhnaz? Hatun (Cariye)	İsmi meçhul çocukları vardı ve cariyesi gebeydi	-
Ali Ağa	İsmi meçhul	-	-
Halil Ağa (İzmirli)	-	İsimleri meçhul çocuklar	Ellez
Halil Ağa	İsmi meçhul	İsmi meçhul küçük oğul ve Esma (gelinlik yaşta)	-
Hasan Ağa	İsmi meçhul	Mehmed Sadık Çelebi	
Hüseyin Ağa	İsimleri meçhul (3 Adet)	-	-
İbrahim Efendi	İsmi meçhul	-	-
Mehmed Ağa (Irgatzade)	İsmi meçhul	-	-
Mehmed Ağa (Zennecizade)	Hasene	Mustafa ve isimleri meçhul çocuklar	Osman
Mehmed Sunullah Ağa	-	-	İsmail
Mehmed Tahir Ağa	Mahbube Hanım	Şakir, Emin ve ismi meçhul kız	-
Mustafa Ağa	İsmi meçhul (Cariye)	Cariyesi gebeydi	Abdullah
Osman Ağa	İsmi meçhul	İsmi meçhul kız	-
Selim Ağa	Zeynep Hanım	Ahmed Nazif ve Mehmed Emin	Abdülmennan
Süleyman Efendi	İsmi meçhul	-	-
Süleyman Efendi (Çaprastlı Damadı)	-	Arif (15 yaşında) ve ismi meçhul kız (8 yaşında)	-
Yusuf Efendi	İsmi meçhul	-	-
Yusuf Efendi (Hamamizade)	-	Said ve Şefik	Abdullah

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 63/60, 1779 (1193); BOA, AE.SABH.I 189/12605, 1780 (1194); BOA, CEVDET BELEDİYE 71/3511, 1778 (1192); BOA, CEVDET MALİYE 693/28378, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/54, 1789 (1203); BOA, TS.MA.d 6324, 1772 (1186); BOA, TS.MA.e 230/7, 1772 (1186); BOA, CEVDET ASKERİYE 1068/47019, 1789 (1203); BOA, HAT 182/8389, 1790 (1204); BOA, D.BŞM.MHF.e 90/9, 1791 (1205); BOA, D.BŞM.MHF.d 12784, 1770 (1184); BOA, TS.MA.d 7959, 1772 (1186); BOA, TS.MA.e 232/47, 1780 (1194); BOA, AE.SOSM.III 1/22, 1758 (1171); BOA, D.BŞM.d 41504, 1786 (1200); BOA, CEVDET MALİYE 729/29792, (?); BOA, AE.SSLM.III 185/11186, 1789 (1203); Karasu, ss.56-70; BOA, AE.SMHD.I 85/4200, 1750 (1163); Altıntaş, s.132; Beyza Kökrek, "Tahir Ağa Tekkesi Restorasyon Önerisi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, 2016), s.29; BOA, TS.MA.e 233/7, 1782 (1196); BOA, D.BŞM.MHF.e 69/16, 1782 (1196); Süreyya, s.1610; BOA, D.BŞM.MHF.e 67/67, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1768 (1182). Yağmur Çakan, "Vakfiyesi Işığında Hacı Selim Ağa'nın Sosyal ve Hayır Kurumları: Kütüphane, Mektep, Çeşmeler", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Tarih Programı, 2019), ss.4-14; BOA, TS.MA.d 3367, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.e 80/32, 1789 (1203); BOA, HAT 272/15946, 1791 (1205); BOA, TS.MA.d 2418 0027, 1773 (1187); Süreyya, s.1690; BOA, TS.MA.e 715/20, 1747 (1160).

* Ali Ağa'nın Salih isimli azat edilmiş bir kölesi vardı. Halil Ağa'nın Hâce Usta isimli bir müstahdemi vardı. Hasan Ağa, ismi meçhul gelini, yeğeni Mustafa Ağa, yeğeninin isimleri meçhul zevcesi ve oğlu ve himaye ettiği merhum Selam Ağası Hüsrev Ağa'nın küçük kızı ile birlikte ikamet etmekteydi. İbrahim Efendi'nin İsmail isimli bir kardeşi vardı. Mehmed (Irgatzade) Ağa'nın, Mahmud isimli bir kardeşi ve Cemile isimli bir torunu vardı. Mehmed Tahir Ağa'nın, annesinin adı Şerife idi ve İzzet, Ataullah, Necib, Said ve Esad isimli torunları vardı. Selim Ağa'nın, Nazif Efendi'den isimleri meçhul iki kız ve Emin Efendi'den Fatma, Cemile, Mahmud Nuri, Muhammed Nurullah isimli torunları vardı. Yusuf (Hamamizade) Ağa'nın, Amedî sıfatıyla tanınan Süleyman Efendi isimli bir kardeşi vardı.

Emin Ağalar'ın bir kısmı çeşitli kişisel ilişkiler ile münasebetlere ve bazı hususi niteliklere sahiptiler ki bunlardan tespit edilebilen şu şekildedir. *Tersane Emini Selim Ağa;* oğlu Nazif Ahmed Efendi ile Sultan I. Abdulhamid'in kızı Dürrüşehver Sultan evliydi. Bu ilişki, Selim Ağa ve oğullarına yüksek idari makamlara gelmek gibi geniş imkânlar tanımış ayrıca siyasi meselelere karışma olanağı vermiştir. Bunlardan birisi de Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın idamıdır ki Şehzade Selim'i tahta çıkarmayı amaçlayan bir ihtilalin planlandığına dair ihbarda bulunarak Paşa'nın katline sebep olmuştur.[129] *Gümrük Emini Mehmed Sunullah Ağa;* babası, Marifetname adlı eserin müellifi Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın aile dostuydu ki İbrahim Hakkı'nın Sunullah Ağa ile de arkadaşlığı vardı. Muhasebesinin görülmesi için İstanbul'a çağırılan Sunullah Ağa, İbrahim Hakkı'dan rica etmiş ve Mayıs 1755'te birlikte İstanbul'a yola çıkmışlardır. Bu seyahatte edindikleri dokümanlar Marifetname'nin yazımına da katkı sağlamıştır.[130] *Gümrük Emini Ebubekir Ağa (Kılıçzade);* hakkında pek çok asılsız dedikodu çıkmıştır ancak liyakat sahibi olduğuna kanaat getirilmiş ve bu şayialardan birisinin kaynağı olan Şeyh İbrahim Ezheri isimli şahıs Ebubekir Ağa'nın şikâyeti üzerine Magosa Kalesi'ne sürgün edilmiştir.[131] *Tersane Emini Yusuf Efendi (Hamamizade);* güzel hal sahibi ve

[129] Süreyya, s.1235.
[130] Hayrettin Karadeniz, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Ahlak Felsefesi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Felsefesi Bilim Dalı, 2006), s.9.
[131] BOA, AE.SABH.I 237/15344, 1785 (1199).

işlerinde başarı olması sebebiyle sevilmiş sayılmış bir kişiydi. Müzmin hastalığa yakalanınca tabip Nikolaki ve eczacı Vasilaki isimli şahıslar ücretleri saraydan ödenmek kaydıyla hanesine gönderilmiş ve Hocapaşa'daki konağı yangında tahrip olunca Abdi Bey konağı kendisine tahsis edilerek tamirat ve tadilat masrafları saraydan karşılanmıştır. Ayrıca, şahsı mahsus elbiseler diktirilmiş ve muhtelif ilaçlar ikram edilmiştir.[132]

2.1.3. İkametgâhları ve Konutları

Emin Ağalar'ın, içerisinde bulundukları muhitleri ve yaşam koşullarını tespit edebilmek için mezkûr isimlerin muhallefatlarından toplanan veriler doğrultusunda bir tasnif yapılmıştır. Şehirler açısından bakıldığında 21 Emin Ağa'dan 5'inin taşrada -ikisi Rumeli'de ve üçü Anadolu'da- ve 16'sının İstanbul'da yaşadığı anlaşılmaktadır ki 3'ünün Nefs-i İstanbul haricinde 6'sının da sahilhanelerde ikamet ettikleri görülmektedir. Eminlerin meskenlerinin mimari yapılarıyla ilgili bilgiler de tespit edilmiştir ki ortalama oda sayısının takriben 10,5 olduğu ve neredeyse tüm evlerde birer adet mutfak ve banyo bulunduğu görülmektedir. Meskenlerinin mimari yapısıyla alakalı malumat elde edilemeyen Emin Ağalar da vardır ki bunlar Yusuf Efendi (Hamamizade) ile Abdullah, Mustafa, Mehmed (Zennecizade) ve Osman Ağalar'dır.

[132] BOA, TS.MA.d 6093, 1771 (1185). BOA, TS.MA.d 6103, 1772 (1186). BOA, TS.MA.e 194/22, 1772 (1186). BOA, TS.MA.e 194/15, 1772 (1186). BOA, TS.MA.e 194/26, 1772 (1186). BOA, TS.MA.e 194/27, 1772 (1186).

Tablo 3 : Emin Ağalar'ın Konutlarının Özellikleri

İsim	Semt	Şehir	Mimari Yapı
Abdullah Ağa	-	İstanbul	-
Ahmed Ağa	Şehsuvarbey Mahallesi (Cindi Meydanı) Kadırga	İstanbul	Birinci Kat: 2 büyük, 5 orta ve 3 küçük oda ile 1 mutfak ve 1 abdesthane. İkinci Kat: 2 küçük, 1 büyük ve 1 "çok büyük" oda.
Ali Ağa	-	İstanbul	4 büyük ve 3 küçük oda ile 1 mutfak
Ebubekir Ağa (Kılıçzade)	-	İstanbul	Büyüklü-küçüklü 9 civarı oda ile 1 mutfak*
Halil Ağa (İzmirli)	Kasaphızır Mahallesi	İzmir	2 büyük ve 5 orta oda ile 1 abdesthane ve 1 mutfak ve 2 kiler
Halil Ağa	Hobyar Mahallesi Hocapaşa	İstanbul	Büyüklü-küçüklü 7 civarı oda ile 1 abdesthane*
Hasan Ağa	Molla Gürani Mahallesi Vefa	İstanbul	**Müştemilat.** Birinci Kat: 1 orta ve 2 küçük oda ve 1 kiler. İkinci Kat: 1 orta, 2 büyük ve 1 "çok büyük" oda. **Konak.** Birinci Kat: 1 mutfak ve 1 kiler. İkinci Kat: 2 büyük, 1 orta ve 1 küçük oda. Üçüncü Kat: 1 büyük ve 2 küçük oda ile 1 abdesthane.
Hasan Ağa (Kili Nazırı)	-	Kili	3 küçük, 5 orta, 1 büyük ve 1 "çok büyük" oda ve 2 abdesthane ile 1 mutfak.
Hüseyin Ağa	Çengelköy Üsküdar	İstanbul	Büyüklü-küçüklü 6 civarı oda ile 1 abdesthane ve 1 mutfak*
İbrahim Efendi	-	İstanbul	Büyüklü-küçüklü 11 civarı oda ile 1 mutfak*
Mehmed Ağa (Irgatzade)	Kabataş	İstanbul	1 büyük, 4 orta ve 1 küçük oda ile 1 abdesthane ve 1 adet mutfak
Mehmed Ağa (Zennecizade)	Huvand Mahallesi	Kayseri	-
Mehmed Sunullah Ağa	-	Erzurum	Büyüklü-küçüklü 18 civarı oda ile 2 abdesthane ve 1 "büyük" mutfak*

İsim	Semt	Şehir	Mimari Yapı
Mehmed Tahir Ağa	Tahtelbend	İstanbul	1 küçük, 2 orta ve 4 büyük oda ile 1 abdesthane ve 1 mutfak
Mustafa Ağa	Travnik	Bosna	-
Osman Ağa	-	İstanbul	-
Selim Ağa	Tersane	İstanbul	2 küçük, 19 orta ve 1 büyük oda ile 2 abdesthane ve 1 "çok büyük" mutfak ve 1 kiler
Süleyman Efendi	Paşakapısı	İstanbul	Büyüklü-küçüklü 15 civarı oda ile 2 abdesthane*
Süleyman Efendi (Çaprastlı Damadı)	Ahırkapı	İstanbul	4 büyük ve 3 orta oda
Yusuf Efendi	-	İstanbul	1 büyük, 7 orta ve 1 küçük oda ile 1 mutfak ve 1 kiler
Yusuf Efendi[133] (Hamamizade)	Bozdoğan	İstanbul	-

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 63/60, 1779 (1193); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203); BOA, TS.MA.e 230/7, 1772 (1186); BOA, D.BŞM.MHF.e 72/55, 1784 (1198); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/61, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 90/9, 1791 (1205); BOA, D.BŞM.MHF.d 12784, 1770 (1184); BOA, D.BŞM.MHF.e 63/6, 1778 (1192); BOA, TS.MA.d 7959, 1772 (1186); BOA, TS.MA.e 232/47, 1780 (1194); BOA, D.BŞM.MHF.e 77/14, 1786 (1200); Karasu, s.56; BOA, D.BŞM.MHF.e 52/16, 1768 (1182); BOA, D.BŞM.MHF.e 69/16, 1782 (1196); BOA, D.BŞM.MHF.e 67/67, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1768 (1182); BOA, D.BŞM.MHF.e 82/9-46, 1789 (1203); BOA, TS.MA.d 3367, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.e 80/32, 1789 (1203); BOA, TS.MA.e 230/34, 1773 (1187); BOA, TS.MA.d 10551-1564, 1775 (1189); BOA, TS.MA.e 1278/46, 1733 (1146); BOA, TS.MA.e 194/15, 1772 (1186).

* Haklarında kesin bir veri olmadığı için yalnızca tahminidir.

** Ahmed Ağa'nın, Ayasofya Vakfı'ndan cihet ile mutasarrıf olduğu bir masura ma-i leziz vardı. Ebubekir (Kılıçzade) Ağa'nın, birer adet konağı ve sahilhanesi vardı ki oda sayısı iki mekânın toplamı içindir. Hasan Ağa'nın, Boğaziçi'de de bir sahilhanesi vardı lakin hakkında malumat yoktur. İbrahim Efendi'nin, birer adet konağı ve sahilhanesi vardı ki oda sayısı iki mekânın toplamı içindir. Selim Ağa'nın, Kırkçeşme sularından mutasarrıf olduğu bir masura ma-i leziz vardı. Yusuf (Hamamizade) Efendi'nin ilk ikametgâhı (Edirnekapı) Neslişahsultan Mahallesi'ndeydi ki bu konutu Ağustos 1733'te aynı mahallede oturan İbrahim oğlu Osman Ağa'ya satmıştır. Yusuf (Hamamizade) Efendi'nin ikinci meskeni olan Hocapaşa'daki konağında ise 1772 yılında yangın çıkmış ve harap olmuştur. Bu sebeple Bozdoğan mevkiindeki Abdi Bey konağı kendisine tahsis edilmiştir.

[133] BOA, TS.MA.d 10551-1564, 1775 (1189). Yusuf Efendi'nin ilk ikametgâhı (Edirnekapı) Neslişahsultan Mahallesi'ndeydi ki bu konutu Ağustos 1733'te aynı mahallede oturan İbrahim oğlu Osman Ağa'ya satmıştır; BOA, TS.MA.e 1278/46, 1733 (1146). Yusuf Efendi'nin ikinci meskeni olan Hocapaşa'daki konağında ise 1772 yılında yangın çıkmış ve harap olmuştur. Bu sebeple Bozdoğan mevkiindeki Abdi Bey konağı kendisine tahsis edilmiştir; BOA, TS.MA.e 194/15, 1772 (1186).

2.2. MESLEKİ KARİYERLERİ

Bu bölümde, tez kapsamında incelenen 21 kişinin üstlendikleri kamu görevleri, Eminlik vazifesi merkeze alınmak suretiyle, şahıslar ekseninde teker teker detaylarıyla ortaya konulmaktadır. İlaveten, Eminler'in ikincil faaliyetleri olarak nitelenebilecek çalışmaları ele alınmaktadır ki bunlar Eminler tarafından idare edilmiş mukataalar ve tesis edilmiş vakıflar olarak öne çıkar.

Bu bölümde irdelenen bir diğer husus, Emin Ağalar'ın asli veya tali her türlü faaliyetinin doğal ya da suni sonucu olarak edindikleri malvarlıklarının birer parçası olan -doğrudan veya dolaylı idare ettikleri- gayrimenkulleri ve parasal ilişkileridir. Finansal faaliyetleri ortaya konulurken, şahıs bazında kimlerle ne tür münasebetler kurduklarına (alacaklı mı, borçlu mu olduklarına), bu ilişkilerin sebeplerinin neler olduğuna (birincil ya da ikincil faaliyetleriyle alakalarına) ve (kariyerleri boyunca kazandıkları gelirlerin bir göstergesi olarak) bu ilişkilerin parasal büyüklüklerinin ne kadar olduğuna detaylıca yer verilmektedir. Gayrimenkulleri incelenirken, ilgili emlakin cinslerinin ve büyüklüklerinin ne olduğu, parasal değerlerinin veya düzenli getirilerinin miktarları, içlerinde neleri ihtiva ettikleri, nerede bulundukları hakkında konum bilgileri ve söz konusu emlak ile hukuki ilişkisi bulunan üçüncü tarafların kimlikleri, Eminler'in asli veya tali faaliyetleri dikkate alınarak açıklanmaktadır.

Bu bölümde, her bir Emin'in birincil ve ikincil faaliyetleri ve bunların muhtemel sonuçları olan çeşitli ilişkileri ve varlıkları ile teker teker incelenmesi neticesinde, Emin Ağalar'ın toplumsal ve bürokratik bir zümre ya da sınıf olarak kabul edilebileceği görülecektir. Bu düşünceden hareketle üçüncü bölümün ikinci kısmında, Emin Ağalar'ın servetlerinin hülasası ele alınarak varsayılan Emin Ağa tipolojisinin malvarlığı yapısal açıdan alt türleri ve bileşenleri ile irdelenmekte ve tespit edilebilen verilerin imkân verdiği ölçüde kantitatif ve kalitatif analizler yapılmaktadır.

Emin Ağalar'ın mesleki kariyerlerini belirlemede kullanılan bilgiler Osmanlı Arşivi'nden ve ikincil kaynaklardan derlenmiştir. Ancak her bir Emin Ağa için kesintisiz birer zaman çizelgesi oluşturulmasını sağlayacak ölçüde veriye ulaşılamamıştır. Yine de, elde edilen bilgilerin verdikleri imkân dâhilinde Emin Ağalar'ın kariyerlerini toplu bir

şekilde görebilmek amacıyla Ek Şekil 1 (sayfa 192) düzenlemiştir. Şekil incelendiğinde, görevlere tayin edilen kişilerin, belli başlı isimlerin yer aldığı bir havuzundan seçildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, daha evvel de değinildiği gibi, Eminlik vazifesi nezdinde bir mülazemet (rotasyon) sisteminin var olduğuna işaret eder. Öyle ki, yalnızca Ek Şekil 1 sayesinde, hangi Eminlikte sırayla hangi ismin görev yaptığı kısmen tespit edilebilir veya hangi ismin sırayla hangi Eminlikte vazife aldığı kısmen belirlenebilir.

Şekil ayrıntılı incelendiğinde, farklı renkte birden fazla şeritin aynı kişinin karşısında aynı zaman diliminde beraber ilerlediği durumlar dikkat çeker. Bu durumun sebebi, bir kişinin aynı anda birden fazla Eminliğe tayin edilebildiği hallerin de bulunmasıdır. Örnek vermek gerekirse, uzunca bir süre Kasapbaşılığı yapmış olan Ali Ağa bu görevi sırasında birer yıllığına iki defa Arpa Emini olarak da vazife almıştır. Şekil detaylı incelendiğinde, birden fazla kişinin aynı anda aynı görevi icra etmiş olmaları da dikkat çeker. Bu durumun sebebi Gümrük, Bina ve Nüzul gibi bazı türlerde birden fazla Eminlik bulunmasıdır. Biraz daha izah etmek gerekirse, mesela çok sayıda gümrük noktasının bulunması çok sayıda Gümrük Eminliği'nin var olmasına neden olur. Bu nedenle, her biri farklı bir gümrüğü idare etmekle beraber aynı anda birden fazla kişi Gümrük Emini unvanını taşıyabilmektedir. Son olarak, şeritlerin tamamen boyanmamış taralı kısımlarının olduğu da fark edilebilir ki bu bölümler ilgili Emin Ağa'nın göreve geliş veya vazifeden ayrılış tarihlerinin kesin olarak belirlenemediği halleri ifade eder.

2.2.1. Abdullah Ağa - Surre Emini

Ağustos 1778'de Surre-i Hümayun Eminliği'ne tayin edilmiştir.[134] Aralık 1778'de Surre'yi Haremeyn'e salimen ulaştırmış ve Mart 1779'dan önce, dönüş yolunda iken vefat etmiştir.[135]

Tablo 4 : Abdullah Ağa'nın Borçlarının Listesi

Alacak Sahibi	Miktar (Kuruş)	Alacak Sahibi	Miktar (Kuruş)
Canib-i Miri	20.555,5	Sarraf Arbiz	11.000
Hac Yolunda Vefat Eden Hacıların Terekeleri	5.090	Haseki Kasabı	4.000
Zevce Emine Hatun	2.500	Yorgancı Osman Ağa	165
Sofçu Mihail	400	Haseki Hasan?	80
		Toplam	43.790,5

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 63/60, 1779 (1193).

Abdullah Ağa'nın, isimleri meçhul şahıslardan toplam 5.768 kuruş alacağı ve tablo belirtilen yerlere toplam 43.790,5 kuruş borcu vardı. Borcunun %47'si devleteydi ki 7.500 kuruşluk kısmını 1777 yılında Halep Cizyesi'nden aldığı borç teşkil ediyordu. Abdullah Ağa'nın servetinin toplamı borçlarını karşılamaya yetmemişti. Bu sebeple, devlete olan borcu ve zimmetinde kalan terekeler düşüldükten sonra kalan malvarlığı alacaklılar arasında borçlara oranla bölüşülmüştür. Alacaklılar borçlarının ancak %49,1'lik kısmını tahsil edebilmiştir.[136]

[134] BOA, AE.SABH.I 319/21488, 1778 (1192).
[135] BOA, AE.SABH.I 31/2344, 1779 (1193).
[136] BOA, D.BŞM.MHF.e 63/60, 1779 (1193).

2.2.2. Ahmed Ağa - Ambar Emini

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın akabinde ortaya çıkan Kırım Sorunu'ndan dolayı Aralık 1777'de İsmail Kalesine 45 bin asker konuşlandırılması kararlaştırılmıştır.[137] O esnada Edirne Bostancıbaşılığı yapmakta olan Ahmed Ağa'ya da -Nüzul ve Bina Eminliği Süleyman Efendi tarafından yapılan- mezkûr kaledeki askerlerin ihtiyaç duyduğu beygirleri Edirne ve civarından toplama-gönderme vazifesi verilmiştir.[138] Bu görevinin ardından meçhul bir sebeple Bostancıbaşılığı'ndan azledilen Ahmed Ağa, Bergos limanında (Burgaz, Bulgaristan) inşa edilen iki adet ambara Kasım 1778'den önce Bina Emini tayin olunmuştur.[139] Ancak inşaat ile alakalı ödemelerini yapmadığı gerekçesiyle ahali tarafından Ekim 1779'da şikâyet edilmiş[140] ve görevinden azlolunarak Limni adasına sürgün edilmiştir.[141]

1782'den önce affedilen Ahmed Ağa, sürgünün ardından İsmail kalesine Bina Emini tayin edilmiş fakat Ekim 1782'de azledilmiştir.[142] Ekim 1783'den sonra Ağustos 1784'ten önce ikinci defa Edirne Bostancıbaşılığı'na getirilmiş,[143] Kasım 1784'te İstanbul'a gönderilecek zahirenin Tekirdağ ve civarından toplanması için görevlendirilmiş[144] ve Haziran 1785'te de 5.000 kuruşluk bir bütçe ile Soğucak kalesi Nüzul Eminliği uhdesine verilmiştir.[145] 1785 kışında, Uzuncaabad Panayırı'ndan Darphane namına satın alınan ancak eşkıya tarafından çalınan 50.000 kuruşluk altın ve gümüşün yarısının (Edirne Bostancıbaşısı'nın bölge asayişini temin etmekle sorumlu olmasından ötürü) Ahmed Ağa'nın karşılamasına hükmedilmiştir. Fakat Ahmed Ağa ödemeyi yapmamış ve Ocak 1786'da Bostancıbaşılığı'ndan azledilmiştir.[146]

---

[137] Osman Köse, "Kırım'ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhakı", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:18, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss.464-470.
[138] BOA, CEVDET ASKERİYE 1080/47624, 1777 (1192).
[139] BOA, AE.SABH.I 344/24099, 1778 (1192). Belgeden elde edilen bilgilere göre, Ahmed Ağa'nın belirtilen tarihten önce mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[140] BOA, CEVDET DAHİLİYE 320/15951, 1779 (1193).
[141] BOA, AE.SABH.I 189/12605, 1779 (1194).
[142] BOA, CEVDET ASKERİYE 1186/52937, 1782 (1196); BOA, CEVDET ASKERİYE 1207/54062, 1782 (1196).
[143] BOA, TS.MA.e 282/13, 1783 (1197); BOA, AE.SABH.I 27/2083, 1784 (1198). Belgelerden elde edilen bilgilere göre, Ahmed Ağa'nın belirtilen tarih aralığında mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[144] BOA, AE.SABH.I 319/21476, 1784 (1199).
[145] BOA, AE.SABH.I 140/9429, 1785 (1199).
[146] BOA, CEVDET DARPHANE 49/2433, 1786 (1200).

Bergos limanındaki ambarların yeniden inşa edilmelerine karar verilmesiyle birlikte Ekim 1786'da bir kez daha Bina Emini olarak görevlendirilmiştir.[147] Temmuz 1788'de, Eflak-Boğdan bölgesinde üretilen hububatın İstanbul'a aktarımı için istasyon olarak kullanılması sebebiyle zahire tedariki açısından kritik öneme sahip olan[148] İsakçı ambarına Emin olarak tayin edilmiştir.[149] Ancak görev yaptığı sırada devam etmekte olan Osmanlı-Rusya savaşı dolayısıyla İsakçı'da bulunan zahirenin İstanbul yerine cephe hattındaki birliklere dağıtılması görevini icra etmiştir.[150] Mayıs 1789'da vazifesinin başındayken vefat etmiş[151] yerine kethüdası Mehmed Said Ağa tayin edilmiştir.[152]

Ahmed Ağa, görevlerini ifa ederken bir kısım mukataaları da deruhte etmekteydi ki şu şekilde sıralanabilir: Zağra-i Atik Kıptiyan Cizyesi, İslimiye Mukataası, Dönüm-i Duhan Mukataası, İstanbul ve Tevabii Cizyesi. Ayrıca, Uzunköprü kazasında iki adet zeamete mutasarrıftı.[153]

Ahmed Ağa'nın tasarrufunda bulunan bir takım gayrimenkuller de vardı ki bunlar vakıflara ait olup yalnızca işletmesini üstlendiği emlakler ve mülkiyeti bizzat kendisine ait olan emlakler şeklinde gruplandırılabilir.

[147] BOA, AE.SABH.I 26/2036, 1786 (1200).
[148] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt:6, s.106.
[149] BOA, AE.SABH.I 1/58, 1788 (1202).
[150] BOA, CEVDET MALİYE 464/18898, 1788 (1202); BOA, AE.SABH.I 303/20326, 1789 (1203); BOA, AE.SABH.I 161/10772, 1789 (1203); BOA, AE.SSLM.III 305/17841, 1789 (1203).
[151] BOA, CEVDET MALİYE 548/22519, 1789 (1203).
[152] BOA, CEVDET MALİYE 756/30781, 1789 (1203).
[153] BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203). Zağra-i Atik cizyedarı Karinabadlı Serkeş Mehmed (H.1193); İslimiye mültezimi Haseki Hüseyin Ağa (H.1199); Dönüm-i Duhan mültezimi Edirneli Seyyidoğlu (H.1202); İstanbul cizyedarları (H.1202), Ali Ağa (Üsküdar), Baki Ağa (Kumkapı), Hasan Ağa (Edirnekapı), Haseki Mustafa Ağa (Çekmeceyn), İsmail Ağa (Sulu Manastır), Haseki Mehmed Emin Ağa (Hasköy).

Tablo 5 : Ahmed Ağa'nın Mülkiyet ve İşletme Haklarına Sahip Olduğu Gayrimenkuller

Cins	Büyüklük	Konum	Değer (Kuruş)
Konut (Müştemilatlı)	-	Karaca Murad Karyesi (Rodoscuk Muzafatı)	170
Konut (Müştemilatlı)	-	Hacı Abdi Mahallesi (Rodoscuk Merkez)	230
Konut (Müştemilatlı)	-	Hacı Abdi Mahallesi (Rodoscuk Merkez)	500
Konut (Müştemilatlı)	-	Hacı Abdi Mahallesi (Rodoscuk Merkez)	750
Yahudihane	1 Bab	Hoca Veli Mahallesi (Rodoscuk Merkez)	450
Koru	40 Dönüm	Oğuzlu Karyesi (Eynecik Muzafatı)	32
Su Kaynağı	1 Masura	Ada Deresi (Rodoscuk Dışında)	400
Tarla	2 Kıt'a	? Karyesi (Tekfurdağı Muzafatı)	25
Çiftlik	1 Kıt'a	Sarraf? Karyesi (Rodoscuk Muzafatı)	4.175
Çiftlik	1 Kıt'a	Ahmedikli Karyesi (Rodoscuk Muzafatı)	8.300
Çiftlik	1 Kıt'a	Sarı İsmail Karyesi (Rodoscuk Muzafatı)	500
		Toplam	15.532

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203).

Tablo 6 : Ahmed Ağa'nın İşletme Hakkına Sahip Olduğu Gayrimenkuller

Mülk Sahibi Vakıf	Konum	Cins	Hisse Oranı	Aylık Kira (Akçe)
Rüstem Paşa Vakfı	Rüstem Paşa Camii Dergâh Kapısı'na Bitişik	Dükkân (1 Bab)	1/2	-
Rüstem Paşa Vakfı	Han-ı Sebil'e Yakın	Dükkân (1 Bab)	1/2	90
Rüstem Paşa Vakfı	Rüstem Paşa Camii Çarşı Kapısı'na Bitişik	Dükkân (1 Bab)	1/2	90
Rüstem Paşa Vakfı	Han-ı Cevriyem'de	Mahzen (1 Bab)	Hisse-i Şayia	500 (Yıllık)
Rüstem Paşa Vakfı	Bedestan-ı Arasta Arsası	Arsa-i Haliye	1/1	116
Kasım Paşa Vakfı	Han-ı Demir'de (Leb-i Derya)	Mahzen (2 Adet)	3/4	-
Canpaşazade Vakfı	Merkeb Pazarı'nda	Ev (1 Bab)	1/1	480
Canpaşazade Vakfı	Bedestan'a Yakın	Hallaç Dükkânı	1/1	80
Hüseyin Çavuş Vakfı	-	Han-ı Kebir	1/3	*
Hüseyin Çavuş Vakfı	-	Haffaf Dükkânı	1/3	*
Hüseyin Çavuş Vakfı	Edirne Çarşısı'nda	Dikici Dükkânı	1/3	*
Hüseyin Çavuş Vakfı	Arasta Kapısı'nda	Dikici Dükkânı	1/3	*
Hüseyin Çavuş Vakfı	Arasta Kapısı'nda	Yemenici Dükkânı	1/3	*
Hüseyin Çavuş Vakfı	Arasta Kapısı'nda	Yemenici Dükkânı	1/3	*
Hüseyin Çavuş Vakfı	Arasta Kapısı'nda	Hallaç Dükkânı	1/2	*
Bakkal Hacı Osman Vakfı	Cami-i Atık Mahallesi	Ev (1 Bab)	1/1	100
Bakkal Hacı Osman Vakfı	Cami-i Atık Mahallesi	Ev (1 Bab)	1/1	140
			Toplam (en az)	1.740

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203).
* Tümünün "yıllık" toplam kirası 60 kuruştur.

Ahmed Ağa, yaşarken alacak-verecek ilişkileri içerisine de girmişti ki Tablo 7'de ve 8'de konu ile alakalı bilgiler görülebilir. Uzunköprü'de (Cisr-i Ergene) iki adet zeamete mutasarrıf olan Ahmed Ağa'nın bölge reayasından geçmiş dönemlere ait tahsil edemediği alacağı vardı. Ayrıca, (H.) 1202 yılı İstanbul ve Tevabii Cizyesi Ahmed Ağa'ya ihale edilmişti ki bu işlemi Cizye'nin alt kalemlerini muhtelif isimlere havale ederek gerçekleştirmeye çalışmıştı. Ancak 16.131 kuruşluk kısmının tahsili bitmeden vefat etmiş aynı Cizye işlemi yüzünden sarrafa da 65.565,5 kuruş borcu kalmıştı. Diğer alacak-verecek hesapları ise şahsi finansal ilişkilerinden kaynaklanmakta ve çiftliklerinin idaresi için vekil tayin ettiği Mustafa Ağa'ya da çiftlikler ile alakalı hesaplardan dolayı borcu bulunmaktaydı.

Tablo 7 : Ahmed Ağa'nın Borçlarının Listesi

Alacak Sahibi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Sarraf Ohannes (Cizye Bedeli)	1202	65.565,5
Sarraf ?	1195-1200	29.232
Sarraf Ohannes'in Ortağı Sarraf Latin	1202	5.076,5
Şahsi Vekili Haseki Seyyid el-Hac Mustafa Ağa	1203	4.102
	Toplam	103.976

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203).

Tablo 8 : Ahmed Ağa'nın Alacaklarının Listesi

Borç Sahibi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Kumkale Mütevellisi Mehmed Sadık	1190	1.100
Hafız Mehmed Zabit?	1190	100
Rodoscuk Cizyedarı Süleyman Haseki	1194	350
Fezar? Oğlu Donik? İsimli Bir Zimmi	1185	52
Dimetoka'da Sakin Haseki Seyyid Süleyman	1193	200
Edirne'de Sakin Havsa? Mütevellisi Ömer Ağa	1191	230
Karinabadlı Serkeşzade Mehmed (Zağra-i Atık Kıptiyan Cizyesi Bedeli) [Edirne'de Hassa-ı Sarraç Beşesi Ahmed Haseki kefildir]	1193	13.500
Cisr-i Ergene Kazası Kulube? Karyesi Reayası	1191	3.700
Cisr-i Ergene Kazası Kızkapan? Karyesi Reayası	1197-98	16.608,5
Üsküdar Cizyedarı Ali (Cizye Bedeli)	1202	1.919,5
Kumkapı Cizyedarı Baki (Cizye Bedeli)	1202	3.100
Edirnekapısı Cizyedarı Hasan (Cizye Bedeli)	1202	2.889
Çekmeceyn Cizyedarı Haseki Mustafa Ağa (Cizye Bedeli)	1202	437
Cüzdan Seyyid Ömer (Cizye Bedeli)	1202	2.116,5
Surp Kevork Kilisesi Cizyedarı İsmail (Cizye Bedeli)	1202	248
Hasköy Cizyedarı Haseki Mehmed Emin (Cizye Bedeli)	1202	421
Halil Ağa (Cizye Bedeli)	1202	5.000
Haseki Hüseyin Ağa (İslimiye İltizam Bedeli)	1199	13.175
Edirneli Seydioğlu (Dönüm-ı Duhan İltizam Bedeli)	1202	1.200
	Toplam	66.346,5

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203).

2.2.3. Ali Ağa - Gümrük Emini

Üstlendiği ilk görevler, Çelik Mehmed Paşa'nın hazinedarlığı ve kapı kethüdalığı olmuştur.[154] Ağustos 1753'te, Menteşe ve Turgutlu avarızlarının ve Karaman cizyesinin bir kısmı ile Mora Muhassıllığı muaccelesi ödenek olarak verilmek suretiyle Arpa Eminliği'ne tayin edilmiştir.[155] Temmuz 1757'de Tersane-i Amire Eminliği'ne[156] getirilen Ali Ağa, Şubat 1759'da Fatih-i Bahri ve Mansuriye isimli iki geminin tamiratını[157] ve Tersane bünyesindeki bazı yapıların tadilatı için keşif raporunu[158] tamamlamıştır. Mayıs 1762'de bir kez daha Arpa Eminliği'ne getirilmiş ve Nisan 1763'te vazifesini Seyyid İbrahim Efendi'ye devretmiştir.[159] Mayıs 1763'te, Trabzon valisi Abdurrahman Paşa'nın iltizamında bulunan Gümüşhane ve Tevabii Maden Eminliği, Paşa'nın Erzurum valisi yapılması dolayısıyla Ali Ağa'ya ihale edilmiştir ancak Paşa'nın itirazı üzerine Ali Ağa'nın uhdesinden alınarak Paşa'ya geri verilmiştir.[160] Ekim 1764'te Üsküp cizye kalemi ocaklık olarak verilmek üzere Kasapbaşılığı görevi kendisine tevcih edilmiş[161] Aralık'ta da ilaveten Çavuşbaşı olarak vazifelendirilmiştir.[162] Nisan 1765'te bir defa daha Arpa Eminliği'ne getirilmiş ve Mart 1766'da görevini Recai Mehmed Efendi'ye devretmiştir.[163] Şubat 1768'de Arpa Emini Hüseyin Ağa'nın vefatının akabinde son kez bu vazifeye getirilmiş ve Ocak 1769'da görevini Hasan Ağa'ya devretmiştir.[164] Son olarak, 1770'te İstanbul ve Edirne Gümrük Eminlikleri'nin idarelerini önce emaneten sonra iltizamen üstlenmiştir.[165] Şubat 1771'de Kasapbaşılığı

[154] Süreyya, s.236.
[155] BOA, AE.SOSM.III 78/5939, 1753 (1170); BOA, AE.SOSM.III 95/7297, 1753 (1170).
[156] Süreyya, s.236.
[157] BOA, CEVDET BAHRİYE 14/663, 1759 (1172).
[158] BOA, CEVDET BAHRİYE 243/11270, 1759 (1172).
[159] BOA, KK.d 5538, 1762 (1176); BOA, HAT 8/286, 1763 (1176); Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, **Mür'i't Tevarih**, Cilt 2.A, (Yay.Haz. Münir Aktepe), İstanbul; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976, s.57.
[160] BOA, CEVDET DARPHANE 3/109, 1763 (1176); BOA, CEVDET DARPHANE 60/2978, 1763 (1176).
[161] BOA, AE.SMST.III 57/4210, 1764 (1178). Ali Ağa, Kasapbaşılığı'nın masrafları için tahsis edilegelmiş olan Üsküp cizyesinin tahsili için Yakup Ağa isimli birini görevlendirmiştir; BOA, D.BŞM.ZMT.d 13833, 1752 (1165).
[162] Süreyya, s.236.
[163] BOA, KK.d 5539, 1766 (1180); BOA, CEVDET MALİYE 693/28393, 1765 (1179); BOA, CEVDET MALİYE 684/28086, 1766 (1180).
[164] BOA, D.BŞM.APE.d 14393, 1767 (1181); BOA, D.BŞM.d 3951, 1769 (1183); BOA, CEVDET DAHLİYE 344/17185, 1768 (1182).
[165] Kocakaplan, s.58.

görevini Numan Ağa'ya devreden[166] Ali Ağa, 30 Eylül 1772'de vefat etmiş ve Selimiye'de defnedilmiştir.[167]

Ali Ağa, görevlerini icra ederken bir takım mukataaları da deruhte etmekteydi ki şu şekilde sıralanabilir: Hamid Sancağı Mukataası (yarım hisse), Teke Sancağı Mukataası (yarım hisse), Saruhan Sancağı Haslar Mukataası (sekizde bir hisse), Türkmenan-ı Karalu Cemaati Mukataası (çeyrek hisse) ve Türkmenan-ı Sermayelü Cemaati Mukataası (çeyrek hisse).[168]

Ali Ağa iki farklı vakıf bina ettirmiştir. Birincisi, Tersane Eminliği döneminde kurduğu Tırnova'nın (Bulgaristan) Fatsa köyündeki birer adet cami, mektep ve çeşme'den müteşekkil külliyedir ki kira geliri bu vakfa ait olup İstanbul Hocapaşa'da yer alan bir hane bulunmaktadır.[169] İkincisi ise, Gümrük Eminliği döneminde Muğla'da bina ettirdiği bir adet çeşme ve buraya bağlı olarak inşa edilen suyollarıdır. Muğla'da bulunan bir bahçenin kira gelirini de bu vakfa tahsis etmiştir.[170] Ayrıca, Nisan 1772'de yaşanan sel dolayısıyla zarar gören vakfın tamiri için Kaval Hacı Ahmed isimli bir kişi vasıtasıyla 475 kuruş daha bağışlamıştır.[171]

Ali Ağa'nın, pek çok şahıstan farklı sebeplerle alacağı ve Terzi Karabet, Hasırcı İbrahim, Bahçıvan Hacı Ahmed, Yorgi Kalfa ve sair kimselere de borcu bulunmaktaydı. Fakat yalnızca alacaklarına ait hesap defterleri tespit edilmemiş borçlarına ilişkin kayıtlara ulaşılamamıştır.[172]

---

[166] Türkhan, s.99.
[167] Süreyya, s.236.
[168] BOA, TS.MA.e 396/1, 1770 (1184); Hamid mültezimi Hacı İsmail Ağa. BOA, TS.MA.e 488/18, 1771 (1185). BOA, TS.MA.e 956/36, 1771 (1185); Saruhan mültezimi Numan Ağa. BOA, TS.MA.e 396/7, 1771 (1185); Karalu mültezimi Yusuf Ağa. BOA, TS.MA.e 956/38, 1772 (1186); Karalu ve Sermayelü mültezimi Ahmed Nüzhet Efendi. Ali Ağa'nın vefatından sonra adamları Mehmed Ağazade Hacı Veli Ağa ile Mehmed Emin Efendi Karalu ve Sermayelü Mukataalarını üstlenmiştir; BOA, AE.SMST.III 348/27962, 1772 (1186).
[169] BOA, CEVDET EVKAF 376/19078, 1760 (1173).
[170] BOA, TS.MA.e 1045/60, 1771 (1186).
[171] BOA, TS.MA.d 10271, 1772 (1186).
[172] BOA, TS.MA.e 488/17, 1772 (1186).

Tablo 9 : Ali Ağa'nın Alacaklarının Listesi

Borç Sahibi	Borç Sebebi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Mehmed Bey	Çiftlik İltizamı Bedeli	1182	4.500
Hacı İsmail	İltizam Bedeli	1183	94.000
Numan	İltizam Bedeli	1184	5.000
Çelikpaşazade Ahmed Bey ve Çelikpaşa Yeğeni İbrahim Bey	İltizam Bedeli	1185	46.500
El-Hac Musa	İltizam Bedeli	1185	21.000
Hacı İbrahim	İltizam Bedeli	1185	3.950
Sandık Emini Ali	Karz	1175	5.813
Seyyid Abdurrahman	Karz	1175	3.536,5
Seyyid Osman	Karz	1176	5.540
Silahşor-ı Sadrazam Salih	Karz	1178	580
Seyyid Ömer	Karz	1182	100
Mehmed Bey	Karz	1182	400
Karamuradzade Celil	Karz	1183	250
Derviş Celil	Karz	1183	49
Hacı Süleyman	Karz	1184	122
Ahmed Paşa'nın Kethüdası el-Hac İbrahim	Karz	1185	5.000
Çelikpaşazade Ahmed Bey	Karz	1185	100.250
Hacı Abdurrahman	Karz	1186	3.000
Stefan	Karz	1183	63.814
Solomon ve Yako Yahudiler	Karz	1184	816,5
Kiryan Zimmi	Karz	1184	708,5
El-Hac Abdurrahman	Ağnam Satın Alımı	1186	10.000
Serkassab-ı Hassa Ordu-ı Hümayun Yeğen Ali Ağa	-	1184	10.500
Mültezim Mehmed	-	1183	350
Hacı Mehmed ve Ahmed	-	1176	6.000
		Toplam	391.779,5

Kaynak: BOA, TS.MA.e 230/7, 1772 (1186).

2.2.4. Ebubekir Ağa (Kılıçzade) - Gümrük Emini

Ağustos 1769'dan önce başlamak ve Aralık 1776'ten önce bitmek üzere Tokat voyvodalığı yapmıştır.[173] 1780 yılı Bolu Sancağı mal-ı avarızını tahsil görevi şahsına verilmiş ancak vazifesini icra edememiştir.[174] Aynı yılın Kesriye, Avlonya, Yanya ve sair bölgelere ait cizyelerin tahsili de kendisine ihale edilmiştir.[175] Bu görevde ortaya koyduğu başarı neticesinde H. 1195 yılı Sofya ve Tevabii cizyesinin tahsili de ilaveten kendisine havale edilmiş fakat vazifesini ifa ederken ahalinin direnciyle karşılaşmıştır. Öyle ki, yardım etmesi için Rumeli Valisi Vezir Mehmed Paşa görevlendirilmiştir.[176] 1782'de işinin ehli ve muhasebeden anlayan bir kişi olduğu gerekçesiyle[177] İstanbul ve Tevabii Tütün Gümrüğü Eminliği'ne üç sene müddet ile tayin olunmuş[178] Mayıs 1784'te vazifesinin başındayken vefat etmiştir.[179]

Gümrük Emini olmasının akabinde, uhdesinde bulunan bazı cizye kalemleri Ebubekir Ağa'nın kefil olduğu kişilere havale edilmiştir.[180] Bu durum, cizye kalemlerinin idarelerini devralan şahısların Ebubekir Ağa'nın adamları olma ihtimalini ve Ebubekir Ağa'nın idaresi altında bir iş ağının gelişmiş olma olasılığını arttırmaktadır.

[173] BOA, CEVDET ZABTİYE 84/4167, 1769 (1183); BOA, CEVDET MALİYE 760/30994, 1776 (1189). Belgelerden elde edilen bilgilere göre, Ebubekir Ağa'nın belirtilen tarih aralığında mezkûr görevi yürüttüğü anlaşılmış ancak görev başlangıcının ve bitişinin tam olarak ne zaman gerçekleştiği tespit edilememiştir.
[174] BOA, AE.SABH.I 170/11394, 1780 (1194). Ebubekir Ağa'nın tezkiresine göre, Borlu kazasının avarızını Hacı Beyli isimli biri tahsil etmiş ve Akçaşehir ahalisi de avarızı eksik vermişti.
[175] BOA, CEVDET ASKERİYE 1140/50641, 1780 (1194).
[176] BOA, AE.SABH.I 224/14870, 1781 (1195).
[177] BOA, TS.MA.e 699/23, 1784 (1198).
[178] BOA, CEVDET MALİYE 709/28961, 1784 (1198).
[179] BOA, D.BŞM.MHF.e 72/55, 1784 (1198).
[180] BOA, CEVDET MALİYE 360/14737, 1782 (1196); BOA, TS.MA.e 247/14, 1784 (1198).

2.2.5. Halil Ağa (İzmirli)[181] - Nüzul Emini

İzmir Memleha (Tuz) Emini iken, Mart 1788'de İstanbul'dan yola çıkan, Temmuz ayında Avusturya sınırına varan ve Sadrazam Yusuf Paşa komutasında bulunan orduya Nüzul Emini olarak tayin edilmiştir. Aynı yıl Kasım'da terfi olunarak Plevneli Hafız Ahmed'in yerine Avusturya cephesi ordusunun defterdarlığına getirilmiş[182] ve Ocak 1789'da aynı mevki için bir kez daha Nüzul Emini yapılmıştır. Nisan 1789'da Feth'ül-İslam kalesinde görevinin başında iken vefat etmiştir.[183]

Halil Ağa'nın mülkiyetinde bulunan bir takım gayrimenkuller vardı ki bunlar bizzat idare ettiği çiftlikler ve kiraya verdiği emlakler şeklinde sınıflandırılabilir.

Halil Ağa'nın aylık kira gelirleri toplamı 60 kuruş olup sahibi olduğu hisselerin yekûn değeri 5.000 kuruştu. Ayrıca, 4.000 kuruş değerinde olup ikamet ettiği bir evi vardı. Tuzhane ambarında da 1.817,5 kuruş değerinde 7.250 kile tuzu bulunuyordu.[184]

[181] 1763 yılında Sipahi ağalığına getirilmiş İzmirli Halil isimli bir ağa bulunmaktadır ancak tez dâhilinde incelenen Halil Ağa ile aynı kişiler olduğuna dair herhangi bir delile ulaşılamamıştır; Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, **Mür'i't Tevarih**, Cilt 2.A, (Yay.Haz. Münir Aktepe), İstanbul; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976, s.57.

[182] Ahmet Üstüner, "Yusuf Paşa'nın Sefer-namesi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, 2005), s.132; BOA, AE.SSLM.III 148/8921, 1789 (1203).

[183] BOA, CEVDET ASKERİYE 1068/47019, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/61, 1789 (1203).

[184] BOA, D.BŞM.MHF.e 81/61, 1789 (1203).

Tablo 10 : Halil (İzmirli) Ağa'nın Bizzat İşlettiği Gayrimenkuller

Konum	Büyüklük	Hayvanlar (Miktar)	Mahsuller (Miktar)	Binalar	Değer (Kuruş)
Menemen Kazası, Özbek Karyesi	400 Dönüm (Ortakçılı)	İnek (6) Koyun (310) Buzağı (3) Öküz (8 çift) Manda (2) Malak (2)	Buğday (100 kile) Arpa (22,5 kile)	-	2.000
Torbalı Nahiyesi, Tahtalı Timarı	160 Dönüm (Ortakçılı)	-	Buğday (80 kile) Arpa (25 kile)	Bir Adet Kule	1.000
Menderes Nahiyesi, Eşak? Timarı	300 Dönüm (Ortakçılı)	Öküz (3) Dana (1) Keçi (40)	Tohum Buğday (180 kile) Arpa (20 kile)	-	800
Derbende Nahiyesi	1000 Dönüm (Ortakçılı)	Öküz (10 çift) İnek (4) Dana (3) Keçi (20)	Tohum Buğday (150 kile) Arpa (40 kile) Zeytin Ağacı (100 adet)	Biri Yanmış Biri İşlemez Üç Adet Değirmen	2.500
				Toplam	6.300

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 81/61, 1789 (1203).

Tablo 11 : Halil (İzmirli) Ağa'nın Kiraya Verdiği Gayrimenkuller

Konum	Cins	Hisse Oranı	Aylık Kira (Akçe)
Irgatpazarı (İzmir Merkez)	Değirmen	3/4	720
Kasaphızır (İzmir Merkez)	Ekmek Fırını	1/2	1.200
Konak Karşısı (İzmir Merkez)	Değirmen	3/4	1.890
Konak Karşısı (İzmir Merkez)	Dükkân	1/1	720
Zekeriya Efendi'nin Dershanesi'nin Altında	Dükkân (2 Katlı)	1/1	420
Yeni Mahalle	Ev (1 Katlı)	1/1	360
Yeni Konak Karşısı	Dükkân (3 Katlı)	1/1	420
Köprübaşı	Dükkân	-	135
İzmir Dışında Meçhul Bir Yer	Bahçe (2 Kıt'a)	1/1	960
? Timarı (Leb-i Derya)	Sebze Bahçesi (1 Kıt'a)	1/1	375
		Toplam	7.200

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 81/61, 1789 (1203).

2.2.6. Halil Ağa - Gümrük Emini

Çeşitli kaynaklarda yaptığımız araştırmalar sonucu, tez kapsamında incelenen dönemde Halil isimli birden fazla Emin Ağa olduğu anlaşılmış ve bu durumun, farklı kişilerin aynı şahıslar zannedilmesine sebep olduğu görülmüştür.[185] Muhallefat evrakından anlaşıldığı kadarıyla tez dâhilinde incelenen Halil Ağa'nın meçhul bir dönemde İstanbul Yaşyemiş Gümrüğü Eminliği yaptığı tespit edilmiştir.[186]

[185] Arşiv taramalarından edinilen belgelere göre farklı görevlerde yer almış Halil Ağalar şu şekildedir: Haziran 1750 ile Ekim 1764 tarihleri arasında Kasapbaşılığı görevini yürütmüş Halil Ağa; BOA, AE.SMHD.I 92/6345, 1750 (1163); BOA, AE.SMST.III 57/4210, 1764 (1178). İstanbul ve Tevabii Tütün Gümrüğü Eminliği yapmış Halil Ağa; BOA, AE.SMST.III 249/19918, 1764 (1178); BOA, D.BŞM.d 41241, 1768 (1182); BOA, AE.SABH.I 85/5896, 1774 (1188). Eylül 1774'te iki seneliğine İstanbul Gümrük Eminliği'ne getirilmiş ancak Temmuz 1775'ten sonra bu görevden azledilmiş Halil Ağa; BOA, AE.SABH.I 329/22531, 1774 (1188). Meçhul bir tarihte Surre Eminliği yapmış Halil Ağa; BOA, AE.SABH.I 305/20500, 1780 (1194).

[186] BOA, D.BŞM.MHF.e 90/9, 1791 (1205).

Vefat ettiği sırada Halil Ağa'nın muhtelif yerlere borcu bulunuyordu: Bakkal, çukacı, şalcı, kürkçü ve sair esnafa 20.000 kuruş, ismi okunamamış bir sarrafa 80.000 kuruş ve ismi okunamamış Yahudi bir şahsa 15.000 kuruş.[187]

2.2.7. Hasan Ağa - Baruthane Nazırı

Mart 1770'te Gelibolu ve Selanik Baruthaneleri Nazırlığı'ndan İstanbul Baruthanesi Nazırlığı'na terfi edilmiştir.[188] Ancak Ocak 1771'de vazifesinin başındayken vefat etmiş[189] ve Üsküdar'da defnedilmiştir.[190] Baruthane Nazırlığı yaptığı dönemde Revan Mukataası da tasarrufunda bulunuyordu.[191]

2.2.8. Hasan Ağa - Kili Nazırı

Hasan Ağa'nın bir dönem Kasapbaşılığı yaptığı bilinmektedir zira muhallefatı başta olmak üzere pek çok belgede sabık Kasapbaşı olarak anılır.[192] Ancak ne zaman görev yaptığı tespit edilememiş ve bu sebeple bizzat bu döneme ait her hangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Fakat Türkhan'ın et iaşesi üzerine yaptığı çalışmadan, Şemdanizade Süleyman Efendi'nin tarihinden ve Hasan Ağa'nın diğer vazifelerini icra ettiği yıllardan faydalanarak bir tahmin yapmak mümkündür ki bizce 1761 ile 1763 yılları arası en muhtemel dönemdir.[193]

İstanbul Cizyedarlığı yapmaktayken Şubat 1772'de Selanik ve Gelibolu Baruthaneleri Nazırlığına getirilmiştir.[194] 1774 senesinde 7.000 küsur kuruş masrafla

---

[187] BOA, D.BŞM.MHF.e 90/9, 1791 (1205).
[188] BOA, CEVDET ASKERİYE 772/32661, 1770 (1183).
[189] BOA, AE.SMST.III 1/38, 1771 (1184).
[190] Süreyya, s.610.
[191] BOA, AE.SMST.III 255/20390, 1771 (1184).
[192] BOA, D.BŞM.MHF.e 63/6, 1779 (1192).
[193] Türkhan, ss.98-99. Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, **Mür'i't Tevarih**, Cilt 2.A, (Yay.Haz. Münir Aktepe), İstanbul; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976, s.58. Türkhan'a göre 1761'e kadar ve Şemdanizade'ye göre 1763'ten sonra, Halil Ağa Kasapbaşılığı yapmıştır. İki tarih arasında ise meçhuliyet bulunmaktadır ki bu sebeple en muhtemel dönem bu zaman aralığıdır.
[194] BOA, TS.MA.e 523/25, 1772 (1185). Halil Ağa, Türkhan'a göre 1761'e kadar ve Şemdanizade'ye göre 1763'ten sonra Kasapbaşılığı yapmıştır. İki tarih arasında ise meçhuliyet bulunmaktadır ki bu sebeple en muhtemel dönemdir.

idaresini yürüttüğü baruthaneleri tamir ve tadil etmiştir.[195] Ertesi sene (İstanbul) Baruthane-i Amire Nazırlığı'na tayin olunmuş[196] ve bir yıl kadar bu görevde kalmıştır.[197]

Mayıs 1775'te müzayede ile ihaleye çıkarılan Kili Nezareti'nin üççeyrek hissesini 55.000 kuruş muaccele ile tasarrufuna almıştır.[198] İhaleye çıkarıldığı zamana kadar evkaf emlaki olan Kili Nezareti'nin Ocak'ta hazırlanan irsaliye defterinden masraflarının fazla olduğu anlaşılmış ve Nisan'da miri emlake dönüştürülmüştü.[199] Ayrıca, idari yapısı itibarıyla Nezaret bünyesinde bölgenin Cizye kalemi ile birlikte Gümrük, Nüzul ve Bina Eminlikleri de yer almakta ve Nazır olan kişi tüm birimleri idare etmekteydi. Hasan Ağa nazır olarak tayin olduğu senenin Temmuz'unda bölgenin cizye kaleminin[200] akabinde Ocak 1776'da tüm nezaretin hasılat defterini çıkarmıştır. Bu çalışmalar sayesinde Kırım sorunundan kaynaklanan ihtilal halinden ötürü nezaret hasılasının mal-ı mukayyed'e erişmediği anlaşılmış ve buna bağlı olarak birkaç senelik muhasebesinin birlikte görülmesine karar verilmiştir.[201]

Hasan Ağa'nın nazırlığı süresince karşılaştığı sorunları ve üstlendiği vazifeleri Kırım Sorunu ve buna bağlı meseleler oluşturmuştur. Temmuz 1777'de, Rusya ile yeniden harp etme ihtimalinin doğması üzerine Kili Kalesi'nin tamirine karar verilmiş ve Eskizağralı Hacı Ahmed isimli bir kişi Hasan Ağa'ya yardımcı olarak gönderilmiştir.[202] Ocak 1778'de, posta hizmetlerinde yaşanan aksaklıklardan ve bölge halkının zor durumda olmasından dolayı, Rusya sınırı ile irtibat için önemli bir konumda olan menzilin Tatarpınarı'ndan Kili'ye nakli için görevlendirilmiştir.[203] Ocak 1779'da görevinin başındayken vefat etmiştir.[204]

---

[195] BOA, CEVDET ASKERİYE 853/36491, 1774 (1189).
[196] BOA, CEVDET ASKERİYE 985 43007, 1774 (1189).
[197] Gölen, s.69.
[198] BOA, CEVDET MALİYE 418/17039, 1775 (1189). Kili, 1770'te Rusya işgaline uğrayıp Küçük Kaynarca Anlaşması ile 1774'te geri alınmıştır. Detaylı bilgi için bknz. Mihai Maxim, "Kili", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s.3.
[199] BOA, CEVDET MALİYE 131/5698, 1775 (1189).
[200] BOA, CEVDET MALİYE 429/17352, 1775 (1189).
[201] BOA, CEVDET MALİYE 425/17230, 1776 (1189).
[202] BOA, CEVDET ASKERİYE 341/14160, 1777 (1191).
[203] BOA, AE.SABH.I 63/4410, 1778 (1191).
[204] BOA, D.BŞM.MHF.d 12841, 1779 (1192).

2.2.9. Hüseyin Ağa (Mısırlı) - Surre Emini

İlbasan Mütesellimi iken sancak varidatını zimmetine geçirdiği için Mart 1762'de görevden alınmış[205] akabinde Çıldır Valisi Hasan Paşa'nın kapı kethüdası olmuştur.[206] Şubat 1764'te çok para kazandığı gerekçesiyle önce Rumeli Hisarı'nda hapsedilmiş ardından 100.000 kuruş kefaletle Mısır'a sürgün edilmiştir.[207] 1770-1772 yılları arasında İskenderiye Gümrük Eminliği'nin idaresini iltizamen yürütmüştür.[208] Meçhul bir yılda Surre Emini tayin olunan Hüseyin Ağa, Ağustos 1772'te vefat etmiştir.[209] Yaşarken, Kastamonu Haslar Mukataası ile Silistre ve Ankara Cizyelerini idare etmekteydi.[210]

Sapanca'da iki adet konutu, bir adet ambarı ve iki adet kahvehanesi bulunan Hüseyin Ağa'nın, Üsküdar'da Sefer Usta Çiftliği ismiyle bilinen ve kölesi Hacı Hasan tarafından kâhyalığı yapılan bir emlaki bulunmaktaydı.[211]

[205] BOA, CEVDET DAHİLİYE 113/5649, 1762 (1175).
[206] BOA, TS.MA.e 306/57, 1763 (1176).
[207] BOA, TS.MA.e 792/68, 1764 (1177); BOA, TS.MA.e 788/96, 1764 (1177); BOA, AE.SMST.III 159/12509, 1764 (1177).
[208] BOA, TS.MA.e 958/20, 1772 (1187).
[209] BOA, TS.MA.d 7959, 1772 (1186). Muhallefat evraklarında Surre Eminliği yaptığı belirtilmektedir ancak bu döneme ait bilgi tespit edilememiştir.
[210] BOA, AE.SMST.III 133/10444, 1767 (1182). BOA, TS.MA.e 858/24, 1772 (1187).
[211] BOA, D.BŞM.MHF.d 12800, 1772 (1186).

Tablo 12 : Hüseyin (Mısırlı) Ağa'nın Çiftliğinin Muhtevası

Köle	Gürcü Kazağı Köle (7)	Eflak ve Boğdan Cariye (6)*	Boğdan Kazağı Köle (2)**	Rus Kazağı Köle (1)	Habeşi Arap Köle (1)
Hayvan	Kara Sığır (61)	Buzağı (15)	Mısır İneği (5)	Camış (33)	Camış Balağı (8)
	Bargir (6)	Kısrak (2)	Tay (1)	Öküz (5)	Yaralı Katır (1)
	Merkep (3)	Koyun ve Keçi (309)	Kuzu ve Oğlak (331)	Kaz (12)	Ördek (7)
	Tavuk (50)	Bal Arısı Kovanı (54)	Kâhyanın Ağnamı (64)	Kâhyanın Koyunu (28)	
Mahsul	Keten Tohumu (88 Kese)	Buğday (30 Kese)	Arpa (61 Kese)	Soğan (300 Kıyye)	Koyun Yünü (250 Kıyye)
Mekân	Yaylak Harmanı (2 Dönüm) [100 kile mahsul ebadında]	Buğday Harmanı (2 Dönüm) [60-70 kile mahsul ebadında]	Darı Tarlası (4 Dönüm)	Tütün Tarlası (14 Dönüm)	Değirmen (1) [2 Gözlü]
Alet-Edevat	Araba (5)	Tahtırevan (1)	Pulluk (2)	Saban (7)	Değirmen Taşı (1)
	Döven ve Boyunduruk Takımı (1)	Kazma ve Tırpan ve Nacak (16)	Mefruşat	Evani	Hırdavat (50 Kıyye)

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.d 12800, 1772 (1186).
* Birisi anne, beş tanesi 4-10 yaşlarında çocuklardır.
** Bir tanesi çocukların babasıdır.

Tablo 13 : Hüseyin (Mısırlı) Ağa'nın Borçlarının Listesi

Alacak Sahibi	Miktar (Kuruş)	Alacak Sahibi	Miktar (Kuruş)
Saliha Sultan*	472,5	Sofçu	43
Suyolcu Arniv zımmi**	260	Yorgancı	45
Keresteci ? veledi Agop zımmi	827,5	Ekmekçi	13
Mehir***	1.500	Bakkal	14
Kazgancı	108	Yanni zımmi	315
Sarraç	197	Canib-i Miri****	662
		Toplam	4.457

Kaynak: BOA, TS.MA.d 7959, 1772 (1186).
* Kastamonu mukataasının taksid-i evvel ve sani ve salis olmak üzere.
** Üsküdar dışında Sefer Usta Çiftliği yakınlarındaki değirmen çarkının ve su bendinin ve lağımların tamirden ötürü.
*** Her birine 500 kuruş olmak üzere 3 zevcesine.
**** Kastamonu mukataasının mal-ı mirisi olmak üzere.

2.2.10. İbrahim Efendi - Matbah Emini

Nisan 1763'te Ali Ağa'nın yerine Arpa Eminliği'ne tayin olunmuş ve bir yıl bu görevi sürdürdükten sonra Nisan 1764'te vazifesini Suphi Mehmed Efendi'ye devretmiştir.[212] 1767'de Matbah-ı Amire Eminliği'ne getirilmiş[213] ilaveten Haziran 1768'de Matbah bünyesindeki Mâkiyân (Tavuk) Kârhânesi'nin yönetimini üstlenmiştir.[214] Mart 1773'ten sonra Ağustos 1775'ten önce Matbah Eminliği'nden azledilen[215] İbrahim Efendi, Şubat 1777'da Nazif Ahmed Efendi yerine Şehremini tayin edilmiştir.[216] Ancak Ağustos 1778'den sonra Kasım 1778'den önce 6.000 kuruşluk

[212] Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, **Mür'i't Tevarih**, Cilt 2.A, (Yay.Haz. Münir Aktepe), İstanbul; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976, s.57. BOA, AE.SMST.III 200/15760, 1767 (1182).
[213] Süreyya, s.761.
[214] BOA, CEVDET SARAY 12/626, 1767 (1182).
[215] BOA, AE.SMST.III 317/25515, 1773 (1187); BOA, AE.SABH.I 247/16518, 1775 (1189); Belgelerden elde edilen bilgilere göre, İbrahim Efendi'nin belirtilen tarih aralığında mezkûr görevden alındığı anlaşılmış ancak tam olarak ne zaman azledildiği tespit edilememiştir.
[216] BOA, CEVDET SARAY 120/6005, 1777 (1190).

ödenek ile Matbah-ı Amire Eminliği'ne geri getirilmiştir.[217] Ağustos 1780'de görevinin başındayken vefat etmiş Duvardibi isimli yerde defnedilmiştir.[218]

İbrahim Efendi, görevlerini ifa ederken bir kısım mukataaları da idare etmekteydi ki şu şekilde sıralanabilir: Hassa-i Altunlar ve Tevabii Mukataası,[219] Ankara Beyt'ül-mal-i Amme ve Hassa ve Mal-ı Gaib Mukataası,[220] Edirne ve Tevabii Kıptiyan Cizyesi,[221] Beypazarı Mukataası, Bolu Mukataası (çeyrek), Bolu Makiyan Mukataası, Çörekler? Mukataası, Bac-ı Bazar-ı İznik Mukataası, Marmaracık Mukataası, Selanik Emtia Gümrüğü, Topuzlar Mukataası, Çengel? Mukataası, Zağra-i Atik Kıptiyan Cizyesi, Manastır Celepkeşanı, Sağkol Celepkeşanı, Sofya Celepkeşanı, Ağrıboz Adet-i Ağnamı, Dimetoka Avarızı, Konya ve Kayseri Avarızı ve Köstendil Avarızı.[222] Ayrıca, İstanbul ve Tevabii Cizyesine[223] ve İstanbul Duhan Gümrüğü eshamından -32.500 kuruş muaccele ile- iki sehime de mutasarrıftı.[224]

İbrahim Efendi, yaşarken pek çok alacak-verecek ilişkisi içerisine girmişti ki tespit edilebildiği kadarıyla yalnızca alacakları bulunuyordu. Muhallefat evraklarından anlaşıldığı üzere, borçlarını tahsili mümkün görülenler ve tahsili mümkün görülmeyenler şeklinde tasnif etmek mümkündür.[225] Tahsili mümkün alacakları tüm alacaklarının %52,5'i olup 554.764,5 kuruş iken tahsili imkânsız alacakları tüm alacaklarının %47,5'i olup 501.997 kuruştu. Tahakkuk tarihleri incelendiğinde, tahsili mümkün borçların en yenisinin İbrahim Efendi'nin vefat ettiği H.1194 yılına ve en eskisinin H.1168 yılına ait olduğu görülmekte ve tahsili imkânsız borçların en yenisinin H.1193 yılına ve en eskisinin H.1161 yılına ait olduğu fark edilmektedir. Bu durumda, tahsili mümkün borçların ortalama 4,7 yıllık olup 1 ila 11 yıl arasında ve tahsili imkânsız borçların ortalama 21,3 yıllık olup 13 ila 30 yıl arasında yoğunlaştıkları anlaşılmaktadır.

---

[217] BOA, AE.SABH.I 240/16033, 1778 (1192). BOA, AE.SABH.I 43/3097, 1778 (1192). Belgelerden elde edilen bilgilere göre, belirtilen tarih aralığında mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[218] Süreyya, s.761.
[219] BOA, AE.SMST.III 325/26168, 1772 (1186).
[220] BOA, AE.SMST.III 236/18635, 1772 (1186).
[221] BOA, AE.SABH.I 240/16033, 1778 (1192); Mültezimi Bostanizade Ahmed (H.1192).
[222] BOA, TS.MA.e 232/47, 1780 (1194). Sağkol Celepkeşanı Mukataası H.1171 yılında kardeşi İsmail'den kasr-ı yed olunmuştur; BOA, AE.SOSM.III 1/22 1758 (1171).
[223] BOA, AE.SMST.III 205/16091, 1768 (1182).
[224] BOA, AE.SABH.I 247/16518, 1775 (1189).
[225] BOA, TS.MA.e 232/47, 1780 (1194).

Tablo 14 : İbrahim Efendi'nin Tahsili Mümkün Görülen Alacakları Listesi

Borç Sahibi	Borç Sebebi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
İshak Efendi Çukadarı Hasan	Vize Celepkeşanı İltizamı	1169	3.362,5
Yeğen Ahmed Ağa	Vize Celepkeşanı İltizamı	1184	17.000
Seyyid Molla Mehmed	Vize Celepkeşanı İltizamı	1194	7.500
Ahmed Efendi Çukadarı Yusuf (Kefaletli)	Manastır Celepkeşanı İltizamı	1189	3.564
Kesriye Muhassılı Hasan Ağa	Manastır Celepkeşanı İltizamı	1193	7.500
Keskin Hüseyin Ağa	Sağkol Celepkeşanı İltizamı	1189-92	5.615
Hacı Abdi Ağa	Sofya Celepkeşanı İltizamı	1194	6.000
Ağacıkzade Mehmed Emin Ağa	Nikopoli Celepkeşan İltizamı	1194	11.650
Seyyid Hüseyin Ağa	Silistre Celepkeşanı İltizamı	1194	15.500
Çelebizade Seyyid İsmail Ağa	Konya Avarızı ve Ez-avarız-ı Kayseri İltizamı	1186-87-88	30.002,5
Halilzade Ahmed Ağa	Dimetoka Avarızı İltizamı	1193	18.850
Salih Ağazade Ali Ağa	Köstendil Avarızı İltizamı	1194	900
Penahzade Yusuf Efendi	Çengel? Mukataası İltizamı	1191-92	5.911,5
Irgatzade Mehmed Ağa	Çengel? Mukataası İltizamı	1195-96	2.343,5
Seyyid İbrahim Efendi	Çengel? Mukataası Muaccelesi	1189	1.254,5
Halil Bey	Viranşehri İltizamı	1190-91-92	61.500
Ömer Efendi ve Bostancıbaşı Ahmed Ağa	Viranşehri İltizamı	1194	16.000
Mehmed Said	Mermercik İltizamı	1194	1.812,5
Yiğlizade Ali Ağa	Zağra-i Atık Kıptiyan Cizyesi İltizamı	1191	8.028

Borç Sahibi	Borç Sebebi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Mundos? Çiftliği Kethüdaları Seyyid Mehmed ve Seyyid Osman	İltizam Bedeli	1194	600
Behçetzade Cevdet Mustafa Efendi	Cihet-i Karz	1168	3.100
Köse Ali Paşazade Abdülkadir Bey	Cihet-i Karz	1171	1.000
Safayizade Ahmed Efendi	Cihet-i Karz	1180	500
Masraf Kâtibi Abdi Efendi	Cihet-i Karz	1183	600
Pazarcı İbrahim	Cihet-i Karz	1187	390
Ruznamçe-i Evvel-i Sabık Hacı Ebubekir	Cihet-i Karz	1189-92	1.120
Kürkçü Papazoğlu	Cihet-i Karz	1194	180
Yeğen Mehmed	Cihet-i Karz	1194	2.048,5
Merhum Murad Efendi Vereseleri	Cihet-i Şeriyye	-	627
Vamık Ali Efendizade Abdülkadir Ağa	Havale Malı	1192	6.682
Cephane-i Salyane Çelebi Mustafa	Cihet-i Havale	1194	850
Şeytan ? ve ? Zimmiler	Ağnam Pahası	1185-86	800
Sofçular Hanı'nda ?oğlu Sofçu Kirkor	45 Top Çiçekli Car Şal Bedeli	1194	9.573
Elya? ve Avram? Yahudiler	Şal Bedeli	1194	966,5
Paşakapıkulu-ı Esbak Feyzi Ağa	-	1191	1.000
Mustafa Paşazade Musa Bey	-	1185-87	2.372,5
? Zimmi	-	-	3.000
Yeni Han'da ?oğlu Kaspar ve Ortağı ?	-	1194	43.443,5
Valide Hanı'nda Uzun Artin	-	1194	16.890
Valide Hanı'nda Papazoğlu ? ve Ortağı Kirkor	-	1194	29.236,5
Valide Hanı'nda Bezirgân Sarkiz	-	1194	14.800
Yeni handa Dimitri ve Damadı ve Oğlu	-	1194	1.752

Borç Sahibi	Borç Sebebi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Valide Hanı'nda ?	-	1194	1.600
Mardıkoğlu Arkil ve Ortağı Tanos	-	1193	12.910
Sakızlı Kürkçü Dimitri	-	-	1.650
Kaliçeciler Hanı'nda Sarraf Mağırdıç ve Murad	-	1194	16.020
Çukacılar Hanı'nda Sarraf Mağırdıç	-	1194	19.072
Kürkçüler Hanı'nda Sarraf Ovannes	-	1194	9.351
Valide Hanı'nda Sarraf Kirkor ve ?sı ? Zimmiler	-	1194	1.100
Vezir Hanı'nda Sarraf Kılboz?	-	1194	4.120
Merhumun Ahz ve İtası Olan Sarraf Zimmiler	-	-	123.116
		Toplam	554.764,5

Kaynak: BOA, TS.MA.e 232/47, 1780 (1194).

Tablo 15 : İbrahim Efendi'nin Tahsili Mümkün Görülmeyen Alacakları Listesi

Borç Sahibi	Borç Sebebi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Osman ve Mustafa Ağalar	Manastır Celepkeşanı İltizamı	1173	12.150
İbrahim Ağa	Manastır Celepkeşanı İltizamı	1181	10.725
Yeğen Ahmed Ağa	Manastır Celepkeşanı İltizamı	1184	12.000
Kesriye Cizyedarı ? Ali	Manastır Celepkeşanı İltizamı	1186	5.375
Ali Ağa	Silistre Celepkeşanı İltizamı	1168	17.127,5
İsmail ve Mustafa Ağalar	Silitre Celepkeşanı İltizamı	1170	42.000
Hüseyin Ağa	Sağkol Celepkeşanı İltizamı	1174	21.000
İbrahim	Sofya Celepkeşanı İltizamı	1181	4.500
Bekir Ağa	Selanik Emtia Gümrüğü İltizamı	1183	72.203
Çuhadar Mehmed Ağa	Bac-ı bazar-ı İznik İltizamı	1167	2.000
Daltabanoğlu Mehmed	Bolu Makiyan [Tavuk] İltizamı	1185	1.992
Karakayış Osman	Bolu Mukataası İltizamı	1186	12.500
Kasım Ağa	Çevrekler? Mukaatası İltizamı	1161	1.750
Hasan ve Hüseyin Ağalar	Beypazarı Mukataası İltizamı	1165	1.800
Şehr-i Kethüda Mehmed	Topuzlar? Mukataası İltizamı	1186	1.950
Abdülbaki Ağa	Mermercik Mukataası İltizamı ve Manastır Cizyesi Kusuru	1167-68	46.555
Hüseyin Ağa	Ağrıboz Aded-i Ağnam İltizamı	-	4.362,5
Mollacıkzade Fettah Bey	Cihet-i Karz	1164	1.232
Osman ve Ali Ağalar	Cihet-i Karz	1168	2.250
Varna Voyvodası Süleyman Ağa	Cihet-i Karz	1173	2.300

Borç Sahibi	Borç Sebebi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Ruznamçe-i Baruthane Ahmed Efendi	Cihet-i Karz	1182	250
Sarraf Haçador (Hacı İbrahim Kefildir)	-	1183	2.500
Sarraf Andrebos? ve Ortağı Garyan?	-	-	6.011
Sarraf ? Zimmi	-	1170	5.800
Sarraf Çengizade? ?	-	-	2.000
Sarraf ? Zimmi	-	1168	25.523
Sarraf Artin Zimmi	-	-	8.000
Valide Hanı'nda Uzun Sarkiz	-	1185	20.189
Rafael Yahudi	-	1167	1.100
Bakkal Kirkor ve Hristo	-	1168	55
Simonoğlu Yahudi	-	1168-71	51.478
Osturga? Zimmi	-	1167	20.853
Avram Rafael Yahudi	-	1167	9.658,5
? Zimmi	-	1167	10.000
Hekimoğlu ve Sofyalı Pasof	-	1168	45.190
Kigorin Zimmi	-	-	7.242,5
Frençe Tüccarından ? İsimli Bir Zimmi (Galata'da Simsar [Yahudi] Solom Kefildir)	-	1193	7.500
Ser-cerrahin-i Hassa-i Hümayun	-	1164	500
Mültezim Mustafa ve İsmail	-	-	1.000
İskemlecizade Abdurrahman Ağa	-	1164	1.375
		Toplam	501.997

Kaynak: BOA, TS.MA.e 232/47, 1780 (1194).

2.2.11. Mehmed Ağa (Irgatzade) - Matbah Emini

Galata Voyvodalığı yapmaktayken[226] Ağustos 1780'de[227] İbrahim Efendi'nin yerine 20.000 kuruş yıllık bütçe[228] ile Matbah-ı Amire Eminliği'ne getirilmiştir. Ekim 1781'de vazifesini Selim Ağa'ya devretmiş[229] ancak aynı görevi Mayıs 1784'ten önce[230] 22.600 kuruş yıllık bütçe[231] ile Selim Ağa'dan devralmıştır. Mart 1786'te vazife başındayken vefat etmiş ve Kabataş'ta defnedilmiştir.[232]

Mehmed Ağa'nın yaşarken idare ettiği mukataalar vardı ki bunlar Koritos (Koridos) ve Tevabii Mukataası, Termiş ve Tevabii Memlehası Mukataası ve Köstendil Mukataası'ydı. Ayrıca, bazı alacak-verecek ilişkileri içerisine girmişti ki bunların bir kısmı Matbah-ı Amire ile doğrudan bağlantılıydı. Mayıs 1784'te verilen bir hükümle mutfak masraflarının Mehmed Ağa'nın şahsi hesabından karşılanması kararlaştırılmıştı. Bu sebeple, tüccardan satın almış olduğu zahirenin bedeli şahsına borç olarak kaydedilmiş ve satın alınan zahire de Matbah-ı Amire için kullanılmak üzere Ambar-ı Amire hesabına havale edilmişti.[233]

Tablo 16 : Mehmed (Irgatzade) Ağa'nın Alacaklarının Listesi

Borç Sahibi	Miktar (Kuruş)
Şahsi Mültezimi Mustafa (Köstendil İltizam Bedeli)	21.550
Hazine-i Amire	48.000
Ambar-ı Amire (Zahire Bedeli)	40.000
Muhtelif Şahıslar	233.645
Toplam	343.195

Kaynak: BOA, D.BŞM.d 41504, 1786 (1200).

[226] BOA, AE.SABH.I 262/17614, 1780 (1194).
[227] BOA, AE.SABH.I 57/4017, 1780 (1194).
[228] BOA, CEVDET SARAY 132/6618, 1780 (1194).
[229] BOA, KK.d 7319, 1781 (1195).
[230] BOA, AE.SABH.I 313/21055, 1784 (1198). Belgeden elde edilen bilgilere göre, Mehmed Ağa'nın belirtilen tarihten önce mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[231] BOA, TS.MA.d 2423 0111, 1784 (1198).
[232] Süreyya, s.949.
[233] BOA, AE.SABH.I 262/17614, 1780 (1194); BOA, D.BŞM.d 41504, 1786 (1200); BOA, AE.SABH.I 313/21055, 1784 (1198).

Tablo 17 : Mehmed (Irgatzade) Ağa'nın Borçlarının Listesi

Alacak Sahibi	Miktar (Kuruş)
Matbah-ı Amire Emini (Mükaseme-i müteveffa gereği)	149.816
Sarraf Evans	102.051
Muhtelif Tüccar (Zahire Bedeli)	11.7421,5
Nakliyeci Esnafı	5.000
Şahsi Mültezimi Mustafa	4.103
Zevcesi (Mehir olmak üzere)	1.000
Zevcesi (Borç olmak üzere)	4.500
Toplam	383.891,5

Kaynak: BOA, D.BŞM.d 41504, 1786 (1200).

2.2.12. Mehmed Ağa (Zennecizade) - Nüzul Emini

1752 yılında Kayseri Mütesellimi olan Mehmed Ağa, kanunsuz işlere karışarak pek çok kere mahkemelik olmuştur. Bu davalardan ilki Ocak 1757'de arkadaşı Abdurrahman Ağa ve amcazadesi Mehmed Ağa ile karıştıkları Sadrazam ağası Hüseyin'in çiftliğine zarar verme[234] ve ahaliye zulüm etme davasıdır ki Mehmed Ağa ve arkadaşları eylemlerinde ısrarcı oldukları için sürgünlerine hükmedilmiştir.[235] Abdurrahman Ağa'nın Divriği'ye sürgün edilmesine rağmen[236], Mehmed Ağa kanunsuz işlerden geri durmamış ve Kayseri ayanından Çavuşoğlu ve Zamantılıoğlu ile birlik olup Kızılviran sakinlerinden Ahmed isimli bir şahsı hapsederek ve 250 bin akçesine el koymuşturlar.[237] Mart 1762'de bir kez daha mahkemelik olmuş, giriştiği kanunsuz eylemlerden rahatsız olan Kayseri ahalisi ve uleması tarafından o zamana kadar halktan haksız yere topladığı 25 milyon akçe gerekçe gösterilerek şikâyet edilmiştir. Dava neticesinde hem 10 yıldır sürdürdüğü Mütesellimlik görevinden azledilmiş hem de

[234] BOA, AE.SOSM.III 4/260, 1757 (1170).
[235] BOA, CEVDET ZABTİYE 23/1150, 1757 (1170).
[236] BOA, AE.SMST.III 49/3565, 1760 (1173).
[237] BOA, AE.SMST.III 37/2565, 1760 (1173).

geçmişte şahsı hakkında alınıp bir türlü uygulanmamış olan sürgün cezasının infazına karar verilmiştir.[238]

Mehmed Ağa 1768 yılında son kez mahkemelik olmuştur. Kayseri'ye mutasarrıf tayin edilen Abaza Mehmed Paşa alacaklarını gerekçe göstererek Sivas ayanı Çapanoğlu'nun adamlarını konağında hapseder ve bunu haber alan Mehmed Ağa 800 şaki ile birlikte konağı basar. Bu vakadan ötürü zarara uğradığını belirten Abaza Paşa Mehmed Ağa'dan davacı olur ve davanın İstanbul'da görülmesini talep eder. Fakat Talas kadısı tarafından Mehmed Ağa'nın esasında masum olduğunu iddia eden bir ilam yazılır. Buna göre, Kayseri eşrafından Çavuşoğlu ve Bahçecioğlu rüşvetle bir kadıya Mehmed Ağa'ya itham ve suç isnadı içeren bir ilam yazdırırlar. Ortaya çıkan belirsizliğin giderilmesi için İstanbul'dan Sivas valisine tahkikat yapması talimatı verilmiştir. Soruşturma sonucu Mehmed Ağa suçlu bulunmuş ve önce İstanbul'a gönderilmiş sonra da Midilli adasına sürgün edilmiştir.[239]

Mehmed Ağa, 1768 yılında başlayan Osmanlı-Rusya Savaşı dolayısıyla, 1772'de Rumeli valisi ve (Tuna nehri ile Varna şehri arasındaki) Hacıoğlupazarı bölgesi seraskeri Abdi Paşa'nın maiyetinde 3.000 kuruşluk bir bütçe[240] ile Nüzul Emini olarak vazifelendirilmiştir. Görevini hakkıyla yerine getirmekte olduğu için kendisine Kapıcıbaşılık payesi verilmiş[241] ancak 1773 yılında vazifesinin başındayken vefat etmiştir.[242]

[238] BOA, CEVDET DAHİLİYE 214/10677, 1762 (1175).
[239] BOA, AE.SMST.III 308/24760, 1768 (1181); BOA, AE.SMST.III 239/19027, 1768 (1181); BOA, AE.SMST.III 155/12256, 1768 (1181); BOA, CEVDET DAHİLİYE 253/12603, 1768 (1181); BOA, AE.SMST.III 79/5854, 1768 (1181); BOA, AE.SMST.III 81/5977, 1768 (1181).
[240] BOA, AE.SMST.III 260/20873, 1772 (1186).
[241] BOA, AE.SMST.III 361/28862, 1772 (1186).
[242] BOA, D.BŞM.MHF.e 55/26, 1773 (1186).

Tablo 18 : Mehmed (Zennecizade) Ağa'nın Kurduğu Vakfa Ait Olup Şahsı Tarafından İşletilen Gayrimenkuller

Cins	Adet	Hisse Oranı	Cins	Adet	Hisse Oranı
Dükkân	7	Tam	Ev	4	Tam
Dükkân (Demirci)	1	Tam	Yoncalık	4	Tam
Dükkân (Ekmekçi)	1	Tam	Değirmen	1	Tam
Dükkân (Halıcı)	1	Tam	Değirmen	1	10/12
Dükkân (Ayakkabıcı)	1	2/3	Değirmen	2	1/2
Dükkân	3	1/2	Değirmen	1	1/3
Fırın	1	Tam	Değirmen (Bulgur)	1	Tam
Bağ-Bostan	3	Tam	Han	1	Tam
Tarla	25	Tam	Develik	1	Tam
Tarla	2	1/2	Arsa	1	Tam
Sebze Bahçesi	6	Tam	Ambar	1	Tam

Kaynak: Karasu, ss.77-78.

Mehmed Ağa, 15 Ağustos 1760'ta bir vakıf kurmuş ve Kayseri Huvand Mahallesi'nde yer alan Zennecizade konağı da dâhil olmak üzere tüm gayrimenkulünü bu vakfa bağışlamıştır. Vakfiye metnine göre kuruluş amacı, dedeleri tarafından Huvand Mahallesi'nde inşa ettirilen mektebin aylık masraflarının (öğretmene 3 kuruş ve öğrencilere 24 kuruş) karşılanmasıdır. İlaveten, Muharrem ayında fakirlere aşure dağıtılması ve hayır işlerinden arta kalan meblağın mütevellinin şahsına verilmesi de şart koşulmuştur. Ayrıca, kendisini ve vefatı halinde de çocuklarını mütevelli olarak tayin etmiştir.[243] Vakıf'ın akıbetiyle alakalı bilinen tek şey, Mehmed Ağa'nın vefatından sonra tevliyet hususunda evlatları arasında bir davanın cereyan ettiği ve oğlu Mustafa Ağa'nın mütevelli tayin olunduğudur.[244] Bahse konu vakfiyenin kuruluş şekli ise, Osmanlı ayanı ve eşrafı arasında karşılaşılan vakıfları modern aile şirketleri ile benzer bir işlevde kullanma eğilimini akla getirmektedir.

[243] Karasu, ss.77-78.
[244] Karasu, s.69.

2.2.13. Mehmed Sunullah Ağa - Gümrük Emini

1733'ten vefatına kadar Erzurum Gümrük Eminliği görevini yürüten İsmail Ağa'nın oğlu Mehmed Sunullah Ağa, Mart 1750'de babasının akabinde aynı vazifeyi üstlenmiş ve Aralık 1768'deki vefatına kadar görevlerini kesintisiz şekilde yerine getirmiştir. Bu süre zarfında, Erzurum Gümrük Nezareti'ni malikâne usulü ile[245] ve Erzurum cizyesini (mükerrer olarak) iltizamen idare etmiş ilaveten Erzurum emval-i bedeliye'sini tahsile[246] memur edilmiştir. 1766'da da, Erzurum eyaletinin Hicri 1180 yılına ait cebelü bedeliye'lerini tahsil için vazifelendirilmiştir.[247] Ömrünün sonlarına doğru merkezi yönetim ile zıtlaşmalar yaşamıştır ki yapması gereken ödemeleri vaktinde gerçekleştirmemesi bu anlaşmazlıkların temel sebebidir. Nisan 1767'de zimmetinde bulunan meblağı teslim etmesi emredilmiş[248] ve karara uymadığı için Nisan 1768'de de malvarlığının zabtına ve şahsının hapsine hükmedilmiştir.[249] Haziran 1768'de halefi Cafer Ağa marifetiyle zimmetinde bulunan emval-i emiriyye'nin tahsili tamamlanmış ve Temmuz'da İstanbul'a götürülmek üzere Sadaret Çuhadarı Mahmud Ağa'ya muhallefatı ile birlikte mahbusen teslim edilmiştir.[250] 1768 yılının son günlerinde İstanbul'da hapis haldeyken eceli ile vefat etmiştir.[251]

[245] BOA, CEVDET MALİYE 677/27799, 1760 (1173). İsmail Ağa, sarraflara ve tüccarlara yüklü miktarda borçlu iken vefat ettiği için Mehmed Sunullah Ağa'nın bir kısım emlakini ve emvalini satması gerekmiştir; Erim, ss.56-59.
[246] BOA, AE.SOSM.III 7/513, 1757 (1170); BOA, D.BŞM.d 3127, 1751 (1164).
[247] BOA, AE.SMST.III 86/6398, 1766 (1179).
[248] BOA, CEVDET MALİYE 684/28094, 1767 (1180).
[249] BOA, CEVDET MALİYE 26/1224, 1768 (1181).
[250] BOA, CEVDET MALİYE 101/4457, 1768 (1182); BOA, AE.SMST.III 23/1599, 1768 (1182).
[251] BOA, D.BŞM.MHF.d 12752, 1768 (1182).

2.2.14. Mehmed Tahir Ağa - Surre Emini

Meçhul bir tarihte Kuyumcubaşılığa tayin olunmuş, Haziran 1761'de azledilmiş ve Ocak 1764'te aynı göreve tekrar getirilmiştir.[252] Mart 1769'dan önce Gümüşhane ve Tevabii Maden Eminliği[253] ve cizye kalemi[254] kendisine ihale edilmiştir. Haziran 1774'ten önce İstanbul Tütün Gümrüğü Eminliği'ne tayin edilmiş[255] ve Kasım 1774'te Maden Eminliği'ne geri getirilmiştir.[256] Ekim 1775'te, Maden Eminliği Trabzon Valisi Vezir Ali Paşa'ya tefviz edilirken Tahir Ağa'ya cizye, avarız ve cebelü bedeliye'lerini de tahsil etmesi koşuluyla Erzurum Gümrük Eminliği emaneten tevcih edilmiştir.[257] Temmuz 1779'a kadar Gümrük Eminliği yapmış akabinde Surre Emini tayin olunmuştur.[258]

Kasım 1779'da, Mir-i Hac Mehmed Paşa'nın ve Şeyh'ül-Harem'in ihmali sonucu tamire muhtaç kalan Haremeyn binalarının tadilatı hakkında keşif raporu hazırlamak için Hassa Mimarı İsmail Halife ile beraber görevlendirilmiştir.[259] Mart 1780'de, merhum Cidde Valisi İbrahim Paşa'nın müsadere edilen muhallefatını İstanbul'a dönerken yanında getirmesi istenmiş[260] ancak Temmuz'da alınan bir karar ile Haremeyn Bina Eminliği'ne getirilerek[261] Mekke'de kalması emredilmiştir. İstanbul'a dönemeyen Tahir Ağa'ya Ekim 1780'de İbrahim Paşa'nın muhallefatının satışını mahallinde yapması bildirilmiştir.[262] Haziran 1781'de, Merkez'e yazdığı tezkire ile Medine'deki kalenin tamiratını tamamladığını, masrafları Hücre-i Mutahhara'daki altınlardan ve Hazine-i Hümayun'dan tahsis edilen meblağdan karşıladığını ve gerekli malzemenin gelmesiyle Mekke'ye geçerek oradaki tamiratı yapacağını bildirmiştir.[263]

---

[252] Süreyya, s.1610. Ocak 1774'ten önce Kuyumcubaşılık'tan azledilmiştir; BOA, TS.MA.d 5652, 1773 (1187).
[253] BOA, CEVDET DARPHANE 63/3105, 1769 (1182). 1770-71 kışında, Rus savaşı devam ederken Tophane'ye 23250 Okka (yaklaşık 30.000 Kg) bakır teslim etmiştir; BOA, CEVDET ASKERİYE 911/39329, 1771 (1184). Belgelerden elde edilen bilgilere göre, Tahir Ağa'nın belirtilen tarihten önce mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[254] BOA, CEVDET MALİYE 447/18073, 1769 (1182).
[255] BOA, AE.SABH.I 336/23420, 1774 (1188). Belgeden elde edilen bilgilere göre, belirtilen tarihten önce mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[256] BOA, AE.SABH.I 314/21120, 1774 (1188).
[257] BOA, AE.SABH.I 282/18946, 1775 (1189).
[258] BOA, CEVDET MALİYE 558/22920, 1779 (1193).
[259] BOA, AE.SABH.I 323/21999, 1779 (1193).
[260] BOA, CEVDET MALİYE 365/14963, 1780 (1194).
[261] BOA, CEVDET EVKAF 621/31319, 1780 (1194).
[262] BOA, AE.SABH.I 152/10200, 1780 (1194).
[263] BOA, CEVDET EVKAF 210/10488, 1781 (1195).

Şubat 1782'de, bilinmeyen bir sebep ile azledilerek Şam'a çağırılmış ve Mart'ta idam edilmiştir. Muhallefatında tespit edilen yüklü miktardaki nakit yolsuzluk yapmış olma ihtimalini arttırmaktadır ki bu sebeple idam edilmiş olması mümkündür. İdamından sonra tüm malvarlığı müsadere edilmiş, cenazesi ve muhallefatı Surre Emini Ali Ağa'nın nezaretinde İstanbul'a getirilmiş ve naaşı hayattayken yaptırdığı Tekke'nin haziresine defnedilmiştir. Oğlu Şakir Ağa, kendisi ile birlikte Şam'da hapsedilmiş ama idam edilmeyip şahsına ait eşyaları iade edilerek serbest bırakılmıştır.[264] Tahir Ağa, meçhul bir tarihte Ayasofya-i Kebir Vakfı Mütevellisi olmuştur ki bu görevi vefatına kadar sürdürmüş olması muhtemeldir.[265]

Tahir Ağa, 1760-1763 tarihlerinde İstanbul Aşıkpaşa Mahallesi'nde çeşme ve sair müştemilat ile birlikte bir mescid inşa ettirmiştir. Ancak vefatının akabinde tekkeye çevrilen külliye III. Mustafa vakfına ilhak edilmiştir.[266]

Tablo 19 : Mehmed Tahir Ağa'nın Değerleri Tespit Edilememiş Altın Sikkeleri

Cins	Miktar (Adet)	Birim Değeri (Akçe)*	Cins	Miktar (Adet)	Birim Değeri (Akçe)*
Cedid Zer-i Mahbub-ı İstanbul	355 + 122 (Yarım)	420	Zer-i Mahbub Mısrî	1.489	180
İstanbul Zincirlisi	5	-	Macar Altını	1	600
Fındık Nısfiyesi	1	300	Yaldız Altını	52	630
Rub' ve Beşlik Kuruş	28	-	Riyal Nısfiyesi	10	-
Altmışlık	1	-	Tuğralı Kuruş	83	-
Çark	35	-	Cedid Kuruş (Para)	43 (3)	-
Rub' Kuruş	130	-	Beşlik	1.682	-
Akçe Kuruş	54	-	Para Kuruş	652	-

Kaynak: BOA, TS.MA.d 7646, 1782 (1196).
* Kasım 1788'deki kur değerleridir. Bu kur değerleri dikkate alındığında, değerleri bilinmeyen sikkelerin toplam değerlerinin takriben 8.000 kuruş olduğu tahmini yapılabilir.[267]

[264] BOA, TS.MA.d 7646, 1782 (1196).
[265] BOA, TS.MA.e 537/45, 1782 (1196). Muhallefat evraklarında Ayasofya Vakfı Mütevellisi olduğu belirtilmektedir ancak bu döneme ait bilgi tespit edilememiştir.
[266] Kökrek, s.27.
[267] Yücel Özkaya, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplumsal Yaşantısı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, s.288.

Tahir Ağa, Ayasofya Vakfı mütevellisi olması sebebiyle mülkiyetleri vakfa ait olan gayrimenkullerin bazılarının işletmesini üstlenmişti ki bu emlakleri Nefs-i İstanbul'da ve Galata'da bulunanlar şeklinde gruplandırılabilir.[268]

Tablo 20 : Ayasofya Vakfı'na Ait Olup Mehmed Tahir Ağa Tarafından İşletilen Gayrimenkuller (Nefs-i İstanbul)

Konum	Cins	Aylık Kira (Para)
Ayasofya'da Cephane Karşısında	Duhan Dükkânı (1 Bab)	210
Ayasofya'da Cephane Karşısında	Attar Dükkânı (1 Bab)	240
Ayasofya'da Cephane Karşısında Türbe'ye Bitişik	Duhan Dükkânı (1 Bab)	210
Ayasofya'ya Yakın	Mahzen (1 Bab)	100
Yeni Hamam'a Yakın	Bakkal Dükkânı (1 Bab)	320
Sultan Bayezid'te Yemeniciler Hanı Karşısında	Berber Dükkânı (1 Bab)	320
Sultan Bayezid'te	Kâğıtbaşı Dükkânı (1 Bab)	640
Zenneciler Hanı'nda	Simitçi Fırını (1 Bab)	180
Mahmud Paşa Hamamı'na Yakın	Üst Katta Ev ve Alt Katta Berber Dükkânı (1 Bab)	63
Osmaniye Hamamı Karşısında	Çamaşır Dükkânı (1 Bab)	57
Sandal Pazaristanı'nda	Dolap (1 Bab)	100
Sandal Pazaristanı'nda	Bodrumlu Dolap (1 Bab)	100
Sandal Pazaristanı'nda	Dolap (1 Bab)	90
Sandal Pazaristanı'nda	Dolap (1 Bab)	60
Sandal Pazaristanı'nda	Dolap (1 Bab)	50
Kürkçüler Hanı'nda	Oda (1 Bab)	260
Sarrafçılar Han'ında	Çadırcı Dükkânı (1 Bab)	85
-	Mutaf Dükkânı (1 Bab)	40
-	Mutaf Dükkânı (1 Bab)	40
-	Mutaf Dükkânı (1 Bab)	40
Atîk Ali Paşa Camisi Karşısında	Berber Dükkânı (1 Bab)	120
Pazaristan'da	Dolap (1 Bab)	80
Pazaristan'da Sahhaflar Karşısında	Dolap (1 Bab)	45

[268] BOA, TS.MA.e 537/45, 1782 (1196).

Konum	Cins	Aylık Kira (Para)
Pazaristan'da	Dolap (1 Bab)	33
Pazaristan'da Sahhaflar Kapısı'nda	Süzeni Dükkânı ve Dolap (1 Bab)	220
Pazaristan'a Yakın	Şerbetçi Dükkânı (1 Bab)	200
Sandal Pazaristanı'na Yakın	Kürkçü Dükkânı (1 Bab)	177
Ehl-i Hibre Karşısında	Kuyumcu Dükkânı (1 Bab)	45
Divitçi Karşısında	Kuyumcu Dükkânı (1 Bab)	50
Divitçi'ye Bitişik	Kuyumcu Dükkânı (1 Bab)	50
Esir Pazarı'na Yakın	Paçacı Dükkânı (1 Bab)	-
Mercan'da Beşir Ağa Hanı'nda	Kuyumcu Dükkânı (1 Bab)	-
Mercan'da Kolluğu Karşısında	Ekmekçi Dükkânı (1 Bab)	180
İmam Ali Hanı'nda	Odalar (5 Bab)	360
Mercan'da Beşir Ağa Hanı'nda	Çukacı Mahzeni (1 Bab)	400
Mercan'da Beşir Ağa Hanı'nda	Çukacı Mahzeni (1 Bab)	400
Haffaflar Hanı'nda	Terlikçi Dükkânı (1 Bab)	140
Pazaristan'a Yakın	Haffaf Dükkânı (1 Bab)	130
Pazaristan'a Yakın	Haffaf Dükkânı (1 Bab)	120
Dua Meydanı'na Yakın	Çukacı Dükkânı (1 Bab)	145
Dua Meydanı'na Yakın Çukacı Dükkânı'na Bitişik	Fesci Dükkânı (1 Bab)	200
Kavukçular Hanı'nda	Terzi Dükkânı (1 Bab)	45
Sipahi Pazarı'nda	Oturakçı Dükkânı (1 Bab)	120
Sipahi Pazarı'nda Musluk'a Yakın	Oturakçı Dükkânı (1 Bab)	19
Sipahi Pazarı'nda Oturakçı Dükkânı'na Bitişik	Oturakçı Dükkânı (1 Bab)	19
Sipahi Pazarı'nda	Kavukçu Dükkânı (1 Bab)	19
Abacılar Hanı'nda	Abacı Dükkânı (1 Bab)	80
Abacılar Hanı'nda	Abacı Dükkânı (1 Bab)	50
Bitpazarı'nda	Oturakçı Dükkânı (1 Bab)	80
Saraçhane'de	İki Kepenk Dükkân (1 Bab)	80
Saraçhane'de	Dükkân (1 Bab)	80
Sultan Mehmed Haffaf Hanesi'nde	Dükkân (1 Bab)	30
Mahmud Paşa Çarşısı'nda	Mühreci [Cilacı] Mahzeni ve Üzerinde Gözcü Dükkânı (1 Bab)	45

Konum	Cins	Aylık Kira (Para)
Mahmud Paşa Çarşısı'nda	Mühreci [Cilacı] Dükkânı (1 Bab)	28
Mahmud Paşa Çarşısı'nda	Mühreci [Cilacı] Mahzeni ve Üzerinde Terzi Dükkânı (1 Bab)	21
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Terzi Dükkânı'na Bitişik	Kağıtçıbaşı Dükkânı (1 Bab)	117
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Kağıtçıbaşı Dükkânı Karşısında	Kürkçü Dükkânı (1 Bab)	57
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Kürkçü Dükkânı'na Bitişik	Kürkçü Dükkânı (1 Bab)	57
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Diğer Kürkçü Dükkânı'na Bitişik	Enfiyeci Dükkânı (Hisseli)	29
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Çeşme Üzerinde	Berber Dükkânı (Hisseli)	21
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Berber Dükkânı'na Bitişik	Kalpakçı Dükkânı (Hisseli)	27
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Çeşme Üzerinde	Kürkçü Dükkânı (Hisseli)	26
Mahmud Paşa Çarşısı'nda	Lüleci Dükkânı (1 Bab)	44
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Lüleci Dükkânı'na Bitişik	Tenekeci Dükkânı	44
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Kâğıtçılar Hanı Karşısında	Kürkçü Dükkânı	35
Sultan Hamamı'nda	? Dükkânı (1 Bab)	120
Sultan Hamamı'nda ? Dükkânı'na Bitişik	Doğramacı Dükkânı (1 Bab)	140
Zindan'a Bitişik	Mahzen (1 Bab)	640
Balkapanı'nda	Boyacı Dükkânı (1 Bab)	300
Uzun Çarşısı'nda	Bakkal Dükkânı (1 Bab)	320
Cebe Ali Kapısı'nda	Bakkal Dükkânı	320
Pazaristan'da	Zenneci Dükkânı (3 Bab)	160
Langa-i Yeni Kapısı'nda	Ekmekçi Fırını	1.800
Pazaristan'da	Zenneci Dükkânı (5 Bab)	646
Langa'da	Kasap Dükkânı [Küçük] (1 Bab)	240
Boğaziçi'nde Paşabahçe'sinde	Ekmekçi Fırını	800
Boğaziçi'nde Paşabahçe'sinde	Bakkal Dükkânı	320
Unkapanı'nda	Nalband Dükkânı (1 Bab)	310

Konum	Cins	Aylık Kira (Para)
Üsküdar'da	Kasap Dükkânı (1 Bab)	80
Pazaristan'da	Zenneci Dükkânı (9 Bab)	40
Pazaristan'da Zenneci Dükkânı'na Bitişik	Tanburacı Dükkânı	40
Mahmud Paşa Çarşısı'nda	Çörekçi Fırını (Hisseli)	26
Mahmud Paşa Çarşısı'nda Kuyumcubaşı Kârhanesi'nin Altında	Nalband Dükkânı (Hisseli)	14
Pazaristan'da	Kuyumcu Dükkânı (Yarım Hisse)	40
Divanyolu'nda	Çilingir Dükkânı	400
Pastırmacılar Hanı'nda	Kuyumcu Odası	100
Pastırmacılar Hanı'nda	Misafir Odası	100
Sultan Hamamı'na Yakın	Mismari [Çivi] Mahzeni	120

Kaynak: BOA, TS.MA.e 537/45, 1782 (1196).

Tablo 21 : Ayasofya Vakfı'na Ait Olup Mehmed Tahir Ağa Tarafından İşletilen Gayrimenkuller (Galata)

Konum	Cins	Aylık Kira (Para)
Kürkçübaşı'nda	Odalar (3 Bab) ve Kâgir Mahzen ve Şerbethane	600
Galata Zindanı'na Bitişik	Odalar (2 Bab)	110
Galata Voyvodası'na Yakın	Saatçi Dükkânı	54
Galata Voyvodası'na Bitişik	Kahveci Dükkânı	45
Galata'da	Hane (Büyük)	1.200
Galata'da Hane'ye Bitişik	Mahzen	1.000
Galata'da	Hane (Büyük)	2.633
Galata'da Hane'ye Bitişik	Hane (1 Bab)	834
Galata Voyvodası Kapısı'na Yakın	Hane (Hisseli)	624
Beyoğlu'nda	Berber Dükkânı	240
Beyoğlu'nda Berber Dükkânı'na Bitişik	Kuyumcu Dükkânı	160
Beyoğlu'nda Kuyumcu Dükkânı'na Bitişik	Kuyumcu Dükkânı	160
Beyoğlu'nda Kuyumcu Dükkânı'na Bitişik	Terzi Dükkânı	160
Beyoğlu'nda Terzi Dükkânı'na Bitişik	Kuyumcu Dükkânı	-
Beyoğlu'nda Adı Geçen Dükkânların Arka Sokağında	Şekerci Hanesi	1.000
Beyoğlu'nda Şekerci Hanesi'nin Üzerinde	Hane (1 Bab)	667

Kaynak: BOA, TS.MA.e 537/45, 1782 (1196).

Tahir Ağa'nın, mülkiyetleri Ayasofya-i Kebir Vakfı'na ait olup işletmelerini üstlendiği gayrimenkullerden elde ettiği aylık kira geliri toplamı (en az) 600 kuruştu.

Tablo 22 : Mehmed Tahir Ağa'nın Alacaklarının Listesi

Borç Sahibi	Borç Sebebi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Selanik ve Tevabii Duhan Gümrüğü Mukataası	-	1188	51.664,5
Gümülcine ve Tevabii Duhan Gümrüğü (64 Kıt'a)	-	-	11.962,5
Selanikli (Yahudi) İshak	-	-	350
Tokatlı Katırzade Seyyid Lütfullah Ağa	-	1184	500
Sarraf Sarkiz ve ? ve ? Zımmiler (2 Kıt'a)	-	-	130.000
Keşanlı Ali ve Memiş ve Seyyid Abdi Ağa	Mal-ı Sermaye	1179-82	3.000
İbrail? Madeni Emini Hacı İsmail Efendi ve Ortağı Duduoğlu? Ali	Mal-ı Sermaye	-	2.700
Kara? Zimmi	Sermaye-i Maden	1181	7.500
Emanetzade Süleyman Ağa ve Sarı Hüseyin İsimli Kişilerde	Sermaye-i Maden	-	155,5
Müftü el-Hac İsmail Efendi ve Ağavat-ı Saire	Sermaye-i Maden	-	3.000
Yatko	Nakkaş Çiftliği İltizamı	1186	3.222
Langa'da Ekmekçi Fırını	Kira Bedeli	1188	1.170
Dıraç Voyvodası Halil Ağa (Cihet-i Şeria 8 Kıt'a)*	Cihet-i Karz	-	23.500
Karakaş ve Bedros ve Sarkiz ve Artin ve Kirkor Zimmiler	Cihet-i Karz**	-	75.500
Sarraf Stefan ve Ortağı Kirkor Zimmiler	Cihet-i Karz***	-	83.561
Sarraf Sarkiz	Cihet-i Karz	-	54.718
Sadi Paşa Kethüdası Süleyman Ağa	Cihet-i Karz	1187	1.500
Merhum'un Evrakında Olmayıp Oğullarının İddia Ettikleri	-	-	16.595
		Toplam	470.598,5

Kaynak: BOA, TS.MA.e 233/7, 1782 (1196).
* Kızıltaş hamamı yakınlarında ikamet ettiği konutu ipotek etmiştir.
** Ortaköy'de üç tane konutu ipotek etmiştirler. Biri, Hamid Efendi Vakfı'ndan Bedros'un tasarrufunda; Biri, Bosnevi Hasan Ağa Vakfı'ndan Sarkiz'in tasarrufunda; Biri, Sultan Bayezid Han Vakfı'ndan Kirkor'un tasarrufunda.
*** Başka kişilerdeki alacaklarını ipotek etmiştirler. 61.812 kuruş için Halep Muhassılı'nın Damadı Kel Mehmed Ağa'daki; 1.355 kuruş için ? zimmideki; 3.142 kuruş için Gelibolu Duhan Gümrüğü Kâtibi Hafız Mustafa Efendi'deki.

2.2.15. Mustafa Ağa - Bina Emini

1776'da Turla (Dniester) nehri kıyısında bulunan Bender kalesine Bina Emini olarak tayin edilmiştir. Görevi suiistimal iddiası ile bu vazifeden azledilerek[269] hakkında soruşturma açılmış acak suçsuz bulunmuştur.[270] 1777'de Bosna eyaletindeki Banaluka kazasında Sava nehri kıyısında bulunan Gradişka kalesine Bina Emini olarak görevlendirilmiş ancak 1778'de vazifesi başındayken vefat etmiştir.[271]

Tablo 23 : Mustafa Ağa'nın Alacaklarının Listesi

Borç Sahibi	Miktar (Kuruş)	Borç Sahibi	Miktar (Kuruş)
Kapudan-ı Gradişka	50	İsmail Ağa bin Hacı Derviş	70
Salahizade Mustafa Ağa	299	Balizade Ahmed	250
Dizdar-ı Gradişka Hacı Derviş	1.500	**Toplam**	2.169

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 67/67, 1778 (1192).

2.2.16. Osman Ağa - Bina Emini

1768'da başlayan Osmanlı-Rusya savaşının hemen öncesinde Soğucak kalesine Bina Emini tayin edilmiştir. Üçte ikisi yola çıkmadan evvel teslim edilmek üzere 3.000 kuruşluk bir bütçe verilmiştir. Bu vazifeye gönüllü olmadığı anlaşılan Osman Ağa, tayininden sonra bir müddet İstanbul'da kalarak gitmekte ayak diremiş ama cephe hattında yer alan bir kalenin tadilatı mühim görüldüğü için zorla yola çıkarılmıştır. Nihayetinde görev yerine varmış fakat işini hakkıyla yerine getirmediği için azledilmiştir.[272] Hem vefatının hem de azlinin Eylül 1768 içerisinde gerçekleşmesi idam olunma ihtimalini mümkün kılmaktadır ancak bununla ilgili bir kayıt bulunamamıştır.[273]

[269] BOA, D.BŞM.d 4727, 1777 (1191).
[270] BOA, CEVDET ASKERİYE 1131/50194, 1777 (1192).
[271] BOA, D.BŞM.MHF.e 67/67, 1778 (1192).
[272] BOA, CEVDET ASKERİYE 937/40626, 1768 (1183).
[273] BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1768 (1182).

2.2.17. Selim Ağa - Tersane Emini

Kariyerine Temmuz 1756'da Darphane-i Amire Emini Ebubekir Paşa'nın mültezimi olarak başlamıştır. Eylül 1768'de Rusya ile başlayan savaş dolayısıyla Hotin'e sefere çıkan orduya Defterdar olarak tayin edilmiş[274] ancak kendisine verilen 17.500.000 akçenin 5.000.000 akçelik kısmını zimmetine geçirerek İstanbul'daki akrabalarına gönderdiğine dair Çukadarı İsmail Ağa tarafından yapılan ihbara istinaden Nisan 1770'te tenzil-i rütbe edilerek[275] Silistre Nazırı yapılmıştır. Eylül'de, esasında Ordu Defterdarı tarafından yapılması gereken Yergöğü ve Rusçuk kalelerindeki askerlerin tayinatının karşılanması görevi 10.000 kuruş bedel ile Selim Ağa'ya havale edilmiştir.[276] Bu vazifeyi başarıyla gerçekleştirmesi neticesinde 1773'te Ordu Başbaki Kulu olmuştur.

Ocak 1774'te tahta çıkan Sultan I. Abdülhamid, Nisan'da Selim Ağa'yı Darphane-i Amire Emini olarak tayin etmiştir.[277] 1775 Şubatı'nda Keban Madeni Eminliği ve Nisanı'nda da Ergani Madeni Eminliği Selim Ağa'ya devredilmiştir[278] fakat aynı yılın Aralık ayında hem Darphane Eminliği'nden hem de Maden Eminliklerinden azledilmiştir.[279] 1778 yılında Matbah-ı Amire Eminliği yapmıştır.[280] Nisan 1779'dan önce Tersane-i Amire Eminliği'ne tayin olunmuş[281] ancak Ekim 1781'de Matbah-ı Amire Eminliği'ne geri dönmüştür. Selim Ağa'nın hazırladığı hesap defterlerinde Matbah masraflarının fazlalığının dikkat çekmesi dolayısıyla bu durumun sebepleri hakkında Kasım 1781'de bir soruşturma yapılmıştır. Selim Ağa, zahire fiyatlarının arttığını ve bu nedenle maliyetlerin yükseldiği belirten bir savunma yapmıştır.[282] Aralık 1782'ten sonra Mayıs 1784'den önce ikinci kez Tersane-i Amire Emini olmuş[283] fakat Eylül 1785'de azledilmiştir.[284] Ağustos 1786'da beş kuruş medar-ı maaş ile Fener-i Atık Kalesi'ne Bina

[274] Süreyya, s.1488.
[275] BOA, TS.MA.e 857/55, 1770 (1183).
[276] BOA, AE.SMST.III 4/270, 1770 (1184).
[277] BOA, CEVDET DARPHANE 50/2495, 1774 (1188).
[278] BOA, CEVDET DARPHANE 62/3079, 1775 (1188).
[279] Bölükbaşı, s.34.
[280] BOA, D.BŞM.MTE.d 11374, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.d 4779, 1778 (1192).
[281] BOA, TS.MA.e 882/24, 1779 (1193). Belgeden elde edilen bilgilere göre, Selim Ağa'nın belirtilen tarihten önce mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[282] BOA, TS.MA.e 880/32, 1781 (1195).
[283] BOA, KK.d 7320, 1782 (1196); BOA, AE.SABH.I 313/21055, 1784 (1198). Belgelerden elde edilen bilgilere göre, belirtilen tarih aralığında mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[284] Süreyya, s.1488.

Emini yapılmıştır.[285] Tenzil-i rütbe niteliğindeki bu görevlendirmenin oğlu Nazif Ahmed Efendi'nin Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın azli ve idamı sürecindeki dahlinden kaynaklanmış olması muhtemeldir.[286] Temmuz 1787'de Tersane'nin ehemmiyetine binaen Hasan Ağa'nın yerine üçüncü kez Tersane-i Amire Emini olmuştur.[287] Aynı yıl Ağustos'ta, Koca Yusuf Paşa'nın talebi ile tadilatına başlanan Tersane dâhilindeki Aynalıkavak Sarayı'nın tamiratı da 3.500 kuruşluk bir bütçe ile Selim Ağa'ya havale edilmiştir.[288]

Nisan 1789'da tahta çıkan Sultan III. Selim, Halil Hamid Paşa vakasından dolayı Selim Ağa'ya duyduğu kin ile derhal Tersane-i Amire'yi teftişe gitmiştir. Emri 2 yıl önce verilen geminin inşaatının, devam etmekte olan Rusya savaşına rağmen, bitmemiş olduğunu öğrenen Padişah, Selim Ağa'yı azletmiş ve önce Bursa'ya sürgün edilmesini emretmiş fakat peşi sıra idam edilmesine hükmetmiştir.[289] Selim Ağa, Mayıs 1789'da Tersane-i Amire'de kıtalen vefat etmiş ve Üsküdar'da yaptırdığı mektebin haziresine defnedilmiştir.[290] Nişancılık ve Başdefterdarlık da yapmış olan oğlu Nazif Ahmed Efendi da Sadaret Kethüdası olduğu halde cepheden çağırılıp azledilerek Haziran'da idam edilmiştir.[291]

Selim Ağa, görevlerini icra ederken bir takım mukataaları da idare etmekteydi ki şu şekilde sıralanabilir: Berkofça Mukataası,[292] Anatolikoz Hasları ve Tevabii Mukataası (altıda bir hisse), Siverek Cizyesi ve Avarızı, Halep Muhassıllığı Dar'ül-vükale Mukataası, Devline Sancağı İskele Gümrüğü ve Tevabii Mukataası (altıda bir hisse), Koçhisar Mukataası, Paşa Sancağı Nehreyn-i Cedideyn Mukataası (çeyrek), Filibe ve Tatarpazarı Kıptiyan Cizyesi (çeyrek), Saruhan Sancağı Azizlü ve Tevabii Mukataası

[285] BOA, CEVDET ASKERİYE 318/13147, 1786 (1200).
[286] Bölükbaşı, s.38.
[287] BOA, HAT 13/497, 1787 (1201).
[288] BOA, CEVDET SARAY 112/5627, 1787 (1201).
[289] BOA, HAT 1393/55654, 1789 (1203); BOA, AE.SABH.I 17/1506, 1789 (1203).
[290] Süreyya, s.1488.
[291] Bölükbaşı, s.39.
[292] BOA, AE.SABH.I 11/973, 1787 (1201).

(çeyrek) ve Hamid Sancağı Adet-i Ağnamı.[293] Ayrıca, İstanbul Duhan Gümrüğü eshamından dört sehime de mutasarrıftı.[294]

Selim Ağa'nın mukataalar haricinde pek çok gayrimenkulü de bulunuyordu. Arsaların ve bahçelerin toplam kira geliri 495 akçeydi. Binaların toplam kira geliri ise 249 akçeydi ancak bunun bir kısmı günlük bir kısmı aylıktı.[295]

Tablo 24 : Selim Ağa'nın Kurduğu Vakfa Ait Olup Şahsı Tarafından İşletilen Gayrimenkuller

Muhit	Konum	Cins	Adet
İstanbul	Kalenderhane Mahallesi Acemioğlanlar Meydanı	Ev	1
İstanbul	Kalenderhane Mahallesi Acemioğlanlar Meydanı	Dükkân	2
İstanbul	Kalenderhane Mahallesi	Arsa	3
İstanbul	Dülgeroğlu Mahallesi Saraçhane Meydanı	Ev	6
İstanbul	Dülgeroğlu Mahallesi Saraçhane Meydanı	Değirmen	1
İstanbul	Dülgeroğlu Mahallesi	Arsa	2
İstanbul	Sancaktar Hayreddin Mahallesi	Değirmen	2
İstanbul	Sancaktar Hayreddin Mahallesi	Arsa	2
İstanbul	Sancaktar Hayreddin Mahallesi	Bahçe	1
İstanbul	Koca Mustafa Paşa Mahallesi	Ev	4
İstanbul	Koca Mustafa Paşa Mahallesi	Arsa	1
İstanbul	Hacı Bayram Kaftani Mahallesi	Ev	6
İstanbul	Hacı Bayram Kaftani Mahallesi	Arsa	2
İstanbul	Atik Ali Paşa Mahallesi	Ev	3
İstanbul	Davud Paşa Mahallesi	Ev	4
Üsküdar	Öküz Limanı	Ev	2
Üsküdar	Öküz Limanı	Arsa	1
Üsküdar	Öküz Limanı	Bahçe	1
Üsküdar	Kadıasker Mahallesi	Ev	7
Üsküdar	Tembel Hacı Mehmed Mahallesi	Ev	5
Üsküdar	Tembel Hacı Mehmed Mahallesi	Bahçe	1
Üsküdar	Şuca Mahallesi	Bahçe	3

[293] BOA, TS.MA.d 4721 0019, 1789 (1203). BOA, D.BŞM.MHF.d 12916, 1789 (1203); Dar'ül-vükale mültezimi Siyakzade?'nin Kapı Kethüdası Mustafa Ağa (H.1202) ve Siverek Cizyesi ve Avarızı mültezimi Diyarbakır Voyvodası (H.1203).
[294] BOA, AE.SSLM.III 375/21403, 1789 (1203).
[295] Çakan, ss.54-60.

Muhit	Konum	Cins	Adet
Üsküdar	Debbağlar Mahallesi	Ev	4
Üsküdar	Bulgurlu Mahallesi	Ev	2
Üsküdar	Bulgurlu Mahallesi	Bahçe	1
Üsküdar	Hace Hâtûn Mahallesi	Ev	3
Üsküdar	Hace Hâtûn Mahallesi	Bahçe	1
Üsküdar	Torbalı Mahallesi	Ev	3
Üsküdar	Torbalı Mahallesi	Bahçe	2
Üsküdar	Gerede Mahallesi	Ev	4
Üsküdar	Gerede Mahallesi	Bahçe	1
Üsküdar	Vâlide-i Atik Mahallesi	Ev	6
Üsküdar	Toygar Hamza Mahallesi	Ev	4
Üsküdar	Ahmed Çelebi Mahallesi	Ev	4
Üsküdar	Evliya Hoca Mahallesi	Ev	4
Üsküdar	Hamza Fakih Mahallesi	Ev	4
Üsküdar	Pazarbaşı Mahallesi	Ev	14
Üsküdar	Pazarbaşı Mahallesi	Bahçe	2
Üsküdar	Yeni Mahalle	Ev	3
Üsküdar	Kanlıca Kasabası Muhaşşi Sinan Efendi Mahallesi	Ev	4
Üsküdar	Kanlıca Kasabası Muhaşşi Sinan Efendi Mahallesi	Bahçe	4
Galata	Tatavla	Ev	25
Galata	Tatavla	Dükkân	1
Galata	Tatavla	Bahçe	3
Galata	Arnavutköy	Ev	12
Galata	Rum Ali Ağa Mahallesi	Bahçe	1
Galata	Sinan Paşa Mahallesi	Arsa	2
Galata	İstinye Kürkcübaşı Mahallesi	Ev	2
Galata	İstinye Kürkcübaşı Mahallesi	Dükkân	1
Galata	İstinye Baltalimanı	Ev	3
Galata	İstinye Yeniköy	Ev	2
Galata	İstinye Yeniköy Aya Nikola Mahallesi	Ev	3
Galata	İstinye Yeniköy Çelebi Mahallesi	Ev	2
Eyüp	Hasköy Piri Paşa Mahallesi	Ev	5

Kaynak: Çakan, ss.54-60.

Selim Ağa, Matbah Eminliği döneminde (1782) bir vakıf kurmuş ve bu müessese kapsamında olmak üzere Üsküdar'da birer adet kütüphane[296] ve mektep[297] ile üç adet çeşme ve Fatih'te yeniçeri ocağı yanında bir büyük çeşme inşa ettirmiştir.[298] Kuruluşu için verdiği 15.000 kuruş nakit paranın yanı sıra sahibi olduğu gayrimenkullerin tamamını[299] ilaveten kütüphane için 1275 adet kitabını bağışlamıştır.[300] Vakfiye metnine göre, kütüphanede üç hâfız-ı kütüb, iki hâfız-ı kütüb yamağı ve bir mücellit görevlendirilmiş ve üç hâfız-ı kütübden ikisinin ek ücret almaları kaydıyla mektepte öğretmenlik yapmaları şart koşulmuştur.[301] Ayrıca Selim Ağa, hiç bir malın satılmaması kaydıyla vakıf tevliyetinin en büyük ve en yaşlı aile mensubuna bırakılmasını, giderlerden arta kalan meblağın 250 kuruşu eşi Zeynep Hanım'a verildikten sonra torunları arasında pay edilmesini şart de koşmuştur.[302]

[296] Çakan, ss.16-33.
[297] Çakan, ss.40-46
[298] Çakan, ss.34-37.
[299] Çakan, s.54.
[300] Çakan, s.25.
[301] İsmail E. Erünsal, "Hacı Selim Ağa Kütüphanesi", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s.498.
[302] Çakan, s.61.

Tablo 25 : Selim Ağa'nın Alacaklarının Listesi

Borç Sahibi	Borç Sebebi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Halep Muhassılı Siyakzade?'nin Kapı Kethüdası Mustafa Ağa	Dar'ül-vükâle Mukataası İltizamı	1202	8.000
Konya Mütesellimi el-hac Abdullah Ağa*	Türkmenan-ı Bozulus Mukataası Malı	1203	3.993
**	Koçhisar Mukataası Malı	1203	1.919
***	Aded-i Ağnam-ı Hamid Mukataası Malı	1201-02	1.028,5
Hasançavuşzade el-Hac Ebubekir Ağa*	Menteşe Sancağı ve Avarızı Malları	1201-02	13.976
Diyarbakır Voyvodası İbrahim Ağa	Siverek Mukataası Cizyesi ve Avarızı Malları	1203	8.300
Diyarbakır Voyvodası İbrahim Ağa*	Taahhüden	1203	1.760
Kızılhisar Sakinlerinden Müteveffa Yusuf ve Ahmed*	Taahhüden	1201-02	2.000
Ergani ve Keban Madeni Emini Bekir Efendi	-	1202	7.500
Ağacıkzade Mehmed Emin Ağa	-	1202	1.000
Gediklilerden Süleyman Ağa	-	1202	250
Silahşor-ı Hassa Hurşid Selman Ağa	-	1202	1.500
		Toplam	51.226,5

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.d 12916, 1789 (1203).
* Tersane-i Amire havalesi
** Hatice Hanım hissesi
*** Zübeyde Hanım hissesi

2.2.18. Süleyman Efendi - Nüzul Emini

Süleyman Efendi'nin ilk görevi Darussaade Kâtipliği olmuş, 1767'de Şam Valisi Osman Paşa'nın Kethüdası olarak tayin edilmiştir.[303] 1769'da Bulutkapan Ali Bey tarafından Mısır'da bir ihtilal başlatılmış ve Ali Bey'in ordusunun Şam'ı işgal etmesiyle Süleyman Efendi de bu karışıklığın içerisinde kalmıştır.[304] 1771 yazında, işgal ordusunu bir aydan az bir sürede Şam'dan çıkarmasına rağmen bölgedeki nüfuzu arttığı ve Ali Bey'e karşı yetirince başarılı olmadığı için Osman Paşa görevden alınarak Karaman'a tayin edilmiştir.[305] Osman Paşa'nın azli ile beraber Süleyman Efendi de Osmanlı-Rusya savaşı sebebiyle cephe hattındaki Maçin'e Nüzul Emini tayin olunmuştur.[306]

Osmanlı-Rusya savaşının sonuna kadar bu görevde kalan Süleyman Efendi'nin savaş bitiminde (1774 Baharında) diğer Nüzul Eminleri ile birlikte Defterdarlık tarafından görülen muhasebesi[307] sonucu yolsuzluk yaptığına kanaat getirilerek Niş'e sürgün edilmiştir. 1776 baharına kadar sürgünde kalan Süleyman Efendi bu tarihte savaş döneminde kaybedilen ve tahribata uğrayan Hotin Kalesi'ne Bina Emini tayin edilmiştir.[308] Nisan 1777'de Hotin ahalisi, bölgedeki murabahacılardan yana dertli olduklarını ve Hotin Kalesi tadilatının onlar için bir yük olduğunu belirten bir şikâyeti hükumete iletmişler ve bunun üzerine Süleyman Efendi'ye ahaliyi zorlamaması talimatı verilmiştir.[309] Hotin kalesi'nin tadilatı Kasım 1777'de tamamlanmış ve artan malzemelerin alındıkları muhitlere iadesi için de Süleyman Efendi vazifelendirilmiştir.[310]

Hotin'deki vazifesini tamamlayan Süleyman Efendi merkeze yazdığı bir tezkire ile görev talebinde bulunmuştur. Merkezden gelen cevap ile hüsn-i hizmetinin zayi edilmeyeceği belirtilerek[311] Aralık 1777'de İsmail kalesine konuşlandırılacak olan ordunun Nüzul Eminliği görevi kendisine verilmiştir.[312] Şubat 1778'de vazifesine

---

[303] Süreyya, s.1235.
[304] Feridun Emecen, "Ali Bey, Bulutkapan", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, s.383.
[305] Adil Erken, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Şam Valilerinin Emirü'l-Hacc Olarak Hizmetleri", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2017), s.87.
[306] BOA, CEVDET ASKERİYE 923/39894, 1771 (1185).
[307] BOA, TS.MA.e 793/36, 1774 (1187).
[308] BOA, CEVDET MALİYE 61/2777, 1776 (1190).
[309] BOA, CEVDET MALİYE 612/25237, 1777 (1191).
[310] BOA, CEVDET ASKERİYE 898/38668, 1777 (1191).
[311] BOA, AE.SABH.I 180/11975, 1777 (1191).
[312] BOA, CEVDET ASKERİYE 844/36064, 1777 (1191).

ilaveten İsmail kalesi Bina Eminliği'ne getirilerek kale çevresinde askeri tahkimat inşa etmekle görevlendirilmiştir.[313] İş yükünün artmasından ötürü Nisan 1778'de Ağazade Mustafa Reşid Efendi kâtip olarak yanına tayin edilmiş[314] Ekim 1778'de vazifesinin başındayken vefat etmiştir.[315]

2.2.19. Süleyman Efendi (Çaprastlı Damadı) - Nüzul Emini

Kasım 1784'ten önce Baruthane-i Amire Eminliği'ne tayin olunmuş[316] Mayıs 1785'te de 2.000 kantar siyah barut imal etmekle vazifelendirilmiş[317] ayrıca Baruthane'de yapılacak tamirat için 50.000 kuruşluk bir ödenek verilmiştir.[318] Eylül 1786'ya gelindiğinde, sipariş edilen 2.000 kantar siyah barutun üretimini tamamlayarak cephaneye ve test edilmeleri için 3 varil numuneyi de Topçubaşı'ya göndermiş[319] ve imalat sürecinin muhasebesini görerek hesap defterlerini Başmuhasebe'ye teslim etmiştir.[320]

Ekim 1786'de, Baruthane Eminliği'nin akabinde, Payas bölgesinde yaşayan ayan ailesi Küçükalioğulları'nın etkinliklerini soruşturmak üzere görevlendirilmiştir.[321] Ekim 1787'de, Osmanlı-Rusya savaşı için sefere çıkan orduya 42.677,5 kuruşluk bir bütçeyle Nüzul Emini tayin edilmiştir.[322] Ekim 1788'de, ihtiyaç duyulan arpayı Feth'ül-İslam bölgesindeki ordunun Nüzul Eminliği'ni yapan Halil (İzmirli) Ağa'dan temin edebileceği belirtilerek, mübayaa için 5.000 kuruş ilave bütçe tahsis olunmuştur.[323]

---

[313] BOA, CEVDET ASKERİYE 915/39526, 1778 (1192).
[314] BOA, CEVDET ASKERİYE 1054/46332, 1778 (1192).
[315] BOA, TS.MA.d 3367, 1778 (1192).
[316] BOA, CEVDET ADLİYE 11/731, 1784 (1198). Belgeden elde edilen bilgilere göre, Süleyman Efendi'nin belirtilen tarihten önce mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[317] BOA, AE.SABH.I 156/10434, 1785 (1199).
[318] BOA, CEVDET ASKERİYE 1075/47368, 1785 (1199)
[319] BOA, AE.SABH.I 65/4528, 1786 (1200).
[320] BOA, D.BŞM.d 5323, 1786 (1200).
[321] BOA, HAT 20/962, 1786 (1201). Küçükalioğulları bölgede etkin bir diğer ayan ailesi olan Üveysğulları ile rekabet halindeyken üstünlük sağlamış ve Payas'ta hâkimiyet kurmuştu. Ailenin reisi Halil Ağa, hacıların Payas'tan salimen geçişine yardım etmesini de sebep göstererek Üzeyir Sancağı'nı beylerbeyi payesi ile talep etmişti ki mezkûr Sancağın idaresi Alaybeyliği payesi ile şahsına tevcih edilmiş ve hizmetlerinin seyrine göre taleplerinin karşılanacağı belirtilmiştir.
[322] BOA, HAT 1665/70, 1787 (1201).
[323] BOA, AE.SABH.I 313/21026, 1788 (1203).

Ancak meblağın yetmemiş olması muhtemeldir ki iki hafta sonra 3.000 kuruş daha havale edilmiştir.[324]

Kasım 1788'de görevinin başında iken vefat eden[325] Süleyman Efendi, yaşarken Dimos Ayıntab Mukataası'nın çeyrek hissesine de malikâne mutasarrıftı.[326] Ayrıca, yönetici zümre mensuplarından ve zımmi sarraflardan pek çok kişiyle finansal ilişkisi içerisine girmişti.

Tablo 26 : Süleyman (Çaprastlı Damadı) Efendi'nin Alacaklarının Listesi

Borç Sahibi	Tahakkuk Yılı (Hicri)	Miktar (Kuruş)
Sabık Erzurum Valisi Vezir Timur Paşa	1198	55.000
Vezir Timur Paşa'nın Kethüdası Ahmed Paşa	1198	29.000
Niğde Mutasarrıfı Vezir el-Hac Derviş Paşa	1200	1.641,5
Yanyalı Ali bin Musa	1194	100
Battalzade Müderris Seyyid Mehmed Ağa	-	3.000
Kars Muhafızı Numan Paşa	1201	1.344
Çorum Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa	1199	35.237,5
	Toplam	125.323

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 80/32, 1788 (1203).

Tablo 27 : Süleyman (Çaprastlı Damadı) Efendi'nin Borçlarının Listesi

Alacak Sahibi	Miktar (Kuruş)
Hasan Paşa Hanı'nda Agop İsimli bir Zimmi	40.000
Toros İsimli Bir Zimmi	1.406
Yeni Valide Hanı'nda Mosez İsimli Bir Zimmi	23.162
İsimleri Meçhul Şahıslar	13.008
Toplam	77.576

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.e 80/32, 1788 (1203).

[324] BOA, AE.SSLM.III 305/17836, 1788 (1203).
[325] BOA, D.BŞM.d 5678, 1788 (1203).
[326] BOA, HAT 272/15946, 1790 (1205). Süleyman Efendi'nin vefatından iki yıl sonra oğlu Arif babasının malikâne usulü ile idare ettiği hissenin tasarrufunu talep etmiş ve isteğine olumlu yanıt verilerek kendisiyle yeni bir sözleşme yapılmıştır.

2.2.20. Yusuf Efendi - Surre Emini

Temmuz 1762'den sonra Emin Bey'in yerine Sırkatibi tayin olunmuş[327], Ekim 1764'te Abdurrahman Ağa'nın yerine Hazine-i Hümayun Kethüdası olarak görevlendirilmiş[328] ve 25 Mart 1771'de saraydan çerağ (emekli) edilmiştir.[329]

Yusuf Efendi, Ekim 1772'de Surre Emini tayin olunmuştur ki bu vazifelendirmenin nedeni şu şekilde izah edilebilir. Osmanlı-Rusya savaşını fırsat bilen ve bağımsız bir siyasi yapı kurmak için harekete geçen Bulutkapan Ali Bey, 1769'da önce Mısır'da ardından Hicaz ve Suriye üzerinde hâkimiyet kurmuştur. 1773 Mayıs'ına kadar süren bu ihtilal ve 1772 Haziran'ında Rus donanmasının Beyrut Limanını işgali[330] neticesinde Surre-i Hümayun'un güzergâhı tehlikeye girmiştir. Ayrıca, ihtilal ve işgal sebebiyle Cevali-i Şam'ın tahsili mümkün olmamış ve ihtiyaç duyulan 23.812 kuruşun hazineden temin edilmesine karar verilmiştir.[331] Bu sebeple de 1773 senesine ait Surre Eminliği'ne sabık hazine memurlarından birinin tayin edilmesi uygun görülmüştür. Yusuf Efendi Surre-i Hümayun'u salimen ulaştırarak dönmüş ve Ağustos 1774'te İstanbul'da vefat etmiştir.[332]

Yusuf Efendi, görevlerini ifa ederken bir kısım mukataaları da idare etmekteydi ki şu şekilde sıralanabilir: İstanbul Kantar Resmi Mukataası (yarım), Eğirdir Haslar Mukataası, Pınarbaşı ve Tevabii Mukataası (çeyrek) ve Yörükan-ı Anadolu Mukataası (çeyrek).[333]

Yusuf Efendi, Hazine-i Hümayun Kethüdalığı yapmış olması nedeniyle yoğun finansal ilişkilere girmiş, kariyerini sarayda geçirmiş olması sebebiyle bu münasebetlerin

---

[327] BOA, TS.MA.d 8283, 1762 (1175). Belgeden elde edilen bilgilere göre, belirtilen tarihlerden sonra mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak bu göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[328] BOA, TS.MA.d 3481, 1764 (1178).
[329] BOA, TS.MA.d 2607, 1771 (1185).
[330] William Persen, "The Russian Occupations of Beirut, 1772 - 74", **Journal of The Royal Central Asian Society**, Cilt:42, Sayı:3-4, 1955, ss.275-286.
[331] BOA, CEVDET MALİYE 37/1690, 1772 (1186).
[332] BOA, TS.MA.e 230/34, 1774 (1188).
[333] BOA, CEVDET MALİYE 695/28465, 1766 (1179); Diğer yarısına Darphane Emini İsmail Raif Bey mutasarrıftı. BOA, AE.SMST.III 131/10236, 1769 (1182). BOA, CEVDET EVKAF 41/2042, 1769 (1182). BOA, CEVDET MALİYE 707/28877, 1770 (1183).

tamamını saraylılar ile kurmuştur. Hiç borcu olmayıp yalnızca alacağı bulunan Yusuf Efendi'nin toplam alacakları 36.136 kuruş ediyordu.[334]

Tablo 28 : Yusuf Efendi'nin Alacaklarının Listesi

Borç Sahibi	Miktar (Kuruş)	Borç Sahibi	Miktar (Kuruş)
Sultanzade İsmail	590,5	Kahvecibaşı İsmail Ağa	1.510
Dülbend Ağası Emin Bey	1.200,5	Çerkes Mehmed Ağa	590
Kabzullah Efendi	157	Abdülkerim Ağa	481,5
Hasekizade Muhammed Ağa	1.225	Kahvecibaşı İbrahim Ağa	40
Memiş Ağa	1.000	Şamlı Mehmed Ağa	350
Teberdar Hacı Halil	600	Helvacı Bekir Efendi	324,5
Kürkçü Bıçakçığlu	8.109,5	Tosun Ali Ağa	200
Sabık Dülbend Ağası Hafız Mustafa Ağa	1.000	Saka Muhammed Ağa	521
Tabib Mustafa Efendi	150	Yörük Voyvodası el-Hac Muhammed Ağa	1.000
Rodos Mütevellisi Ahmed Ağa	375	Sersaka-ı Sabık Mustafa Ağa	2.055
Şahincibaşı Seyyid Muhammed Ağa	379	Kavukçu İbrahim Çelebi	60,5
Sabık Serleşker-i Hassa Bekir Ağa	152,5	Cabi Muhammed Efendi	478
Kuyumcubaşı Ağa	500	Hacı Hasanzade Mustafa Ağa	1.207
Kethüda	140	Sabık Çantacı Bekir Ağa	1.765,5
Kösezade Muhammed	77	Gedikliyan-ı Divan-ı Hümayun Abdülkerim	300
Çörekçi Muhammed Alemdar	1.330	Şahin Bey	116,5
Abdullah Ağa	715	Şehindizade Abdülkadir	382
Sofalı Halil	100	Sabık Mirahor-ı Sani Merhum Feyzi Bey	3.300
Merhum Çukadar Muhammed Nabi	500	Edirneli Dürzi	416,5
İmam-ı Sani Efendi (İki Sim Gaddare ve Raht Bedeli)	224	Lala Osman	511
Kürkçübaşı	137	Başdilsiz	42

[334] BOA, TS.MA.d 2786, 1774 (1187).

Borç Sahibi	Miktar (Kuruş)	Borç Sahibi	Miktar (Kuruş)
Kuşçu İbrahim	56,5	Hallaçbaşı	155
Süleyman Ağa	150	Müezzinbaşı	20
Kuşçu Musa	20	Karakulak	68,5
Musahib Beşir Ağa	30	Kiler Kethüdası Mustafa Ağa	250
Arapgirlizade	265,5	Aydınlı Ali Ağa	503,5
Küçük Dilsiz	19	Kahvecibaşı Ağa	285
		Toplam	36.136

Kaynak: BOA, TS.MA.d 2786, 1774 (1187).

2.2.21. Yusuf Efendi (Hamamizade) - Tersane Emini

1708 yılında doğan Yusuf Efendi, 1728'de Nevşehirli İbrahim Paşa'nın Çuhadarı olarak ilk vazifesini almıştır. Aynı yıl Temmuz'da, Mübaşir Hasan Ağa ile birlikte, Cebrailoğulları isimli eşkıya grubunun Malatya'daki kanunsuz faaliyetlerini tahkik etmek üzere görevlendirilmiştir.[335] İbrahim Paşa'nın Patrona Halil İsyanı ile azil ve idam edilmesinin akabinde Divan-ı Hümayun Kâtipliği'ne getirilmiştir.[336] Mayıs 1742'den sonra Ocak 1744'ten önce Tophane-i Amire Eminliği'ne tayin edilerek ilk Eminlik vazifesini üstlenmiştir. Bu döneminde, Tophane binası ve fırınları geniş çaplı bir tadilattan geçirilmiş[337] ve 200 adet yeni top ve havan imal edilmiştir.[338] Ocak 1745'de, Tophane ambarındaki mühimmatı ve muhasebesine ait defterleri halefi Hacı Mustafa Efendi'ye devrederek Tophane-i Amire Eminliği'nden ayrılmıştır.[339] Tophane Eminliği'nden sonraki vazifesi Şehreminilik olmuş[340], Temmuz 1752'den önce Başmuhasebeci ve Mart 1756'dan önce Başruznameci yapılmıştır. Nisan 1757'den önce

[335] BOA, AE.SAMD.III 102/10064, 1728 (1140).
[336] BOA, AE.SMHD.I 78/5210, 1737 (1149).
[337] BOA, KK.d 6660, 1744 (1156). Belgeden elde edilen bilgilere göre, Yusuf Ağa'nın belirtilen tarih aralığında mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[338] BOA, TS.MA.d 2228, 1746 (1158).
[339] BOA, MAD.d 18431, 1745 (1157).
[340] BOA, TS.MA.e 102/44, 1750 (1162).

Sadaret Kethüdası tayin edilmiş ancak Eylül 1757'den önce Başruznameciliğe geri dönmüştür.[341]

Kasım 1757'de, Edirne'deki Saray-ı Hümayun'un, Sadrazam Sarayı'nın ve sair binanın tamiri için Bina Emini olarak görevlendirilmiştir.[342] 1758 Eylül'ünde tadilat için gereken mermer Tekirdağ'dan ve ıhlamur kerestesi Filibe'den[343], Kasım'ında da 50.000 kuruşluk bir bütçe[344] hazineden tahsis edilmiştir. 1760'ta, Edirne'deki vazifesini başarıyla tamamlaması sebebiyle, Sultan III. Mustafa tarafından yaptırılan Laleli Camii'nin Bina Eminliği'ne getirilmiş[345] ve 1761'de de Nur-ı Osmaniye Vakfı Mütevellisi yapılmıştır.[346] Camii inşaatı devam ederken başka bazı binalar için de Yusuf Efendi'den yardım talep edilmiştir ki bunlardan biri Langa-i Yeni kapısı dışında inşa edilen iskeleye kereste temin etmek iken diğerleri Çuka Kârhanesi yakınlarındaki Soğancısinan Camii'nin ve Okmeydanı'ndaki kasırların levazım ihtiyacının karşılanması idi.[347]

Haziran 1765'te, Laleli Camii'nin inşaatının akabinde, İzmir ve tevabii cizyesinden verilmek üzere 1.182,5 kuruşluk ödenek ile birinci kez Tersane-i Amire Eminliği'ne tayin edilmiş[348] ancak Ekim 1767'da nakline memur olduğu levazımı vakitlice teslim edemediği için azledilmiştir.[349] Buna rağmen, Nisan 1770'de Tersane-i Amire içerisinde yer alan buğday ambarını, masrafları Ağrıboz avarızından karşılanmak üzere, bina etmekle görevlendirilmiştir.[350] Aralık 1770'te ise 125.000 kuruşluk bir bütçe ile ikinci kez Tersane-i Amire Eminliği vazifesine getirilmiştir.[351] Nisan 1772'den önce ismi meçhul müzmin bir hastalığa yakalanmış ve bu sebeple görevinden ayrılmıştır.[352] 1772 senesi Yusuf Efendi için zor bir yıl olmuştur. Zira önce Nisan'da Hocapaşa'daki

[341] BOA, D.BŞM.MHF.d 12598, 1752 (1165); BOA, AE.SOSM.III 32/2228, 1756 (1169); BOA, AE.SOSM.III 33/2328, 1757 (1170); BOA, AE.SOSM.III 35/2514, 1757 (1170). Belgelerden elde edilen bilgilere göre, belirtilen tarihlerden önce mezkûr görevlere geldiği anlaşılmış ancak bu görevlere tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.
[342] BOA, TS.MA.d 1099, 1757 (1171).
[343] BOA, TS.MA.d 9566, 1758 (1171).
[344] BOA, CEVDET SARAY 61/3083, 1758 (1172).
[345] BOA, CEVDET SARAY 7/332, 1760 (1174).
[346] BOA, TS.MA.d 4284, 1761 (1174).
[347] BOA, D.BŞM.BNE.d 15945, 1761 (1174).
[348] BOA, AE.SMST.III 316/25461, 1765 (1179).
[349] BOA, AE.SMST.III 292/23371, 1767 (1181).
[350] BOA, TS.MA.e 457/17, 1770 (1183).
[351] BOA, CEVDET BAHRİYE 127/6153, 1770 (1184); BOA, CEVDET BAHRİYE 188/8822, 1770 (1184).
[352] BOA, TS.MA.d 6103, 1772 (1186). Belgeden elde edilen bilgilere göre, belirtilen tarihten önce mezkûr göreve geldiği anlaşılmış ancak göreve tam olarak ne zaman getirildiği tespit edilememiştir.

konağında yangın çıkmış[353] ve sonra Haziran'da hususi hazinedarı ve iltizamcısı Hacı Mustafa Efendi vefat etmiştir[354]. Yusuf Efendi, 11 Mart 1775'te vefat etmiş ve Cağaloğlu'nda yaptırdığı mektebin haziresine defnedilmiştir.[355]

Yusuf Efendi, görevlerini icra ederken bir takım mukataaları da idare etmekteydi ki şu şekilde sıralanabilir: Köstendil Sancağı Dubniçe ve Tevabii Haslar Mukataası (yarım),[356] Sayda ve Akka ve Mülhakatı Pamuk İpliği Mukataası,[357] İstanbul Tütün Gümrüğü (yarım çeyreği),[358] Selanik ve Tevabii Tütün Gümrüğü,[359] Boyabad Çeltik Mukataası, Sofya ve Tevabii Celepkeşanı[360] ve Selanik Tuzhanesi.[361] Ayrıca, Vize, Silistre, Çirmen, Geyve ve Akhisar kazalarında zeametlere mutasarrıftı.[362]

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Yusuf Efendi'nin bina ettirdiği üç farklı hayrat bulunmaktadır. Birincisi, Pirinççi Sinan, Arabacılar (Unkapanı) ve Daye Hatun (Demirkapı) Mahalleleri'nde olmak üzere İstanbul'da inşa ettirdiği çeşmelerdir. İkincisi, Rumeli'de Babadağı kazası Pelitli karyesinde birer adet cami, mektep ve çeşme'den müteşekkil bir külliyedir.[363] Yusuf Efendi, Sadaret Kethüdası olduğu dönemde (1757) kurduğu bu vakıfların devamlılığını temin etmek amacıyla Havass-ı Hümayun'a ait olan Köstendil Sancağı Dubniçe ve tevabii haslar mukataası yarım hissesini miriden şahsına temlik olarak talep etmiştir. İsteği kabul edilmesiyle birlikte hissesinin gelirini mezkûr vakıflara tahsis etmiştir.[364] Son hayrat faaliyeti ise İstanbul Cağaloğlu'nda Hassa Mimarı Mehmed Tahir Ağa'ya 1771-1773 tarihlerinde inşa ettirdiği iki katlı taş mekteptir.[365]

---

[353] BOA, TS.MA.e 194/15, 1772 (1186).
[354] BOA, TS.MA.e 167/14, 1772 (1186).
[355] Süreyya, s.1690.
[356] BOA, TS.MA.e 738/5, 1750 (1163).
[357] BOA, TS.MA.e 198/20, 1756 (1169).
[358] BOA, AE.SOSM.III 32/2228, 1756 (1169).
[359] BOA, AE.SMST.III 42/2989, 1758 (1171). Bu hisseye İstanbul Gümrük Emini Hacı Mustafa Ağa ve Matbah-ı Amire Emini Mustafa Bey ile ortak olarak mutasarrıftı.
[360] BOA, CEVDET MALİYE 588/24216, 1775 (1189).
[361] BOA, AE.SMST.III 293/23464, 1767 (1181).
[362] BOA, A.DVNS.MHM.d 137/247-334, 1730 (1142).
[363] BOA, AE.SOSM.III 33/2328, 1757 (1170).
[364] BOA, CEVDET MALİYE 615/25371, 1775 (1189).
[365] Tarkan Okçuoğlu, "Yusuf Ağa Sıbyan Mektebi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:7, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994, s.536. Bu yapı, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra, Hattat Ârif Hikmet Bey'in ve Evkaf Nâzırı Şeyhülislâm Hayri Efendi'nin marifetleriyle Medreset'ül-Hattatin olarak hizmet vermiş olup halen varlığını sürdürmektedir. Uğur Derman, "Medreset'ül-Hattatin", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, s.341.

3. EMİN AĞALAR'IN SERVETLERİ

3.1. MUHALLEFAT DEFTERLERİ

Arapça kökenli olup "arkadan gelen veya geride kalan" anlamlarındaki "halef" sözcüğünden türeyen "Muhallefat" kelimesi, Osmanlı hukuk sisteminde, muhtelif sebeplerle sahiplerinin tasarrufundan çıkan eşya, emval, emlak, nukud, alacak ve verecek dâhil tüm servetleri ifade etmek için kullanılmış, "bırakılmış" manasındaki "Tereke" kelimesi de yine bu kavramı karşılamak maksadıyla tercih edilmiştir.[366] Muhallefat ve Tereke sözcüklerinin tam olarak aynı anlama gelip gelmedikleri ve aralarında kavramsal farklılıkların olup olmadığı konusunda kesinlik yoktur. Tarihsel seyir açısından bakıldığında, ilk asırlara ait şeriyye sicillerinde muhallefat kelimesi yaygın şekilde kullanılırken 18. yüzyılın ortasından itibaren mevzubahis kayıtları ifade etmek için tereke sözcüğü daha fazla tercih edilir hale gelmiştir. Bunun yanı sıra, maliye kalemlerine ait evraklarda muhallefat kelimesinin kullanımı devam etmiştir.[367]

Muhallefat ve tereke kelimeleri arasında kavramsal ayrım olduğu yönünde bir görüş vardır ancak sunulan kanıtlar iddia edilen farklılığa kesinlik kazandırmamaktadır. Cezar, Neumann ve Bozkurt'a göre ayrım, Osmanlı hukukunda var olan müsadere uygulamasından kaynaklanır. Müsadereye maruz kalanların servetleri için muhallefat kavramı kullanılırken mirası varisleri arasında kanunlara uygun şekilde pay edilenlerin malvarlıkları için tereke tercih edilmiştir.[368] Neumann, muhallefat ve tereke kayıtlarının içeriklerinde karşılaşılan bir duruma dayanarak kanaatini desteklemektedir. Buna göre, terekelerde -veraset hukukunun gereği olarak- yalnızca vefat eden şahsa ait mallar bulunurken muhallefatlarda -müsaderenin muhtemel sonucu olarak- kişinin aile efradına

[366] Osmanlı hukukuna göre, ölenlere ait servetlerin tespitinden ve varisler arasında taksiminden sorumlu görevliler kadılardı. Zamanla bu vazife kadılara bağlı çalışan ve kassam denilen memurlara devredilmişti. Yönetici sınıfa mensup kişilerin miraslarının kaydedilmesi zorunluydu. Ancak sivillere ait servetlerle alakalı işlemlerin kadıya yaptırılması rızaya ya da belirli şartlara bağlıydı. Kadı, yalnızca talep halinde veya varisler arasında reşit olmayanlar varsa tespit-taksim sürecine müdahil oluyordu. Mensubu olduğu zümre fark etmeksizin veraset işlemleri kadılık marifetiyle yürütülenlere ait tüm belgeler ise şeriyye sicillerinde tutulurdu. Tahsin Özcan, "Muhallefat", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005, s.406.

[367] Fatih Bozkurt, "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt:11, Sayı:22, 2013, s.195.

[368] Yavuz Cezar, "Bir Âyanın Muhallefatı: Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Müsadere olayı ve terekenin incelenmesi)", **Belleten**, Cilt:41, Sayı:161, Ocak 1977, s.41.

ait varlıklar da yer almaktadır.[369] Bozkurt ise, 19. yüzyılın başlarına ait Afyon şeriyye sicillerindeki bir durumdan hareketle düşüncesini desteklemektedir. Buna göre, aynı sicil içerisinde müsadere edilmiş malların kayıtları için muhallefat ifadesi miras belgeleri içinse tereke tabiri kullanılmıştır.[370] Bu noktada, durumla ilgili değerlendirme yapmadan evvel müsadere kavramını izah etmek yerinde olacaktır.

"Ortaya çıkmak" anlamındaki "sudur" kelimesinden türeyen "Müsadere", bir kişiye veya kuruma ait bir malın ya da emlakin devlet eliyle cezaen veya tedbiren geçici veya kalıcı suretle zabt edilmesidir. Tarihin farklı dönemlerinde de var olduğu anlaşılan bu uygulama, bedele mukabil olarak bir mala veya emlake el konulması anlamına gelen istimlakten farklıdır. Zira müsadere usulünde bedel ödenmesi söz konusu değildir.[371]

Müsadere uygulaması, antik dönemlerden beri karşılaşılan bir ceza yöntemiydi. Babil'deki Hammurabi kanunlarında, Hindistan'daki Manu kanunlarında, Asurlular'da ve Yunanlar'da görülen müsadere, cinayet veya mala zarar verme gibi suçlarda başvurulan ve mağdurun lehine icra edilen bir ceza olarak tercih ediliyordu. Eski Türk toplumlarında da benzer usullerle müsadereye rastlanılırdı.[372] Batı hukuk sistemlerinde de görülen müsadere, Roma döneminde diğer antik toplumlarda olduğu gibi adi suçlara uygulanan bir ceza iken büyük kanun koyucu Justinianus'tan itibaren ölen ya da cezalandırılan devlet görevlilerinin malvarlıklarına devlet lehine el konulması yöntemini de içerecek şekilde genişledi. Ortaçağ'da ve erken modern dönemde, kilise başta olmak üzere pek çok güç tarafından dinsel çatışmalarda da tercih edilen bir yöntem haline geldi. Modernleşme ve mülkiyet hukukunun gelişmesiyle beraber uygulamadan kalktı.[373]

Müsadere uygulamasına, İslam tarihinin ilk yıllarından itibaren, devlet görevlilerinin servetlerinde kaynağı açıklanamayan artış olması halinde fazla kısma el konulması şeklinde rastlanır. Bilhassa ikinci Halife Ömer bin Hattab'ın idaresi altında kamu personelinin sıkı denetime tabi tutulduğu ayrıca önde gelen sahabelere ve

[369] Christoph K. Neumann, "Birey Olmanın Alameti Olarak Tüketim Kalıpları: 18. Yüzyıl Osmanlı Meta Evreninden Örnek Vakalar", **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Sayı:8, Bahar 2009, s.16.
[370] Bozkurt, *Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları*, s.196.
[371] Cengiz Tomar, "Müsadere", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s.65.
[372] Mahmud Esad Kalıpçı, "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsadere Kurumu", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 2013), ss.15-22.
[373] Kalıpçı, ss.24-46.

Halife'nin kendi ailesine dahi kısmi müsadereler uyguladığı bilinmektedir. Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde müsadere yöntemi zaman zaman amacının dışına çıkarak halkın malını gasp etme hüviyetine bürünmüş ancak bu durum nadir hallerde vuku bulmuştur. Selçuklular'da ise bir adım ileri gidilerek müsadere işlemleri için divan-ı müsadere adlı bir müessese kurulmuş ve uygulamanın kapsamı zimmete mal geçiren devlet görevlilerini ve siyaseten katledilenleri cezalandırmak olmuştur. Ayrıca, Nizamülmülk'ün müsadereyi adilane uygulanmak kaydıyla tavsiye ettiği de bilinmektedir.[374]

Müsadere aynı usulle Osmanlılar'da da uygulanmıştır. İlk dönemlerde, merkezi otoritenin nispeten zayıf olması sebebiyle, çok sık karşılaşılmayan bir durumdur. Fakat Fatih Sultan Mehmed'in saltanatından itibaren yoğun bir şekilde görülmeye başlanmıştır ki Fatih'in bilinen ilk kararı Sadrazam Çandarlı Halil Paşa için alınandır. 16. yüzyıldan itibaren usulün dönüşüm geçirdiği ve ilmiye sınıfı mensupları hariç tüm devlet görevlilerine suçlu olup olmamalarından bağımsız olarak uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu değişimin, devletin siyasal otoritesini koruyacak bir tedbir yöntemi geliştirmek amacıyla gerçekleştirildiği söylenebilir. 17. yüzyıldan itibaren müsadere devletin artan mali yükünü finanse etmek için ihtiyaç duyulan yeni gelir kalemlerinden birisi haline gelmiş ve kapsamı ilmiye sınıfını da içerecek şekilde genişletilmiştir. Ancak ulema nezdindeki uygulama zimmete mal geçirme ve haksız kazanç elde etme gibi suçlara verilen bir ceza olarak kalmıştır. 18. yüzyıl ile birlikte bir adım daha ileri gidilerek sivillere de uygulanmaya başlanmış ve 1768-1774 Osmanlı-Rusya savaşı sırasında vefat eden imalathane işletmecileri için servetlerinin %60'ının müsadere edilmesi kararı alınmıştır. II. Mahmud döneminde müsadere ayanlar ile yapılan mücadelenin bir parçasını teşkil etmiş ve ayan ailelerinin iktisadi sürekliliği kırılarak merkezi otorite güçlendirilmiştir. Müsadere yöntemi, Tanzimat Fermanı ile birlikte uygulamadan kaldırılmıştır.[375]

Bu açıklamaların akabinde, müsadere usulünün Osmanlı pratiğindeki seyrini dikkate alarak tereke ve muhallefat kelimeleri arasındaki ilişkiyi bir kez daha irdelemek uygun olacaktır. Hatırlanacağı üzere Cezar, Neumann ve Bozkurt'un, kavramsal ayrımı,

[374] Kalıpçı, ss.47-64.
[375] Tuncay Öğün, "Müsadere (Osmanlılar'da)", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s.67.

müsadere uygulaması ekseninde yaptığı ifade edilmişti. Bu yorum bizce kısmen kabul edilebilirdir. Zira, müsadere kapsamının değişken ve genişleme haddinin sınırsız olduğu görülmekte ve malvarlıkları muhallefat olarak tasnif edilmemiş kişilere dahi uygulandığı anlaşılmaktadır. Sivillere ait ilk dönem kayıtlar için muhallefat kavramının kullanılması ve -müsadereye maruz kalma ihtimali bulunan- yönetici sınıfın alt kademesine mensup memurların veraset kayıtlarının tereke olarak tutulması bir başka soru işaretini oluşturmaktadır. Bizce, kelimelerin kullanımı ihtiyaridir ve terekeleri kaydedenlerin ilmiye sınıfına mensup kadılar olması ve muhallefatları kaydedenlerin kalemiye sınıfına mensup kâtipler olması sebebiyle bu ayrım yaşanmıştır. Bu noktada, niye servetlerin bir kısmı kalemiye kâtipleri tarafından işlenirken bir kısmı kadılar tarafından işleniyordu soru akla gelebilir. Cezar ve diğerleri ile uzlaştığımız husus tam olarak burada ortaya çıkmaktadır. Bizce, müsadere edilme ihtimali olan mirasların veraset süreçlerinin merkez maliyesine bağlı ilgili kalem eliyle yapılması ve müsaderesi düşünülmeyen mirasların işlemlerinin yerel kadılara bırakılması bu farklılığı ortaya çıkarmıştır.

3.1.1. Muhallefat Evraklarının Hazırlanma Süreci

Bir kişinin muhtelif sebeplerle uhdesinden çıkan malvarlığının tespit edilmesi işlemi olarak adlandırılan "Muhallefat Tahriri", yukarıda da değinildiği gibi, farklı hukuki-idari birimler tarafından yapılabiliyordu. Bu bölüm dâhilinde, merkez maliyesine bağlı ilgili kalem marifetiyle yürütülen süreç incelenecektir.

Tahrir sürecinde tek çeşit prosedür bulunmamaktaydı. Bilhassa, taşrada yapılacak işlem ile başkentte yürütülecek süreç farklılık arz ediyordu. Fakat iki durumda da uygulamanın başlayabilmesi için gereken şey padişah fermanıydı. Ancak taşradaki bazı hallerde yerel idarecilerin süreci ferman çıkmadan başlatmaları da söz konusu olurdu. Eğer vefat durumu vaki ise öncelikle ölüm haberi merkeze iletilir akabinde tahrir için ferman verilirdi. Sürgün veya idam gibi bir ceza dolayısıyla işlem uygulanacak ise infaz hükmü süreci başlatma emrini ihtiva edecek şekilde hazırlanırdı.[376]

[376] Cahit Telci, "Osmanlı Devletinde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt:22, Sayı:2, Aralık 2007, s.149.

Merkez maliyesi bünyesinde, muhallefat süreçlerinden sorumlu kaleme Muhallefat Halifeliği denilmişti ki Başmuhasebe Kalemi'ne bağlı üç halifelikten biriydi (diğerleri devletin alacaklarından sorumlu Zimmet Halifeliği ve malikâne usulünü yürütmekle görevli Malikâne Halifeliği'ydi).[377] Muhallefat Halifeliği, hem operasyon birimi hem de bilgi işlem birimi olarak görev yapmıştı. Buna göre, sürecin başlaması için ilgili emir buraya iletilmekte ve bununla birlikte halifelik "Muhallefat Tahriri" işlemini yapmak üzere harekete geçmekteydi. Ayrıca, tüm süreci takip ederek denetler ve kayıtların incelenmesi, soruşturulması ve arşivlenmesi faaliyetlerini de icra ederdi.[378]

Tahrir Görevlileri

Görevlilerin başta geleni, yürütülecek işlemlerin neredeyse tamamında yer alan ve muhallefatı tahrir edilecek kişiye mahsusen tayin edilen Mübaşir'di. Bu vazife için genellikle Kapıcıbaşılar tercih edilirken Ruznamecilerin, Başbakikullarının, Hacegânların ve Saray Gediklilerinin seçildiği de olurdu. Bazı durumlarda ise kişi olarak değil, heyet şeklinde tayin yapılabiliyordu. Mübaşirin görevi "Muhallefat Tahriri" sürecine tüm aşamalar tamamlanana kadar nezaret etmek ve bazı aşamaları doğrudan icra etmekti. Bu sebeple, bir takım hasletlere sahip olmaları gerekirdi. Bosna Valisi Abdullah Paşa'nın 1785 tarihli muhallefatı hakkındaki yazışmalardan tespit edilebildiği kadarıyla, mübaşirin "hizmeti, liyakati, sadakati ve istikameti malum bir kişi" olması gerektiği ifade ediliyordu. Ayrıca, tahriri yapılacak malvarlıklarının mahiyetleri hakkında malumat sahibi kişilerin tercihe şayan olduğu dile getirilmişti.[379]

Tahririn yalnızca mübaşir marifetiyle yürütülmesi zor bir süreç olmasından dolayı mübaşire yardımcı olmak için başka vazifelendirmeler de yapılırdı. Bu görevlilerin başında kadılar geliyordu ki sürecin kanunlara uygun bir şekilde yürütülmesini denetlemek ve tescil veya temhir gibi hukuki işlemleri icra etmek maksadıyla ilgili mıntıkada vazifeli olanlar arasından tayin olunurdular. Bir diğer görevli ise yerel idari amirlerdi. Sürecin yürütülmesi dâhilinde kolluk gücü başta olmak üzere maddi ve fiziki

[377] Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.355.
[378] Özcan, s.407.
[379] Telci, ss.151-152.

ihtiyaçlar hâsıl olabilmekteydi ki bu muhtemel taleplerin karşılanabilmesi için ilgili mahallin mütesellim ve mutasarrıf gibi alt kademe yöneticilerine emir gönderilirdi. Mübaşire yardım eden son görevli çeşidi ise Ehl-i Hibre olarak isimlendirilen kişi ya da kişilerdi. Uzman anlamında kullanılan bu sıfata sahibi olanlar, eşya, emval ve emlak gibi malvarlığı cinslerinin muhteviyatlarına ve takribi piyasa değerlerine vakıf kişilerdi. Vazifeleri ise mübaşire kayıt ve satış gibi aşamalarda teknik bilgi desteği sağlamaktı.[380]

Sürecin İşleyişi

Süreç iki bölümden oluşuyordu. Birinci aşama, Terkim-Tahrir olarak isimlendirilen sayım ve yazım uygulamasıydı. Bu bölüm de iki alt kısma ayrılmaktaydı. Tayin olunan Mübaşir ve yardımcı görevliler, muhallefatı hazırlanacak kişinin bilinen evlerine gider ve malvarlığının dökümünü hazırlardı. Evler oda oda dolaşılır ve görünür ya da gizli tüm eşyalar, evraklar ve paralar tespit edilerek kayda alınırdı. ehl-i hibrenin verdiği bilgiler doğrultusunda eşyaların ne oldukları en ince ayrıntılarına kadar yazılır, bazı hallerde ise eşyalara piyasa değerleri üzerinden tahmini bir paha biçilirdi ki bu da kayda alınırdı. Zapta geçirilen şeyler ev içindeki konumları da yazılarak alındıkları yere bırakılırdı. Tutulan kayda Müfredat Defteri adı verilir ve terkim-tahrir işlemine nezaret eden kadı tarafından tescillenirdi. Tüm bu işlemler yerel idarecilerin sağladığı insan gücü marifetiyle icra edilir ve işlemin tamamlanmasıyla evler mühürlenirdi.[381]

Terkim-Tahrir aşamasının ikinci kısmı, tespit edilememiş eşya, evrak ve paranın belirlenmesiydi. Bu bölümde esas itibariyle bir soruşturma yürütülürdü. İlgili kişinin akrabaları, arkadaşları ve iş yaptığı şahıslar sorgulanarak malvarlığından olup da saklı kalmış şeyler bulunmaya çalışılırdı.[382] Bu işlem için fazladan ihtimam gösterilirdi zira sürecin tamamlanmasından sonra bazı şeylerin ortaya çıkması karşılaşılabilen bir durumdu. Bu sebeple, sürecin uzamamasına ve gelecekte karışıklıklar doğmamasına çabalanırdı. Soruşturma kısmının en hassas olduğu bölüm ise alacak-verecek tespiti idi.

[380] Telci, ss.152-153
[381] Telci, s.153.
[382] Telci, s.154.

Senetleri bulunmayan borçların ispatı zorlu olabiliyordu. Buna rağmen mağduriyet oluşmamasına gayret gösterilirdi.[383]

Sürecin ikinci aşaması, ilgili kişinin malvarlığının geleceğinin tayin edilmesiydi. Ortaya çıkan müfredat defteri Muhallefat Halifeliği'ne gönderilir ve burada ve daha üst birimlerde yapılan değerlendirmeler sonucunda çıkan karar mübaşire iletilirdi. Servetin geleceği hakkında en çok tercih edilen seçenek müsadere idi. Alternatif ise, muhallefatın, sahibinin kanuni mirasçılarına terkiydi. Bazı hallerde karma uygulama izlenir malvarlığının bir kısmı terk edilirken bir kısmı müsadere edilirdi. Müsadere edilen varlıklar için iki seçenek bulunurdu: saraya veya hazineye aktarılmak ve füruht edilmek (satışa çıkarılmak). Kullanılmak amacıyla saraya transfer edilen eşyalar genellikle muhallefatın kıymetli ve kaliteli kısmından seçilirken hazineye transfer edilenler ise para darp edilmesi amacıyla gümüş ve altın gibi değerli maden yoğunluğu yüksek eşyalardan seçilirdi.[384]

Füruht işlemi için de iki seçenek bulunuyordu. Bazı hallerde müsadere edilenler müzayede usulü ile satışa çıkarılırdı. Bazı durumlarda ise Muhallefat Akçesi adı verilen bir bedel karşılığı vefat etmemişse muhallefat sahibine vefat etmişse yasal varislerine satılırdı. Müzayedenin İstanbul'da icra edilmesi tercih edilen bir durumdu ancak muhallefatın taşradan merkeze taşınmasının fazladan maliyet getireceğine kani olunduğunda satış mahallinde yapılırdı. İster İstanbul'da ister taşrada yapılsın satış işlemi mübaşir nezaretinde yürütülür ve eşyaların pahalarının ve alıcılarının yazılı olduğu füruht defterine yine mübaşir marifetiyle kaydedilirdi. Satışın tamamlanması ile birlikte, müfredat defteri ve füruht defteri karşılaştırılır böylece tayin olunan Mübaşir de teftiş edilmiş olurdu.[385]

Çoğu zaman, muhallefat sahiplerinin uhdesinde mukataalar da bulunabiliyordu. Bu gelir kalemleri devlete ait olduğu için mahlül sayılırlar ve idareleri miriye geçerdi ki genellikle en kısa zamanda müzayede ile satışa çıkarılırdılar. Ancak muhallefat sahibinin varisleri tarafından mukataaların tasarrufunun talep edildiği haller de olabiliyordu ki bu

[383] Telci, s.158.
[384] Telci, ss.161-162.
[385] Telci, s.163.

gibi durumlarda varisler ile yeni bir sözleşme yapılması ihtimali vardı. Muhallefat sahibinin mutasarrıfı olduğu gayrimenkullerin mülkiyetleri ise ekseriyetle müsadere kararı alınarak miriye devredilirdi. Devlete aktarılan konutlar, dükkânlar ve çiftlikler, emlak ile alakalı bir mukataaya veya vakfa ilhak edilir, nadir hallerde satılırdı.[386]

Muhallefatları oluşturan son kalem ise alacak-verecek kısmıydı. Muhallefat sahibinin devlete borcu olabildiği gibi sarrafa, esnafa ve tacire de borcu olabiliyordu. Borç tahsilinde öncelik her zaman devletindi. Miriye olan borç muhallefattan düşüldükten sonra bakiyeden diğer borçlar ödenirdi. Eğer borçları karşılayacak bir miktar kalmaz ise kalan kısım borçlara oranla alacaklılara dağıtılırdı. Bazı hallerde ise muhallefat sahibinin devletten veya ahaliden alacağı olabiliyordu. Bu gibi durumlarda devletin borcu tesviye edilir ve ahalinin borcu da tahsili mümkün olma hallerine göre farklı muamelelere tabi tutulurdu.[387]

Muhtemel Problemler

En çok karşılaşılan sorun malvarlığının sahipliği hakkındaki şüphelerdi. Terkim-tahrir aşamasında tespit edilen eşyaların ve malların kime ait olduğu çoğu zaman meçhuldü. Ev ahalisi kendilerine ait olan eşyaları ve malları mübaşeret heyetine bildirir ve heyet de bu eşyalar için müfredat defterine not düşerdi. Ancak görevli memurlar ile muhallefat sahibinin yakınları arasında tartışmalar yaşanması sık rastlanılan bir durumdu. Bosna Valisi Abdullah Paşa'nın işlemlerinde de böyle bir problem yaşanmıştı. Öyle ki, tartışma nihayete erdirilememiş ve meselenin halli Mübaşir tarafından İstanbul'a havale edilmişti.[388]

Karşılaşılan bir diğer sorun ise malvarlığı tespitinin eksik yapılmasıydı. Bu durumun iki muhtemel sebebi bulunuyordu. Birinci sebep, muhallefat sahibinin yakınlarının devletten önce harekete geçerek varlıkları gizlemesiydi. Bu gibi durumlarda mübaşeret heyetinin şüpheleri varsa ilgili kişinin yakınları ve komşuları (gerekirse tehdit yoluyla) sorgulanarak eksik kısımlar bulunmaya çalışılırdı. İkinci sebep ise, hırsızlık ve yağma ihtimaliydi. Buna göre, bilhassa vârissiz vefat eden kimselerin evleri ölüm haberi

[386] Telci, s.153.
[387] Telci, s.159.
[388] Telci, ss.156-157.

yetkililere ulaşana ve devlet harekete geçene kadar sahipsiz kalıyordu ki bu durum kıymetli mallara yönelik hırsızlık ve yağma gibi vukuatların oluşmasını muhtemel kılardı.[389]

Karşılaşılan bir başka problem ise, bir önceki ile benzer olup daha ziyade sistemin yapısından kaynaklı bir sorun çeşidiydi ki bu sıkıntıyı yolsuzluk olarak nitelemek mümkündür. Bu problemin sebeplerinden biri yerel idarecilerdi. Devlet harekete geçene kadar yerel idareciler muhallefatın bir kısmına yasadışı olarak el koyabiliyordu. Bunun tespit edilmesi halinde iadesi için emir çıkarılırdı. Problemin bir diğer sebebi ise, mübaşirlerdi ki bunun iki şekli bulunuyordu. Mübaşirler, ya bir kısım malları zimmetlerine geçirirdiler ya da muhallefat sahibinin yakınlarının rüşveti ile bazı varlıkları kayda geçirmezdi. Ancak iki duruma da az rastlanırdı zira süreç kadılar başta olmak üzere farklı görevlilerle beraber icra ediliyordu.[390]

3.1.2. Muhallefatların Bilimsel Kıymeti ve Kayıt Formatları

Muhallefat belgeleri, Osmanlı çalışmaları açısından geniş bilgi kaynakları ihtiva etmektedir. Halil İnalcık, "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları" isimli makalesi ile tereke ve muhallefat evraklarının kıymetini ortaya koymuştur. Ancak, bu alanda yapılmış çalışmaların büyük çoğunluğunun kaynağını şeriyye sicillerinin oluşturduğu ve bu eserlerin ekseriyetle sosyal tarih araştırması olarak hazırlandıkları görülmektedir. Ömer Lütfi Barkan ise, "Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)" adlı eserinde, yönetici zümrenin malvarlıkları, yatırım eğilimleri ve tüketim yönelimleri gibi iktisat tarihine konu olabilecek bazı hususlarda muhallefat kayıtlarından yararlanılabileceğini göstermiştir.[391]

---

[389] Telci, s.155.
[390] Telci, ss.150-159.
[391] Bozkurt, *Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları*, ss.199-210. Muhallefat evrakları, tüketici fiyatlarının tespitine imkân vermeleri sebebiyle de Osmanlı iktisat tarihi çalışmaları için önemli birer kaynaktırlar. Muhallefatlarda yer alan eşyaların fiyatları ile bakır ve buğday gibi temel malların fiyatlarının zaman serileri arasındaki yüksek korelasyon, muhallefatlardan yararlanılabileceğini göstermektedir. Ayrıca, muhallefatların alternatif bilgi kaynaklarına karşı bir avantajı da bulunur. Kamu tarafından yapılan satın almalara (miri mübayaalara) ait kayıtlar veri elde etmede faydalanılan en güçlü alternatiftirler. Ancak miri mübayaalarda genellikle piyasa fiyatından daha düşük değerlerle alım yapıldığı için bu veriler tüketici fiyatlarını tam olarak yansıtma imkânına sahip değildirler. Lakin muhallefat müzayedelerinde alıcıların şahıslar olması piyasa fiyatına daha yakın değerlerin gözlemlenmesine olanak

Yaptığımız araştırmalar neticesinde, tez kapsamında servetlerini ve kariyerlerini incelediğimiz Emin Ağalar grubunun barındırdığı ortak özelliklerle benzer niteliklere sahip kişileri ya da grupları konu edinen veya tezimizin kapsamını belirlemekte kullanılan kıstaslarla örtüşen kriterlere sahip muhallefat çalışmaları tespit edilmiştir. Özlem Başarır tarafından hazırlanan "Muhallefat Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbakır Voyvodalarının Terekeleri"[392] ve Zafer Karademir tarafından hazırlanan "Sivas Ağa Sınıfının Sosyo-Ekonomik Durumuna Dair Bir İnceleme (1780- 1831)"[393] isimli makaleler önde gelen eserlerdir. İki çalışmada da, belirli bir mekânda ve zaman aralığında yaşamış bulunan toplumun aynı zümresine mensup kişiler grubu irdelenmiştir. Metinler dâhilinde ele alınan sınıflar ile Emin Ağalar grubunun benzer sosyoekonomik statülerde ancak merkeze değil taşraya ait aktörler oldukları görülmektedir. Bu eserler haricinde, Emin Ağalar ile ortak niteliklere sahip orta kademe devlet görevlilerinin muhallefatları üzerine yapılmış -yalnızca belirli bir kişinin incelendiği- tekil çalışmalar da bulunmaktadır.[394]

Muhallefat belgelerinin hemen hepsi aynı kayıt kalıplarına göre hazırlanıyordu ki füruht defterleri için bir format ve müfredat defterleri için bir format kullanılırdı. Füruht defterlerinin formatı, satılan malların ne olduğu, pahalarının ne kadar olduğu ve kimlere satıldığının yer aldığı bir listeden ibaretti. Tafsilatlı bilgiler ihtiva eden müfredat defterlerinin ise beş kısımdan oluştuğunu söylemek mümkündür. Birinci bölümde, Muhallefat sahibi hakkında bilgiler vezrilirdi. Bu kapsamda, adı, ölüm yeri, sebebi ve zamanı, lakabı, unvanı, mesleği ve ikametgâhı belirtilirdi. Muhallefat tahriri için tayin edilen görevliler ile alakalı malumat da bu kısımda bulunabiliyordu. Bazen aile efradı da burada zikredilirdi. İkinci bölümde, muhallefatı oluşturan mallar sıralanırdı ki bu kısımda malların meskenler içerisindeki konumları da yer alıyordu. Bazı belgelerde ise malların tahmini nakit değerleri de yazılırdı. Üçüncü bölümde, eğer varsa muhallefat sahibinin

tanımaktadır. Detaylı bilgi için bknz. Pınar Ceylan, "Ottoman Inheritance Inventories as a Source for Price History", **Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History**, Cilt:49, Sayı:3, Haziran 2016, ss.132-144.

[392] Özlem Başarır, "Muhallefat Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbakır Voyvodalarının Terekeleri", **Belleten**, Cilt:80, Sayı:287, Nisan 2016, ss.59-84.

[393] Zafer Karademir, "Sivas Ağa Sınıfının Sosyo-Ekonomik Durumuna Dair Bir İnceleme (1780- 1831)", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:14, Bahar 2011, ss.183-210.

[394] Volkan Ertürk, "Orta Dereceli Bir Osmanlı Memurunun Mal Varlığı: Edirne Bostancıbaşısı Hacı Veliyüddîn B. Habib'in Terekesi", **Humanitas**, Cilt:1, Sayı:2, Güz 2013, ss.87-104. Bekir Gökpınar, "Rakka Valisi Hamalızâde Ahmed Paşa'nın Muhallefatı (1745)", **Vakanüvis**, Cilt:5, Sayı:1, Bahar 2020, ss.144-191.

gayrimenkulleri niteliksel ve niceliksel özellikleri ile birlikte işlenirdi. Dördüncü bölümde, Muhallefat tahriri süreci boyunca katlanılan masraflar ve muhallefat sahibi vefat etmişse cenaze işlemlerinin maliyetleri yazılırdı. Beşinci bölümde ise, ispat edilmiş tüm alacakları ve verecekleri açıklanır ve varsa mehir ve nafaka borçları özellikle kaydedilirdi.[395]

Muhallefat kayıtlarının yer aldığı defterlere Tereke Defteri, Kassam Defteri, Muhallefat Defteri vb. isimler verilmekte ve günümüzde çeşitli arşivlerde saklı tutulmaktadır. Büyük çoğunluğu sivillere ya da alt kademe memurlara ait olan ve Şeriyye Sicilleri dâhilinde tutulan kayıtlar bu evrakların başında gelir. Belge miktarı yüksek sicillerde muhallefatlar için müstakil defterler tutulurken yoğunluğu düşük sicillerde kayıtlar başka belgelerle aynı defterlerde bulunmaktadır. Bir diğer muhallefat kaynağı ise Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'dir ki burada yer alan muhallefatların pek çoğu orta ve üst kademe devlet görevlilerine ve saray halkına ait kayıtları ihtiva eder. Bu belgelerin büyük bir kısmı, Bab-ı Defteri fonuna ait Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği kataloğu ve Topkapı Sarayı Müze Arşivi fonu dâhilinde evrak formunda ve Bab-ı Defteri fonuna ait Başmuhasebe Muhallefat Defterleri kataloğu ve Topkapı Sarayı Müze Arşivi fonu dâhilinde defter formunda yer almaktadır.

3.1.3. Emin Ağaların Muhallefatları

Yönetici zümreye mensup olmaları ve üstlendikleri vazifelerin iktisadi gücüne bağlı olarak haksız yollarla elde edilmiş geniş servetlere sahip olma veya devlete borçlu olma ihtimallerinin bulunması nedeniyle, Emin Ağalar'ın muhallefatlarının tespiti kadılara bırakılmayıp Muhallefat Halifeliği marifetiyle yürütülmüştür. Bu sebeple, tez dâhilinde incelenen tüm Emin Ağa'ların muhallefatlarına ait belgeler Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden elde edilmiştir.

Önceki bölümde bahsedilen "muhallefat tahriri" prosedüründen de anlaşılacağı üzere, Emin Ağalar'ın servetlerine ait müfredat defterleri mevcuttur. Bunun yanı sıra,

[395] Özcan, s.407.

malvarlıklarının tamamı veya bir bölümü satılmayarak, saray ve hazine gibi kamu kurumlarına teslim edilen ya da varislerine bırakılan Emin Ağalar vardır ki bu kısımlara ait füruht defterleri bulunmamaktadır. Ayrıca, taramalarda tespit edilemeyen kayıtlar ve arşivde rastlanabilen bir durum olan günümüze ulaşmayan gibi teknik aksaklıklar nedeniyle Emin Ağalar'ın bir kısmına ait müfredat ve füruht defterlerinin bazılarına ulaşılamamıştır. Bu durum bazı Emin Ağalar'ın servetlerinin bütünüyle bilinememesi ve bazı kişilerin de malvarlıklarının nakdi değerlerinin tamamıyla belirlenememesi sonucunu doğurmaktadır.

Tez dâhilinde incelenen Emin Ağalar'ın bir kısmı hakkında servetine el koyma kararı almış bir bölümü için de malvarlığının varislere terkine hükmedilmiştir. Ancak soruşturulan Emin Ağalar arasında muhallefatının akıbeti hakkında malumat elde edilemeyenler de vardır. Servetine el koyulan Emin Ağalar, Ahmed Ağa, Ali Ağa, İbrahim Efendi, Mehmed Sunullah Ağa, Mehmed Tahir Ağa, Selim Ağa, Yusuf Efendi (Hamamizade) ve Yusuf Efendi'dir. Ayrıca, Tahir ve Selim Ağalar'ın idam edildikleri de bilinmektedir.[396] Malvarlıkları varislerine terk edilen Emin Ağalar, Abdullah Ağa, Halil Ağa (İzmirli), Hasan Ağa (Kili Nazırı), Mehmed Ağa (Irgatzade), Mustafa Ağa, Osman Ağa, Süleyman Efendi (Çaprastlı Damadı) ve Süleyman Efendi'dir.[397] Bu isimlerden bazılarının devlete borcu bulunduğu ve borçlarının servetlerini aştığı bilinmektedir ki bu sebeple malvarlıklarının tamamına borçlarına mukabil el konulmuştur fakat bu işlem müsadere olarak isimlendirilmemektedir. Konu ile alakalı detaylı bilgiler muhallefatların inceleneceği bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Son olarak, Ebubekir Ağa (Kılıçzade), Hasan Ağa, Hüseyin Ağa (Mısırlı), Mehmed Ağa (Zennecizade) ve Halil Ağa'ya ait muhallefatların akıbetleri hakkında her hangi bir malumata ulaşılamamıştır.

Muhallefat kayıtlarının iki bölümünden biri olan müfredat defterleri, ister el konulmuş olsun ister varislere terk edilmiş olsun Emin Ağalar'ın servetlerinin tespitinde birincil kaynaktır. Ancak daha evvel de değinildiği üzere bu belgeler, bazı hallerde tek

[396] BOA, CEVDET MALİYE 566/23153, 1790 (1204); BOA, CEVDET MALİYE 504/20494, 1772 (1186); BOA, AE.SABH.I 152/10246, 1780 (1194); BOA, AE.SMST.III 23/1599, 1768 (1182); BOA, TS.MA.d 7646, 1782 (1196); BOA, HAT 1393/55654, 1789 (1203); BOA, TS.MA.d 10564, 1175 (1189); BOA, TS.MA.e 230/34, 1773 (1187).
[397] BOA, D.BŞM.MHF.e 63/60, 1779 (1193); BOA, HAT 182/8389, 1790 (1204); BOA, CEVDET MALİYE 724/29628, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.d 41504, 1786 (1200); BOA, D.BŞM.MHF.e 67/67, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1769 (1182); BOA, CEVDET ASKERİYE 769/32532, 1789 (1203); BOA, CEVDET ADLİYE 102/6147, 1778 (1192).

parçadan oluşmamakta ve tarama hataları veya arşiv kusurları gibi sebepler sonucu parçaların hepsine ulaşılamamaktadır ki tez için yapılan araştırmalar esnasında da bu durumla karşılaşılmıştır. Buna göre, Süleyman Efendi ile Osman, Mehmed Sunullah, Hasan (Kili Nazırı), Ali ve Selim Ağalar'ın alacak-verecek ilişkileriyle alakalı ve Mehmed Sunullah Ağa'nın emlakiyle ilgili belgelerde eksiklik vardır.[398] Bu problemin bir benzeri füruht defterlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Fakat füruht defterlerinin yokluğunun tek sebebi tarama hataları veya arşiv kusurları değildir. İlgili muhallefatın bir kısmının veya tamamının satılmamış olması da bir diğer nedendir. Tez kapsamında ulaşılamayan ve elde edilemeyiş sebebi belirlenemeyen füruht defterleri ve sahipleri ise şu şekilde sıralanabilir. Ahmed, Ali ve Mehmed Tahir Ağalar ile Yusuf (Hamamizade), İbrahim ve Yusuf Efendiler'in muhallefatlarına ait füruht defterleri eksiktir ve Ebubekir (Kılıçzade), Hasan ve Halil Ağalar ile Süleyman ve Süleyman (Çaprastlı Damadı) Efendiler'e ait füruht defterleri de yoktur.

Niceliksel olarak özetlemek gerekirse, Emin Ağalar'ın takriben, %23,8'inin servetinin akıbeti meçhul iken %38,1'inin malvarlığına el konulmuş ve %38,1'inin muhallefatı varislerine terk edilmiştir. Ayrıca, yine yaklaşık olarak, %40'ının müfredat defteri ve %30'nun füruht defteri eksik iken %25'nin füruht defteri yoktur. Müfredat ve füruht defterlerinin bulunmayışı, incelenen Emin Ağalar'ın muhallefatlarının bütünüyle ve toplam nakdi değerleriyle tespit edilebilmesini imkânsızlaştırdığı için önemlidir ki muhallefatların yorumlanacağı bir sonraki bölümde bu etken göz önünde bulundurularak devam edilecektir.

[398] BOA, CEVDET ADLİYE 102/6147, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1769 (1182); BOA, CEVDET MALİYE 447/18075, 1768 (1182); BOA, CEVDET MALİYE 724/29628, 1778 (1192); BOA, TS.MA.e 488/17, 1772 (1186); BOA, HAT 268/15686, 1789 (1203).

3.2. MUHALLEFATLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Emin Ağalar'ın muhallefatları incelendiğinde, öncelikle mal varlıkları ve finansal varlıklar şeklinde basit bir ayrımın yapılabileceği görülmektedir. Malvarlıklarını ise, Nukud (nakit paralar), Emval (her türlü eşya ve nesne) ve Emlak (gayrimenkuller) olarak üç gruba ayırmak mümkündür. Finansal varlıklarını ise alacakları ve verecekleri oluşturmaktadır. Bu sebeple, değerlendirmelerin tamamı bu tasnif ekseninde yapılacaktır.

3.2.1. Servet Yapıları

Eldeki verileri değerlendirmeye geçmeden önce, muhallefatların incelenmesi sırasında karşılaşılan en temel problemin veri eksikliği olduğunu dile getirmek gerekir. Emin Ağalar'ın servetlerinin neleri barındırdığını belirlemek bazı zorluklarla karşılaşılsa da büyük ölçüde sıkıntı teşkil etmez. Ancak parasal değer mevzu bahis olduğunda pek çok eksikliğe denk gelinmektedir. Muhallefat defteri konseptinin ele alındığı bölümde de belirtildiği gibi, bazı varlıkların satışı gerçekleştirilmemiş ve satışı yapılan varlıkların bazılarının da kaydına ulaşılamamıştır. Bu nedenlerden ötürü, Eminler'i, servetinin parasal değeri tam bilinenler, servetinin parasal değeri kısmen bilinenler ve servetinin parasal değeri bilinmeyenler şeklinde üç gruba bölmek uygun olacaktır. Tablolar düzenlenirken de bu ayrıma dikkat edilmiş ve Emval grubu esas alınmıştır. Buna göre, Emval türü malvarlığı tamamen bilinen Eminler bir tabloda (Tablo 29 ve 30) ve kısmen bilinen Eminler ayrı bir tabloda (Tablo 31 ve 32) yer alırken tamamen bilinmeyen Eminler için herhangi bir tablo oluşturulmamıştır.

Tablo 29 : Malvarlığının Değeri Bilinen Emin Ağalar'ın Servetleri (Kuruş)

İsim (Son Görev)	Malvarlığı				Alacak-Verecek Dengesi
	Nukud	Emval	Emlak	Toplam	
Selim (Tersane)	0	48.270,38	0	48.270,38	51.226,5*
Abdullah (Surre)	6.307	23.421,67	0	29.728,67	-38.022,5
Halil (İzmirli) (Nüzul)	0	7.667,5	15.300	22.967,5	0
Mehmed Sunullah (Gümrük)	0	19.046,38	**	19.046,38	*
Hasan (Kili Nazırı)	1.645,5	16.178,34	0	17.823,84	*
Mehmed (Irgatzade) (Matbah)	0	13.295	0	13.295	-40.696,5
Hüseyin (Mısırlı) (Surre)	0	8.458,82	625**	9.083,82	-4.450
Osman (Bina)	0	4.366,54	0	4.366,54	*
Mehmed (Zennecizade) (Nüzul)	0	2.253,29	0	2.253,29	0
Mustafa (Bina)	220,75	938,35	0	1.159,1	2.169

Kaynak: BOA, D.BŞM.MHF.d 12942, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/54, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.d 12784, 1770 (1184); BOA, D.BŞM.MHF.e 67/67, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1769 (1182); BOA, D.BŞM.MHF.e 72/55, 1784 (1198); BOA, D.BŞM.MHF.d 12752, 1768 (1182); BOA, D.BŞM.MHF.d 12621, 1768 (1182); BOA, D.BŞM.MHF.e 52/16, 1768 (1182); BOA, D.BŞM.MHF.d 12841, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.e 63/6, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.e 77/14, 1786 (1200); BOA, D.BŞM.MHF.e 55/35, 1773 (1187); BOA, D.BŞM.MHF.e 80/32, 1788 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/61, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 63/60, 1779 (1193); BOA, D.BŞM.MHF.d 12800, 1772 (1186); BOA, D.BŞM.MHF.e 69/16, 1782 (1196); BOA, D.BŞM.MHF.e 82/9, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 82/46, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.d 12916, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 90/9, 1791 (1205); BOA, TS.MA.e 230/7, 1772 (1186); BOA, TS.MA.d 3228/0005, 1772 (1186); BOA, TS.MA.d 2595, 1772 (1186); BOA, TS.MA.e 232/47, 1780 (1194); BOA, TS.MA.d 2748, 1780 (1194); BOA, TS.MA.d 3367, 1778 (1192); BOA, TS.MA.d 7959, 1172 (1186); BOA, TS.MA.d 2296, 1782 (1196); BOA, TS.MA.d 7646, 1782 (1196); BOA, TS.MA.e 233/7, 1782 (1196); BOA, TS.MA.e 537/45, 1782 (1196); BOA, TS.MA.d 2786, 1773 (1187); BOA, TS.MA.e 230/34, 1773 (1187); BOA, TS.MA.d 10551, 1775 (1189); BOA, TS.MA.d 10564, 1175 (1189); BOA, D.BŞM.d 41504, 1786 (1200).

* Borçları olduğu bilinmektedir ancak hesap defterleri tespit edilememiştir.

** Gayrimenkulü olduğu bilinmektedir ancak hesap defterleri tespit edilememiştir.

Tablo 29'a ve Tablo 30'a bakıldığında, 10 Emin Ağa'dan yalnızca 3'ünün nakit para sahibi olduğu görülmektedir. Ayrıca, nukud miktarının ortalamasının takriben 800 kuruş ve nukud paylarının ortalamasının %5 civarında olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Emin Ağalar'ın ellerinde nakit para tutmama eğiliminde oldukları şeklinde yorumlanabilir. Emval sütununa bakıldığında, miktarın ortalamasının takriben 14.400 kuruş ve payların ortalamasının %88 civarında olduğu fark edilmektedir. Bu durum ise, Emin Ağalar'ın malvarlıklarının büyük bir kısmını eşya olarak tuttukları şeklinde yorumlanabilir. Emlak sütununa bakıldığında, yine yalnızca 3 Emin Ağa'nın gayrimenkul sahibi olduğu görülmektedir ancak iki kişinin bilgileri eksiktir. Emlakin tamamı hakkında bilgi sahibi olunan Halil (İzmirli) Ağa'nın emlak-emval oranı örnek alınırsa Mehmed Sunullah Ağa'nın 38.000 kuruş ve Hüseyin (Mısırlı) Ağa'nın 17.000 kuruş değerinde emlaklerinin var olduğu tahmininde bulunulabilir.

Tablo 30 : Malvarlığının Değeri Bilinen Emin Ağalar'ın Servetleri (%)

İsim (Son Görev)	**Malvarlığı**			**Borç Dengesi-Malvarlığı Oranı**
	Nukud	**Emval**	**Emlak**	
Selim (Tersane)	0,00	100,00	0,00	106,12*
Abdullah (Surre)	21,22	78,78	0,00	-127,90
Halil (İzmirli) (Nüzul)	0,00	33,38	66,62	0,00
Mehmed Sunullah (Gümrük)	0,00	100,00	0,00	0,00*
Hasan (Kili Nazırı)	9,23	90,77	0,00	0,00*
Mehmed (Irgatzade) (Matbah)	0,00	100,00	0,00	-306,10
Hüseyin (Mısırlı) (Surre)	0,00	93,12	6,88	-48,99*
Osman (Bina)	0,00	100,00	0,00	0,00*
Mehmed (Zennecizade) (Nüzul)	0,00	100,00	0,00	0,00
Mustafa (Bina)	19,04	80,96	0,00	187,13

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Bazılarının alacak-verecek bazılarının ise malvarlığı bilgisi eksik olduğu için hatalıdırlar.

Tablo 29'a bakıldığında, malvarlığı açısından ilk sırada Selim Ağa'nın olduğu görülür. Ancak, emlak tahminleri dikkate alınırsa Mehmed Sunullah Ağa'nın birinci sırada yer alacağı ve Hüseyin (Mısırlı) Ağa'nın da yedinci sıradan dördüncü sıraya yükseleceği söylenebilir. Emin Ağalar'ın malvarlıklarının kaynakları ile ilgili üç ihtimal öne çıkmaktadır ki bunlar üstlenilen vazifelere mukabil edinilen kazançlar, görevi suiistimal gibi yöntemlerle yapılan yolsuzluklar ve ifa edilmemiş ödeme yükümlülüklerinden doğan veya farklı kişilerden alınan borçlardır. Fakat malvarlıklarının dışına çıkarak finansal varlık haline gelen ve Emin Ağalar'ın servetlerinin bir parçasını oluşturan kısımlar da vardır ki bunlara kısaca alacaklar denilebilir. Varlıkların kaynağını irdelediğimizde somut ve kati bilgilerin bulunmadığı görülmektedir. Bu sebeple, Emin Ağalar'ın kariyerleri başta olmak üzere geçmişlerini dikkate alarak tahminler yapmak mümkündür.

Selim Ağa'nın, malvarlığı nispetinde alacağı, ancak pek çok kişiye de borcu olduğu bilinmekte bu nedenle finansal varlıklarının tesviye olması ihtimal dâhilindedir. Varlıklarının kaynakları irdelendiğinde ise, 1770'te -Osmanlı Rusya savaşında ordu defterdarlığı yaparken- yaklaşık 40.000 kuruşluk yolsuzluk yaptığı bilinmektedir. Ayrıca, 1781'de -Matbah Emini iken- yolsuzluk şüphesiyle soruşturma geçirmiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak varlıklarının önemli bir kısmının yolsuzluk kaynaklı olduğu ve idam edilerek mallarının müsadere edilmesinin de delil teşkil ettiği söylenebilir.[399]

Abdullah Ağa'nın borçları alacağından fazladır ki finansal varlıklarının toplamı negatif olup malvarlıklarını aşmıştır. Surre Emini iken vefat eden Abdullah Ağa'nın, Surre Eminleri'nin seçim şekli dolayısıyla yolsuzluk yapmış olma ihtimali zayıftır. Malvarlıklarının ve borçlarının dağılımları son görevi ile birlikte değerlendirildiğinde anlamlı bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, Osmanlı coğrafyasındaki en hacimli ticaret rotalarından biri Hicaz ile İstanbul arasındaki güzergâhtı[400] ve hac kafileleri aynı zamanda mal kervanlarıydı. Bu sebeple, Surre Emini olarak bu kafilenin/kervanın başında yer alan Abdullah Ağa'nın İstanbul'da muhtelif şahıslardan borç alarak oluşturduğu sermaye ile bu tarz bir ticarete girmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira bu duruma işaret

[399] BOA, TS.MA.e 857/55, 1770 (1183); BOA, TS.MA.e 880/32, 1781 (1195); BOA, HAT 1393/55654, 1789 (1203).
[400] Ortaylı, ss.335-336.

edecek şekilde, borçlarının önemli bir bölümü sarrafa ve kumaşçı esnafa iken malvarlıklarının ciddi bir kısmını kumaşlar oluşturuyordu.[401]

Halil (İzmirli) Ağa hakkında ilk dikkat çeken şey negatif veya pozitif finansal varlığının olmamasıdır. Malvarlıkları açısından bakıldığındaysa emvalinin iki katı kadar olan emlaki dikkat çekmektedir ki bu taşrada yaşaması ve ayandan olması sebebiyle makul bir durumdur.[402] Halil (İzmirli) Ağa'nın servetinin kaynağı hakkında bir malumat yoktur. Muhallefatının varislerine terkedilmiş olması zenginlik kaynağının yolsuzluk olma ihtimalini zayıflatır. Nüzul Eminliği'nden önce yürüttüğü Memleha (Tuz) Eminliği sayesinde bu serveti edinmiş olması mümkündür ancak tuz mukataasının sermayesini nasıl kazandığı meçhuldür. Zenginliklerin kaynağı için en makul açıklama babası Ellez Ağa'dan miras kalmış olmasıdır ki ikamet ettiği 4.000 kuruş değerindeki konutun miras malı olması bu seçeneği desteklemektedir. Fakat yine de tüm servetinin bu şekilde oluştuğuna dair delil yoktur.[403]

Mehmed Sunullah Ağa'nın yalnızca emvalinin miktarı ve değeri bilinmekte emlaki ve finansal varlıkları hakkında malumat bulunmamaktadır ki bu durum şahsıyla ilgili yorum yapmayı zorlaştırır. 30 yıldan fazla bir süre Erzurum Gümrük Eminliği ve Erzurum Eyaleti Cizyedarlığı yapmıştır. İran ticaretinin en önemli istasyonunun[404] Erzurum gümrüğü olması bu vazifeden dolayı fazlaca kazanç sağlamış olma ihtimalini arttırmaktadır. Ancak Cizyedarlık'tan yana işinin rast gitmediği bilinmektedir zira bazı cizye kalemlerini 20 yılı aşkın bir süre boyunca tahsil edememiş ve dolayısıyla devlete olan ödeme yükümlüklerini yerine getirememiştir. Borçlarının da büyük bir kısmını bu hesaplar oluşturmaktadır.[405]

---

[401] BOA, D.BŞM.MHF.e 63/60, 1779 (1193).

[402] Miri arazilerin mülkiyetinin doğrudan şahsılara veya şahıslarca idare edilen vakıflara geçişi yasadışı olmakla beraber 18. yüzyılda sıkça karşılaşılan bir durumdur. Öyle ki, yüzyılın sonuna gelindiğinde kamu arazilerinin yarısından fazlasının şahsi mülke dönüşmüş olduğu görülür. Ayrıca, Sultan III. Selim söz konusu toprakların tekrar mukataa yapılması için başarısızlıkla sonuçlanacak bir girişimde bulunmuştur. Genellikle taşra unsurlarının başvurduğu bu yöntem bilhassa ayanlara ciddi düzeyde ekonomik güç kazandırmıştır. McGowan, "Ayanlar Çağı 1699-1812", s.783.

[403] BOA, AE.SSLM.III 148/8921, 1789 (1203); BOA, CEVDET ASKERİYE 1068/47019, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/61, 1789 (1203).

[404] Erim, s.97.

[405] BOA, CEVDET MALİYE 677/27799, 1760 (1173); BOA, AE.SOSM.III 7/513, 1757 (1170); BOA, D.BŞM.d 3127, 1751 (1164); BOA, AE.SMST.III 86/6398, 1765 (1179); BOA, CEVDET MALİYE 684/28094, 1766 (1180); BOA, CEVDET MALİYE 26/1224, 1767 (1181); BOA, CEVDET MALİYE 101/4457, 1768 (1182); BOA, AE.SMST.III 23/1599, 1768 (1182); BOA, D.BŞM.MHF.d 12752, 1768 (1182).

Hasan (Kili Nazırı) Ağa, Emin Ağalar arasında servetinin miktarı ve yapısı itibarıyla en ortalama kişi olarak öne çıkmaktadır. Kasapbaşılığı ve Baruthane Eminliği yaptıktan sonra Kili Nezareti'ni malikâne usulüyle satın alarak Kili'ye yerleşmiştir. Devlete borçlu olarak vefat etmiştir ancak bu hesaplara ulaşılamamıştır. Bu sebeple malvarlığının bir kısmının negatif finansal varlıklardan -yani borçlardan- kaynaklandığı söylenebilir. Yolsuzluk yaptığına dair bir emare olmayıp varlıklarını vazifelerine mukabil kazançlardan elde etmiş olması muhtemeldir.[406]

Mehmed (Irgatzade) Ağa'nın finansal varlıkları negatif olup malvarlıklarının 3 katıdır. Bu durumda, malvarlıklarının tamamen borç kaynaklı olduğu söylenebilir ki borçlarının önemli bir kısmının tek bir sarrafa olması bu yorumu destekleyecektir. Ancak, Matbah Eminliği ve öncesinde Galata Voyvodalığı yapmış birinin vazifelerinden sağlamış olması muhtemel kazançlarla edindiği bir mala sahip olmaması izah edilemeyen bir durumdur.[407]

Hüseyin (Mısırlı) Ağa'nın finansal varlıklarının negatif olduğu ancak büyük bir meblağ teşkil etmediği görülecektir. Zenginliğinin kaynağı soruşturulacak olursa karmaşık bir görüntü ile karşılaşılır. Kariyerinin erken kısımlarında mütesellimlik yapan Hüseyin (Mısırlı) Ağa'nın bu dönemde yolsuzluk yaptığı bu sebeple 100.000 kuruş gibi çok büyük bir para cezasına çarptırıldığı bilinmektedir. Fakat bu ceza Hüseyin (Mısırlı) Ağa için sorun olmamıştır zira cezayı ödedikten sonra bile İskenderiye Gümrük Mukataası'nı iltizamen satın alabilecek kadar sermayesi kalmıştır. Son görevinin Surre Eminliği olması ise kariyerinin geç döneminde kanunsuz işlerden uzaklaştığına dair bir işaret olarak değerlendirilebilir.[408]

Osman Ağa, hakkında en az yorum yapılabilecek Emin Ağa'dır. Zira hayatına dair bilinen tek şey, saraydan yetişme olduğu ve Bina Eminliği yaptığıdır ki bu görevi de

[406] BOA, D.BŞM.MHF.e 63/6, 1778 (1192); BOA, TS.MA.e 523/25, 1771 (1185); BOA, CEVDET ASKERİYE 985 43007, 1775 (1189); BOA, CEVDET MALİYE 418/17039, 1775 (1189); BOA, D.BŞM.MHF.d 12841, 1778 (1192).
[407] BOA, AE.SABH.I 262/17614, 1780 (1194); BOA, AE.SABH.I 57/4017, 1780 (1194); BOA, CEVDET SARAY 132/6618, 1780 (1194); BOA, KK.d 7319, 1781 (1195); BOA, AE.SABH.I 313/21055, 1784 (1198); BOA, TS.MA.d 2423 0111, 1784 (1198); Süreyya, s.949; BOA, AE.SABH.I 262/17614, 1780 (1194); BOA, D.BŞM.d 41504, 1786 (1200); BOA, AE.SABH.I 313/21055, 1784 (1198).
[408] BOA, CEVDET DAHİLİYE 113/5649, 1762 (1175); BOA, TS.MA.e 306/57, 1763 (1176); BOA, TS.MA.e 792/68, 1764 (1177); BOA, TS.MA.e 788/96, 1764 (1177); BOA, AE.SMST.III 159/12509, 1764 (1177); BOA, TS.MA.e 958/20, 1773 (1187); BOA, TS.MA.d 7959, 1772 (1186).

hakkıyla yerine getirmemiştir. Alacağı olmamakla birlikte devlete borcu olduğu bilinmektedir ancak hesaplara ulaşılamamıştır. Ayrıca, finansal varlıklarının negatif olduğu ve malvarlıklarının toplamını aştığı bu sebeple de tüm servetine borcuna mukabil el konulduğu bilinmektedir.[409]

Mehmed (Zennecizade) Ağa her hangi bir finansal varlığı bulunmayan iki Emin'den biridir. Kariyerinin nerdeyse tamamında mütesellimlik yapmış bir ayandır. Görevi boyunca halka zulmettiği ve kanunsuz tahsilatlar yaptığı bilinmektedir. Bu sebeple bir dönem sürgün cezasına da çarptırılmıştır. Malvarlığının bir kısmını vazifesinin karşılığı olarak bir kısmını ise yine vazifesine bağlı yolsuzluklarla kazanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak muhallefatı için müsadere işleminin uygulandığına dair bilgi yoktur.[410]

Mustafa Ağa, Emin Ağalar arasında serveti en küçük kişidir. Finansal varlıkları pozitif olup malvarlıklarının 2 katıdır ki bu sebeple küçük ölçekte kreditörlük yaptığı söylenebilir. Malvarlıklarının 5'te 1'nin nakit para olması da finansal faaliyetler yürüttüğü fikrini destekler niteliktedir. Kariyeri hakkında, yalnızca, saraydan yetişme olduğu ve farklı kalelerde Bina Eminliği yaptığı bilinmektedir. Görevini hakkıyla yerine getirdiğine dair raporların varlığından ötürü yolsuzluk yapmış olma ihtimali yok sayılabilir. Ayrıca, serveti varislerine terk edilmiştir.[411]

[409] BOA, CEVDET ASKERİYE 937/40626, 1769 (1183); BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1769 (1182).
[410] BOA, AE.SOSM.III 4/260, 1757 (1170); BOA, CEVDET ZABTİYE 23/1150, 1757 (1170); BOA, AE.SMST.III 49/3565, 1760 (1173); BOA, CEVDET DAHİLİYE 214/10677, 1762 (1175).
[411] BOA, D.BŞM.d 4727, 1777 (1191); BOA, CEVDET ASKERİYE 1131/50194, 1778 (1192); BOA, D.BŞM.MHF.e 67/67, 1778 (1192).

Tablo 31 : Mallarının Değeri Kısmen Bilinen Emin Ağalar'ın Servetleri (Kuruş)

İsim (Son Görev)	Malvarlığı				Alacak-Verecek Dengesi
	Nukud	Emval	Emlak	Toplam	
Ahmed (Ambar)	256	4.533,17	15.532	20.321,17	-37.629,5
Ali (Gümrük)	0	5.710,13	0	5.710,13	391.779,5*
İbrahim (Matbah)	80	9.771,5	0	9.851,5	1.056.762
Mehmed Tahir (Surre)	22.870,5**	16.147,86	0	36.018,36	470.598,5
Yusuf (Surre)	0	2.965,45	0	2.965,45	36.032
Yusuf (Hamamizade) (Tersane)	0	11.353,79	0	11.353,79	0

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Borçları olduğu bilinmektedir ancak hesap defterleri tespit edilememiştir.
** Nukudunun bir kısmı değerleri bilinmeyen farklı ayarlardaki altın sikkeler şeklindeydi. Bu sebeple, tamamının kuruş cinsinden değeri tespit edilememiştir. Ancak değeri bilinmeyenlerin 8.000 kuruş civarında bir değere sahip oldukları tahmini yapılabilmektedir. Bu ihtimal dikkate alınırsa tüm nukudun değeri 30.000 kuruş civarında etmektedir.

Emvalinin bir kısmı bilen Emin Ağalar hakkında da eldeki bilgiler dâhilinde kısaca açıklama yapmak mümkündür. Tablo 31'e bakıldığında, emvallerin ortalaması yaklaşık 8.500 kuruştur. Tablo 29'daki aynı değer ile kıyaslanırsa takriben %60 oranı ile karşılaşılır. Ancak Tablo 31'de yer alan Emin Ağalar'ın tüm emvallerinin ortalama değerinin mevcut bilginin en az iki katı olması muhtemeldir. Bu yoruma imkân tanıyan şey, Eminler'in servetlerini oluşturan diğer unsurların ve kariyerlerinin bilgisidir. Örneğin, Tablo 32'nin son sütununa bakıldığında anormal oranlar ile karşılaşılacaktır. Bu seviyede yüksek finansal ilişkiler içerisine giren kişilerin bu derece düşük malvarlıklarına sahip olmaları makul görünmemektedir. Bir başka örnek ise nukud sütunudur ki diğer Eminler'de bu payın %25'i geçmediği bilinmektedir. Fakat Mehmed Tahir Ağa'nın nakit parasının payı %60'a varmaktadır ki bu yalnızca nukudunun bilinen kısmının ağırlığıdır. Söz konusu Eminler'in muhallefatlarının detaylarına girilmesi halinde ise bu yorumu destekleyecek başkaca deliller bulunacaktır.

Tablo 32 : Mallarının Değeri Kısmen Bilinen Emin Ağalar'ın Servetleri (%)

İsim (Son Görev)	Nukud	Emval	Emlak	Borç Dengesi-Malvarlığı Oranı
Ahmed (Ambar)	1,26	22,31	76,43	-185,17
Ali (Gümrük)	0,00	100,00	0,00	6.861,14
İbrahim* (Matbah)	0,81	99,19	0,00	10.726,91
Mehmed Tahir (Surre)	58,61	41,39	0,00	1.206,10
Yusuf (Surre)	0,00	100,00	0,00	1.215,06
Yusuf (Hamamizade) (Tersane)	0,00	100,00	0,00	0,00

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Tahsili mümkün görülen alacaklarının oranı: 5631,27.

Mevzu bahis Emin Ağalar'ın malvarlıkları hakkındaki değerlendirmeleri, kariyer bilgilerini de yorumlara dâhil ederek tamamlamak yerinde olacaktır. Ahmed Ağa'nın Nüzul, Bina ve Ambar, Ali Ağa'nın Arpa, Tersane, Koyun ve Gümrük, Mehmed Tahir Ağa'nın Maden, Gümrük, Bina ve Surre, Yusuf (Hamamizade) Efendi'nin Tophane, Şehir, Bina ve Tersane Eminlikleri yaptıkları bilinmektedir. Bu kadar farklı kurumlarda ve uzun sürelerde görev alan ve haklarında -Mehmed Tahir Ağa hariç- takibat uygulanmamış olan kişilerin malvarlıklarının, benzer nitelikleri haiz şahıslarınki ile yakın seviyelerde olmasını beklemek makul bir görüştür.

3.2.2. Gayrimenkulleri

Tez kapsamında incelenen 21 Emin Ağa'dan Mehmed (Zennecizade), Selim, Ahmed, Halil (İzmirli), Hüseyin (Mısırlı), Mehmed Sunullah ve Mehmed Tahir Ağalar olmak üzere 7'sinin gayrimenkulü olduğu tespit edilmiştir. Diğer 14 kişinin de gayrimenkulünün var olma ihtimali bulunmaktadır ancak arşiv ve literatür taramalarında ne gayrimenkullerine ait kayıt bulunabilmiş ne de bu durumu ima edecek bilgilerle karşılaşılmıştır.

Emin Ağalar'ın gayrimenkullerini farklı şekillerde kategorize etmek mümkündür ki sınıflandırmanın dayanağı olabilecek iki faktör öne çıkmaktadır: işletme hakkının sahipliği ve mülkiyet hakkının sahipliği. Bu hakların sahipliği söz konusu olduğunda ise devlet hariç üç ihtimal vardır: Emin Ağalar'a ait olanlar, vakıflara ait olanlar ve başka şahıslara ait olanlar. Tez dâhilinde incelenen gayrimenkuller için şu durumlarla karşılaşılmıştır:

- Mülkiyet hakkı vakıflarda olup işletme hakkı Emin Ağalar'da olanlar[412] (1.Grup)
    - Emin Ağalar tarafından kurulmuş vakıflara ait olanlar (1.1.Grup)
    - Başka şahıslar tarafından kurulmuş vakıflara ait olanlar (1.2.Grup)
- Mülkiyet hakkı Emin Ağalar'da olup işletme hakkı başka şahıslarda olanlar (2.Grup)
- Hem mülkiyet hem de işletme hakları Emin Ağalar'da olanlar (3.Grup)

Emin Ağalar'ın gayrimenkullerinin statüleri bu gruplandırma yönteminden hareketle şu şekilde tasnif edilebilir[413]:

- Mehmed (Zennecizade) ve Selim Ağalar, hayattayken birer vakıf kurmuşlar ve mülkiyetine sahip oldukları emlakin tümünü bu vakıflara bağışlamıştırlar. Bu sebeple, Mehmed (Zennecizade) ve Selim Ağalar'ın gayrimenkullerinin tamamıyla 1.1. Grup'ta yer aldığını söylemek imkân dâhilindedir.
- Mehmed Tahir Ağa'nın işletme hakkına sahip olduğu emlakin tümünün ve Ahmed Ağa'nın işletme hakkına sahip olduğu emlakin ise bir kısmının mülkiyeti kendileri ile alakasız muhtelif vakıflara aitti. Bu durumda, mevzubahis gayrimenkullerin 1.2. Grup'ta yer alan türde olduklarını söylemek mümkündür.

[412] Osmanlı kamu maliyesinin üç bileşeninden biri olan vakıfların idaresi ve işletilmesi için, İslam hukukundan tevarüs eden metotların yanı sıra Osmanlılar'ın kendilerine mahsus yöntemleri de kullanılmaktaydı. Bunlar içerisinde, icareteyn (üzerinde taşınmaz bulunan bir vakıf arazisinin uzun dönemli kiralanması), icare-i vahide (günümüzde de yaygın olan kısa dönemli kiralama) ve mukataalı vakıf (üzerinde taşınmaz bulunmayan bir vakıf arazisinin kiracı tarafından bina veya ağaç gibi bir yapının ilave edilmesi şartıyla uzun dönemli kiralanması) yöntemleri öne çıkıyordu. Detaylı bilgiler için bknz. Ahmet Akgündüz, "İcareteyn" ve "İcare-i Vahide", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, ss.388-391. Naif Öztürk, "Mukataalı Vakıf", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, ss.132-134.

[413] Karasu, ss.77-78; Çakan, ss.54-60; BOA, D.BŞM.MHF.e 81/50, 1789 (1203); BOA, D.BŞM.MHF.e 81/61, 1789 (1203); BOA, TS.MA.d 7959, 1772 (1186); BOA, D.BŞM.MHF.d 12800, 1772 (1186); BOA, TS.MA.e 537/45, 1782 (1196).

- Halil (İzmirli) ve Hüseyin (Mısırlı) Ağalar'ın emlakinin bir kısmı, yalnızca mülkiyet hakkına sahip oldukları ve işletme hakkını başka şahıslara devrettikleri cinstendi. Bu nedenle, söz konusu gayrimenkullerin 2. Grup'ta yer aldığını söylemek mümkündür.
- Ahmed, Halil (İzmirli) ve Hüseyin (Mısırlı) Ağalar'ın hem mülkiyet hakkına hem de işletme hakkına sahip oldukları emlaki de bulunuyordu. Bu yüzden, bahse konu gayrimenkullerin 3. Grup'ta yer alan türde olduklarını söylemek imkân dâhilindedir.

Tablo 33 : Emin Ağalar'ın Gayrimenkulleri

	İsim (Son Görev)	**Mehmed (Zennecizade)** (Nüzul)	**Selim** (Tersane)	**Ahmed** (Ambar)	**Halil (İzmirli)*** (Nüzul)	**Hüseyin (Mısırlı)**** (Surre)	**Mehmed Tahir** (Surre)
Çiftlik	Adet	-	-	3	4[1]	1	-
	Değer	-	-	12.975	6.300	-	-
	Kira	-	-	-	-	-	-
Konut	Adet	4	151	8[2]	1	2	18
	Değer	-	-	2.100	-	-	-
	Kira	-	[3]	720	360	-	21.025
Dükkân	Adet	14	4	10	4	2	182
	Değer	-	-	-	-	-	
	Kira	-	[3]	950	1.695	-	34.086
Depo	Adet	2	-	3	-	1	7
	Değer	-	-	-	-	-	-
	Kira	-	-	-	-	-	8.580
Arsa	Adet	32	13	4[4]	-	-	-
	Değer	-	-	57	-	-	-
	Kira	-	[5]	116	-	-	-
Değirmen	Adet	6	3	-	2	-	-
	Değer	-	-	-	-	-	-
	Kira	-	[3]	-	2.610	-	-

	İsim (Son Görev)	Mehmed (Zennecizade) (Nüzul)	Selim (Tersane)	Ahmed (Ambar)	Halil (İzmirli)* (Nüzul)	Hüseyin (Mısırlı)** (Surre)	Mehmed Tahir (Surre)
Bahçe	Adet	9	21	-	3	-	-
	Değer	-	-	-	-	-	-
	Kira	-	[5]	-	1.335	-	-
Fırın	Adet	1	-	-	1	-	3
	Değer	-	-	-	-	-	-
	Kira	-	-	-	1.200	-	7.880

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Çiftlikleri haricindeki emlakin toplam değeri 5.000 kuruştur.
** Çiftlikleri haricindeki emlakin toplam değeri 625 kuruştur.
[1] Toplam büyüklükleri 1860 dönümdür.
[2] 2100 kuruş, 5 konutun değeridir. 720 akçe, diğer 3 konutun kirasıdır.
[3] Toplam kira geliri 249 akçedir ancak ne kadarının aylık ne kadarının günlük olduğu belirsizdir.
[4] 1 tanesi 40 dönümdür. 57 kuruş, 3 tarlanın değeridir. 116 akçe diğer 1 tarlanın kirasıdır.
[5] Toplam aylık kira geliri 495 akçedir.

Tablo 33 incelendiğinde, Emin Ağalar'ın hem gayrimenkullerinin çeşitlilik arz ettiği hem de her tür içerisinde kiraya verilmiş fazlaca sayıda emlake sahip oldukları görülür. Bu durum, gayrimenkulleri bir yatırım aracı olarak değerlendirdiklerini söylememizi mümkün kılmaktadır. Emin Ağalar'ın emlak sahipliğinin konut ve dükkân türlerinde yoğunlaşıyor olması ise yatırım için kırsaldan ziyade kentsel alanların emlak piyasalarını tercih ettiklerine işaret eder.[414] Bunun yanı sıra, kırsal ile bağlantısı bulunan Emin Ağalar'ın, 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı coğrafyasında karşımıza çıkan çiftlik türü gayrimenkullere de sahip oldukları anlaşılmaktadır. Mensubiyetleri göz önüne alındığındaysa, kalemiyeden ve saraydan yetişen hiçbir Emin'in emlak sahibi olmaması ve ayan kökenli olduğu bilinen 4 Emin'den 3'ünün gayrimenkulünün var olması dikkat çeken bir husustur. Bu durumu açıklamak için, yerel ile irtibatı bulunan Emin Ağalar'ın gayrimenkul yatırımlarını yürütme konusunda memuriyet sahiplerine nazaran daha fazla yetkinlik sahibi oldukları varsayımı dikkate alınabilir.

[414] İstanbul'da ortalama bir konutun 1785'e ait değeri 400 ile 600 kuruş arasında seyrederken dükkânların değerleri ise konum, büyüklük ve çeşit gibi değişkenlere bağlı olarak 100 ile 10.000 kuruş arasında dağılım göstermekteydi. Fatih Bozkurt, "Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s.99.

3.2.3. Alacak-Verecek İlişkileri

Emin Ağalar, ekonomik hayatın önemli unsurları arasında yer bulan müesseseleri idare etmeleri ve bu kurumların iktisadi ve mali güçlerinin fazla olması sebebiyle, pek çok ekonomik ilişki içerisine giriyorlardı. Bu münasebetlerden birisi de alacak-verecek ilişkileriydi ki bunları finansal ilişkiler olarak nitelemek mümkündür. Emin Ağalar ihtiyaç duydukları meblağları borç alabildikleri gibi ihtiyaç sahiplerine borç verebiliyordular da. Taramalardan elde edilen bilgiler değerlendirildiğinde, borç alanları ve verenleri öncelikle şahıs ve devlet olarak gruplandırmak ve akabinde şahıs grubunu Müslümanlar ve Gayrimüslimler şeklinde bölümlendirmek uygun görünmektedir. Ayrıca, Müslümanlar grubu, yönetici zümreye mensup kişiler, ilgili Emin Ağa'nın zevcesi/zevceleri, idare ettikleri mukataaların mültezimleri, esnaf taifesi ve kimliği tasnif edilemeyen diğer kişiler, Gayrimüslimler grubu ise sarraflık yapanlar ve çoğu esnaf taifesinden olan diğer gayrimüslimler şeklinde sınıflandırılabilir.

Tablo 34 : Emin Ağalar'ın Borçları Listesi (Kuruş)

İsim (Son Görev)	Miri	Şahıs								
		Müslüman						Gayrimüslim		
		Yönetici	Mültezim	Esnaf	Zevce	Diğer	Toplam	Sarraf	Diğer	Toplam
Abdullah (Surre)	20.555,5	4.080	-	165	2.500	5.090	11.835	11.000	400	1.500
Ahmed (Ambar)	-	-	4.102	-	-	-	4.102	99.874	-	99.874
Halil (Gümrük)	-	-	-	20.000	-	-	20.000	80.000	15.000	95.000
Hüseyin (Mısırlı) (Surre)	662	472,5	-	420	1.500	-	2.392,5	-	1.402,5	1.402,5
Mehmed (Irgatzade) (Matbah)	-	149.816	4.103	5.000	5.500	117.421,5	281.840,5	102.051	-	102.051
Süleyman (Çaprastlı Damadı) (Nüzul)	-	-	-	-	-	13.008	13.008	-	64.568	64.568

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 35 : Emin Ağalar'ın Borçları Listesi (%)

İsim (Son Görev)	Miri	Şahıs								
		Müslüman						Gayrimüslim		
		Yönetici	Mültezim	Esnaf	Zevce	Diğer	Toplam	Sarraf	Diğer	Toplam
Abdullah (Surre)	46,94	9,32	-	0,38	5,71	11,62	27,06	25,12	0,91	26,03
Ahmed (Ambar)	-	-	3,95	-	-	-	3,95	96,05	-	96,05
Halil (Gümrük)	-	-	-	17,39	-	-	17,39	69,57	13,04	82,61
Hüseyin (Mısırlı) (Surre)	14,88	10,62	-	9,44	33,71	-	53,76	-	31,36	31,36
Mehmed (Irgatzade) (Matbah)	-	39,03	1,07	1,30	1,43	30,59	73,42	26,58	-	26,58
Süleyman (Çaprastlı Damadı) (Nüzul)	-	-	-	-	-	16,77	16,77	83,23	-	83,23

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 34 ve 35 incelendiğinde dikkat çeken ilk husus, borçlarına ait hesapları tespit edilebilen altı Emin Ağa'dan yalnızca ikisinin[415] devlete borçlu olduğudur. Devletle iş yapan dahası teknik olarak devlet memuru sayılabilecek olan Emin Ağalar'ın devletle bu derece zayıf finansal ilişkiler içerisinde olmaları açıklanmayı gerektiren bir durumdur. İzaha geçmeden evvel Eminler-Devlet münasebetinin kaynaklarını kısaca ortaya koymak uygun olacaktır. Tespit edilebildiği kadarıyla Emin Ağalar ile devlet arasındaki ilişkiler Eminlikler ve mukataalar olmak üzere iki kanaldan tesis ediliyordu. Ancak Eminlikler'in ve mukataaların aynı idare usulleriyle (emanet, iltizam vs.) yönetiliyor olması iki kurum arasındaki farklılıkları azaltıyordu. Bu sebeple iki kanal için tek değerlendirme yapmak

[415] Esasında, Hasan (Kili Nazırı), Mehmed Sunullah, Osman Ağalar'ın da devlete borçlarının olduğu bilinmektedir ancak bu hesaplara ait kayıtlara ulaşılamaması değerlendirmeyi imkânsız kılmaktadır. Yine toplamda yalnızca beş kişinin devlete borçlu olması yapılacak yorumları etkilemeyecektir. BOA, CEVDET MALİYE 555/22815, 1779 (1192); Hasan Ağa (Kili Nazırı). BOA, D.BŞM.MHF.d 12755, 1769 (1182); Osman Ağa. BOA, CEVDET MALİYE 447/18075, 1768 (1182); Mehmed Sunullah Ağa.

mümkündür zira bize göre elimizdeki olgunun izahı idare usulünün incelenmesiyle açığa çıkacaktır. Emanet usulü ile idarenin Emin Ağalar'a mali yükümlük getirmiyor olması, bu metot ile yönetilen kurumların Eminleri ile devlet arasında bir alacak-verecek ilişkisinin doğma ihtimalini zayıflatmaktaydı. İltizam usulü ile idarede ise devletin alacağını peşinen tahsil ediyor olması, bu metot ile yönetilen müesseselerden ötürü Emin Ağalar ile devlet arasında vadeli işlemlerin gelişme olasılığını azaltıyordu. Bu nedenlerden dolayı, Emin Ağalar'ın ekseriyetinin devlete borçlu olmadan vefat etmiş olmaları makul bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 34 ve 35 incelendiğinde dikkat çeken bir başka husus, Emin Ağalar'ın zevcelerine borçlu olmalarıdır. Elimizdeki bilgileri incelediğimizde zevcelere olan borçların İslam hukuku kökenli olup Osmanlı medeni hukukunda da yer alan mehir[416] uygulamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus ise gayrimüslim sarraflara olan borçlardır ki en büyük kalemi bu sınıf oluşturmaktadır. Bu durumun sebebi Osmanlı finansal düzeninde ana borç verici unsurlardan birinin gayrimüslim sarraflar[417] olmasıdır. Bunların haricinde Emin Ağalar'ın yöneticilere, mültezimlere ve esnafa da borçlu olabildiği görülmektedir ki bunlara da kısaca değinebiliriz. Yönetici zümre mensuplarına olan borçların sarraflara olan borçlar gibi nakit kredilerden kaynaklanıyor olma ihtimali kuvvetlidir. Emin Ağalar'ın, tasarruflarında bulunan mukataaları doğrudan idare etmeleri mümkün olmadığı için, mukataaları ilzam etme yolunu seçmeleri mültezimlerle alacak-verecek ilişkisi içerisine girmelerine sebep olmaktaydı. Emin Ağalar'ın esnaf taifesine olan borçlarının ise nakit kredilerden değil veresiye mal-hizmet alışverişinden kaynaklanıyor olması muhtemeldir.

[416] Mehmet Akif Aydın, "Mehir", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, ss.389-391.
[417] Ali Akyıldız, "Sarraflık (Osmanlı Dönemi)", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, ss.363-365.

Tablo 36 : Emin Ağalar'ın Alacakları Listesi (Kuruş)

İsim (Son Görev)	Miri	Şahıs							
		Müslüman					Gayrimüslim		
		Yönetici	Mültezim	Esnaf	Diğer	Toplam	Sarraf	Diğer	Toplam
Abdullah (Surre)	-	-	-	-	5.768	5.768	-	-	-
Ahmed (Ambar)	-	1.880	44.006	-	20.408,5	66.294,5	-	52	52
Ali (Gümrük)	-	122.143	175.300	10.000	18.997,5	326.440,5	-	65.339	65.339
İbrahim (Matbah)	-	6.620	494.884	-	22.577	524.081	217.613	315.067,5	532.680,5
Mehmed (Irgatzade) (Matbah)	88.000	-	21.550	-	233.645	255.195	-	-	-
Mehmed Tahir (Surre)	-	7.200	66.849	1.170	43.750,5	118.969,5	268.279	83.350	351.629
Mustafa (Bina)	-	1.550	-	-	619	2.169	-	-	-
Selim (Tersane)	-	11.010	37.216,5	-	3.000	51.226,5	-	-	-
Süleyman (Çaprastlı Damadı) (Nüzul)	-	122.223	-	-	3.100	125.323	-	-	-
Yusuf (Surre)	-	13.784,5	-	14.230	8.121,5	36.136	-	-	-

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 37 : Emin Ağalar'ın Alacakları Listesi (%)

İsim (Son Görev)	Miri	Şahıs							
		Müslüman					Gayrimüslim		
		Yönetici	Mültezim	Esnaf	Diğer	Toplam	Sarraf	Diğer	Toplam
Abdullah (Surre)	-	-	-	-	100	100	-	-	-
Ahmed (Ambar)	-	2,83	66,33	-	30,76	99,92	-	0,08	0,08
Ali (Gümrük)	-	31,18	44,74	2,55	4,85	83,32	-	16,68	16,68
İbrahim* (Matbah)	-	0,63	46,83	-	2,14	49,59	20,59	29,81	50,41
Mehmed (Irgatzade) (Matbah)	25,64	-	6,28	-	68,08	74,36	-	-	-
Mehmed Tahir (Surre)	-	1,53	14,21	0,25	9,30	25,28	57,01	17,71	74,72
Mustafa (Bina)	-	71,46	-	-	28,54	100	-	-	-
Selim (Tersane)	-	21,46	72,65	-	5,86	100	-	-	-
Süleyman (Çaprastlı Damadı) (Nüzul)	-	97,53	-	-	2,47	100	-	-	-
Yusuf (Nüzul)	-	38,15	-	39,38	22,47	100	-	-	-

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* İbrahim Efendi'nin muhallefatı incelendiğinde alacaklarının tahsili mümkün görülenler ve tahsili mümkün görülmeyenler şeklinde tasnif edildiği anlaşılmaktadır. Alacakların tahsilinin mümkün görülme oranı (%) kategoriler açısından şu şekildedir. Yönetici: 53,93; Mültezim: 45,44; Diğer: 74,06; Tümü (Müslümanlar): 46,78. Sarraf:79,40, Diğer: 43,42; Tümü (Gayrimüslim):58,12.

Tablo 36 ve 37 incelendiğinde dikkat çeken ilk husus, Tablo 34'te ve 35'te de karşılaşılan ***devlet ile minimum ilişki seviyesi***'dir ki benzer bir görüntünün bu tabloda da karşımıza çıkma sebebi kanaatimizce yine aynıdır. Dikkat çeken bir başka husus ise, Emin Ağalar'ın alacaklarının yoğunlaştığı sınıfların mültezimler ve yöneticiler olmasıdır. Bu durum, Emin Ağalar'ın Eminlik vazifelerinin yanı sıra mukataa mekanizmalarında da ne kadar faal olduklarını ve hem mukataa sisteminin hem de yönetici zümre mensuplarının likidite ihtiyacına cevap üreten birer kreditör gibi hareket ettiklerini göstermektedir. Bazı durumlarda sarraflarla da mali ilişkilere girmiş olmaları ise Eminler'in Osmanlı finansal sisteminin bileşenleri arasında yer aldıklarına işaret eder. İlaveten, Tablo 38'in son sütunundan anlaşılacağı üzere, Eminler'in ekseriyetinin alacak-verecek dengeleri toplam malvarlıklarının kat kat fazlasıdır. Tüm bu bilgiler bize, Eminler'in, finans piyasalarının güçlü ve etkili aktörleri olduklarını söylemektedir.

Tablo 38 : Emin Ağalar'ın Alacak-Borç Özeti (Kuruş)

İsim (Son Görev)	Toplam Alacak (a)	Toplam Borç (b)	Fark (a - b = c)	Malvarlığı (d)	Toplam (c + d)	Borç Dengesi-Malvarlığı Oranı (%) (c / d)
Abdullah (Surre)	5.768	43.790,5	-38.022,5	29.728,67	-8.293,83	-127,90
Mehmed (Irgatzade) (Matbah)	343.195	383.891,5	-40.696,5	13.295	-27.401,5	-306,10
Mustafa (Bina)	2.169	-	2.169	1.159,1	3.328,1	187,13
Selim (Tersane)	51.226,5	*	51.226,5	48.270,38	99.496,88	106,12
Ahmed (Ambar)	66.346,5	103.976	-37.629,5	20.321,17	-17.308,33	-185,17
İbrahim (Matbah)	1.056.762	-	1.056.762	9.851,5	1.066.613,5	10726,91
Hüseyin (Mısırlı) (Surre)	-	4.457	-4.457	9.083,82	4.626,82	-49,06
Mehmed Tahir (Surre)	470.598,5	-	470.598,5	39.018,36	509.616,86	1206,10
Yusuf (Surre)	36.136	-	36.136	2.965,45	39.101,45	1215,06
Ali (Gümrük)	391.779,5	*	391.779,5	5.710,13	397.489,63	6861,14
Halil (Gümrük)	-	115.000	-115.000	-	-115.000	-
Süleyman (Çaprastlı Damadı) (Nüzul)	125.323	77.576	47.747	-	47.747	-

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Muhtelif şahıslara borçlu oldukları bilinmektedir ancak bu hesaplara ait kayıtlara ulaşılamadığı için bilgi verilememiştir.[418]

[418] BOA, TS.MA.e 488/17, 1772 (1186); Ali Ağa. BOA, AE.SSLM.III 220/12882, 1789 (1203); BOA, AE.SSLM.III 412/23688, 1789 (1203); BOA, CEVDET BAHRİYE 132/6378, 1789 (1203); BOA, CEVDET BAHRİYE 208/9722, 1789 (1203); BOA, CEVDET BAHRİYE 247/11455, 1789 (1203); Selim Ağa.

3.2.4. Tüketim Eğilimleri

Emin Ağalar'ın malvarlıklarını oluşturan bileşenler arasında öne çıkan grup eşyalardır. Ayrıca, muhallefat evraklarının barındığı verilerin de büyük çoğunluğunu yine eşyalara ait malumatlar oluşturmaktadır. Eşyalar incelendiğinde ilk dikkati çeken şey hemen hepsinin dayanıklı tüketim malları olmasıdır. Dayanıksız tüketim malları ile karşılaşılmaması anlaşılabilir bir durumdur zira bu tip mallar günlük satın alınabilen ve stoklanması gerekmeyen ürünlerdir. Buna rağmen, baharat gibi esasında dayanıksız tüketim malı olan ürünlere az da olsa denk gelinmiştir. Eşyalar incelenmeye devam edildiğinde fark edilen bir başka özellik ise belgelerdeki bilgilerin belirli bir standardının olmamasıdır. Örneğin, eşyaların türlerine, sıfatlarına ve niteliklerine dair detaylara yer verilirken eşya cinsleri ile alakalı herhangi bir kategorizasyon yapılmamıştır. Bir başka standartsızlık durumu ise müfredat defterlerinde karşımıza çıkan eşyaların nakdi değerleridir. Bazı evraklarda tahmini pahalar da yazılırken bazı belgelerde böyle bir malumat yoktur. Bu tarz belirsizlikler, eldeki bilgileri anlamayı zorlaştırmakta ve bu sebeple verileri yapılandırılmak gerekmektedir.

Tez kapsamında cevap üretilmeye çalışılan ilk problem eşyaların tasnifidir ki tüm belgeleri birlikte değerlendirmemiz neticesinde ulaştığımız gruplar şu şekilde sıralanabilir: Aksesuar, Evani (kap-kacak), Giyim, Silah, Binek, Kitap, Köle, Kumaş, Kürk, Mefruşat, Mücevher ve Diğer. Bu gruplardan bazılarını alt bölümlere ayırmak mümkün olmuştur ki bunlar da şu şekilde sıralanabilir: Aksesuar grubunu malzemelerine göre Ahşap, Cam, Metal ve Tekstil, Evani grubunu işlevine göre Banyo ve Mutfak, Giyim grubunu yine işlevine göre Çamaşır ve Kıyafet, Silah grubunu da teknik özelliğine göre Klasik ve Ateşli.

Karşılaşılan bir diğer problem olan eşyaların pahaları hakkında ise bir çözüm üretilememiştir zira sorun verilerin karmaşıklığından değil eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda muhallefatlar, barındırdıkları eşyaların nakdi değerlerine göre üç gruba ayırılabilir: tam olanlar, eksik olanlar ve olmayanlar. Eldeki bilgileri incelemeye geçmeden önce verilerle alakalı bir detayı daha açıklamak uygun olacaktır. Tüm kategorilerde eşya adetlerini tespit etmek mümkün olmuş ancak Diğer grubunda yer alanlar için ölçek uyuşmazlıkları dolayısıyla miktarlar belirlenememiştir.

Tablo 39 : Emvalinin Değeri Bilinen Emin Ağalar'ın Eşyalarının Kategorik Dağılımı (Adet)

	İsim	Abdullah	Hasan (Kili Nazırı)	Mehmed (Irgatzade)	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Zennecizade)
	Son Görev	Surre	Bina	Matbah	Nüzul	Bina	Bina	Tersane	Gümrük	Surre	Nüzul
Aksesuar	Ahşap	3	34	34	33	19	8	146	69	6	0
	Cam	0	2	0	12	0	0	50	24	7	0
	Metal	9	72	28	51	18	15	92	108	86	5
	Tekstil	19	88	27	67	31	22	144	295	92	34
Evani	Banyo	0	25	6	13	6	0	51	15	14	4
	Mutfak	1	97	49	138	66	12	731	343	106	28
Giyim	Çamaşır	0	23	18	21	7	0	3	13	19	13
	Kıyafet	76	119	63	66	29	51	114	245	35	45
Silah	Klasik	4	22	6	9	1	9	15	21	42	7
	Ateşli	3	13	3	19	3	4	5	29	21	7
Binek		0	7	0	10	2	2	1	0	1	4
Kitap		2	24	0	315	3	2	8	63	6	1
Köle		0	3	0	0	0	5	0	3	0	0
Kumaş		134	9	0	38	5	5	97	168	18	4
Kürk		13	29	24	17	9	13	36	69	14	7
Mefruşat		0	278	202	265	15	58	650	603	225	15
Mücevher		9	2	1	0	4	0	0	6	0	0

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 40 : Emvalinin Değeri Kısmen ve Tamamen Bilinmeyen Emin Ağalar'ın Eşyalarının Kategorik Dağılımı (Adet)

	İsim	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	İbrahim	Mehmed Tahir	Yusuf	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Hasan	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil	Süleyman
	Son Görev	Ambar	Gümrük	Tersane	Matbah	Surre	Surre	Nüzul	Baruthane	Gümrük	Gümrük	Nüzul
		Emvalinin Değeri Kısmen Bilinmeyenler						Emvalinin Değeri Tamamen Bilinmeyenler				
Aksesuar	Ahşap	50	35	54	33	11	20	11	26	105	44	41
	Cam	1	8	0	9	7	3	6	9	2	2	12
	Metal	51	120	89	9	39	48	15	36	38	23	43
	Tekstil	134	298	246	45	158	253	5	98	85	19	147
Evani	Banyo	5	2	11	0	16	0	0	9	2	5	27
	Mutfak	117	168	238	20	188	92	23	116	81	22	29
Giyim	Çamaşır	26	42	26	17	15	0	0	45	8	14	11
	Kıyafet	96	226	287	94	173	326	26	107	90	48	131
Silah	Klasik	11	23	24	4	13	42	3	5	8	4	7
	Ateşli	9	55	12	1	5	13	1	11	2	9	8
Binek		11	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0
Kitap		20	21	0	72+	28	0	27	0	1	41	2
Köle		2	7	0	0	3	0	0	4	0	3	4
Kumaş		54	68	149	5	417	421	1	33	3	6	50
Kürk		46	53	55	37	22	2	9	19	19	10	33
Mefruşat		372	323	61	368	274	363	230	367	307	233	500
Mücevher		38	0	0	0	15	0	0	14	1	3	5

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Tablodaki sütunları bölen çizginin, sol tarafı eşyalarının değeri kısmen bilinenler ve çizginin sağ tarafı eşyalarının değeri tamamen bilinmeyenlerdir.

Tablo 41 : Emin Ağalar'ın Eşyalarının Parasal Değerleri İtibarıyla Kategorik Dağılımları (%)

	İsim	Abdullah	Hasan	Mehmed (Irgatzade)	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Zennecizade)	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	İbrahim	Mehmed Tahir	Yusuf
	Son Görev	Surre	Bina	Matbah	Nüzul	Bina	Bina	Tersane	Gümrük	Surre	Nüzul	Ambar	Gümrük	Tersane	Matbah	Surre	Surre
Kategoriler		Emvalinin Değeri Tamamen Bilinenler										Emvalinin Değeri Kısmen Bilinenler					
Aksesuar	Ahşap	0,24	1,08	6,11	2,41	2,68	1,46	17,30	3,10	1,38	0,00	0,84	3,82	1,81	3,56	1,76	1,98
	Cam	0,00	0,01	0,00	1,22	0,00	0,00	1,61	0,53	1,71	0,00	0,00	0,76	0,00	0,00	0,00	1,23
	Metal	2,16	14,91	3,42	9,50	7,55	3,40	4,16	3,48	15,85	1,12	4,52	0,04	2,39	0,64	3,96	3,64
	Tekstil	6,64	7,74	17,21	4,69	3,33	15,50	3,15	9,77	21,66	15,20	15,87	9,40	9,99	1,42	15,74	9,71
Evani	Banyo	0,00	0,33	0,40	0,39	1,18	0,00	1,24	0,26	0,27	0,28	0,00	0,00	0,27	0,00	0,53	0,00
	Mutfak	0,04	1,60	1,61	7,39	6,74	0,29	6,64	1,26	8,26	1,08	1,83	0,25	3,49	0,10	5,06	13,72
Giyim	Çamaşır	0,00	0,22	0,24	1,04	0,83	0,00	0,05	0,18	0,74	0,89	1,31	0,60	0,33	0,71	0,73	0,00
	Kıyafet	10,79	15,43	6,90	8,91	23,90	9,23	12,90	15,64	8,29	14,34	14,50	74,62	39,59	16,23	21,24	4,17
Silah	Klasik	1,33	5,12	2,94	4,05	2,44	4,64	2,38	2,39	7,50	15,04	6,54	0,00	1,29	1,17	1,63	0,00
	Ateşli	0,66	1,31	1,28	3,40	3,82	0,69	0,63	2,22	3,49	8,43	5,93	0,00	1,70	0,10	1,26	0,00
Binek		0,00	2,60	0,00	11,76	6,09	2,78	0,10	0,00	1,92	25,81	2,08	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

	İsim	Abdullah	Hasan	Mehmed (Irgatzade)	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Zennecizade)	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	İbrahim	Mehmed Tahir	Yusuf
	Son Görev	Surre	Bina	Matbah	Nüzul	Bina	Bina	Tersane	Gümrük	Surre	Nüzul	Ambar	Gümrük	Tersane	Matbah	Surre	Surre
Kategoriler		Emvalinin Değeri Tamamen Bilinenler										Emvalinin Değeri Kısmen Bilinenler					
Kitap		0,47	0,69	0,00	17,93	2,59	0,51	0,48	1,57	0,33	0,50	1,42	0,00	0,00	3,74	5,68	0,00
Köle		0,00	8,09	0,00	0,00	0,00	36,28	0,00	4,80	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,63	0,00
Kumaş		60,03	0,89	0,00	1,76	3,12	1,52	11,02	3,24	2,77	1,86	5,90	1,42	5,02	0,00	7,69	3,09
Kürk		10,36	26,82	37,87	9,68	23,61	17,62	22,47	16,42	10,36	9,94	15,09	2,80	25,25	69,27	25,52	1,24
Mefruşat		0,00	11,16	10,03	13,53	6,11	4,16	13,86	25,03	11,61	2,69	3,26	5,51	1,60	1,40	1,69	45,19
Mücevher		5,58	0,33	11,98	0,00	1,11	0,00	0,00	0,54	0,00	0,00	15,66	0,00	0,00	0,00	6,10	0,00
Diğer		1,52	1,66	0,01	2,34	4,90	1,93	2,02	9,58	3,86	2,83	5,25	0,78	7,27	1,66	0,78	16,03

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

***** Tablodaki sütunları bölen çizginin sol tarafı eşyalarının değeri tamamen bilinenler ve çizginin sağ tarafı eşyalarının değeri kısmen bilinenler

Tablo 39 ve 40 incelendiğinde, tek başlarına pek bir anlam ifade etmedikleri görülür. Bu sebeple, Ek Şekil 2 ile Ek Şekil 3'te (sayfa 193) görsel ve Tablo 41'de sayısal olarak yer alan bilgilerle birlikte ele almak daha isabetli yorum yapmayı mümkün kılacaktır. Yapılabilecek ilk mukayese, kategorilerdeki eşya adetleri ile kategori değerlerinin ağırlıklarını kıyaslamaktır. Burada dikkat çeken en önemli şey bazı kategorilerin çok az sayıda eşya barındırmalarına rağmen ağırlıklarının fazla olmasıdır ki bu durumun sebebi kategorilerin birim değerlerinin farklılık göstermesidir. Ortalama

birim fiyatı yaklaşık 35.000 (zaman ayarlı 32.500) akçe ile Köle en paha kategori iken ortalama birim fiyatı takriben 400 (zaman ayarlı 300) akçe ile Evaniler en ucuz kategorilerdir.

Tablo 41 incelediğinde, farklı ortalamaların hesaplanması yoluyla çeşitli analizler yapılabileceği görülür ki bunlar aritmetik ve ağırlıklı ortalamalardır. Aritmetik ortalama bilgisi, ortalama bir Emin Ağa'nın eşyalarının kategorik dağılımını verecektir. Ağırlıklı ortalama bilgisi ve bu verinin aritmetik ortalama ile kıyaslanması ise, Emin Ağalar'ın zengin ya da fakir olmalarının etkisini de dikkate alarak kategorik dağılımlar hakkında yorum yapabilme imkânı tanıyacaktır. Bu analizlerin çıktıları için Tablo 42 hazırlanmıştır.

Tablo 42 : Eşyaların Yüzdesel Kategorik Dağılımları ile Alakalı Ortalama Değerleri

Kategori Adı	Aritmetik Ortalama (a)	Ağırlıklı Ortalama (b)	Fark (a – b = c)	Oran (c / a = d) %
Ahşap Aksesuar	3,95	8,56	4,62	117,01
Kumaş	2,91	5,47	2,56	87,96
Cam Aksesuar	0,56	0,93	0,36	64,39
Banyo Evanisi	0,48	0,68	0,20	41,63
Mefruşat	10,91	14,04	3,13	28,70
Mutfak Evanisi	3,87	4,39	0,51	13,19
Kürk	**19,42**	**21,73**	2,31	11,89
Diğer	1,77	1,77	0,00	0,00
Kıyafet	12,84	12,41	-0,43	-3,32
Mücevher	1,55	1,46	-0,09	-5,85
Metal Aksesuar	7,04	6,52	-0,53	-7,48
Tekstil Aksesuar	10,92	8,44	-2,48	-22,72
Klasik Silah	5,17	3,60	-1,57	-30,40
Kitap	2,73	1,75	-0,99	-36,14
Köle	5,46	3,16	-2,30	-42,16
Ateşli Silah	2,81	1,59	-1,21	-43,22
Çamaşır	**0,47**	**0,25**	-0,22	-47,21
Binek	5,67	1,90	-3,77	-66,45

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 42 incelendiğinde, sütunları satır bazında ve satırları sütun bazında mukayese etmenin mümkün olduğu görülür. Satırları sütun bazında kıyasladığımızda, hem "a" sütunu hem de "b" sütunu için en büyük paya Kürk'ün en küçük paya ise Çamaşır'ın sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sütunları satır bazında karşılaştırdığımızda ise, bazı kategorilerde aritmetik (sütun a) bazı kategorilerde ağırlıklı (sütun b) ortalamanın daha fazla olduğu fark edilmektedir ki bu sebeple "c" sütunu düzenlenmiştir. Bu sütunun verileri hakkında şu yorum yapılabilir, Emin Ağalar'ın zenginlikleri arttıkça, "c" değeri pozitif olan kategorilerin eşyalar arasındaki ağırlığı artmakta değeri negatif olan kategorilerin eşyalar arasındaki ağırlığı ise azalmaktadır. Bu noktada, "hangi kategorinin artış/azalış şiddeti daha fazladır?" sorusu gündeme gelir ki bu probleme cevap bulmak için "d" sütunu düzenlenmiştir. Buna göre, Emin Ağalar'ın zenginliği arttıkça, en çok Ahşap Aksesuar kategorisinin ağırlığı artmakta ve en çok Binek kategorisinin ağırlığı azalmaktadır.

Tablo 41 ile Tablo 42 beraber incelendiğinde ise, hangi Emin Ağa'nın hangi kategoride diğer Eminler'den ***en çok*** ayrıştığı tespit edilebilir. Bu noktada şunu dile getirmek gerekir ki yalnızca, eşyalarının tamamının değeri bilinen Eminler'i dikkate almak doğru olacaktır. Bu bilgiyi de göz önüne alarak kıyaslama yapıldığında ve tüm kategoriler söz konusu olduğunda, Emin Ağalar arasında en çok ayrışanın Abdullah Ağa ve en az ayrışanın Hasan (Kili Nazırı) Ağa olduğu görülmektedir. Eminler'in payları itibarıyla hangi kategoride ***en çok*** ayrıştığı ise şu şekilde özetlenebilir:

- Abdullah Ağa, Kumaş; Hasan (Kili Nazırı) Ağa, Metal Aksesuar; Mehmed (Irgatzade) Ağa, Kürk; Halil (İzmirli) Ağa, Kitap; Mustafa Ağa, Kıyafet; Osman Ağa, Köle; Selim Ağa, Ahşap Aksesuar; Mehmed Sunullah Ağa, Mefruşat; Hüseyin (Mısırlı) Ağa, Tekstil Aksesuar; Mehmed (Zennecizade) Ağa, Binek.

Eşyalar hakkında yapılabilecek bir diğer mukayese ise korelasyon analizleridir ki bu veriler için Tablo 43 düzenlenmiştir. Ancak sonuçları yorumlamaya geçmeden önce analizlerin parametrelerini değerlendirmek gerekir. Çözümlemeye tabi tutulan değişken fiyattır ki önde gelenler parametreleri mekân, zaman ve psikolojik etkenlerdir. Fiyatların mekânsallığı bilinen bir olgudur ki eldeki mekân bilgileri, verileri değerlendirmeye imkân tanıyacak şekilde mevcuttur. Buna göre, 21 Emin Ağa'dan 16'sı İstanbul'da yaşamış ve

vefat etmiştir fakat tahrir veya müzayede işlemleri tüm Emin Ağalar için İstanbul'da yapılmıştır. Bu sebeple, tespit edilen fiyatların tamamının İstanbul'a ait olduğu ve bu yüzden fiyatların mekânsallığının yok sayılabileceği söylenebilir. Bir diğer parametre ise zamandır ki fiyatların zamansallığı da -tıpkı mekânsallığı gibi- bilinen bir olgudur. İncelenen muhallefatlar 1768 ile 1791 yılları arasına aittir ki bu da 23 yıl gibi uzun bir süre etmektedir. Bu zaman zarfında fiyatlarda yaşanması muhtemel değişimi tespit etmek için Pamuk'un "İstanbul Kenti için Fiyat Endeksleri, 1469-1914" isimli çalışmasından yararlanılmıştır.[419] Buna göre, ele alınan dönemde yaklaşık %35'lik bir fiyat artışı yaşanmıştır ki bu da yıllık ortalama takriben %1,45'lik bir fiyat artışı anlamına gelmektedir. Eldeki veriler bu rakama dayanılarak yeniden düzenlenmiş bu sayede fiyatların zamansallığından kaynaklanabilecek sapmalar engellenmiştir.

İrdelenmesi gereken son parametre ise psikolojik etkenlerdir ki tespit edilmeleri zor olmakla beraber çeşitlilik arz etmektedirler. Ancak şu söylenebilir ki tezin temel iddialarından biri Emin Ağa olarak nitelenebilecek bir toplumsal tipolojinin var olduğudur. Bu kapsamda, Emin Ağalar'ın mensubiyetleri, münasebetleri, yaşadıkları muhitler, kariyer ve iş hayatları, yatırım yönelimleri, finansal ilişkileri ve son olarak malvarlıkları irdelenmiştir. Tüm bu değişkenlerin, psikolojik faktörlerin sebeplerini ve sonuçlarını barındırdıkları ve malvarlıkları hariç tutulursa tamamının homojenlik gösterdikleri iddia edilebilir. Bu nedenlerden ötürü, korelasyon analizleri, tüketim eğilimlerindeki değişimin servetler ile açıklanabilir olup olmadığını test etmek için düzenlenmiştir.

Tablo 43'ün "a" sütununda, kategorilerin toplam parasal değerleri ile kategorileri oluşturan eşyaların toplam adetleri arasındaki korelasyon dereceleri yer almaktadır. "b" sütununda, Emin Ağalar'ın tüm eşyalarının toplam değerleri ile kategorileri oluşturan eşyaların toplam adetleri arasındaki korelasyon dereceleri bulunmaktadır. "c" sütununda, Emin Ağalar'ın tüm eşyalarının toplam değerleri ile kategorileri oluşturan eşyaların ortalama birim fiyatları arasındaki korelasyon dereceleri vardır. Son olarak, Tablo 43 incelendiğinde -Tablo 42'de olduğu gibi- sütunları satır

[419] Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, ss.233-238.

bazında ve satırları sütun bazında mukayese etmenin mümkün olduğu görülür ki bu kıyaslamalarda ihtiyaç duyulacak veriler için "d" sütunu oluşturulmuştur.

Tablo 43 : Eşyaların Kategorik Parasal Değerleri ile Alakalı Korelasyon Dereceleri

Kategori Adı	Kategori Değeri - Birim Miktarı (a)	Toplam Eşya - Birim Miktarı (b)	Toplam Eşya - Birim Fiyatı (c)	Oran (|b| / |c| = d)
Ahşap Aksesuar	0,9031	0,8266	0,8639	0,96
Cam Aksesuar	0,9264	0,8912	0,0593	15,02
Metal Aksesuar	0,7096	0,5579	0,4431	1,26
Tekstil Aksesuar	0,4247	0,5053	0,1205	4,19
Banyo Evanisi	0,9254	**0,9090**	0,3294	2,76
Mutfak Evanisi	0,9062	0,8064	0,3169	2,54
Çamaşır	0,2950	-0,4318	0,8436	0,51
Kıyafet	0,6825	0,5618	**0,9067**	0,62
Binek	0,7882	-0,2528	**-0,2911**	0,87
Kitap	0,8285	-0,1949	0,4738	0,41
Köle*	0,9473	**-0,9413**	0,0249	**37,80**
Kumaş	0,5885	0,7028	0,5492	1,28
Kürk	0,5928	0,5786	0,8083	0,72
Mefruşat	**0,9673**	0,9063	0,8719	1,04
Mücevher	**0,1260**	0,5364	-0,1299	4,13
Klasik Silah	0,6793	0,1716	0,5674	0,30
Ateşli Silah	0,8379	0,0214	0,6371	**0,03**

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Örneklem büyüklüğü yetersiz olduğu için dikkate alınmayabilir.

"a" sütunu, her hangi bir kategorideki eşyaların ortalama birim fiyatlarının Emin Ağalar arasında çeşitlilik göstermesi hakkında yorum yapılabilmesine imkân tanır. Şöyle ki, derecenin 1'e yakın olması fiyatların nispeten homojen olduğunu ve Emin Ağalar'ın davranışlarının benzeştiğini gösterirken derecenin 0'a yakın olması ise fiyatların göreceli olarak farklılık arz ettiğine ve Emin Ağalar'ın davranışlarının ayrıştığına işaret eder. "a" sütununa göre, korelasyon derecesi 0,9'dan büyük beş kategori vardır ki bunlar Mefruşat, Köle, Cam Aksesuar, Banyo Evanisi ve Mutfak Evanisi gruplarıdır. Korelasyon derecesi 0,6'dan küçük olan beş kategori ise Kürk, Kumaş, Tekstil Aksesuar, Çamaşır ve

Mücevher gruplarıdır. Özetlemek gerekirse, ürün fiyatları açısından değerlendirildiğinde Emin Ağalar, Mefruşat türü eşyalar söz konusu ise benzer ancak Mücevher türü eşyalar mevzu bahis ise farklı davranışlar göstermektedirler. Diğer verilere geçmeden önce belirtilmesi gereken bir husus vardır ki "a" değeri 0,5'den küçük olan (Mücevher, Çamaşır ve Tekstil Aksesuar) kategorilerde fiyat farklılaşmasının Emin Ağalar'ın servetleriyle açıklanabilme olasılığı göreceli olarak düşüktür.

"b" sütunu, Emin Ağalar'ın servetlerinin artması halinde ***daha fazla veya daha az miktarda*** eşya sahibi olma eğilimini hangi kategorilerde gösterdiklerini tespit edebilme imkânı tanır. Şöyle ki, derecenin 1'e yakın olması, Emin Ağalar'ın malvarlıklarının artması halinde ilgili kategoriye dâhil olan eşya türlerinde daha fazla miktarda satın alma eğilimi gösterdikleri anlamına gelir. Derecenin -1'e yakın olması, Emin Ağalar'ın malvarlıklarının artması halinde ilgili kategoriye dâhil olan eşya türlerinde daha az miktarda satın alma eğilimi gösterdikleri anlamına gelir. Derecenin 0 civarında olması ise, Emin Ağalar'ın söz konusu kategoriye olan ilgilerinin servetleriyle alakalı olmadığına işaret eder. "b" sütununa göre, malvarlıklarının artması halinde Emin Ağalar'ın, Banyo Evanisi türünde eşyaya ***daha fazla miktarda*** ve Köleye ***daha az miktarda*** sahip olma eğilimleri en şiddetli seviyededir.

"c" sütunu, Emin Ağalar'ın servetlerinin artması halinde ***daha pahalı veya ucuz türden*** eşya sahibi olma eğilimini hangi kategorilerde gösterdiklerini tespit edebilme imkânı tanır. Şöyle ki, derecenin 1'e yakın olması, Emin Ağalar'ın malvarlıklarının artması halinde ilgili kategoriye dâhil olan eşyaların daha pahalı türlerinden satın alma eğilimi gösterdikleri anlamına gelir. Derecenin -1'e yakın olması, Emin Ağalar'ın malvarlıklarının artması halinde ilgili kategoriye dâhil olan eşyaların daha ucuz türlerinden satın alma eğilimi gösterdikleri anlamına gelir. Derecenin 0 civarında olması ise, Emin Ağalar'ın söz konusu kategoride yer alan eşyalarının pahalılığının servetleriyle alakalı olmadığına işaret eder. "c" sütununa göre, Emin Ağalar'ın, Kıyafet türünde eşyaların ***pahalı olanlarına*** ve Binek türünde eşyaların ***ucuz olanlarına*** sahip olma eğilimleri en şiddetli seviyededir.

Bu analizlerden sonra, Emin Ağalar'ın kategorilerle alakalı yönelimleri için ikili formda dört farklı ihtimal ortaya çıkmaktadır: fazla miktarda ve pahalı türden, fazla

miktarda ve ucuz türden, az miktarda ve pahalı türden, az miktarda ve ucuz türden. Bu noktada, "hangi durum daha baskındır, ***fazla/az miktarda*** eşyaya sahip olunması mı ***pahalı/ucuz türden*** eşyaya sahip olunması mı?" sorusu gündeme gelmektedir. Problemin çözümü sütunları ("b" ve "c" sütunlarını) satır bazında mukayese etmektir ki bu işlem için "d" sütunu düzenlenmiştir. "d" değeri 1'den büyük olan kategorilerde ***fazla/az miktarda*** eşyaya sahip olma eğilimi ve 1'den küçük olan kategorilerde ***pahalı/ucuz türden*** eşyaya sahip olma eğilimi daha baskındır. Ayrıca "d" sütunu, baskınlıkların şiddeti hakkında da bilgi vermektedir ki değerin 1'den uzaklaşması baskınlığın arttığı anlamına gelir.

Emin Ağalar'ın sahip oldukları eşyaları, bilhassa alt rütbeli devlet görevlileri ve reaya ile karşılaştırma yapmak suretiyle, kalitatif açıdan değerlendirmek de mümkündür. Örneğin mefruşat kullanımı itibarıyla bakıldığında, Emin Ağalar'ın eşyalarında, diğer toplumsal zümrelere nazaran, çeşitliğin fazla ve eskimişlik derecesinin az olduğu görülmektedir. Bir başka kıyas edilebilecek kategori silahlardır ki bu yalnızca askeri sınıf mensuplarının sahip olabildiği bir eşya türüdür. Emin Ağalar'ın silahları incelendiğinde, bunları sadece güvenlik maksadıyla barındırmadıkları aynı zamanda işlemeli ve süslemeli türde törensel nitelikleri haiz ürünlere de sahip oldukları görülmektedir. Bu kategorilerin haricinde, bazı eşya çeşitleri vardır ki bunlara diğer sosyal gruplarda rastlanılmamaktadır. Bu konuda öne çıkan iki ürün olarak saatler ve aynalar değerlendirildiğinde, 19 Emin'in -ortalama 2,7 adet- saat sahibi olduğu ve saate nispetle toplumda daha seyrek karşılaşılan aynaya 13 Emin'in -ortalama 6,8 adet- sahip olduğu anlaşılmaktadır.[420]

Eşyaların Nitelikleri, Menşeileri ve Sıfatları

Aksesuar olarak kategorize edilen eşyaların -tekstiller hariç- yapı malzemelerini incelediğimizde daha önce de bahsedildiği gibi ahşap, metal ve cam olmak üzere üç çeşidin olduğu görülür. Toplamda 784 adet ahşap, 154 adet cam ve 1003 adet metal eşya tespit edilmiştir. Ahşap eşyaların türleri ile alakalı bilgiler olmamakla birlikte metal

[420] Tülay Artan, "Terekeler Işığında 18. Yüzyıl Ortasında Eyüp'te Yaşam Tarzı ve Standartlarına Bir Bakış: Orta Halliliğin Aynası", (Ed. Tülay Artan), **18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Şubat 1998, ss.57-59.

eşyaların çeşitlerine dair malumat vardır. Şöyle ki, 1003 adet metal aksesuarın %1,45'i altın, %53,04'ü gümüş, %6,68'i bakır, %7,28'i demir ve %6,68'i pirinçten yapılmış ve %24,88'inin yapı malzemesinin cinsi belirtilmemiştir. Benzer bir soruşturma evani grubu için de yapılabilir ki 2907 adet evaninin %9,05'i cam, %7,02'si gümüş, %7,22'si bakır, %0,48'i demir ve %0,62'si pirinçten yapılmış ve %75,61'inin cinsi belirtilmemiştir. Ancak mevzubahis eşyaların evani grubundan olması sebebiyle malzemesi tespit edilememiş olanların çok büyük bir kısmının porselen ve türevi toprak ürünleri olduğunu söylemek mümkündür.[421]

Tespit edilen muhallefat belgelerinin içerikleri incelendiğinde farklı kategorilerden pek çok eşyanın menşeine ait bilginin var olduğu anlaşılmaktadır. Yalnızca binek, kitap, kürk ve mücevher gruplarından olan malların kökenlerine dair malumat yoktur. Diğer kategorilerdeki eşyaların verilerinde de fazlaca eksiklik olmakla beraber tüm malların % 12,56'sının menşei bilinmektedir. Eldeki bilgiler irdelendiğinde eşyaların kökenleri için Osmanlı malları ve yabancı mallar şeklinde bir ayrım yapmanın mümkün olduğu söylenebilir. Ayrıca, yerli ürünleri Anadolu, Rumeli, Ortadoğu (Levant, Irak ve Mısır) ve Akdeniz (Adalar ve Kuzey Afrika) kökenliler, ithal ürünleri ise Avrupa, İran, Hindistan ve Uzakdoğu kökenliler şeklinde tasnif etmek uygun olacaktır. Evraklar dâhilinde, menşei İstanbul olarak kaydedilmiş her hangi bir mal yoktur fakat bu durumu İstanbul mamulü bir eşyanın var olmadığı şeklinde yorumlamak doğru olmayacaktır. Aksine, menşei belirtilmemişlerin ekseriyetinin İstanbul'da imal edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

[421] Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır. Evraklar incelendiğinde, bazı belgelerde tahrir görevlilerinin evani grubuna dâhil eşyaları malzemelerine göre tek kalemde kütlece kaydettikleri görülmektedir. Bu durum bakırdan yapılmış hurda evanilerin kıyye fiyatlarının yıllara göre bilinebilmesini mümkün kılmaktadır ki tespit edilebilenler şu şekilde sıralanabilir:

Yıl (Hicri)	**1186**	**1187**	**1192**	**1200**	**1203**	**1203**	**1203**	**1203**	**1203**	**1203**
Değer (Akçe)	97	112	112	80	136	136	136	120	160	90

Tablo 44 : Eşyaların Menşeleri Dağılımı (Adet)

		Aksesuar									
		Ahşap	**Cam**	**Metal**	**Tekstil**	**Evani**	**Giyim**	**Silah**	**Kumaş**	**Mefruşat**	**Toplam**
Osmanlı İçi	Anadolu	-	-	-	69	8	3	-	18	324	422
	Rumeli	-	-	4	3	2	-	1	-	81	91
	Ortadoğu	-	-	1	26	-	78	5	263	9	382
	Akdeniz	6	-	-	81	-	14	3	3	177	284
	Toplam	6	0	5	179	10	95	9	284	591	1179
Osmanlı Dışı	Avrupa	3	2	10	5	355	10	15	34	57	491
	İran	-	1	1	2	-	3	1	2	31	41
	Hindistan	4	-	-	-	-	5	-	103	8	120
	Uzakdoğu	-	-	3		414	2	-	-	-	419
	Toplam	7	3	14	7	769	20	16	139	96	1071

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 45 : Eşyaların Menşeleri Dağılımı (%)

		Aksesuar									
		Ahşap	**Cam**	**Metal**	**Tekstil**	**Evani**	**Giyim**	**Silah**	**Kumaş**	**Mefruşat**	**Tümü**
Menşeinin Bilinme Oranı		1,66	1,95	1,90	7,97	26,79	4,09	4,84	25,05	12,02	12,56
Osmanlı İçi	Anadolu	-	-	-	37,10	1,03	2,61	-	4,26	47,16	18,76
	Rumeli	-	-	21,05	1,61	0,26		4,00	-	11,79	4,05
	Ortadoğu	-	-	5,26	13,98	-	67,83	20,00	62,25	1,31	16,98
	Akdeniz	46,15	-	-	43,55	-	12,17	12,00	0,71	25,76	12,63
	Toplam	46,15	-	26,32	96,24	1,28	82,61	36,00	67,22	86,03	**52,41**
Osmanlı Dışı	Avrupa	23,08	66,67	52,63	2,69	45,57	8,70	60,00	8,05	8,30	21,83
	İran	-	33,33	5,26	1,08	-	2,61	4,00	0,47	4,51	1,82
	Hindistan	30,77	-	-	-	-	4,35	-	24,26	1,16	5,31
	Uzakdoğu	-	-	15,79	-	53,15	1,74	-	-	-	18,63
	Toplam	53,85	100	73,68	3,76	98,72	17,39	64,00	32,78	13,97	**47,59**

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 45'e göre, menşei en bilinen kategori %26,79 bilinirlik oranı ile evani grubu iken en bilinmeyen kategori %1,66 bilinirlik oranı ile ahşap aksesuar grubudur. Menşei bilinen tüm eşyaların %52,41'i yerli ve %47,59'u ithal maldır. Yerlilik oranı en yüksek kategori %96,24 ile tekstil aksesuar iken ithal oranı en yüksek kategori %98,72 ile evanidir. Osmanlı bölgelerinin ağırlıkları incelendiğinde, Anadolu mallarının en çok %47,16 ile mefruşatta, Rumeli mallarının en çok %21,05 ile metal aksesuarda, Ortadoğu mallarının en çok %67,83 ile giyimde, Akdeniz mallarının en çok 46,15 ile ahşap aksesuarda pay sahibi oldukları fark edilmektedir. Ayrıca, Avrupa'nın üç, Akdeniz'in iki, Ortadoğu'nun iki, Anadolu'nun bir ve Uzakdoğu'nun bir kategoride en büyük paya sahip bölge oldukları anlaşılmaktadır ki bu durum Osmanlı'nın ve bilhassa İstanbul'un dayanıklı tüketim malları söz konusu olduğunda hangi coğrafi bölgelerle yoğun ticari ilişkiler içerisinde olduğunun da göstergesidir.

Tablo 46 : Eşyaların Menşeleri (Mekân)

		Aksesuar								
		Ahşap	**Cam**	**Metal**	**Tekstil**	**Evani**	**Giyim**	**Silah**	**Kumaş**	**Mefruşat**
Osmanlı İçi	Anadolu				Erzurum, Mardin	Kütahya	Ankara, Mardin		Ankara, Beyşehir, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Mardin, Muş, Tosya	Bayburt, Bursa, Mardin, Tokat, Uşak
	Rumeli			Bosna, Yanya	Selanik	Bosna		Selanik		Bosna, Selanik
	Ortadoğu			Şam	Bağdat, Halep, Mısır		Bağdat, Halep, Şam	Mısır, Şam	Halep, Şam	Bağdat, Mısır
	Akdeniz	Kıbrıs, Sakız			Kıbrıs, Mağrip, Sakız		Mağrip, Sakız	Mağrip	Sakız	Kıbrıs, Mağrip, Sakız
Osmanlı Dışı	Avrupa	İngiltere, Saksonya	Saksonya	Viyana, Fransa, İngiltere, Saksonya	Fransa	Viyana, Fransa, İngiltere, Saksonya	Fransa, Polonya, Venedik	Fransa, İngiltere	Fransa, İngiltere, Polonya, Moskova	Fransa, Polonya
	İran		Şiraz	Şiraz	Acem		Acem	Horasan	Acem	Acem, Horasan
	Uzakdoğu			Çin		Çin, Hindiçin	Çin			

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Hindistan'ın alt bölümleri hakkında bilgiler yoktur.

Muhallefatlar incelendiğinde, kıyafet olarak kategorize ettiğimiz eşyaların yapımında kullanılan kumaşların türleri hakkında bilgilerin bulunduğu fark edilmektedir. Elbette diğer veri türlerinde olduğu gibi bu konuda da belirli bir standart yoktur ve bu sebeple tüm kıyafetler ile alakalı malumat bulunmamaktadır. Evraklar dâhilinde kumaşının ne cins olduğu belirtilen kıyafetlerin oranı yalnızca %38,37'dir. Elde edilen bilgiler neticesinde Tablo 47 oluşturulmuştur ki buna göre kumaşı bilinen kıyafetler arasında en sık karşılaşılan %33,09 ile çukadan yapılanlar ve en az rastlanılan ise %0,84 ile beldariden üretilenlerdir. Belgelerden ulaşılan bir diğer veri türü tekstil aksesuar, kıyafet, kumaş, kürk ve mefruşat kategorilerinde yer alan eşyaların renkleridir. Burada da karşımıza yetersiz ve standartsız bilgi problemi çıkmaktadır ancak imkânlar dâhilinde sorun çözülmeye çalışılmıştır. Konu hakkındaki verileri ihtiva eden Tablo 48'e göre, bahsi geçen beş kategori için renginin bilinme oranı ortalama %13,13 iken en yaygın renk türü beyaz ve akabinde kırmızıdır.

Tablo 47 : Kıyafetlerin Kumaşlarının Cinslerinin Dağılımı (%)

	Alaca	**Atlas**	**Beldari**	**Canfes**	**Çitari**	**Çuka**	**Diba**	**Gezi**	**Kadife**	**Kermesud**	**Sof**	**Şal**
Tümü içindeki oranı	0,77	0,48	0,32	1,05	6,45	12,70	1,53	1,29	0,56	1,13	5,60	6,49
Bilinenler içindeki oranı	2,00	1,26	0,84	2,73	16,81	33,09	3,99	3,36	1,47	2,94	14,60	16,91

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 48 : Eşyaların Renklerinin Dağılımı (Adet)

	Tekstil Aksesuar	Kıyafet	Kumaş	Kürk	Mefruşat	Tümü
Renginin Bilinme Oranı (%)	12,38	16,32	19,57	26,53	8,89	13,13
Yeşil	12	15	9	31	-	67
Turuncu	1	2	7	7	-	17
Siyah	12	8	25	2	3	50
Sehrenk (Üç Renkli)	-	-	-	-	46	46
Sarı	1	9	10	14	18	52
Samani	-	-	3	1	-	4
Pembe	-	4	3	2	17	26
Nefti	4	8	6	5	-	23
Nebati	-	2	-	2	-	4
Mor	-	12	-	5	6	23
Mavi	5	19	9	5	40	78
Leylaki	-	3	-	2	4	9
Lacivert	2	4	6	-	1	13
Kimyoni	-	1	-	3	-	4
Kırmızı	32	28	36	13	130	239
Gümüşi	-	1	1	6	-	8
Göz	6	35	21	26	1	89
Elvan (Rengârenk)	178	56	113	-	74	421
Cevizi	-	6	-	3	-	9
Beyaz	36	186	81	8	162	473
Angudi	-	8	-	10	6	24

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bu renklerin haricinde birer veya ikişer adet eşyada tespit edilen renkler de vardır ki şu şekilde sıralanabilirler: baruti, fıstıki, havai, hünnabi, karanfili, kavuniçi, kurşuni, limoni, narçiçeği, nohudi, safrani, sincabi, şarabi ve zeytuni.

Muhallefatlarda karşılaşılan eşyalar ile alakalı niteliklerden bir diğeri süslemeleri hakkındaki bilgilerdir. Bilindiği üzere değerli taşlar eşya süslemelerinde

kullanılabilen materyallerdirler. Emin Ağalar'ın muhallefatları incelendiğinde de değerli taşlarla bezeli olduğu belirtilen eşyalar ile karşılaşılmıştır. Değerli taşlar genellikle ahşap aksesuarlar ve mücevherler için kullanılmış ayrıca tekstil aksesuarlarını, evanileri ve silahları da süslemek için tercih edilmiştirler. Tespit edilebildiği kadarıyla, yararlanılan değerli taş türleri şunlardır: elmas, inci, kehribar, kemik, lacivert taşı, lal taşı, mercan, şirmahi (balık dişi), yakut, yeşim ve zümrüt. İlaveten, toplamda 496 farklı eşyanın değerli taş ile süslendiği belirlenmiştir ki bu da bahsi geçen kategorilerdeki tüm eşyaların %6,36'sı etmektedir. Fark edileceği üzere, neredeyse her türden değerli taş çeşidi kullanılmıştır. Bu durum, değerli taşların kitlesel tüketiminin olmaması sebebiyle, Emin Ağalar'ın toplumsal katmanlar içerisinde ne derece yüksek seviyede yer aldıklarının bir göstergesidir.

Binek

Tez dâhilinde soruşturulan 21 Emin Ağa'dan 9'unun binek sahibi olduğu tespit edilmiştir. Binek sahipleri arasında ortalama binek sayısı 4,56 iken en az bineğe sahip olan 1 ile Hüseyin (Mısırlı) Ağa en fazla bineğe sahip olan 11 ile Ahmed Ağa'dır. Tüm bineklerin %39,02'si at, %49,78'i bargir, %2,44'ü eşek ve %9,76'sı katırdır.[422] Binekleri renkleri itibarıyla incelediğimizde, 3'ünün beyaz, 7'sinin doru, 7'sinin kır, 4'ünün kırmızı ve 1'inin siyah olduğu 19 bineğin ise renginin meçhul olduğu görülmektedir. Selim Ağa, bir özelliği dolayısıyla hayvan sahibi Emin Ağalar arasında öne çıkmaktadır ki hiç bineği olmayıp yalnızca bir tane papağanı vardır.

[422] İstanbul'da 1785 yılı için bargir fiyatları 20-30 kuruş civarında seyrederken at fiyatları 100 kuruşa kadar çıkabilmekteydi. Fatih Bozkurt, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim*, s.100. Eminler'in muhallefatlarının 1785 yılına endekslenmiş verilerine göre ise, bargir fiyatları 14,2 ile 104 kuruş arasında dağılmak üzere ortalama 59,1 kuruş iken at fiyatları 56,6 ile 135,7 kuruş arasında dağılmak üzere ortalama 96,1 kuruştu.

Tablo 49 : Binek Grubunun Dağılımı (Adet)

İsim	Son Görev	Adet	Cins	Renk
Ahmed	Ambar	10	Bargir	Kır (2), Doru (2)
Ahmed	Ambar	1	At	Doru
Halil	Gümrük	1	Bargir	Doru
Halil	Gümrük	1	At	Kır
Halil (İzmirli)	Nüzul	2	Katır	-
Halil (İzmirli)	Nüzul	1	Eşek	-
Halil (İzmirli)	Nüzul	7	At	Beyaz (3), Doru (2), Kır (1), Kırmızı (1)
Hasan	Baruthane	1	At	Kırmızı
Hasan	Baruthane	1	Bargir	Kırmızı
Hasan	Kili Nazırı	3	At	Kır (2)
Hasan	Kili Nazırı	4	Bargir	Doru (1)
Hüseyin (Mısırlı)	Surre	1	Bargir	-
Mehmed (Zennecizade)	Nüzul	2	At	Kırmızı (1)
Mehmed (Zennecizade)	Nüzul	2	Katır	-
Mustafa	Bina	1	Bargir	Kır (1), Siyah (1)
Osman	Bina	1	At	-
Osman	Bina	1	Bargir	-

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Kitap

Tez kapsamında soruşturulan 21 Emin Ağa'dan 17'sinin kitap sahibi olduğu tespit edilmiştir. Kitapların ne oldukları incelendiğinde, en çok karşılaşılan metinlerin Kur'an-ı Kerim ve En'am-ı Şerif olduğu görülmekte ve 13 kişinin En'am 11 kişinin ise Kur'an sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Kitaplar çeşitlerine göre ele alındığında ise öne çıkan gruplar dini ilim metinleri, tarih kitapları ve edebi eserlerdir. Dini ilim türü içerisinde başta gelen metin çeşidi tefsirler iken tarih kitapları arasında Suphi tarihi, Naima tarihi, Raşid tarihi ve Taberi tarihi gibi büyük müelliflerin eserleri göze çarpmaktadır. Edebi metinlere bakıldığında Fuzuli, Hafız ve Nabi gibi büyük şairlerin divanları ile Sadi'nin Bostan'ı gibi eserlerin yanı sıra dil bilgisi üzerine yazılmış metinler

görülmektedir. Bunların haricinde tıp ve astronomi gibi bilim dallarına ait birkaç kitabın da var olduğu anlaşılmaktadır.

Kitap sahibi olan 17 Emin Ağa'dan 8'inin 10'dan az kitabı varken 5'inin ise 20 ile 30 arasında kitabı vardır. En çok kitaba sahip olan kişi 315 kitap ile Halil (İzmirli)[423] Ağa'dır ancak İbrahim Efendi de tam sayısı tespit edilememiş olmakla beraber en az 75 adet kitaba sahiptir. Ayrıca, Selim Ağa'nın inşa ettirdiği kütüphaneye 10'larca kitabını bağışladığı bilinmektedir. 50'den fazla kitaba sahip olan 3 kişinin sonuncusu ise 63 kitap ile Mehmed Sunullah Ağa'dır.

Tablo 50 : Kitap Grubunda Yer Alan Eserler (Adet)

Abdullah - Surre Emini			
Dini Eserler	Kur'an-ı Kerim (2)		
Ahmed - Ambar Emini			
Dini Eserler	Enam-ı Şerif (2) [Edirnevi Rüştü Efendi]		
Tarih Kitapları	Tarih-i Suphi (1) [Matbu]		
Diğer Metinler	Muhtelif Kitap (17)		
Ali - Gümrük Emini			
Dini Eserler	Kur'an-ı Kerim (5)	Enam-ı Şerif (1)	Delail-i Şerif (1)
Delail'ül-Hayrat (1) [Hatt-ı Hüseyin]	Mülteka (1)		
Tarih Kitapları	Gazavat-ı Bosna (1)	Süleymanname-i Celalzade (1)	Tarih-i Mısır (1)
Tarih-i Naima (3)	Tarih-i Raşid (1)		
Edebi Eserler	Bostan (2)	Dürr-i Yetim (1) [Cavidanname]	Ferec Bade'l-Şidde (1)
Molla Camî (1)			
Ebubekir (Kılıçzade) - Gümrük Emini			
Dini Eserler	Enam-ı Şerif (1)		

[423] Halil (İzmirli) Ağa'nın medrese okumuş olma ihtimali bulunmaktadır. Zira sahibi olduğu dini ilimler üzerine yazılmış metinler, medreselerin müfredatında yer alan ve ders kitabı olarak okutulan eserlerdir. Detaylı bilgi için bknz. Abdulhamit Birışık ve Mehmet İpşirli, "Medrese", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, ss.327-338.

Halil - Gümrük Emini			
Dini Eserler	Kur'an-ı Kerim (1)	Enam-ı Şerif (1)	
Diğer Metinler	Muhtelif Kitap (39)		
Halil (İzmirli) - Nüzul Emini			
Dini Eserler	Ahadiyet-i Hikem (1)	Akaid Şerhi (1)	Şerh-i Emalî (1)
Bahr-i Ulum (1)	Tefsir-i Basıt (1 Cüz)	Tefsir-i Begavi (1 Cüz)	Behcet'ül Fetava (1)
Tezkire-i Bestamî (1)	Beyzavi (1. Cildi)	Bezzaziye (1)	Bidaye (4 Cüz)
Şerh-i Bidaye (2)	Tefsir-i Bikaî (3)	Buhari (5 Cüz)	Şerh-i Buhari (4 Cüz)
Cami'üs-Sıhah (1 Cüz)	Cami'ül-Fusul (1)	Cami'ül-Sağir (3 Cüz)	Tefsir-i Celaleyn (1)
Cevahir'ül-Kelam (1)	Şerh-i Delail (1)	Şerh-i Delail (1) [Fasî]	Dürr'ul-Muhtar (2)
Tefsir'ül-Kur'an [Ebu's-Suud] (4 Cüz)	Tefsir-i Ebu'l-Leys (1)	Enam-ı Şerif (1)	Enfa'ül-Vesail (1)
Şerh-i Esma'ül-Hüsna (1)	Esrar'ül-Debusi (1)	Eşbah ve Nezair (7)	Ezkar-ı Nebevi (1)
Feraiz (1)	Şerh-i Feraiz (1)	Feteva (1)	Feteva-i Ali Efendi (2)
Feteva-i Hayriye (1)	Fuhûl (1)	Kitap (6) [Fukaha'dan]	Tefsir-i İbn-i Kemal (4 Cüz)
İbn-i Melek (1)	Şerh-i İbn-i Melek (2)	İhya'ül-Ulum (1 Cüz)	İlm-i Kelam (1) [Tabsıra]
İsbat-ı Vacib (1)	İşarat (2)	Kadî (2 Cüz)	Feteva-i Kadrî (1)
Şerh-i Kadrî (1)	Kâfi fi Şerh-i Vafî (1)	Tefsir-i Kebir (2 Cüz)	Kitab-ı Kenz (1)
Şerh-i Kenz (1)	Şerh-i Kenz (1) [Hamevi]	Kenz'ül-Dekaik (1)	Tefsir-i Keşşaf (3 Cüz)
Haşiye-i Keşşaf (1)	Kıraat Kitabı (1)	Kitab'ül-Akıbe (1)	Kuhistanî (2)
Tefsir-i Kurtubî (1)	Makasıd (1)	Şerh-i Makasıd (1)	Menasik (1)
Haşiye-i Miftah (1)	Miftah'ül-Ulum (1)	Miftah-ı Seydi? (1)	Mihnac'ül-Abidin (2)
Minhac (1)	Mişkat-i Mesabih (1)	Mizan (1)	Mizan'ül-Hakk (1)
Muhtar (3)	Şerh-i Muhtar (2)	Muhtar'ül-Ulum (1)	Muhtarat-ı Nevazil (1)
Şerh-i Müslim (3 Cüz)	Müsned-i Şerif (1)	Müstasfa (1)	Tefsir-i Sabıt (2 Cüz)
Sadrüşşeria (2)	Haşiye-i Sadrüşşeria (2)	Suyutî (1)	Şerh-i Şafi (1)
Şanî (2. Cildi)	Şatıbî (2)	Şekaî-i Şerif (2)	Şemail-i Şerif (1)
Şerh'ül-Kelam (1)	Tefsir-i Şihab (1 Cüz)	Tarikat-ı Muhammediye (2)	Şerh-i Tarikat? (1)
Ali el-Kari (1)	Ali el-Kari (2) [Farsça]	Muhtelif Tefsir (26 Cüz)	
Tarih Kitapları	Ravzat'üs-Safa (1)		
Edebi Eserler	Ahter-i Sağir (1)	Ahter-i Kebir (1)	Azmî (1)

Bostan (1) [Farsça]	Bostan (3)	Tercüme-i Bostan (1)	Bostan'ül-Muarıziye (1)
Halimî (1) [Farsça]	Hayalî (1)	Haşiye-i Hayalî (2 Cüz)	Hümayunname (1)
Kamus (1)	Şerh-i Kaside-i Bürde (1)	Kafiye (1)	Şerh-i Kafiye (2)
Kenz'ül-Esrar (1)	Lugat (1) [Farsça]	Lugat (4)	Şerh-i Makamat-ı Hariri (1)
Mevlüd'ül-Nebi (1)	Mutavvel (1)	Divan-ı Nabî (1)	Sıhah-ı Cehverî (1)
Şevahid'ül-Nübüvve (1)	Isam Ale'l-Cami (2)	El-Keşkûl (1)	
Diğer Metinler	Acaib'ül-Mahlûkat (2)	Asval (4 Cüz)	Cevher'ül-Hisan (1)
Cihannüma (1)	Esrar (1)	Risale-i Harezmî (1)	Havass-ı Kur'an (1)
Hülasa (1)	İfsah (2)	İmad (1)	İmam Nevevî? Sudi (1)
İnaye (1)	Kanunname (1)	Kitab-ı Riyas (1)	Kitab-ı Vesile (1)
Mecalî (1) [Rumî]	Mecmau'l-Bahreyn (1)	Mir'at-ı Safa (1)	Mukaddimat (1)
Muted'ül-Menkul (1)	Misal-i el-Hikemîye (1)	Sirac'üd-Din (1)	Şeref-i İnsan (1)
Muhtelif Kitap Haşiyesi (5)	Muhtelif Kitap Şerhi (5)	Muhtelif Kitap (65)	Muhtelif Kitap (3) [Farsça]
Hasan - Kili Nazırı			
Dini Eserler	Kur'an-ı Kerim (2)	Enam-ı Şerif (1)	Delail-i Şerif (1)
Şürut-ı Savm (1)	Hadis-i Kudsi (1)		
Tarih Kitapları	Esma-i Bedr (1)	Tevarih-i Enbiya (1)	Tarih-i Taberi (5)
Tarih-i Al-i Osman (1)	Tarih-i Sultan?-ı Şiir (1)		
Edebi Eserler	Gülistan (1)	Divan-ı Baki (1)	Divan-ı Ragıb (1)
Hayriye-i Nabi (1)	Şahid-i Arabi (1)		
Diğer Metinler	Musavver Ferhadname (1)	Cevher'ül-Ferid Fi't-Tıb (1)	Muhtelif Kitap (2)
Hüseyin (Mısırlı) - Surre Emini			
Dini Eserler	Enam-ı Şerif (1)	İmad'ül-İslam (1)	
Diğer Metinler	Risaleler (4)		
İbrahim - Matbah Emini			
Dini Eserler	Sururi (3)	Beyzavi (1)	
Diğer Metinler	Firheng-i Şu'uri (3)	Muhtelif Kitap (65)	Muhtelif Kitap (2 Dolap ve 1 Sandık)
Mehmed (Zennecizade) - Nüzul Emini			
Dini Eserler	Enam-ı Şerif (1)		

Mustafa - Bina Emini			
Dini Eserler	Kur'an-ı Kerim (1)	Enam-ı Şerif (1)	Şerh-i Birgivi (1)
Osman - Bina Emini			
Tarih Kitapları	Tarih-i Raşid (1. ve 2. Ciltler)		
Selim - Tersane Emini			
Dini Eserler	Kur'an-ı Kerim (3)		
Edebi Eserler	Şahidî (1)		
Diğer Metinler	Risaleler (4)		
Mehmed Sunullah - Gümrük Emini			
Dini Eserler	Enam-ı Şerif (2)	Behçet'ül-Ebrar (1)	Delail-i Şerif (1)
Fetava-i Kadızade (1)	Tefsir-i Keşşaf (1)	İhtiyar-ı Cüz'i (1) [Mahmud Efendi]	Şerh-i Mevafık (1)
Salavat (1)	Şer'a (1 Cild)	Kitab-ı Halebi (1)	Terkib (1)
Tertib-i Ziba (1)			
Tarih Kitapları	Altıparmak (1) [Peygamberler tarihi]	Suphi Tarihi (1)	Aziz Tarihi (1)
Tarih-i Naima (1)	Tarih-i Raşid (1)	Tarih-i Taberi (1)	Muhtelif Tarih Kitabı (2)
Edebi Eserler	Menakıb (1)	Sa'di (1)	Cümle-i Sarf (1)
Divan-ı Nabi (1)	Divan-ı Hafız (1)	Divan-ı Cami (2)	Divan-ı Sabit (1)
Divan-ı Şevket (1)	Divan-ı Hazık (1)	Divan-ı Fuzuli (1)	Divan-ı Lamii (1)
Divan-ı Arifi (1)	Divan-ı Kazvani (1)	Tenbih'ül-Gafilin (1)	Yusuf ile Züleyha (1)
Tuhfe'ül- Harameyn (1)	Hadika-i Hâkim Senai (1)	Kâfiye (1)	Şerh-i Kâfiye (1)
Şem'i (1)			
Diğer Metinler	Ed'iye-i Muhyiddin (1)	Mütalaa (1)	Düstur (1)
Hekim-i Enverî (1)	Nücum Kitabı (1)	Tıp (1)	Muhtelif Kitap (5)
Farsça Mecmua (5)	Muhtelif Mecmua (8)		
Mehmed Tahir - Surre Emini			
Dini Eserler	Kur'an-ı Kerim (1) [İsmail Efendi]	Enam-ı Şerif (1)	Delail-i Şerif (1)
Tercüme-i Meşarık (1)	Mülteka (1)	Mülteka'ül-Ebhur (1)	Tercüme-i Füsus (1)
Fıkh-ı Keydanî Tercümesi (1)			
Tarih Kitapları	Siyer-i Nebi (1)	Mesabih-i Şerif (1)	Mir'at-ı Kâinat (1)
Esma-i Bedir (1)	Tarih-i Emeviye (1)	Tercüme-i İbn-i Hallikan (1)	Tarih-i Raşid (2)

Tarih-i Naima (2)	Tarih-i Peçuy (1)	Tarih-i Hace (1)	Tarih-i Künh'ül-Ahbar (2)
Edebi Eserler	Ahlak-ı Alaî (1)	Tercüme-i Kaside-i Bürde (1)	Hümayunname (1)
Diğer Metinler	Marifetname-i Hakkı (1)	Risale ve Mecmua (2)	Muhtelif Kitap (1)
Süleyman - Nüzul Emini			
Diğer Metinler	Muhtelif Kitap (2)		
Süleyman (Çaprastlı Damadı) - Nüzul Emini			
Tarih Kitapları	Muhtelif Tarih Kitabı (1)		
Diğer Metinler	Risale (1)	Muhtelif Kitap (25)	

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Köle

Tez dâhilinde soruşturulan 21 Emin Ağa'dan 9'unun köle sahibi olduğu tespit edilmiştir. Ortalama köle sayısı 3,78 iken en az köleye sahip olan 2 ile Ahmed Ağa ve en fazla köleye sahip olan 7 ile Ali Ağa'dır. Tüm kölelerin %67,65'i kadın iken %32,35'i erkektir. Yine bütün kölelerin %88,24'ü yetişkin iken %11,76'sı çocuktur. Köleleri kökenleri itibarıyla incelediğimizde, 1'nin Arap, 6'sının Beyaz, 2'sinin Boğdanlı, 2'sinin Çerkez, 3'ünün Gürcü, 3'ünün Kazak ve 3'ünün Zenci olduğu 14 kişinin ise kökeninin meçhul olduğu görülmektedir.[424]

[424] İstanbul'da 1785 yılı için, beyaz cariyelerin değeri 400-600 kuruş civarında ve zenci cariyelerin değeri 200-300 kuruş civarında seyretmekteydi. Fatih Bozkurt, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim*, s.100. Eminler'in muhallefatlarının 1785 yılına endekslenmiş verilerine göre ise, ortalama itibarıyla, kadın kölelerin değeri 532,4 kuruş ve erkek kölelerin değeri 339,3 kuruş iken yetişkin kölelerin değeri 476,6 kuruş ve çocuk kölelerin değeri 424,4 kuruştu.

Tablo 51 : Köle Grubunun Dağılımı (Adet)

Efendi	İsim	Cinsiyet	Yaş	Köken
Ahmed	-	Erkek	Yetişkin	Zenci
Ahmed	Münevver	Kadın	Yetişkin	Zenci
Ali*	-	Kadın	Yetişkin	-
Halil	-	Erkek	Yetişkin	-
Halil**	-	Kadın	Yetişkin	Beyaz
Hasan***	-	Kadın	Yetişkin	Beyaz
Hasan (Kili Nazırı)	-	Erkek	Yetişkin	Boğdanlı
Hasan (Kili Nazırı)	-	Kadın	Yetişkin	Boğdanlı
Hasan (Kili Nazırı)	-	Kadın	Yetişkin	Gürcü
Mehmed Sunullah	-	Erkek	Yetişkin	Kazak
Mehmed Sunullah	-	Kadın	Çocuk (7-8 yaş)	Kazak
Mehmed Sunullah	-	Kadın	Çocuk (6-7 yaş)	Gürcü
Mehmed Tahir	-	Erkek	Çocuk	Zenci
Mehmed Tahir	Müdebbir****	Kadın	Yetişkin	-
Mehmed Tahir	Işrak****	Kadın	Yetişkin	-
Osman	-	Erkek	Yetişkin	Gürcü
Osman	-	Erkek	Yetişkin	Kazak
Osman	-	Erkek	Çocuk	Çerkez
Osman	-	Kadın	Yetişkin	Çerkez
Osman	Mevlide	Kadın	Yetişkin	-
Süleyman	Hüseyin	Erkek	Yetişkin	-
Süleyman	Süleyman	Erkek	Yetişkin	-
Süleyman	Yusuf	Erkek	Yetişkin	-
Süleyman	-	Kadın	Yetişkin	Arap

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Ali Ağa'nın isimleri ve kökenleri bilinmeyen 7 tane cariyesi vardı.
** Halil Ağa'nın isimleri bilinmeyen 2 tane cariyesi vardı.
*** Hasan Ağa'nın isimleri bilinmeyen 4 tane cariyesi vardı.
**** Efendilerinin vefatı halinde hür kalma hakkına sahiptiler.

Kürk

Bir kıyafet türü olan kürklerin, Emin Ağalar'ın eşyaları arasında hem toplam değerleri hem de miktarları itibarıyla belirgin bir şekilde ayrıştıkları için, farklı bir kategori altında değerlendirilmeleri daha doğru olacaktır. Kürk tipi kıyafetleri incelediğimizde, iki faktör üzerinden tasnif edilebilecekleri görülmektedir ki bunlar kullanılan malzeme -yani kürkün elde edildiği hayvan- ve kıyafet türüdür. Tespit edilebilen malzeme türleri şunlardır: behle?, çalkafa, elma, kakım, karsak, kedi, samur, sincap, tavşan, tilki, vaşak, vizon ve zerdeva. Tespit edilebilen kıyafet türleri ise şunlardır: biniş, cübbe, erkân, kontoş, nimten/mintan ve serhadi. Ayrıca, kürk yapımı için kullanılan malzemeler hayvan vücutlarının bölümlerine göre farklılık arz etmekteydi ki bunlar kafa, kuyruk, nafe (göbek), paça ve sırttır.

Tablo 52 : Kürk Grubunda Yer Alan Ürün Türleri (Adet)

	Nimten	Biniş	Cübbe	Erkân	Kontoş	Serhadi	Diğer*	Toplam
Behle?	1	2	1	-	1	-	-	5
Çalkafa	-	1	-	-	10	2	1	14
Elma	-	1	1	-	2	1	1	6
Kakım	32	27	21	-	-	2	12	94
Karsak	17	17	8	-	16	4	10	72
Kedi	-	-	-	-	-	-	2	2
Samur	14	19	15	20	17	17	30	132
Sincap	11	13	6	-	-	11	12	53
Tavşan	4	1	2	-	-	-	-	7
Tilki	2	8	1	-	10	1	1	23
Vaşak	14	14	9	-	1	-	3	41
Vizon	-	-	1	-	-	-	-	1
Zerdeva	-	-	-	-	-	-	10	10
Diğer*	6	13	15	-	16	6	26	82
Toplam	101	116	80	20	73	44	108	542

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Evraklarda, malzemesine veya türüne dair bilgi verilmeyen kürkler bu gruplara dâhildir.

Kürkler esasında birer kıyafet oldukları için yapımları sırasında kumaş da kullanılması gerekmekteydi ki muhallefat kayıtlarında bu konu hakkında da malumat tespit edilmiştir. Buna göre, kürklerin %67,9'unun kumaşının cinsi bilinmekte olup

karşılaşılan türler çuka, gezi, kermesud, sof ve şal olmuştur. Tablo 53'te görüleceği üzere kürk yapımda en çok tercih edilen kumaş çeşidi %35,87 ile kermesud iken bu tür içerisinde en çok görülen giysi tipi %14,67 ile biniş ve en çok görülen kürk cinsi ise %12,50 ile kakımdır.

Tablo 53 : Kürklerde Kullanılan Kumaşların Adet Dağılımı (%)

	Cins	Çuka	Gezi	Kermesud	Sof	Şal
Giysi	Nimten	-	2,72	12,50	-	5,71
	Biniş	0,54	2,99	14,67	-	5,16
	Cübbe	1,63	1,90	5,98	-	1,63
	Erkan	4,62	-	-	-	0,54
	Kontoş	17,93	-	0,27	-	-
	Serhadi	4,08	-	-	5,71	1,63
	Diğer	2,45	0,82	2,45	1,90	2,17
Kürk	Behle?	0,27	-	-	-	0,27
	Çalkafa	2,72	-	-	-	-
	Elma	0,82	0,54	-	-	-
	Karsak	5,16	1,63	4,08	-	3,53
	Kakım	-	2,17	12,50	-	2,99
	Samur	11,96	1,36	5,16	3,53	3,26
	Sincap	0,27	0,27	4,35	2,45	1,90
	Tavşan	-	-	1,36	-	-
	Tilki	3,53	0,27	0,82	-	1,63
	Vaşak	0,27	1,09	4,89	-	2,17
	Diğer	6,25	1,09	2,72	1,63	1,09
	Toplam	31,25	8,42	35,87	7,61	16,85

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Eldeki verilerden anlaşıldığı kadarıyla kürkler ile alakalı bir takım niceliksel analizler yapmak mümkün görünmektedir. Bunlardan birincisi ortalama birim fiyatının hesaplanmasıdır ki Tablo 54 bu veri için düzenlenmiştir.[425] Tablo 54'e bakıldığında, en pahalı kürk türünün yaklaşık 75.000 akçe ile samur kontoş ve en ucuz kürk cinsinin ise takriben 3.000 akçe ile sincap cübbe olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu noktada doğru bir

[425] Fiyatların zamansallığını gidermek için Pamuk'un endeksinden yararlanılmıştır. Detaylı bilgi için bknz. Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, ss.233-238.

analiz yapılabilmesi için kürklerin fiyat dağılımları hakkında bilgi sağlayacak iki veriye daha ihtiyaç vardır ki bunlar standart sapma değerleri ve varyasyon katsayılarıdır. Bu çerçevede, standart sapma değerleri için Tablo 55 ve varyasyon katsayıları için Tablo 56 düzenlenmiştir. Tablo 56 incelendiğinde, en düşük fiyat farklılığına vaşak nimten cinsi ve en yüksek fiyat çeşitliğine ise vaşak cübbe türü kürklerin sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 54 : Kürk Grubunda Yer Alan Ürünlerin Ortalama Fiyatları (Akçe)

	Nimten	Biniş	Cübbe	Erkân	Kontoş	Serhadi	Tümü
Behle?	-	-	-	-	-	-	4.316
Çalkafa	-	-	-	-	14.909	-	15.102
Elma	-	-	-	-	-	-	27.337
Kakım	6.058	8.035	5.578	-	-	8.695	6.370
Karsak	5.539	6.161	5.387	-	9.201	-	6.371
Samur	19.658	38.580	19.497	41.719	75.263	44.264	33.905
Sincap	3.627	4.351	2.946	-	-	14.326	6.512
Tavşan	-	-	-	-	-	-	3.646
Tilki	-	-	-	-	-	-	10.975
Vaşak	14.414	20.292	20.983	-	-	-	18.113
Zerdeva	-	-	-	-	-	-	5.371

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Tabloda yer alan boşluklar analiz için yeteri kadar verinin olmadığı ürünlere aittir.

Tablo 55 : Kürk Grubunda Yer Alan Ürünlerin Fiyatlarının Standart Sapmaları

	Nimten	Biniş	Cübbe	Erkân	Kontoş	Serhadi	Tümü
Behle?	-	-	-	-	-	-	2.681
Çalkafa	-	-	-	-	7.832	-	7.299
Elma	-	-	-	-	-	-	6.443
Kakım	3.013	2.935	3.282	-	-	3.965	3.207
Karsak	2.172	2.520	4.809	-	4.097	-	3.610
Samur	6.569	37.385	18.081	31.090	46.138	11.897	31.378
Sincap	3.691	1.969	871	-	-	5.113	5.494
Tavşan	-	-	-	-	-	-	2.759
Tilki	-	-	-	-	-	-	8.880
Vaşak	3.299	21.359	25.372	-	-	-	20.186
Zerdeva	-	-	-	-	-	-	2.094

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Tabloda yer alan boşluklar analiz için yeteri kadar verinin olmadığı ürünlere aittir.

Tablo 56 : Kürk Grubunda Yer Alan Ürünlerin Fiyatlarının Varyasyon Katsayıları

	Nimten	Biniş	Cübbe	Erkân	Kontoş	Serhadi	Tümü
Behle?	-	-	-	-	-	-	0,6211
Çalkafa	-	-	-	-	0,5253	-	0,4833
Elma	-	-	-	-	-	-	0,2357
Kakım	0,4974	0,3652	0,5885	-	-	0,4560	0,5035
Karsak	0,3921	0,4090	0,8926	-	0,4453	-	0,5666
Samur	0,3342	0,9690	0,9274	0,7452	0,6130	0,2688	0,9254
Sincap	1,0175	0,4525	0,2957	-	-	0,3569	0,8438
Tavşan	-	-	-	-	-	-	0,7567
Tilki	-	-	-	-	-	-	0,8091
Vaşak	**0,2288**	1,0526	**1,2092**	-	-	-	1,1145
Zerdeva	-	-	-	-	-	-	0,3898

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
* Tabloda yer alan boşluklar analiz için yeteri kadar verinin olmadığı ürünlere aittir.

Son olarak, en pahalı kürk türü olması sebebiyle samur kürkün cinslerinin ortalama fiyatları hesaplanmıştır. Buna göre: Kuyruk, 7.095 Akçe [1 adet]; Kafa, 11.900 akçe [1 adet]; Nafe (Göbek), 46.016 Akçe [9 adet]; Sırt, 36.158 Akçe [7 adet]; Paça, 34.273 Akçe [35 adet].

Diğer

Emin Ağalar'ın muhallefatlarında, her hangi bir gruba dâhil edilmesi zor olan eşyalara rastlanmış ve bu mallar Diğer ismiyle tek bir kategoride toplanmıştırlar. Bu başlık altında yer alan ürünler Emin Ağalar'ın konutlarının kilerlerinde, dolaplarında ve benzeri kısımlarında tespit edilmiş muhtelif cinslerde maddeleri de içerir. Bu ürünlere, hem eşya olarak görülmelerine engel olabilecek niteliksel farklılıklarından ötürü hem de -bazılarının dirhem/okka ile bazılarının torba/çuval ile bazılarının da adet ile kaydedilmiş olması gibi- ölçek uyuşmazlıkları dolayısıyla önceki kategorilerde yer verilmemiştir.

Standartsızlık probleminin doğal bir sonucu, elde edilen bilgilerin kantitatif analize imkan vermemesidir ancak bu durum kalitatif analize engel değildir. Örneğin,

kitlesel ölçekte kullanılmayan ve toplumun sadece üst katmanlarında rastlanılan araba, gözlük, yelpaze ve dürbün gibi eşyalarla sık karşılaşılmaktadır. Bu tür ürünler, ithal ya da Avrupai eşyalar olmaları gibi sebeplerle, sosyal statünün en belirgin göstergeleri olarak bilinmektedir.[426] Bu durumda, toplumda ender görülen bu eşyalara Emin Ağalar arasında fazlaca rastlanması Eminler'in elit bir yaşam sürdükleri ve bir dereceye kadar Avrupa kültürüyle etkileşimlerinin bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 57 : Diğer Grubunda Yer Alan Ürün Türleri

Aktariye-Baharat					
Afyon	Amber	Anason	Enfiye	Gülsuyu	Kehribar Yağı
Macun	Misk Göbeği	Mumya	Padzehir	Tiryak-ı Faruki	
Tömbeki	Tütün	Ud	Kahve	Karanfil	Ravend
Rezene	Safran	Sinameki	Tarçın	Zencefil	
Yiyecek-İçecek					
Buğday	Fasulye	Kuş Üzümü	Peynir	Pirinç	Şeker
Şerbet	Şarap				
Araç-Gereç					
Araba[1]	Berber Takımı[2]	Dürbün[3]	Gözlük[4]	Kamçı	Kantar
Kuş Kafesi	Şemsiye[5]	Yelpaze[6]	Zihgir		
Post-Yün					
Kaplan	Samur	Vaşak	Deve	Koyun	
Tasnif Edilemeyenler					
Bakır	Balmumu	Barut	Cam	Fişek	Güherçile
Kâğıt	Karlık	Kurşun	Levha (Hatt)	Mum	Odun-Kömür
Saman	Sabun	Tespih			

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.
[1] Sahibi: Ahmed ve Osman Ağalar (1'er adet).
[2] Sahibi: Mehmed Sunullah Ağa (2 adet) ve Hüseyin (Mısırlı), Hasan, Mehmed Tahir Ağalar (1'er adet).
[3] Sahibi: Ahmed Ağa (1 adet), Ali Ağa (2 adet), Hüseyin (Mısırlı) Ağa (3 adet), Mehmed Sunullah Ağa (1 adet), Mehmed Tahir Ağa (5 adet), Yusuf (Hamamizade) Efendi (8 adet), Halil Ağa (3adet), Süleyman Efendi (1 adet) ve Ebubekir (Kılıçzade) Ağa (1 adet). Ortalama fiyat: 6,73 kuruştur.
[4] Sahibi: Hasan (Kili Nazırı) Ağa (1 adet).
[5] Sahibi: Mehmed Sunullah Ağa (1 adet).
[6] Sahibi: Mustafa Ağa (2 adet) ve Süleyman, Yusuf, İbrahim Efendiler ile Ahmed Ağa (1'er adet).

[426] Artan, "Terekeler Işığında 18. Yüzyıl Ortasında Eyüp'te Yaşam Tarzı ve Standartlarına Bir Bakış: Orta Halliliğin Aynası", s.57.

SONUÇ

Tez çalışması dâhilinde, Osmanlı maliyesinin kurumsal yapısı göz önüne alınarak, devletin iktisadi hayata uzanan kolu niteliğindeki Eminlikler'in baş idarecileri ve bürokrasinin orta dereceli mensupları olan Eminler'in servetleri ile kariyerleri aralarındaki ilişkiler ve bağlantılar da ortaya çıkarılmak suretiyle incelenmiştir.

Eminlik, devletin ihtiyaç duyduğu hem sivil hem de askeri nitelikteki malların ve hizmetlerin üretimi veya temin edilmesi işlerini yürütmekten sorumlu, varlıkları süreklilik gösteren kurumlar ile belirli bir süreyle sınırlı operasyonları yöneten makamlar için kullanılan genel isimdi. Eminlikler'in adının kaynağı ve baş idarecileri olan Eminler'in sorumluluğu, yönettikleri kurumun veya makamın mali açıdan istikrarını gözetirken asli fonksiyonlarının aksaklık yaşanmadan sorunsuz bir şekilde işlemesini temin etmekti. Bu sebeple Eminler'in yöneticilik ve parasal işlem konularında tecrübe sahibi olmaları gerekirdi. Ancak bu nitelikleri sağlayabilecek kişi sayısının az olması dolayısıyla mülazemet (rotasyon) sistemi oluşturulmuş ve içerisinde belli başlı kişilerin bulunduğu havuzdan seçilen Eminler çoğu zaman birbirlerinin yerine tayin edilmiştiler.

Muhtelif alanlarda faaliyet yürüten ve pek çok türü olan Eminlikler'in, işlevleri esas alınarak tasnif edilmeleri mümkündür. Buna göre, sınai üretim gerçekleştirmekle görevli Eminlikler, kamu maliyesine ait işlerin bir kısmını üstlenen Eminlikler, iaşe tedarikini organize etmekle vazifeli Eminlikler ve bayındırlık hizmetlerini icra eden Eminlikler bulunuyordu. Ancak bu ayrımların keskin olmadığını hatırlatmak yerinde olacaktır zira Eminlikler'in pek çok kez müşterek çalışma yapmaları gerekebiliyordu ki bu da birbirlerinin faaliyet alanlarına müdahil olmaları anlamına gelmekteydi. Eminlikler'in tamamı kurumsal hüviyete sahip değildi ve sahip olanların da örgütsel yapıları farklılıklar arz edebiliyordu fakat yine de bazı ortak özellikleri vardı. Örneğin tüm Eminlikler Başmuhasebe kalemine bağlıydı ve mali denetimler burada yapılırdı. Eminlikler'in hemen hepsinde görülen bir başka nitelik ise, biri idari-mali işlerden sorumlu (Eminler) ve diğeri teknik işlerden sorumlu olmak üzere iki yöneticiye sahip olmalarıydı. Eminlikler'in finansal açıdan da benzer ve farklı yönleri buluyordu ki öne çıkan ortak özellikleri gelir yapılarının aynılaşmasıydı. Birçoğunun, bütçeden ayrılan nakit ödenekler ve ocaklık olarak tahsis edilen mukataalar olmak suretiyle iki çeşit gelir

türü vardı. Hesapları Başmuhasebe'de mahsup edilen ocaklıkların gelirleri nakdi olabildiği gibi ayni de olabiliyordu. Bazen, ilgili Eminliğin ihtiyaç duyduğu ürünlerde mütehassıs olan mukataalar tahsis edilirdi ki bu durumda gelirler ayni olarak toplanırdı. Tahsilatı nakden yapılan mukataalarda karşılaşılan bir detay ise dile getirilmeyi hak etmektedir. Şöyle ki, bazı hallerde sadece mukataanın geliri tahsis edilmez ilaveten mukataanın idare görevi ve yetkisi de ilgili Emin'e verilirdi ki bu gibi hallerde Emin ek vazife almış olurdu. Bu tür nitelikler Eminler'i, Osmanlı maliye teşkilatının aynı anda pek çok alanın bulunan çok boyutlu girift bileşenleri yapmaktaydı.

Mensubiyetleri açısından incelendiklerinde, Eminler'in çeşitli toplumsal kökenlerden geldikleri görülür. Tez kapsamında incelenen 21 kişi içinse -aidiyeti tespit edilememiş olan 7 kişinin haricinde- kalemiyeden ve ayandan gelenlerin 4'er tane, saraydan yetişmiş ve muhtelif paşaların kapı halklarından çıkmış olanların da 3'er tane oldukları söylenebilir. Aileleri incelendiğinde, 15 kişinin evli ve 11 kişinin de çocuk sahibi olduğu kesin olarak tespit edilmiştir ancak çocukların sadece bir kısmının kimlikleri belirlenebilmiştir. Haklarında bilgi bulunan 4'ü kız ve 10'u erkek toplam 14 çocuğun 13'ünün -babaları vefat ettiği sırada- yetişkin yaşlarda oldukları bilinmektedir ki bu da Eminler'in ileri yaşlarda hayatlarını kaybetmiş olma ihtimalini arttıran bir durumdur. İkametgâhları incelendiğinde, 5 tanesinin taşrada -ikisi Rumeli'de ve üçü Anadolu'da- ve 16 adedinin de İstanbul'da yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. 3 kişinin 2'şer tane -ki tamamı İstanbul'da yaşayandı- ve diğer 18 kişinin de 1'er adet meskeni bulunmaktaydı. Ayrıca, İstanbul'da ikamet edenlerden 6 tanesi sahilhane sahibiydi. Mimarileri itibarıyla ele alınırsa, konutların epeyce büyük olduklarını söylemek mümkündür zira ortalama oda sayısı takriben 10,5'ti ve neredeyse tüm evlerde birer adet mutfak ve banyo vardı. Tüm bu bilgiler bize, Eminler'in toplumun geneline kıyas edildiğinde vasatın oldukça üzerinde bir yaşam şekline sahip olduklarını anlatmaktadır.

Kariyerleri açısından incelendiğinde, Eminler'in çok farklı türlerde Eminlikler'e tayin edildikleri görülür ki herhangi bir örüntü gözlemlenmemiştir ancak aynı vazifeye tekrar getirilme hali sık rastlanan bir durumdur. Bazılarıysa, hayatlarının bir döneminde Eminlikler'den daha üst seviyede bulunan makamlara getirilmiştir. Ayrıca, Eminler'in kesintisiz görev yapmadıkları ve bazı zaman dilimlerinde deyim yerindeyse işsiz

kaldıkları bilinmektedir. Fakat, vazifeye atandıkları hallerde genellikle devlet açısından kritik öneme sahip konumlara getirilmiştirler. Örneğin, 1787-1791 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya-Avusturya ittifakı arasında cereyan eden savaş esnasında, Halil (İzmirli) Ağa Avusturya cephesinin Nüzul Emini'yken Süleyman (Çaprastlı Damadı) Efendi de Rusya cephesinin Nüzul Emini'ydi. Yine bu sıralarda, İstanbul'da ciddi seviyelere ulaşan bir zahire kıtlığı vardı ve dağıtım işlemi için -sabık Tersane Emini Yusuf (Hamamizade) Efendi zamanında- Tersane bünyesinde inşa edilen ambardan yararlanılıyordu ki görevli Tersane Emini de Selim Ağa'ydı. İaşe ekseninde oluşan bu çemberi tamamlayan son kişi ise, başkentin ve devletin ana zahire kaynağı olan Eflak-Boğdan bölgesinin hububat toplama ve dağıtım istasyonu konumundaki İsakçı Ambarı'nın Emini olan Ahmed Ağa'ydı. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, Eminler'in devletin mutfak tabir olunan bölümlerindeki kritik makamlarda yer alması, Eminler'i devlet için vazgeçilmez kılarken sorumluluklarını da aynı derecede arttırıyordu.

Eminler, Eminlik idaresi haricinde ikincil faaliyet olarak nitelenebilecek olan işlerle de uğraşmaktaydılar ki bunlar malikâne usulü ile idare ettikleri mukataalar ve hayattayken bizzat ihdas ettikleri vakıflardı. 18. yüzyılda yaygın işletme şekli malikâne olan ve Osmanlı yönetici eliti için de revaçta bir yatırım aracı olan mukataalar, Eminler tarafından da tercih ediliyordu. Tespit edilebildiği kadarıyla, 10 adet Emin'in tasarrufunda bulunan bir veya daha fazla sayıda mukataa vardı ki bunları bilfiil işletmek yerine kanunlara aykırı olmasına rağmen iltizama vermeyi seçtikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, 1775'te başlatılan istikraz sistemi Esham'a da ilgili gösterdikleri görülmektedir zira iki Emin'in sehim sahibi olduğu belirlenmiştir. Eminler'in bir diğer faaliyeti ise vakıflardı ki Eminler tarafından kurulmuş olan 5 adet vakıf tespit edilmiştir. Klasik dönemde zengin kimselerin malvarlıklarını vakıflaştırarak -bilhassa gayrimenkullerini- güvenceye alma yoluna gittikleri bilinmektedir. Vakıf tesis eden Eminler'den de ikisinin bu tür bir yöntemi seçmiş olması muhtemeldir ki tüm gayrimenkullerini kurdukları vakıflara bağışlarken vakıf mütevellilerine de kendilerini ve varislerini tayin etmiş olmaları bu ihtimali desteklemektedir.

Eminler'i, servetleri açısından, hem kendi aralarında dâhili olarak hem de diğer orta dereceli bürokratlarla harici olarak kıyaslamak mümkündür. Tez kapsamında

incelenen Eminler'in farklı seviyelerde malvarlıklarına sahip oldukları görülür ki muhallefatının toplam değeri bilinenler arasında en fazlanın en aza oranı 41,6 gibi yüksek bir değerdedir. Karademir'in Sivas Ağalar'ı hakkındaki çalışmasıyla ortalamalar esas alınarak kıyaslama yapılması halinde, Eminler'in, Ağalar'ın yaklaşık üç katı kadar servete sahip oldukları görülmektedir. Ertürk'ün çalıştığı Edirne Bostancıbaşısı muhallefatı ile karşılaştırıldığında ise, Veliyüddin Ağa'nın Eminler'in ortalamasından yaklaşık %66 oranında daha zengin ve Eminler'den olup bir dönem Edirne Bostancıbaşılığı yapmış olan Ahmed Ağa ile de yakın seviyede bir servete sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eminler'i, gayrimenkulleri, finansal ilişkileri ve tüketim eğilimleri açısından da dâhilen ve haricen mukayese etme imkânı vardır. Örneğin, Eminler'in yalnızca 3'te 1'inin emlak sahibi olduğu tespit edilebilmiştir. Maliki olmadıkları gayrimenkulleri mal sahibinden kiralayıp üçüncü şahıslara kiraya verme yöntemiyle komisyonculuk benzeri faaliyet yürütmüş Eminler de vardır. Sivas Ağalar'ı ile kıyaslandığındaysa, Eminler'in emlake yönelik ilgilerinin zayıf olduğunu söylemek mümkündür zira Ağalar'ın yaklaşık 3'te 2'sinin emlak sahibi olduğu görülür. Finansal ilişkileri açısından değerlendirildiğinde, Eminler'in genellikle alacaklarının vereceklerinden daha fazla olduğu fark edilir ki bu durum, ek iş olarak kreditörlük de yaptıkları yorumunu destekleyen en güçlü argümandır. Yine Veliyüddin Ağa'nın terekesi incelendiğinde nakit parasının alacağının iki katı kadar olduğu görülür ancak Eminler için tam tersi söz konusudur ki bu durum da Eminler'in kreditörlük faaliyetlerinin var olma ihtimalini destekler. Tüketim eğilimleri açısından da bir soruşturma yapılabilir. Mesela, Veliyüddin Ağa 18 kürke sahipken, meslektaşı Ahmed Ağa'nın 33 ve Eminler'in ortalama 25,5 kürke sahip oldukları görülür. Bu durum, Eminler'in kürke ve toplumsal gösterişe fazlaca önem verdikleri şeklinde yorumlanabilir. Eminler'in eşyaları arasında menşei bilinenler içerisinde Osmanlı dışından gelenlerin yarıya yakın bir paya sahip olmalarıysa ithal ürünlere yoğun ilgi gösterdiklerine işaret eder. Son olarak, 21 Emin'in 17'sinin kitap sahibi olduğu ve 9'unun 10'dan fazla kitabının bulunduğu tespit edilmiştir.

Eminler'in kariyerleri ile servetleri, servetleri ile görev yaptıkları kurumların nitelikleri ve vazife aldıkları kurumların özellikleri ile kariyerleri arasında var olma ihtimali bulunan ilişkileri soruşturmak mümkündür.

Zenginlik ve gelir birbirini besleyen iki unsur oldukları için, Eminler'in gelirlerinin kaynağının servetleri ve servetlerinin kaynağının da gelirleri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu iki bileşen arasındaki bağlantıyı sağlayan köprü ise kişilerin mesleki kariyerleridir. Örneğin, ücreti yüksek olan görevlerde yer almış Eminler'in servetlerinin de çok olması beklenebilecek bir durumdur. Bu konuda kesin deliller getirmek olası değildir ancak şu söylenebilir ki mali büyüklüğü yüksek olması muhtemel Eminlikler'e getirilmiş 5 Emin'den 4'ü aynı zamanda en varlıklı Eminler arasındaydı. Kariyerin, servetin bileşenlerinin dağılımını şekillendirme ihtimali de söz konusudur. Mesela, finansal işlemleri yoğun olan Darphane ve Gümrük gibi görevlere gelmiş Eminler'in alacak-verecek ilişkilerinin nispeten daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Servet ile kariyer ilişkisinin tek yönlü olmadığını da hatırlatmak gerekir. Servet büyüklüğünün mesleki kariyer üzerinde iltizam faaliyetlerine dâhil olma eğilimini arttırmak gibi yansımaları olabilir ki varlıklı Eminler arasında mukataa mutasarrıflığının yaygın olması bu iddiayı destekler.

Bir göreve kimin getirileceği vazifenin gerekliliklerine bağlıdır ancak bazı durumlarda rasyonel olmayan kararlar verilebilmektedir ki bu gibi hallere neyin sebep olduğunu araştırmak icap eder. Örneğin, Matbah Eminliği'ne Hacegân rütbesinden tayin yapılması kanun iken bu göreve Ağalar arasından Selim'in atandığı bilinmektedir. Buna sebep olan şeyin kişisel ilişkiler olduğunu söylemek mümkündür zira Selim Ağa, Sultan I. Abdulhamid'in dünürüydü. Mesleki kariyerlerin seyrini etkileyen bir diğer faktörse tevcihat sistemiydi. Tayinlerin yıllık olarak yapılması görevini hakkıyla yerine getirenlerin de azledilmelerine sebep oluyordu ki bu tür durumlarda tercih edilen yol ilgili kişiyi en kısa zamanda aynı göreve getirmekti. Atamaları belirleyen bir başka etkense, Eminlikler'in görev tanımlarının ve faaliyet alanlarının kati şekilde belirlenmemiş olmasından kaynaklanan müşterek çalışmalardı. Bu gibi hallerde, Eminlikler arası koordinasyonu arttırmak amacıyla ve yapılacak işin niteliklerine bağlı olarak birden fazla Eminliğe bir tane Emin'in tayin edilmesi yoluna başvurulabiliyordu.

Eminlikler'in kurumsal ve mali yapılarıyla Eminler'in servetleri arasında kesin ve net bir ilişki bulunuyordu. Eminler'in şahsi muhasebeleri ile Eminlikler'in kurumsal muhasebeleri arasındaki sınırlar belirgin değildi ki bu durum çift taraflı suiistimallere

sebebiyet vermekteydi. Muğlaklığın en yoğun olduğu yer, Eminlikler'e ocaklık olarak tahsis edilen ve idaresi ilgili Emin'e devredilen mukataalardı. Karşılıklı denetimi zor olan bu yöntemde, bazen Eminler haksız kazanç elde ederken bazen de devlet Eminler'den haksız taleplerde bulunmaktaydı. Bir diğer problem ise, devletin Eminlikler'den beklentisinin yalnızca asli fonksiyonlarını yerine getirmeleriydi. Bunu nasıl yapacaklarına genellikle karışmamayı tercih etmesi hak kayıplarına sebep olabiliyordu zira sürecin takip edilmemesi bilgi kirliliğini beraberinde getirmekteydi. Bu konu hakkında birkaç örnek vererek sözü tamamlamak yerinde olacaktır. 21 Emin'den 9'u, kariyerleri boyunca en az bir defa yolsuzluk veya emre itaatsizlik yaptıkları gerekçesiyle soruşturmaya uğramıştırlar. Yalnızca Mustafa suçsuz bulunmuş ve diğer herkes görevinden azledilmiştir. Ahmed, Mehmed (Zennecizade) ve Süleyman için sürgün, Mehmed Sunullah için hapis ve Hüseyin (Mısırlı) için kefalet cezaları ilave olarak verilmiştir. Azledilenlerden biri olan Osman'ın akıbeti ise tespit edilememiştir. Mehmed Tahir ve Selim içinse idam cezası uygulanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA, A.DVNS.MHM.d 137/247-334

BOA, AE.SABH.I 1/58, 11/973, 140/9429, 152/10200, 152/10246, 156/10434, 161/10772, 17/1506, 170/11394, 180/11975, 189/12605, 224/14870, 231/15344, 237/15344, 240/16033, 247/16518, 26/2036, 262/17614, 27/2083, 282/18946, 303/20326, 305/20500, 31/2344, 313/21026, 313/21055, 314/21120, 319/21476, 319/21488, 323/21999, 329/22531, 336/23420, 344/24099, 43/3097, 57/4017, 63/4410, 65/4528, 85/5896

BOA, AE.SAMD.III 102/10064

BOA, AE.SMHD.I 78/5210, 85/4200, 92/6345

BOA, AE.SMST.III 1/38, 131/10236, 133/10444, 155/12256, 159/12509, 165/12946, 200/15760, 205/16091, 23/1599, 236/18635, 239/19027, 249/19918, 255/20390, 260/20873, 292/23371, 293/23464, 308/24760, 316/25461, 317/25515, 325/26168, 348/27962, 361/28862, 37/2565, 4/270, 42/2989, 49/3565, 57/4210, 79/5854, 81/5977, 86/6398

BOA, AE.SOSM.III 1/22, 32/2228, 33/2328, 35/2514, 4/260, 7/513, 78/5939, 95/7297

BOA, AE.SSLM.III 148/8921, 185/11186, 220/12882, 305/17836, 305/17841, 375/21403, 412/23688

BOA, CEVDET ADLİYE 102/6147, 11/731

BOA, CEVDET ASKERİYE 1054/46332, 1068/47019, 1075/47368, 1080/47624, 1131/50194, 1140/50641, 1186/52937, 1207/54062, 318/13147, 341/14160, 769/32532, 772/32661, 844/36064, 853/36491, 898/38668, 911/39329, 915/39526, 923/39894, 937/40626, 985 43007

BOA, CEVDET BAHRİYE 127/6153, 132/6378, 14/663, 188/8822, 208/9722, 243/11270, 247/11455

BOA, CEVDET BELEDİYE 71/3511

BOA, CEVDET DAHİLİYE	113/5649, 214/10677, 253/12603, 320/15951, 344/17185
BOA, CEVDET DARPHANE	3/109, 49/2433, 50/2495, 60/2978, 62/3079, 63/3105
BOA, CEVDET EVKAF	210/10488, 376/19078, 41/2042, 621/31319
BOA, CEVDET MALİYE	101/4457, 131/5698, 26/1224, 360/14737, 365/14963, 37/1690, 418/17039, 425/17230, 429/17352, 447/18073, 464/18898, 504/20494, 548/22519, 555/22815, 558/22920, 566/23153, 588/24216, 61/2777, 612/25237, 615/25371, 677/27799, 684/28086, 684/28094, 693/28378, 693/28393, 695/28465, 707/28877, 709/28961, 724/29628, 729/29792, 756/30781, 760/30994
BOA, CEVDET SARAY	112/5627, 12/626, 120/6005, 132/6618, 133/6659, 61/3083, 7/332
BOA, CEVDET ZABTİYE	23/1150, 84/4167
BOA, D.BŞM.APE.d	14393
BOA, D.BŞM.BNE.d	15945
BOA, D.BŞM.d	3127, 3951, 41241, 41504, 4727, 4779, 5323, 5678
BOA, D.BŞM.MHF.d	12598, 12621, 12752, 12755, 12784, 12800, 12841, 12916, 12942
BOA, D.BŞM.MHF.e	52/16, 55/26, 55/35, 63/6, 63/60, 67/67, 69/16, 72/55, 77/14, 80/32, 81/50, 81/54, 81/61, 82/9-46, 90/9
BOA, D.BŞM.MTE.d	11374
BOA, D.BŞM.ZMT.d	13833
BOA, HAT	13/497, 1393/55654, 1665/70, 182/8389, 20/962, 256/14663, 268/15686, 272/15946, 8/286
BOA, KK.d	5538, 5539, 6660, 7319, 7320
BOA, MAD.d	18431
BOA, TS.MA.d	10271, 10551, 10564, 1099, 2228, 2296, 2418/0027, 2423/0111, 2595, 2607, 2748, 2786, 3228/0005, 3367, 3481, 4284, 4721/0019, 5652, 6093, 6103, 6253/0001, 6324, 7646, 7959, 8283, 9566

BOA, TS.MA.e 102/44, 1045/60, 1278/46, 167/14, 194/15, 194/22, 194/26, 194/27, 198/20, 230/34, 230/7, 232/47, 233/7, 247/14, 282/13, 306/57, 396/1, 396/7, 433/15, 457/17, 488/17, 488/18, 523/25, 537/45, 699/23, 715/20, 738/5, 788/96, 792/68, 793/36, 857/55, 858/24, 880/32, 882/24, 956/36, 956/38, 958/20

Kitaplar

Adanır, Fikret. "Balkanlar ve Anadolu'da Yarı Özerk Taşra Güçleri", Suraiya Faroqhi (Ed.). **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**. Çev: Fethi Aytuna. 2. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.195-228.

Agoston, Gabor. "Avrupa'da Osmanlı Savaşları 1453-1826", Jeremy Black (Ed.). **Top, Tüfek ve Süngü Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815**. Çev: Yavuz Alogan. 1. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, ss.128-153.

Aksan, Virginia. "Savaş ve Barış", Suraiya Faroqhi (Ed.). **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**. Çev: Fethi Aytuna. 2. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.109-152.

Akyıldız, Ali. **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Artan, Tülay. "Terekeler Işığında 18. Yüzyıl Ortasında Eyüp'te Yaşam Tarzı ve Standartlarına Bir Bakış: Orta Halliliğin Aynası", Tülay Artan (Ed.). **18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Şubat 1998, ss.49-65.

Atalar, Münir. **Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları**. 3. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Bölükbaşı, Ömerül Faruk. **18. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmire**. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Cezar, Yavuz. **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi**. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986.

Çelik, Gülfettin. "Osmanlı Devletinde Merkezi Hazinenin Maliye Büroları", Mehmet Genç ve Erol Özvar (Ed.). **Osmanlı Maliyesinde Kurumlar ve Bütçeler**. Cilt:1. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2006, ss.115-148.

Darling, Linda. "Kamu Maliyesi: Osmanlı Merkezî Yönetiminin Rolü", Suraiya Faroqhi (Ed.). **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**. Çev: Fethi Aytuna. 2. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.153-169.

Faroqhi, Suraiya. “Lonca Üyeleri ve Esnaf”, Suraiya Faroqhi (Ed.). **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**. Çev: Fethi Aytuna. 2. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.397-418.

---------- “Krizler ve Değişim 1590-1699”, Halil İnalcık ve Donald Quartert (Ed.). **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt II 1600-1914**. Çev: Ayşe Berktay ve Süphan Andıç ve Serdar Alper. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, ss.543-759.

Findley, Carter Vaughn. “Siyasi Kültür ve Büyük Haneler”, Suraiya Faroqhi (Ed.). **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**. Çev: Fethi Aytuna. 2. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.89-108.

Genç, Mehmet. **Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi.** 11. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.

von Glahn, Richard. **The Economic History of China From Antiquiıty to the Nineteenth Century**. Cambridge University Press, 2016.

Gölen, Zafer. **Osmanlı Devleti'nde Baruthane-i Amire (XVIII. Yüzyıl)**. 1. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.

Kennedy, Paul. **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**. Çev: Birtane Karankçı. 8. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

Khoury, Dina Rızk. “Merkez ile Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler”, Suraiya Faroqhi (Ed.). **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**. Çev: Fethi Aytuna. 2. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.171-194

Kocakaplan, Saim Çağrı. **18. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve İstanbul Gümrüğü**. 1. Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017.

McGowan, Bruce. “Ayanlar Çağı 1699-1812”, Halil İnalcık ve Donald Quartert (Ed.). **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt II 1600-1914**. Çev: Ayşe Berktay ve Süphan Andıç ve Serdar Alper. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, ss.759-885.

Mehmed Süreyya. Nuri Akbayar (Yay.Haz.). **Sicill-i Osmanî**. Cilt:1-6. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Neumann, Christoph K.. “Siyasi ve Diplomatik Gelişmeler”, Suraiya Faroqhi (Ed.). **Türkiye Tarihi (1603-1839) - Geç Osmanlı İmparatorluğu**. Çev: Fethi Aytuna. 2. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, ss.65-87.

Ortaylı, İlber. **Türkiye İdare ve Teşkilat Tarihi**. 3. Baskı. Ankara: Cedit Neşriyat, 2010.

Özkaya, Yücel. **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplumsal Yaşantısı**. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Pamuk, Şevket. **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**. 8. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

---------- **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Parthasarathi, Prasannan. **Avrupa Zenginleşirken Asya Neden Geri Kaldı?**. Çev: Öktem Kalycıoğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Ponting, Clive. **Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi**. Çev: Eşref Bengi Özbilen. 3. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2013.

Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi. Münir Aktepe (Yay.Haz.). **Mür'i't Tevarih**. Cilt 2.A. İstanbul; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976.

Tabakoğlu, Ahmet. **Osmanlı Mali Tarihi**. 1. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

Tunç, Şafak. **Tophane-i Amire ve Osmanlı Devletinde Top Döküm Faaliyetleri**. 1. Baskı. 2014.

Uzun, Ahmet. **İktisadi ve Mali Yönleriyle Istabl-ı Amire (1500-1900).** 1. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi.** Cilt:6. 5. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

---------- **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**. 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

---------- **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**. 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Ansiklopedi Maddeleri

Akgündüz, Ahmet. "İcare-i Vahide", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.

---------- "İcareteyn", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.

Akyıldız, Ali. "Şehremini", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

---------- "Sarraflık (Osmanlı Dönemi)", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Altunbay, Mustafa. “Klasik Dönemde Osmanlı’da Madencilik”, **Türkler Ansiklopedisi**. Cilt:10. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Aydın, Mehmet Akif. “Mehir”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:28. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Bilgin, Arif. “Matbah-ı Amire”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Birışık, Abdulhamit ve İpşirli, Mehmet. “Medrese”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Bostan, İdris. “Tersane-i Amire”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

Buzpınar, Ş. Tufan. “Surre”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Derman, Uğur. “Medreset’ül-Hattatin”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Emecen, Feridun. “Ali Bey, Bulutkapan”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.

Genç, Mehmet. “Mukataa”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

---------- “Nazır (Osmanlılar’da)”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

İpşirli, Mehmet. “Hacegân”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.

---------- “Arpa Eminliği”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:3. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.

---------- “Kalemiye”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

---------- “Kapı Halkı”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

İşbilir, Ömer. “Nüzül”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

Koç, Ümit. “Klasik Dönem Anadolu Sanayii Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkler Ansiklopedisi**. Cilt:10. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Köse, Osman. "Kırım'ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhakı", **Türkler Ansiklopedisi**. Cilt:18. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Küçük, Cevdet. "Bina Emini", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

Kütükoğlu, Mübahat. "Gümrük (Osmanlılar'da Gümrük)", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.

Maxim, Mihai. "Kili", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

Okçuoğlu, Tarkan. "Yusuf Ağa Sıbyan Mektebi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. Cilt:7. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994.

Öğün, Tuncay. "Müsadere (Osmanlılar'da)", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

Özcan, Tahsin. "Muhallefat", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:30. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005.

Öztürk, Naif. "Mukataalı Vakıf", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

Sahillioğlu, Halil. "Emin", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi.** Cilt:11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

Salzmann, Ariel. "İmparatorluğu Özelleştirmek: Osmanlı 18. Yüzyılında Paşalar ve Ayanlar", Güler Eren (Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt:3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Tomar, Cengiz. "Müsadere", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. Cilt:32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

Wallerstein, Immanuel. "Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz ve Avrupa Dünya Ekonomisi", Güler Eren (Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt:3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Makaleler ve Tezler

Başarır, Özlem. "Muhallefat Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbakır Voyvodalarının Terekeleri". **Belleten.** Cilt:80, Sayı:287, Nisan 2016, ss.59-84.

Berksan, Emine. "Matbah-ı Amire (Saray Mutfağı) (1703-1730)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Bozkurt, Fatih. "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları". **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**. Cilt:11, Sayı:22, 2013, ss.193-229.

---------- "Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Ceylan, Pınar. "Ottoman Inheritance Inventories as a Source for Price History". **Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History**. Cilt:49, Sayı:3, Haziran 2016, ss.132-144.

Cezar, Yavuz. "Bir Âyanın Muhallefatı: Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Müsadere olayı ve terekenin incelenmesi)". **Belleten**. Cilt:41, Sayı:161, Ocak 1977, ss.41-78.

Çakan, Yağmur. "Vakfiyesi Işığında Hacı Selim Ağa'nın Sosyal ve Hayır Kurumları: Kütüphane, Mektep, Çeşmeler", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019.

Durak, Ahmet. "Hicri 1102 (1691) Tarihli Surre-i Hümayun Defterlerinin Analizi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Erim, Neşe. "Onsekizinci Yüzyılda Erzurum Gümrüğü", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984.

Erken, Adil. "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Şam Valilerinin Emirü'l-Hacc Olarak Hizmetleri", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Ertürk, Volkan. "Orta Dereceli Bir Osmanlı Memurunun Mal Varlığı: Edirne Bostancıbaşısı Hacı Veliyüddîn B. Habib'in Terekesi". **Humanitas**. Cilt:1, Sayı:2, Güz 2013, ss.87-103.

Gökpınar, Bekir. "Rakka Valisi Hamalızâde Ahmed Paşa'nın Muhallefatı (1745)". **Vakanüvis**. Cilt:5, Sayı:1, Bahar 2020, ss.144-191.

Gürkan, Ceyhun. "Modern Kamu Maliyesinin Oluşumu: Maliye Tarihine Alternatif Kuramsal Yaklaşımlar". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. Cilt:69, Sayı:1, 2014, ss.43-76.

Kalıpçı, Mahmud Esad. "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsadere Kurumu", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Karademir, Zafer. “Sivas Ağa Sınıfının Sosyo-Ekonomik Durumuna Dair Bir İnceleme (1780- 1831)”. **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**. Sayı:14, Bahar 2011, ss.183-210.

Karadeniz, Hayrettin. “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Ahlak Felsefesi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Karasu, Hamit. “Osmanlı Devleti'nde Ayanlık: Kayseri Sancağı Örneği (1730-1774)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Kökrek, Beyza. “Tahir Ağa Tekkesi Restorasyon Önerisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Mumcu, Esra. “Tersane Zindanı”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Neumann, Christoph K.. “Birey Olmanın Alameti Olarak Tüketim Kalıpları: 18. Yüzyıl Osmanlı Meta Evreninden Örnek Vakalar”. **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**. Sayı:8, Bahar 2009, ss.7-47.

Öztürk, Temel. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Ambar Muhasebesi: Trabzon Örneği (1724-1729)”. **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**. Sayı:2, Temmuz 2012, ss.165-181.

Persen, William. “The Russian Occupations of Beirut, 1772 - 74”. **Journal of The Royal Central Asian Society**. Cilt:42, Sayı:3-4, 1955, ss.275-286.

Sahillioğlu, Halil. “Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi (1640-1740)”, **Yayınlanmamış Doçentlik Tezi**. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1965.

Saka, Erdem. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bakır Madenleri (1453-1789)”. **Journal of Universal History Studies**. Cilt:2, Sayı:2, Aralık 2019, ss.223-238.

Telci, Cahit. “Osmanlı Devletinde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci”. **Tarih İncelemeleri Dergisi**. Cilt:22, Sayı:2, Aralık 2007, ss.145-166.

Türkhan, Mehmet Sait. “18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul’un Et İaşesinin Temini: Hassa Kasabbaşılık Kurumu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Üstüner, Ahmet. “Yusuf Paşa’nın Sefer-namesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

EKLER

Ek Şekil 1 : Emin Ağalar'ın Görev-Yıl Çizelgesi

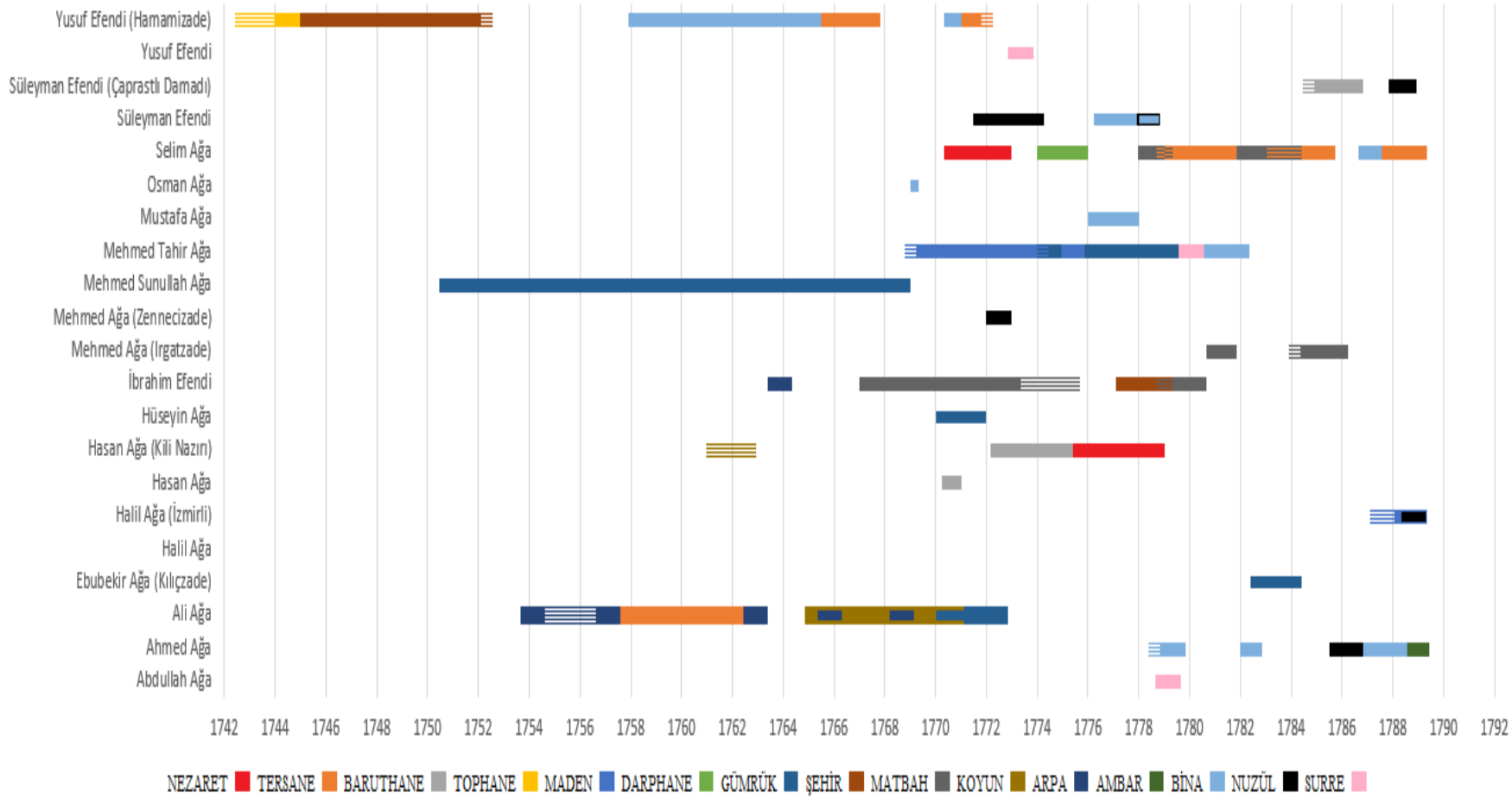

Ek Şekil 2 : Emvalinin Değeri Tamamen Bilinen Emin Ağalar'ın Eşyalarının Kategorik Dağılımı (%)

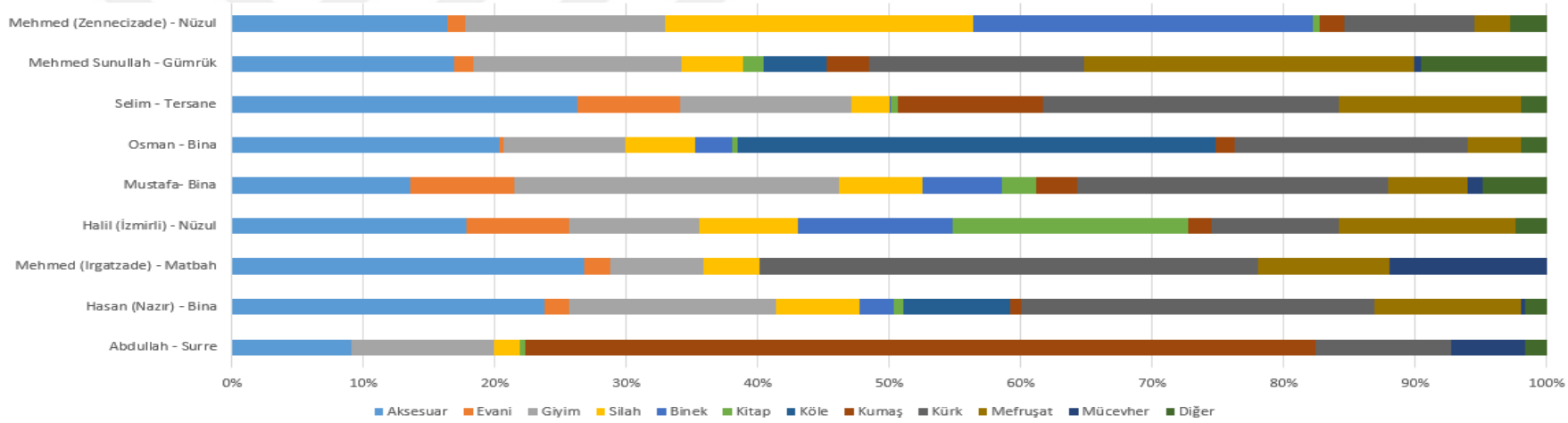

Ek Şekil 3 : Emvalinin Değeri Kısmen Bilinen Ağalar'ın Eşyalarının Kategorik Dağılımı (%)

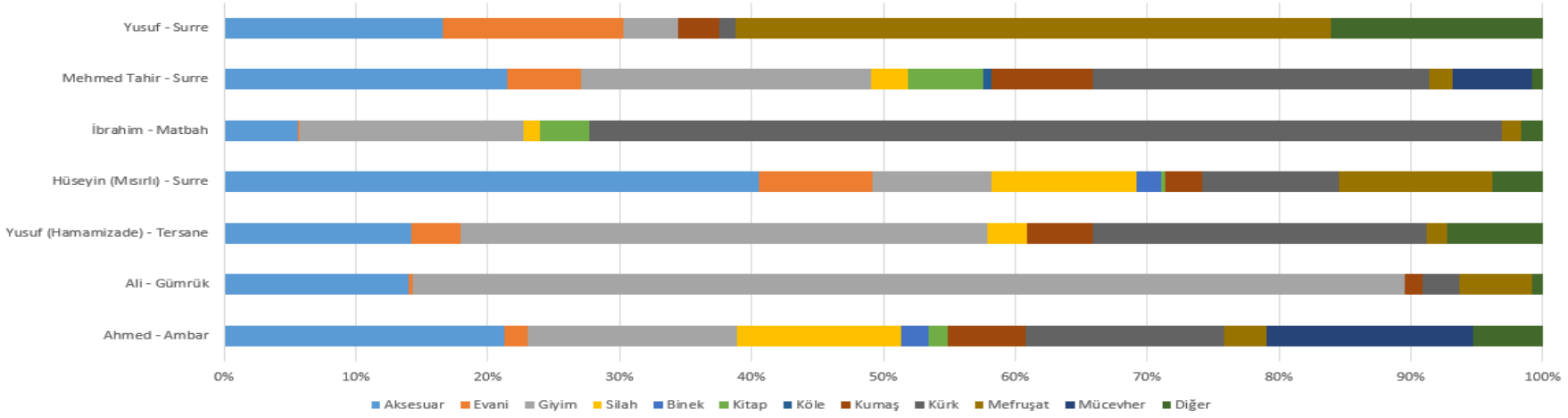

Ek Tablo 1 : Ahşap Aksesuar Türleri ve Miktarları

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil	Hasan	Süleyman
Asa												1						2		
Çekmece		2	2	2			1	3				2	4		1					
Tütün Çubuğu		28		23	15		26	24	10+	9	3	82	15+		14	7	89	16		19
Divan		1		1				2							1					2
Tahta Divit												1								
Dolap										1										
Eyer												9								
Geçme		2								1		2					2			7
İskemle			1	1					1			3	2			1	2		2	
Kalemtıraş				23	7								2					10		
Kutu			1														2	1	3	
Marpuç												6								
Misvak													1+							
Peştahta	1	1	3	2	2	1			6			5	3			1	1		1	
Saat	1	1	2	1		2	1	3	2		1	6	3	3	1	2	1	3		3
Sandalye												5								
Sandık		4	20	1	7				11	2	2	12	14	7	3		3		17	10
Sepet			6														2		1	
Tabure												3								
Muhtelif Tahta												2	5							
Tahtırevan													2	1						
Kayık							1													
Tarak		1			1	2				2			4							
Tezgâh													4							
Tirkeş					1															
Yay													1					12		
Diğer	1	10			1	1	5	1	3	4	2	7	9				3		2	

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 2 : Metal Aksesuar Türleri ve Miktarları

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil	Süleyman	Hasan
Açkı												3									
Askı																					1
Balta						1				2										1	
Balyoz													1								
Band						2				2	1										
Başlık		1			1	1				1											
Bıçak		3	1															1		1	
Buhurdan	1	1	5	2	2	3	1	2	3				1	2				1	1	3	5
Tüfek Çakmağı									2												
Çelenk			1												1						
Değnek	1		1			2								1							
Divit			1		1		1		1	1		2	1				1	1	1	1	
Dizgin		2				1									36						
Eyer		2	28	8	3	1	2	1					1	1				3			
Fener		2			3					1		2	4	2	2			1			1
Gem		3				1			14				2								
Güğüm					2					1		4	2	1							
Gülabdan	1	1	5	3	2	4	1	1	3		1		2	2	1			1	1	3	4
Hokka		4	2	1	1	1			1					6				1	1	1	
İğne										1											
İskemle			2						1				1			1		1			
Kemer					1				1												
Köstek		1			1								1								
Kavanoz			5																6		

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sumullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil	Süleyman	Hasan
Kuşak	2	2	1	1		1			1					1	3			1		4	
Kutu			2															1		4	
Makas			2			1					1		4						1		1
Mangal		2	2		3			1	1			3	1					1		1	
Mangal Takımı					1	1	1					8									
Maşa				1	1							6	6								
Matara			2	1							1		2					1			
Nargile			1		1						2	6	10	5							
Palaska					1	1															
Raht					1				2												
Reşme				2											1						2
Saat	4	1	1		2					1			1	1					2	3	
Marpuç			2		1	2						5									
Şamdan		6	3	5	9	3	4		4	3	1	13	4	7	3			2	3	3	5
Tabla		5	2	32		4	12				2	25	2	2			12	13			
Ocak Tamburu													5								
Üzengi		6	14	7	7	11	6	2	6		3	5	11	4		1	1	4	2	8	7
Vezne			3		3	1							1		1						1
Diğer		9	34	26	25	44		2	11	5	3	10	45	4		3	1	5	5	10	9

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 3 : Tekstil Aksesuar Türleri ve Miktarları

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Hasan	Süleyman	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil
Aba		1		1													1			5	
Band																1					
Başlık		1		15					5					2			2			2	
Bohça		7	3	4	10			2	1	5		5	17	1	1	1	8	6		6	1
Boyama		2	50	47		16		8							76						
Çadır					3								16								
Çuval		23	11		2	1			9	1			29	1	10	10	6			1	
Destmal					6									5		3				6	
Dolama	4				2				1												
Eyer		3	15	3	1	3	2				2		6			1	2				
Futa		5	30	19		15	4	10		1		10	6	11	69		4	6		3	
Gömlek		3	4	16	4	3			9		3		4		8	1	4	9		2	
Havlu		5	2	7,5	13	8	6	1	4	3		31	15	7			12	5		14	
Hurç				4	2	1			1	1		1		2		1	5		1		
Kemer		1							1				2								
Kese		7		3	2	1			1	3	2	2	6	10	1+	1	3	1		3	
Kılıf		1	14																		
Kuşak															7						
Makrame		18	46	54,5	5	11		6	7	7		50	42	15	30		10	26		16	9
Muşamba										2											
Örtü		24	29	23	7	10	2	1	4		1	13	12	13	8			10	2	1	6
Peşkir	4	3	11	4	5	3	1	1	2	2	1	8	11	2	4	1	5	4		1	
Peştmal				1		1						2		1							
Raht	3	3	31	3	2		3	4	3		1		5	4	1	1	7	6	2	3	1

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Hasan	Süleyman	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil
Raht Takımı	2	6		4	3	6	1				2			3	1	3		1		2	
Sofra		5	3	2	6	5	5	3	5		1	5	10	1	1		2	8		5	2
Şal	1					1	1		2		4			5		1					
Yağlık		2	30			5			7	1			6	2	11	2	8	19			
Zıbın																	4			5	
Diğer	4	13	5	16	15	1	2	1	5	1	5	16	39	34	25	7	7	4		8	

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 4 : Cam Aksesuar Türleri ve Miktarları

	Ahmed	Ali	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil	Hasan	Süleyman
Ayna	1	2		7	4	9	30	3	5	2	3		1	9	12
Avize					5										
Fanus		2	1			2	2	11			3	2			
Kap							2								
Kalemdanlık						1									
Kandil							1								
Kâse				1+											
Nargile							2						1		
Şişe		4		2+			11	10	2	1					
Tabla							2								
Diğer			1												

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 5 : Banyo Evanisi Türleri ve Miktarları

	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	Halil (İzmirli)	Mustafa	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Mehmed (Zennecizade)	Süleyman	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil	Hasan
Fener			1													
Güğüm													1			
İbrik	2	1	3	10		2	6	3	15	5	9	1	6	1	4	4
Leğen	3	1	1	9	1	4	5	3	17	7	7	1	10	1	1	5
Mangal									1							
Musluk										2						
Maşrapa													7			
Sahan					2											
Süzgü					1											
Şamdan			3													
Tabla				6												
Tandır			2													
Tas			1		1											
Tepsi					1				12							
Testi									2							
Diğer					8		2		4	1		2	3			

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 6 : Mutfak Evanisi Türleri ve Miktarları

	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil	Hasan	Süleyman
Askı					1															2
Bakraç								1					1							
Bardak	17	12	2		1			2	1	1	46,5			11			4	3	12	
Bıçak												2		6						1
Çatal											4									
Fanus													3							
Fincan	30	24	52	4	11	12		19	8		44	169	21	54	8	6	12	12	20	
Güğüm	1								1		1									
İbrik	4	10	4		2	7		8	6		5	8	4	4		4	7		6	2
Kâse		5	19	4	1	2		7	3		164	1	18				2		18	
Kaşık	28	49	4	7	48		20	40	5		103	86	1				10			
Kavanoz											2			10						
Kazan																	2			
Kepçe		1											3							
Matara				1		1			1		3									
Sahan		10		12	2	10		3	15	9		14	26		4				1	
Sürahi					4						8		1							
Süzgü	1			1									2							
Şişe			1					2					3	1						
Tabak	3	12	67	9	23			28	1		279	6	55	2			16	4	9	
Tas	2	8		12	1	1		3	2	1	1	8	11		4		2		10	3
Tencere		7		6				3	6				1							
Tepsi	5	15	1	6	1	2		11	4	1	14	8	5			1	8	2	5	1
Zarf	17	12	77	14		12			11		44	41	18		11	6	11		33	18
Diğer	9	3	11	21	11	2		11	2		12		15	4	1	6	7	1	2	2

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 7 : Giyim Türleri ve Miktarları

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Hasan	Süleyman	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil
Don		10	15	12	7	3	8	5	5	2		1	1	7		5		20		7	4
Gecelik					1																
Gömlek		10	12		6	3	8	5	9			1	3	1		5		21		7	2
İçlik		2	10	12	3	1		5		4		1	6	1					2		
Uçkur		4	5	2	6	9	2		7				2	2		3		4	9		
Diğer						3		2		1			1	4							2
Başlık			2												3					2	
Biniş		12	8	7	9	2	5	1	2	3	7	12	9	14	15	3	1	9	10	3	3
Cübbe		3	2	8	4		6	3	5		3	8	12	7	4		1	3	4	2	3
Çakşır		4	10	11	5	8		2		2	4	2				3		11	8	6	
Çarşaf					5			2	1				1	1							
Çizme		1			3	3			5	1	5	2	10		5	19				1	
Çorap					1								24	12							
Destar	67	3	47	14	7		3	4			1	16	2	9	170	4		21	11	4	3
Dolama	2			1			1			1		1			7	1			1	2	
Eldiven													1								
Entari		24	26	61	9		20	36	21	5	8	1	53	28	12	6	8	17	27	20	15
Ferace			8	12	2		1		2		1	3	4	5	7		3	2	4	1	
Fes														5							
Gecelik							1						1								
Gömlek				17				1					4								
Haşe	3	5	10	7	7	8	2	6	6	1	2	8	11	6	27	1		14	10	5	

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Hasan	Süleyman	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil
Hırka		1		3										3							
İhram		2	7	29	3	1	1	9	7	1		12	23	1	5		1	3	2		
Kaftan		21	21	45	7	5	6	12	2	1	12		21	22	9	4	8	14	28	21	15
Kaput		2	4	2	2		1	1		1		3	1	42	4	1	1	1	3	1	
Kavuk		2	15	7	7		11	2	1	1	1	15	11	1	14		1			2	4
Kemer				4												1					
Kerrake		4	4	4	6	4	3	2	2	1	2	9	1	5	8			3	2	2	3
Kesme	3	4	26	22	8	4		6	3		1	3	17		12		2	8	13	1	
Kontoş			1		2																
Kuşak	1		1	2						3					4					1	
Mest		1			1				1	1			10		6					2	
Pabuç		2			2				4	1	1	4	17		10						
Sade?			10	9																	
Sarık				10						2		1								4	
Serhadi					2														5		
Serpuş					7															5	
Şal									1												
Şalvar									1	2			1			1					
Terlik					2					1		9	1								
Yağmurluk		1											2								2
Yemeni (Pabuç)		2	14	18		1		8		4		1	70	39				8	42	2	
Yelek									1												
Diğer		4	29	12	18		2	7	1	1	3	5	8	11	4	1			3	5	

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 8 : Kumaş Türleri ve Miktarları (Top) [Parantez İçleri Parça]

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Hasan	Süleyman	Halil	Ebubekir (Kılıçzade)	Süleyman (Çaprastlı Damadı)
Alaca		2 (2)		11				4				7 (15)	(1)	83						
Astar			10					19 (3)					2							
Atlas		(3)	1			(8)						1		(1)		4				
Bez	7	1	4	13 (4)				3	(2)			15,5 (15)	7	27,5			2			
Beldari	45	2		3							5		18				3			
Buruc	1	2		3 (1)							1		2	7						
Buyuti?													32							
Canfes						(1)							(2)							
Car Şal							5						5			3		3		
Çit				1 (4)				2 (3)			4	(1)	3 (5)	37 (10)						
Çitari	11		14	16							15	2	36	136			3			
Çuka		1 (6)	1	(2)		(3)		(1)		(5)	16 (1)	10 (9)		(6)		(5)	(11)		(2)	
Diba																2 (1)				
Gezi	1	4		1 (1)							7 (3)	1		7			4			
Kadife													1	(2)		1	1			

	Abdullah	**Ahmed**	**Ali**	**Yusuf (Hamamizade)**	**Hasan (Kili Nazır)**	**Hüseyin (Mısırlı)**	**İbrahim**	**Halil (İzmirli)**	**Mustafa**	**Osman**	**Selim**	**Mehmed Sunullah**	**Mehmed Tahir**	**Yusuf**	**Mehmed (Zennecizade)**	**Hasan**	**Süleyman**	**Halil**	**Ebubekir (Kılıçzade)**	**Süleyman (Çaprastlı Damadı)**
Kermesud		2 (2)		14 (2)	1	2			2				54	33	1			1		
Kumaş [Çiçekli]	36			5							11						6			
Kumaş [Fitilli]												3								
Sandal		1										(15)	3							
Sevai											9	1								
Sof			1	1				1				3		(3)		(1)	2			
Şal	31	17	13	1 (35)	3				1		21	12 (1)	52	2,5 (2)	(3)	7 (5)	7	2	1	1
Tülbend			5	3 (5)							1	2 (1)	2	4,5						
Diğer	6	3 (2)	3	14 (9)	(5)	(4)		1 (1)			3	23 (31)	190 (2)	31 (29)		11	6				

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 9 : Kürk Türleri ve Miktarları

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Hasan	Süleyman	Halil	Ebubekir (Kılıçzade)	Süleyman (Çaprastlı Damadı)
Behle?		3																1			1
Boğaz																	1				
Çalkafa	2	1	1	1	1			1	1		1					1	1	1		1	
Elma		1	1					1				2									
Kakım	3	6	10	11	4	4	4	4	2		3	7	11	4		2	4	9	1	2	1
Karsak	1	3	6	11		3	3	8	5	1	2	3	17	2				1	3	1	
Kedi									1				1								
Nafe	1	4		2	5	1		1	1	2	1	1	5	2		3				4	1
Paça					1		2	3					2								
Samur	5	8	20	5	10	1	3	10	1	1	1	8	6	11	1		5	5	2	6	5
Sincap		5	2	5	4	1	7	4	4	2	2	3	10				3	3	3	1	1
Tavşan				3							2									1	
Tilki			6	9		2		1				1	1					2			
Vaşak		1	5	1	4	2	2	4				3	2	3	1	1	5	4	1	3	
Vizon	1																				
Zerdeva		1								1			8								
Diğer		13	2	7			3		2	2	1	8	6					7			

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 10 : Mefruşat Türleri ve Miktarları

	Ahmed		Ali		Yusuf (Hamamizade)		Hasan (Kili Nazır)		Hüseyin (Mısırlı)		Mehmed (Irgatzade)		İbrahim		Halil (İzmirli)		Mustafa		Osman		Selim		Mehmed Sumullah		Mehmed Tahir		Yusuf		Mehmed (Zennecizade)		Süleyman (Çaprastlı Damadı)		Hasan		Süleyman		Ebubekir (Kılıçzade)		Halil	
Çadır													1																									
Çarşaf					1		2										1				1				1								6		6		2		
Döşek	2						2								2						10												1				2	
Halı	1		1								3				3				1		2		33										2		4				
Hasır	2														12								10				4												
İhram	3		1								7				3																1								
Kafes																							9																
Keçe	7		2				5		3		2		1		3				1		14		19		2						5		5		8		4		5	
Kilim	11						9								12		1		1				12				3		7								2			
Koltuk							2																																
Makad	30		56		21		29		24		17		33		18		4		8		26		85		19		29				30		55		85		54		17	
Minder	60		55				50		25		38		64		39		1		11		13		48		48		37				33		39		64		36		40	
Örtü							1												1				2						1											
Perde	53		22		2		6		3		22		66		7						91		45		1		10				32		32		72		1		4	
Seccade	8		18		8		7		17		6		2		7		1		3		20		9		30		8		1		3		7		10		2		5	
Sedir													29																											
Şilte	15						4				4		2		15		1				48		46		27				1		10		23		14		6		12	
Yastık	179		166		24		139		66		86		161		103		5		32		383		263		111		252		3		93		174		290		198		122	
Yaşmak			1						2																		1						2							
Yatak													5																				1							
Yorgan	4				1		14		2		8		4		22		1				17		11		15		7		2				19		11		2		23	
Yüz	11				4				82		6				15						11		6				8				12									
Diğer	10		1				8		1		3				4						14		5		20		4				12								1	

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Tablo 11 : Silah Türleri ve Miktarları

	Abdullah	Ahmed	Ali	Yusuf (Hamamizade)	Hasan (Kili Nazır)	Hüseyin (Mısırlı)	Mehmed (Irgatzade)	İbrahim	Halil (İzmirli)	Mustafa	Osman	Selim	Mehmed Sunullah	Mehmed Tahir	Yusuf	Mehmed (Zennecizade)	Süleyman (Çaprastlı Damadı)	Hasan	Süleyman	Ebubekir (Kılıçzade)	Halil
Bıçak															3			1			
Hançer	2	4	2	11	9	17	3	3	2	1	5	7	9	2	12	3	1	2	5	4	2
Kalkan																	1				
Keman						3															
Kılıç	1	2	2	2	6	4	1		4		1	4	3		6	2		1	1	1	
Kın			1																		
Mızrak						7							1								1
Palaska			3			1					1		1		8						
Pala		1																	1		
Topuz	1	3	15	8	7	8	1	1	1		2	4	6	8	3	2	1	1		3	1
Diğer		1		3		2	1		2				1	3	10						
Kılıf													7								
Kubur					1	11							2								
Piştov	3	4	18	5	3	6	1	1	3	2	1		3	3	1	3	1	1		1	5
Tüfek		5	37	7	9	4	2		16	1	3	5	17	2	12	4		10	8	1	4

Kaynak: Tablo 29'da belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ek Resim 1 : Erzurum Gümrük Emini Mehmed Sunullah Ağa'nın Muhallefatına Ait Füruht Defteri - İlk Sayfa (D.BŞM.MHF.e 52/16)

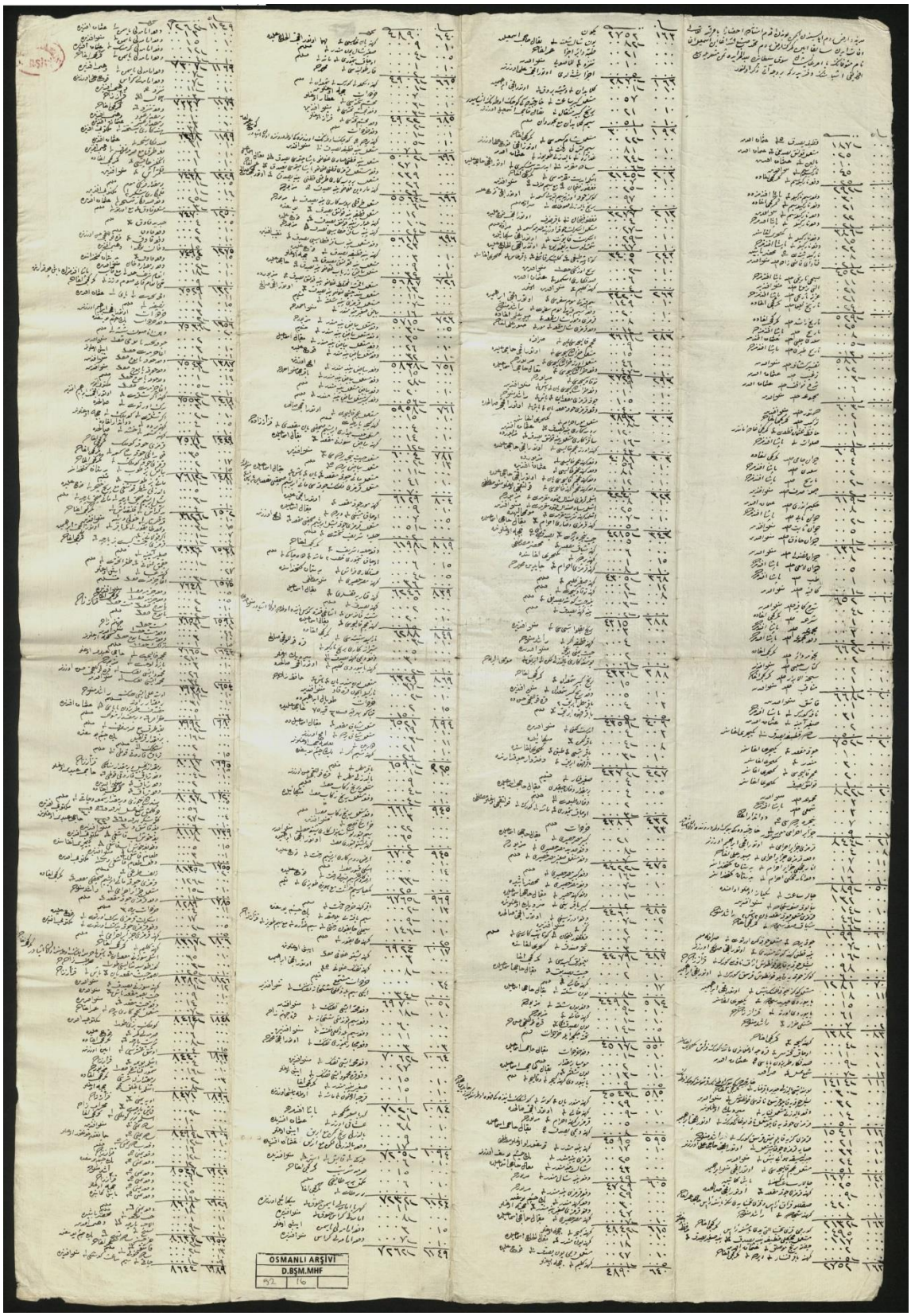

Ek Resim 2 : Baruthane-i Amire Nazırı Hasan Ağa'nın Muhallefatına Ait Müfredat Defteri - İlk Sayfa (D.BŞM.MHF.d 12784)

